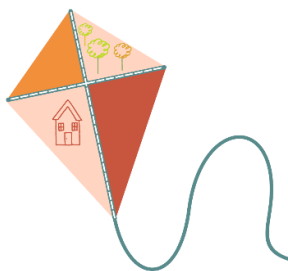

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
CHEMIJOS IR GEOMOKSLŲ FAKULTETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
GYVYBĖS MOKSLŲ CENTRAS**

**LIETUVOS VAIKŲ SĄMONĖS ŽEMĖLAPIŲ TYRIMAS:
KARTOGRAFINIUOSE VAIZDUOSE PERTEIKTI KRIZIŲ
LAIKOTARPIO (2020–2023 M.) ATSPINDŽIAI**

ATASKAITA

Projekto komanda:
Roberta Budreckaitė
Karolina Černiavska
Kostas Gružas
Samanta Klusytė
Gabrielė Zubovič

Vilnius 2024

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1 PROJEKTO APRAŠAS	5
1.1 Pagrindinė projekto informacija.....	5
1.2 Pagrindiniai projekto etapai ir veiklos.....	5
1.3 Resursų planavimas.....	6
1.4 Finansų valdymas	7
1.5 Laiko valdymas	7
1.6 Projekto rizikų valdymas	8
1.7 Komunikacijos planas.....	8
1.8 Numatomi rezultatai	9
1.9 Projekto vertinimas	9
1.10 Projekto vykdytojai.....	10
2 PROJEKTO STRATEGINIS PLANAS	11
2.1 Projekto strateginės kryptys, veiklos tikslai ir jų rodikliai	11
2.2 Stiprybių, silpnybių, galimybių, grėsmių analizė, rizikos ir jų valdymas.....	13
2.3 Suinteresuotosios šalys	17
2.4 Projekto viešinimo galimybių analizė.....	19
3 LITERATŪROS ANALIZĖ	25
3.1 Vaikų raidos atspindžiai piešiniuose, erdvės suvokimas bei tikrovės ir vaizduotės santykis.....	25
3.1.1 Vaikų raidos atspindžiai piešiniuose.....	25
3.1.2 Erdvės suvokimas	28
3.1.3 Realybė ir fantazija – ką vaikai geba atskirti?.....	29
3.2 Vaikų piešinių idėjų šaltiniai bei įvairių veiksnių įtaka piešiniams	30
3.2.1 Vaikų piešinių idėjų šaltiniai	30
3.2.2 Vaikų piešinius įtakojojantys veiksniai	32
3.3 Krizinių laikotarpių problemų įtaka vaikams	40
3.3.1 COVID-19 pandemijos įtaka vaikams	40
3.3.2 Aplinkosaugos problemų įtaka vaikams.....	41
3.3.3 Socio-ekonominių veiksnių įtaka vaikams.....	43
3.3.4 Karinės agresijos įtaka vaikams.....	44
3.4 Vaikų piešinių analizė, vaizduojamų objektų interpretavimas ir supratimas.....	45
3.4.1 Spalvų reikšmė vaikų piešiniuose.....	45
3.4.2 Spalvos ir emocijos ryšys.....	46
3.4.3 Konkretūs spalvų pasirinkimų paaiškinimai	49

3.4.4	Objektai vaikų piešiniuose, jų pačių bei konkrečių savybių analizė ir interpretavimas	53
4	TYRIMO METODIKA	61
4.1	Pasiruošimas pusiau struktūrizuotam interviu.....	61
4.2	Tyrimo duomenys.....	63
4.3	Atviro duomenų rinkinio kūrimas	69
4.4	Metodika, skirta palyginti ir įvertinti pokyčius lyginant su ankstesnių konkursų (2005–2019 m.) tyrimų medžiaga.....	73
4.4.1	Aprėptis	74
4.4.2	Spalvinė dermė.....	75
4.4.3	Spalvų įvairovė	78
4.4.4	Emocija	79
4.5	Galimų sąsajų su Covid-19 pandemija, aplinkos problemomis, karine agresija ir socialinėmis-ekonominėmis problemomis nustatymo metodika.....	80
4.5.1	Vaikų sąmonės žemėlapių pavadinimas.....	81
4.5.2	Simboliai vaikų sąmonės žemėlapiuose	82
4.5.3	Užrašai vaikų sąmonės žemėlapiuose	85
4.6	Piešinių analizės ir jos metu gautų rezultatų apibendrinimo metodika.....	86
4.6.1	Palyginamajai analizei skirtų kriterijų apibendrinimo metodika.....	86
4.6.2	Galimų sąsajų su problemomis analizės apibendrinimo metodika.....	86
5	REZULTATAI	88
5.1	Pusiau struktūrizuoto interviu rezultatų analizė	88
5.2	Atviras duomenų rinkinys	89
5.3	Pokyčių vertinimas, lyginant su ankstesnių tyrimų medžiaga.....	90
5.3.1	Pokyčių vertinimui skirtų rodiklių bendroji analizė	90
5.3.2	Pokyčių vertinimui skirtų rodiklių analizė skirtingais metais	93
5.3.3	Pokyčių vertinimui skirtų rodiklių analizė pagal lytį.....	96
5.3.4	Pokyčių vertinimui skirtų rodiklių analizė pagal amžiaus kategorijas	104
5.4	2020–2023 m. laikotarpio aktualių įvykių ir problemų atspindžiai vaikų sąmonės žemėlapiuose	110
5.4.1	Įvykių ir problemų atspindžių bendroji analizė	110
5.4.2	Analizuojamų problemų perteikimo galimos sąsajos su kitais kriterijais.....	113
	IŠVADOS, ĮŽVALGOS IR REKOMENDACIJOS	117
6	Projekto vykdymo eigos ir gautų rezultatų santrauka	120
	LITERATŪROS SĄRAŠAS	124
	PRIEDAI.....	129
1	priedas.....	130
2	priedas.....	134

3 priedas.....137

ĮVADAS

Sąmonės žemėlapiai (angl. *mental maps*) yra jau kelis dešimtmečius žinomas kartografijos tyrimų objektas (S. Casey, N. Götz, J. Holmén, D. Mishkova, I. Muehlenhaus, T. Scheffler, F. Schenk, J. Wright, L. Wolff ir kiti). Tai erdvinių kategorijų visuma žmonių ar kolektyvinėje sąmonėje, stipriai formuojanti jų elgesį, tačiau sunkiai perteikiama įprastomis priemonėmis. Kartografiniai piešiniai yra vienas iš būdų išgauti įvairius sąmonės žemėlapių aspektus, nuo geografinio pažinimo iki socialinių ar politinių nuostatų, bet tai paprastai sudėtinga, reikalauja tiriamojo gebėjimo piešti ir noro skirti laiko tyrimui. Vaikų sąmonės žemėlapių analizė gali suteikti vertingos informacijos aplinkos suvokimui įvertinti, pvz., ar vaikai išreiškia susirūpinimą dėl aplinkos problemų, ar yra optimistiški dėl pasaulio ateities, taip pat, kaip jie mato savo šalį (L. Barazza, 1999). Šios srities tyrimai paprastai apsiriboja atvejų studijomis (J. Deguara, C. Gillespie, C. Nutbrown ir kiti). Lietuvoje mišrūs (kokybiniai ir kiekybiniai) tyrimų metodai buvo taikyti tik Vilniaus universitete tiriant vaikų žemėlapius, pateiktus ankstesniems konkursams 2005–2019 m. (G. Beconytė, K. Piekutė, K. Gurjanovaitė, R. Gaidelytė ir kt.) ir 2021 m. (R. Budreckaitė). Šio tyrimo metu taikant sukurtas metodikas bus tiriami nauji kartografiniai piešiniai, taip pat daromos naujos išvalgos, taip papildant ir patikslinant anksčiau gautus rezultatus.

Pasaulinės krizės, tokios kaip COVID-19 pandemija, karinė agresija ar aplinkos problemos, veikia pasaulį, jo socialinę, kultūrinę, ekonominę raidą bei, žinoma, pačius žmones. Pasaulinių krizių poveikio vaikams tyrimai (J. Pediatr, J. Brooks–Gunn, W. Schneider, J. Waldfoegel) parodė, kad tam tikri įvykiai neigiamai veikia jų psichologinę būseną. Šiame tyrime bus fokusuojamasi į galimą neigiamą poveikį. Dažnai vaikams sudėtinga ar baisu išsakyti savo mintis žodžiu, tačiau jos gali būti perteikiamos piešiniais. Tai multimodali išraiškos priemonė, kurioje simboliais, spalvomis ir perteikiamomis nuotaikomis siekiama perduoti įvairias socialines žinutes. O žinutėje galime išvelgti didžiulius informacijos klodus: kaip ir kiek asmeniškai pasaulinės krizės paveikė jaunuosius, kaip jie supranta mus supantį pasaulį ir kaip šis požiūris laikui bėgant kinta.

Šiame dokumente pateikiama visa informacija apie Vilniaus universiteto (VU) Mokslo skatinimo fondo finansuojamą projektą „Lietuvos vaikų sąmonės žemėlapių tyrimas: kartografiniuose vaizduose perteikti krizių laikotarpio (2020–2023 m.) atspindžiai“, pagal kvietimą jaunųjų mokslininkų ir kitų tyrėjų mokslinėms idėjoms įgyvendinti. Projekto ataskaitoje pristatomas tiek pats projektas, tiek jo metu atliekamas tyrimas. Siekiama skaitytojus supažindinti su bendrąja projekto informacija (tikslais, uždaviniais, valdymu ir pan.) ir pačiu tyrimu – jo literatūros apžvalga, metodika, rezultatais bei kitomis tyrimo veiklomis bei jų metu gautais rezultatais.

1 PROJEKTO APRAŠAS

Šiame skyriuje pateikiama informacija apie patį projektą, apibendrintai pristatomos jo pagrindinės veiklos, resursai, aptariami siekti rezultatai, jų vertinimas, trumpai pristatomas laiko, rizikų, finansų valdymas, komunikacijos planas. Projekto aprašas skirtas susipažinti su esmine projekto informacija, aiškiai suprasti, koks tai projektas, kas jo metu daroma, ko siekiama, kokie pagrindiniai tikslai, uždaviniai, siektini rezultatai.

1.1 Pagrindinė projekto informacija

Projekto pavadinimas. Lietuvos vaikų sąmonės žemėlapių tyrimas: kartografiniuose vaizduose perteikti krizių laikotarpio (2020–2023 m.) atspindžiai.

Projekto tikslas. Įvertinti krizių laikotarpio (2020–2023 m.) atspindžius Lietuvos vaikų sąmonės žemėlapiuose.

Tikslui pasiekti keliami uždaviniai.

1. Susipažinti su užsienyje ir Lietuvoje vykdytais vaikų sąmonės žemėlapių statistiniais tyrimais bei su vaikų piešiniuose perteikiamų idėjų analizės galimybėmis, ypatumais ir metodais.
2. Atlikti Lietuvoje vykusią dviejų nacionalinių vaikų žemėlapių konkursų (2021 ir 2023 m.) etapų darbų sisteminimą ir skaitmeninimą, parengti atvirą duomenų rinkinį – skaitmeninių kopijų archyvą ir duomenų bazę.
3. Išanalizuoti vaikų kartografiniuose piešiniuose naudojamus teminius simbolius ir tekstus, grafinės raiškos priemonėmis perteikiamas emocijas ir idėjas. Įvertinti ir sistemiskai aprašyti 2020–2023 m. laikotarpio aktualių įvykių ir problemų (Covid-19 pandemija, karas Ukrainoje, klimato kaita, tarša ir kt.) atspindžius tyrimo medžiagoje.
4. Remiantis anksčiau atliktomis studijomis, palyginti ir įvertinti pokyčius lyginant su ankstesnių konkursų (2005–2019 m.) tyrimų medžiaga.

Projekto apimtis.

Šiame tyrime bus analizuojama iki 1000 naujų, 2020–2023 m. pieštų 5–15 m. amžiaus vaikų kartografiniai kūriniai (sąmonės žemėlapiai), atsiųsti tarptautiniams konkursams. Pagrindinė imtis – 2021 ir 2023 m. konkursų darbai, iki 1000 žemėlapių. Palyginimui naudojama imtis – 2005–2019 m. konkursų darbai, 4778 žemėlapiai. Tyrimo metu bus koncentruojamasi į 2020–2023 m. laikotarpio aktualių įvykių ir problemų atspindžius tyrimo medžiagoje. Pagrindinės temos: Covid-19 pandemija; karas Ukrainoje; klimato kaita, tarša; socialiniai/ekonominiai įvykiai.

Projekto įgyvendinimo data ir trukmė.

Projektas privalo būti užbaigtas iki 2024 m. rugsėjo 30 d. Formali projekto vykdymo pradžia buvo numatyta 2023 m. balandžio 20 d., tačiau dėl užsitęsusio vertinimo proceso, projektas pradėtas vykdyti 2023 m. gegužės 3 d. Bendra projekto trukmė: 516 dienų; arba 73 savaitės ir 5 dienos; arba 16 mėnesių ir 27 dienos; arba 1 metai, 4 mėnesiai ir 27 dienos.

1.2 Pagrindiniai projekto etapai ir veiklos

Projektas skirstomas į 6 pagrindinius etapus su numatytosiomis veiklomis sėkmingam jų įgyvendinimui.

1. *Pasirengimas projektui, planavimas, pirminė analizė.* Numatytos veiklos: projekto aprašo ir strateginio plano parengimas (stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė, rizikų valdymo planas); projekto detalaus grafiko ir dokumentavimo plano parengimas; projekto išorinės komunikacijos plano parengimas (viešinimo galimybių analizė, suinteresuotų šalių, ekspertų paieška).
2. *Šaltinių analizė ir duomenų tvarkymas.* Numatytos veiklos: literatūros analizė. Susijusių vaikų sąmonės žemėlapių tyrimų analizė. Tyrimų pristatančių Covid-19 pandemijos, aplinkos problemų, karinės agresijos, socialinių-ekonominių sąlygų poveikį vaikams analizė; Lietuvoje 2023 m. vykusio nacionalinių vaikų žemėlapių konkurso etapų darbų apžvalga bei pavyzdžių atranka atvejų studijoms; Lietuvoje vykusio nacionalinių vaikų žemėlapių konkurso etapų darbų sisteminimas (2020–2023 m.); atvirų mokslinių duomenų rinkinio, skirto archyvuoti Lietuvoje vykusio nacionalinių vaikų žemėlapių konkurso etapų darbus, sukūrimas; Lietuvoje vykusio nacionalinių vaikų žemėlapių konkurso etapų darbų (2005–2023 m.) perkėlimas į atvirą mokslinių duomenų rinkinį.
3. *Mokslinio tyrimo metodikos parengimas.* Numatytos veiklos: 2023 m. pasirengimas (planas, klausimynas pusiau struktūrizuotam interviu) atvejų tyrimui 2023-06-03 vaikų žemėlapių konkurso parodos atidarymo šventės metu; interviu medžiagos analizė, išvadų formulavimas ir tyrimo rezultatų taikymo atvejų edukologijoje aprašymų parengimas; žinučių vaikų sąmonės žemėlapiuose vertinimo kriterijų nustatymas bei vertinimo metodikos parengimas; pokyčių tarp 2005-2019 ir 2020-2023 vaikų sąmonės žemėlapių įvertinimo kriterijų nustatymas bei metodikos parengimas.
4. *Mokslinis tyrimas.* Numatytos veiklos: Lietuvoje vykusio nacionalinių vaikų žemėlapių konkurso etapų darbų (2020–2023) galimos sąsajos su Covid-19 pandemija, aplinkos problemomis, karine agresija įvertinimas, perteikiamų emocijų įvertinimas; pokyčių įvertinimas ir gautų rezultatų palyginimas su ankstesnių 2005–2021 tyrimų rezultatais.
5. *Praktinių rezultatų rengimas ir viešinimas.* Numatytos veiklos: Vaikų žemėlapių knygos „Mano nuostabi Lietuva“ antrosios dalies parengimas; mokslo populiarinimo straipsnio rengimas; pranešimų skirti pristatyti konferencijose rengimas.
6. *Mokslinių rezultatų rengimas ir viešinimas.* Numatytos veiklos: tyrimo rezultatų apibendrinimas ir išsamios ataskaitos parengimas; tyrimo galutinių išvadų formulavimas ir aprobavimas; straipsnio mokslo žurnalui parengimas; tyrimo viešinimas Lietuvos kartografų draugijos renginiuose, interneto svetainėje, socialiniuose tinkluose bei kitų suinteresuotų šalių socialinių medijų kanaluose.

1.3 Resursų planavimas

Projekto metu reikalingi trijų rūšių resursai: žmogiškieji, finansiniai ir techniniai.

Žmogiškieji ištekliai:

- komandą sudaro 5 nariai, kurių bendras darbo valandų skaičius projekte 1944 val. (2023 m. – 1046 val. ir 2024 m. – 898 val.);
- tyrimą vykdo trijų sričių (kartografijos, aplinkotyros ir edukologijos) studentai, kurių kompetencijos svarbios skirtingoms užduotims atlikti – žmogiškieji ištekliai planuojami pagal numatomas projekto veiklas;

- skirstant žmogiškuosius išteklius įvertinamas komandos narių kompetencijos, užimtumas bei kiti faktoriai, padedantys užtikrinti maksimaliai tinkamą žmogiškųjų išteklių išskirstymą.

Finansiniai ištekliai:

- projektui numatytas bendras 18000 eurų finansavimas, kurį sudaro darbo užmokesčio lėšos (14700 eurų), dalyvavimo mokslo konferencijoje išlaidos (2480 eurų) ir išlaidos spausdinimui (820 eurų);
- finansiniai ištekliai planuojami pagal numatomas projekto veiklas, tyrėjų kompetenciją, skiriamą laiką ir kitus faktorius, įtakojančius finansinių išteklių išskirstymą. Finansiniai ištekliai suplanuoti iki projekto pabaigos maksimaliu tikslumu;
- atliekant finansinių išteklių paskirstymą buvo atsižvelgta į papildomų faktorių įtaką – darbdavio mokesčius, atostoginių išmokėjimą, tokiu būdu, išvengiant galimų finansinių resursų neatitikimų.

Techniniai ištekliai:

- projektui numatyti tokie techniniai ištekliai, kad projekto eigoje nekiltų problemų su prieigos ar kitomis problemomis;
- projektui daugiausiai naudojama universitetinė techninė įranga (pavyzdžiui, MS Office paketas), tokiu būdu siekiant maksimaliai išnaudoti turimus techninius išteklius;
- į projektą įtraukiami papildomi techniniai ištekliai, siekiant pagal rizikų valdymo planą kurti atsargines dokumentų kopijas ir užtikrinti tinkamą darbą viso projekto metu.

1.4 Finansų valdymas

Projektui numatytas bendras 18 000 eurų finansavimas, kurį sudaro darbo užmokesčio lėšos (14 700 eurų), dalyvavimo mokslo konferencijoje išlaidos (2 480 eurų) ir išlaidos spausdinimui (820 eurų). Visi finansai suplanuoti maksimaliu tikslumu, atsižvelgiant į projekto veiklas, komandos narių kompetencijas ir kitus papildomus kriterijus. Projekto pradžioje buvo numatytos visos lėšos mėnesio tikslumu, todėl projekto metu būtinas tik tų lėšų tinkamas suvaldymas.

Finansai valdomi keliais lygiais – kiekvieną mėnesį pildoma dirbtų valandų ataskaita, kuri derinama su skirtingų institutų projektų administratorėmis. Taip pat, nuolat stebimas projekto biudžeto likutis, vertinama ar nėra galimų neatitikimų.

Darbinant komandos narius buvo numatytas tikslus valandų skaičius viso projekto metu. Įvertinti darbdavio mokesčiai, atostoginių išmokėjimai, naudota mokslo administravimo skyriaus sudaryta skaičiuoklė.

1.5 Laiko valdymas

Suformuotas apytikris, pirminis viso projekto veiklų skaidinys. Tikslus veiklų skaidinys sudaromas ketvirčiais, t. y. numatomas tikslus ir išsamus veiklų skaidinys 3 mėnesiams į priekį dienų tikslumu. Ketvirčiui artėjant į pabaigą – sudarinėjamas kito ketvirčio tikslus ir išsamus veiklų skaidinys.

Visos projekto veiklos ir jų terminai yra suformuoti su 10% laiko rezervu. T. y., jei visas projekto terminas yra 516 dienų, tai numatyti terminai išskirstyti taip, kad liktų 50 dienų rezervas, kuris skirtas suvaldyti galimas rizikas (komandos nario netektis, duomenų praradimas ir pan.).

Savaitinių susitikimų metu aptariamos numatytos artimiausios užduotys/veiklos ir jų terminai. Galimas minimalus terminų perskirstymas, atsižvelgiant į komandos narių norus, kompetencijas ir laiką.

Užduotys gali būti atliekamos su minimaliu vėlavimu. Leidžiamas nuokrypis yra 20% užduočiai skirto laiko, t. y. jei užduočiai numatyta 10 dienų, galimas 2 dienų vėlavimas.

Skaičiuojamas kiekvienai užduočiai skirtas laikas, o remiantis skaičiavimais perskirstomos kitos užduotys, valdomas visas procesas. Savaitinių aptarimų metu gaunama informacija iš komandos narių kaip jiems sekėsi atlikti užduotis, vertinama ar buvo vėlavimų. Jei vėlavo – aiškinamasi kodėl ir diskusijų metu ieškomi sprendimų būdai.

Laiko vadybai yra naudojama Jira Software programa.

1.6 Projekto rizikų valdymas

Projektų rizikos valdomos, atsižvelgiant į stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (toliau – SSGG) analizę. Analizė naudojama projektą veikiantiems palankiems ir nepalankiems, vidiniams ir išoriniams veiksniams nustatyti. Pagrindinis tikslas – išsiaiškinti esminius privalumus, trūkumus, veiklos įgyvendinimo galimybes bei galimas grėsmes.

SSGG analizės metu yra ne tik įvertinamos įvairios rizikos, tačiau atliekama galimo poveikio analizė, siūlomos alternatyvos, galimų problemų sprendimų būdai.

Įvertintos galimos grėsmės, rizikos, silpnybės leidžia ne tik pasiruošti galimiems netikėtumams, įsivertinti galimus žingsnius, tačiau ir užkirsti kelią pirminėje formavimosi stadijoje.

1.7 Komunikacijos planas

Projekto metu komunikacija skirstoma į dvi dalis – vidinę ir išorinę. Siekiama, kad projekto dalyviai kiek įmanoma geriau jaustųsi dirbdami komandoje, aiškiai suvoktų bendrąsias komandos vertybes, jomis vadovautųsi. Projekto metu siekiama nuolat komunikuoti apie vykdomas užduotis su platesne auditorija įvairiomis komunikacijos priemonėmis. Siekiama, kad jau projekto metu būtų žinoma apie tokio tipo tyrimus, pristatomi tam tikros tarpinės užduotys, jų rezultatai ir pan.

Vidinės komunikacijos metu siekiama palaikyti komandos efektyvumą viso projekto metu. Visų pirma, *susipažįstama su komandos narių lūkesčiais* – tai leidžia sužinoti ko tikisi komandos nariai iš savęs, komandos narių bei pačio projekto. Nuolat sudaromos *darbotvarkės* – darbotvarkių įsivedimas ne tik padeda turėti struktūrizuotus skambučius ir nepamiršti aptarti skirtingo pobūdžio klausimų, bet taip pat leidžia žinoti progresą projekte. Nuolat pateikiami *priminimai* – padeda komandos nariams peržiūrėti prisiimtas užduotis ir jų atlikimo terminus, o taip pat stebėti aktualijas projekte. Atliekami *motyvacijos/„temperatūros“ pasimatavimai* – pradėjus projekto komandos savaitinius susitikimus yra skatinama įsivertinti kaip komandos nariai jaučiasi komandoje, ar yra motyvuoti ir priklausomai nuo rezultatų, priimti sprendimus. Kassavaitiniai *darbų aptarimai* – aptariama ką pavyko pasiekti, darbų progresas ir kokie darbai dar laukia. *Konfliktai* –

skatinama, kad žmonės išsikalbėtų tarpusavyje ir pasidalintų savo įžvalgomis ir požiūrio kampais. *Projekto komandos įsivertinimas (refleksija)* – siekiama atsakyti į klausimus: ko trūksta, kad projekto komanda veiktų efektyviau? ko trūksta, kad projekto komanda būtų stipresnė komanda? ar ji nori būti stipresnė komanda? ko trūksta, kad projekto komandos nariai jaustųsi geriau? kas skatina juos jaustis nesaugiai ar nemaloniai? kas skatina juos jaustis gerai? kokios yra kitos esminės projekto komandos problemos?

Išorinės komunikacijos tikslas vykdyti efektyvią komunikaciją su išoriniais asmenimis, atlikti projekto veiklų, rezultatų viešinimą. Šiems tikslas pasiekti yra planuojama sudaryti suinteresuotųjų šalių sąrašą, esant poreikiui susisiekti su šalimis dėl galimybės bendradarbiauti; viešinti projekto veiklas, rezultatus socialiniuose tinkluose; dalyvauti vaikų piešinių konkurso apdovanojimuose; dalyvauti įvairiuose renginiuose, kuriuose gali būti pristatomas projektas; parengti mokslo populiarinimo straipsnį (-ius); dalyvauti konferencijoje (-ose); parengti mokslinį straipsnį.

1.8 Numatomi rezultatai

Siektini rezultatai skirstomi į dvi grupes – mokslinius ir technologinius.

Numatomi moksliniai rezultatai:

1. Susipažinta su užsienyje ir Lietuvoje vykdytais vaikų sąmonės žemėlapių statistiniais tyrimais bei su vaikų piešiniuose perteikiamų idėjų analizės galimybėmis, ypatumais ir metodais bei parengtas sistemingas jų aprašas.
2. Atlikta vaikų kartografiniuose piešiniuose naudojamų teminių simbolių ir tekstų analizė, įvertintos grafinės raiškos priemonėmis perteikiamos emocijos ir idėjos.
3. Įvertinti ir sistemiškai aprašyti 2020–2023 m. laikotarpio aktualių įvykių ir problemų (Covid-19 pandemija, karas Ukrainoje, klimato kaita, tarša ir kt.) atspindžiai tyrimo medžiagoje.
4. Remiantis anksčiau atliktomis studijomis, palyginti ir įvertinti pokyčiai, lyginant su ankstesnių konkursų (2005–2019 m.) tyrimų medžiaga.

Numatomi technologiniai rezultatai:

1. Sukurtas atvirų mokslinių duomenų rinkinys – vaikų žemėlapių konkurso darbų skaitmeninių kopijų archyvas ir duomenų bazė.
2. Parengtas straipsnis mokslo žurnalui („Filosofija. Sociologija“, ar kitame, turinčiame citavimo indeksą CA WoS).
3. Parengta vaikų žemėlapių knygos „Mano nuostabi Lietuva“ antroji dalis – mokslo populiarinimo ir pažintinio pobūdžio leidinys-atlasas, iki 200 psl. apimties, 15x15 cm.
4. Mokslo populiarinimo straipsnis VU žurnale „Spectrum“ ar kituose mokslo populiarinimo žurnaluose.
5. Parengtas ir skaitytas pranešimas konferencijoje (-ose).
6. Tyrimo viešinimas Lietuvos kartografų draugijos organizuojamuose renginiuose, interneto svetainėje bei socialinių medijų kanaluose.

1.9 Projekto vertinimas

Numatomi projekto rezultatai yra orientuoti į tolesnį temos plėtojimą, rezultatų įdiegimo perspektyvas bei pritaikomumą. Kuriami praktiniai rezultatai, kurių vertinimas gali būti atliktas pagal principą „atlikta“, „neatlikta“.

Projektas laikomas sėkmingai įgyvendintu, jei bus pasiekti absoliučiai visi numatomi rezultatai, išspręsti keliami uždaviniai ir įgyvendintas pagrindinis tyrimo tikslas.

Siekiant numatomų mokslinių rezultatų yra išskirtos veiklos, kurios nuosekliai ir sistemingai aprašomos, formuojant vientisą projekto ataskaitą. Ji bus pristatoma projekto vertintojams.

Siekiant numatomų technologinių rezultatų, taip pat, išskirtos veiklos, kurios nuosekliai ir sistemingai aprašomos, formuojant vientisą projekto ataskaitą. Visi technologiniai rezultatai yra praktiniai, todėl jų įgyvendinimas bus įvertintas principu „atlikta“, „neatlikta“.

1.10 Projekto vykdytojai

Tyrimą vykdo trijų sričių (kartografijos, aplinkotyros ir edukologijos) studentai. Lietuvoje vaikų sąmonės žemėlapių tyrimus dažniausiai tyrimus atlieka kartografai, tačiau tai yra ypatingai tarpdisciplininis tyrimų laukas. Vaikų sąmonės žemėlapiai yra tyrimų objektas, kuris teikia vertingos informacijos apie erdvėje esančius reiškinius, kurie yra sudėtingi, kompleksiniai ir tarpusavy susiję. Kiekvienos srities tyrėjai gali išvelgti aspektus, kurie būtų jiems aktualūs, pvz. geografijos srityje galime analizuoti erdvės suvokimą ir kokie reiškiniai joje analizuojami; edukologijoje – galime vertinti kaip erdvę supranta jauni asmenys ir analizuoti jų raidą, nes piešimas yra laikomas raidos produktu ir atskleidžia ir vaikų gebėjimus; aplinkosaugos ir aplinkotyros tyrėjai gali pažvelgti į vaikų sąmonės žemėlapius kaip į objektą, kuriame slypi simboliai, atskleidžiantys su aplinkos problemomis susijusius reiškinius. Į visus šiuos klausimus: „kas“, „kokie“, „kaip“, „kuriais“ ir pan. geriausiai gali atsakyti skirtingų sričių tyrėjai, kurių išvalgos leidžia geriau suprasti vaikų emocinę būseną krizinių laikotarpių metu.

1 lentelė. Projekto komanda

Eil. Nr.	Vardas, pavardė	Padalinys	Kontaktai
Pagrindinis tyrėjas			
1.	Kostas Gružas	Chemijos ir geomokslų fakultetas	El. paštas: kostasgruzas@gmail.com Tel. nr.: +370 654 86 755
Kiti vykdytojai			
2.	Roberta Budreckaitė	Filosofijos fakultetas	El. paštas: robudreckaite@gmail.com
3.	Karolina Černiavska	Gyvybės mokslų centras	El. paštas: karolj4ik@gmail.com
4.	Samanta Klusytė	Chemijos ir geomokslų fakultetas	El. paštas: samantaklusyte@gmail.com
5.	Gabrielė Zubovič	Chemijos ir geomokslų fakultetas	El. paštas: gabrieleja.zubovic@gmail.com

2 PROJEKTO STRATEGINIS PLANAS

Strateginis planavimas gali būti traktuojamas skirtingai, tačiau šiuo atveju koncentruojamasi į tikslą, jam pasiekti formuluojamus uždavinius ar veiklų planą, galimas rizikas ir jų valdymą. Šio projekto metu skiriamas didelis dėmesys išorinei komunikacijai, todėl pateikiamas ir išorinės komunikacijos planas. Į projektą gali būti įtraukiami asmenys, kurie nėra pagrindiniai tyrimo vykdytojai, todėl svarbu apsibrėžti ir galimas suinteresuotąsias šalis bei jų įtaką tyrimui ar visam projektui.

2.1 Projekto strateginės kryptys, veiklos tikslai ir jų rodikliai

Šiame skyriuje pateikiama lentelė, kurioje numatytos pagrindinės projekto strateginės kryptys, veiklos tikslai ir jų rodikliai. Siekiant apibrėžtų strateginių krypčių, jiems pasiekti keliamų tikslų yra įgyvendinama daug įvairių veiklų, tačiau šiame skyriuje apibrėžiamos pagrindinės ir kertinės be kurių rezultatai nebūtų pasiekti. Kadangi pateikiamos pagrindinės veiklos ir jų tikslai, todėl siekiama, jog nuokrypių nebūtų ir visos veiklos būtų įgyvendintos 100%.

2 lentelė. Pagrindinės projekto strateginės kryptys, veiklos tikslai ir jų rodikliai

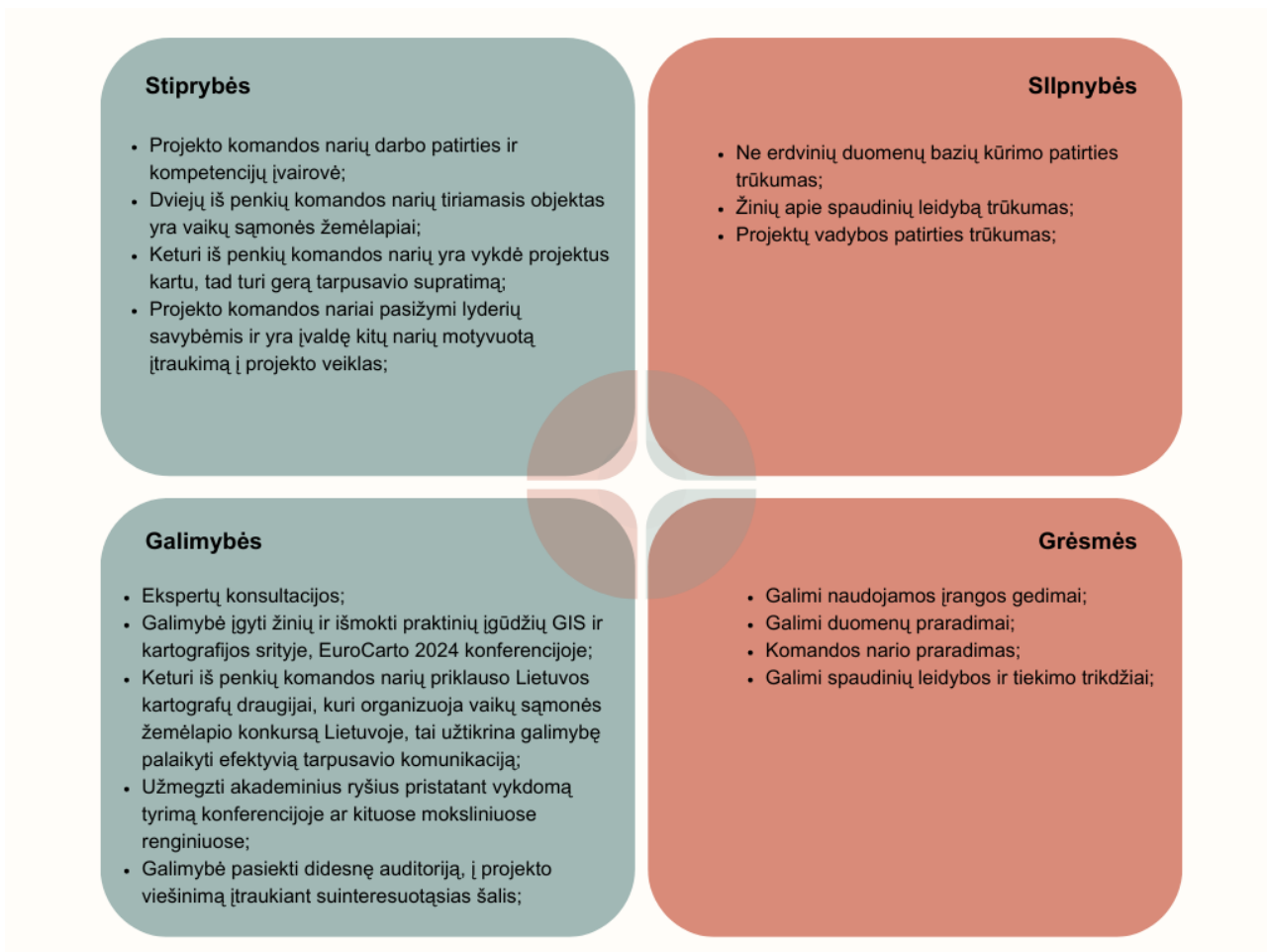
Veiklos tikslas	Laukiami veiklos rezultatai	Veiklos rezultatų vertinimo rodikliai	Siektina reikšmė
Strateginė kryptis. 1. Projekto strategijos ir pagrindinių tikslų nustatymas.			
1.1. Aiškiai apsibrėžti projekto strategiją, suvokti keliamus tikslus ir uždavinius.	Suformuota strategija, tikslai, uždaviniai, bendrasis projekto planas.	Parengtas projekto aprašas ir strateginis planas.	Atlikta.
1.2. Suplanuoti veiklas, reikalingas projekto tikslui pasiekti.	Suplanuotos visos veiklos, sudarytas aiškus veiklų vykdymo planas.	Parengtas detalus projekto grafikas.	Atlikta.
Strateginė kryptis. 2. Efektyvus komandos darbas projekto metu.			
2.1. Stiprinti komandos bendradarbiavimą projektu metu, siekti sukurti draugiškus santykius.	Suformuoti draugiški komandos santykiai, tarpusavio supratimas bei pagalba.	Kassavaitinių susitikimų metu atliekamų apklausų analizė bei vertinimas, rodiklių stebėjimas.	Atlikta.
2.2. Užtikrinti efektyvų komandos darbą projekto metu.	Kassavaitiniai susitikimai, kurių metu aptariamos veiklos, keliami klausimai, sprendžiamos problemos.	Kassavaitiniai susitikimai, jų protokolavimas.	Atlikta.
	Aiškus planas, kaip atliekamos užduotys, kur žymimos užduotys,	Dokumentavimo plano parengimas, numatyta	Atlikta.

	kaip jos dokumentuojamos.	projekto valdymo platforma (-os).	
Strateginė kryptis. 3. Projekto veiklų, tyrimo tikslų bei rezultatų viešinimas.			
3.1. Efektyviai viešinti projekto veiklas, jo paties bei mokslinio tyrimo rezultatus, vaikų piešinius bei patį konkursą.	Aiškus planas, numatytos galimybės projekto viešinimui.	Projekto išorinės komunikacijos plano parengimas.	Atlikta.
	Plačiausios auditorijos pasiekimas, viešinant tiek vaikų piešinių konkursą, tiek pačius piešinius, tiek ir projektą.	Vaikų žemėlapių knygos „Mano nuostabi Lietuva“ antrosios dalies parengimo spaudai variantas.	Atlikta.
		Mokslo populiarinimo straipsnis.	Atlikta.
		Pristatymas konferencijoje.	Atlikta.
		Tyrimo viešinimas Lietuvos kartografų draugijos renginiuose, interneto svetainėje, socialiniuose tinkluose bei kitų suinteresuotų šalių socialinių medijų kanaluose.	Atlikta.
Mokslinės bendruomenės pasiekimas, viešinant projektą bei jo rezultatus.	Parengtas straipsnis mokslo žurnalui.	Atlikta.	
Strateginė kryptis. 4. Mokslinio tyrimo atlikimas.			
4.1. Susipažinti su panašaus pobūdžio tyrimais, įvertinti jų praktinį pritaikymą dabartiniame tyrime.	Susipažinta su Lietuvos ir užsienio tyrėjų panašaus pobūdžio darbais.	Alikta literatūros apžvalga, parengtas literatūros apžvalgos skyrius ataskaitoje.	Atlikta.
4.2. Sudaryti metodiką, skirtą vaikų sąmonės žemėlapių žinučių, perteikiamų emocijų, jų pokyčių vertinimui.	Parengta metodika, skirta vaikų sąmonės žemėlapių, jų perteikiamų emocijų, pokyčių vertinimui.	Sudaryta metodika, parengtas metodikos skyrius ataskaitoje.	Atlikta.
4.3. Atlikti tyrimą, atsižvelgiant į literatūros analizę bei sudarytą metodiką.	Atliktas tyrimas ir gauti rezultatai.	Gauti tyrimo rezultatai bei parengtas rezultatų skyrius ataskaitoje.	Atlikta.

4.4. Įvertinti krizių laikotarpio (2020–2023 m.) atspindžius Lietuvos vaikų sąmonės žemėlapiuose bei įgyvendinti kitus keliamus uždavinius tyrimo metu.	Suformuluotos tyrimo išvados.	Suformuluotos išvados pateikiamos ataskaitos išvadų skyriuje.	Atlikta.
Strateginė kryptis. 5. Atviro duomenų rinkinio parengimas.			
5.1. Atlikti atviro duomenų rinkinio sukūrimo galimybių analizę.	Atviro duomenų rinkinio struktūros, formos numatymas.	Parengtas aprašas, kur turėtų būti kuriamas duomenų rinkinys, kokia jo forma, struktūra.	Atlikta.
5.2. Atlikti naujausių konkursų piešinių sisteminimą.	Susisteminti naujausių konkursų piešiniai.	Susisteminti visų konkursų atrinktų parodai piešiniai.	Atlikta.
5.3. Sukurti atvirą duomenų rinkinį.	Sukurtas atviras duomenų rinkinys.	Sukurtas atviras duomenų rinkinys su aiškia struktūra, forma ir paruoštas pildymui.	Atlikta.
5.4. Užpildyti atvirą duomenų rinkinį 2005–2023 m. atrinktais parodoms darbais.	Užpildytas atviras duomenų rinkinys.	Atviras duomenų rinkinys publikuotas ir paruoštas naudojimui.	Atlikta.

2.2 Stiprybių, silpnybių, galimybių, grėsmių analizė, rizikos ir jų valdymas

Projektų rizikos valdomos, atsižvelgiant į stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (toliau – SSGG) analizę. Analizė naudojama projektą veikiantiems palankiems ir nepalankiems, vidiniams ir išoriniams veiksniams nustatyti. Pagrindinis tikslas – išsiaiškinti esminius privalumus, trūkumus, veiklos įgyvendinimo galimybes bei galimas grėsmes.

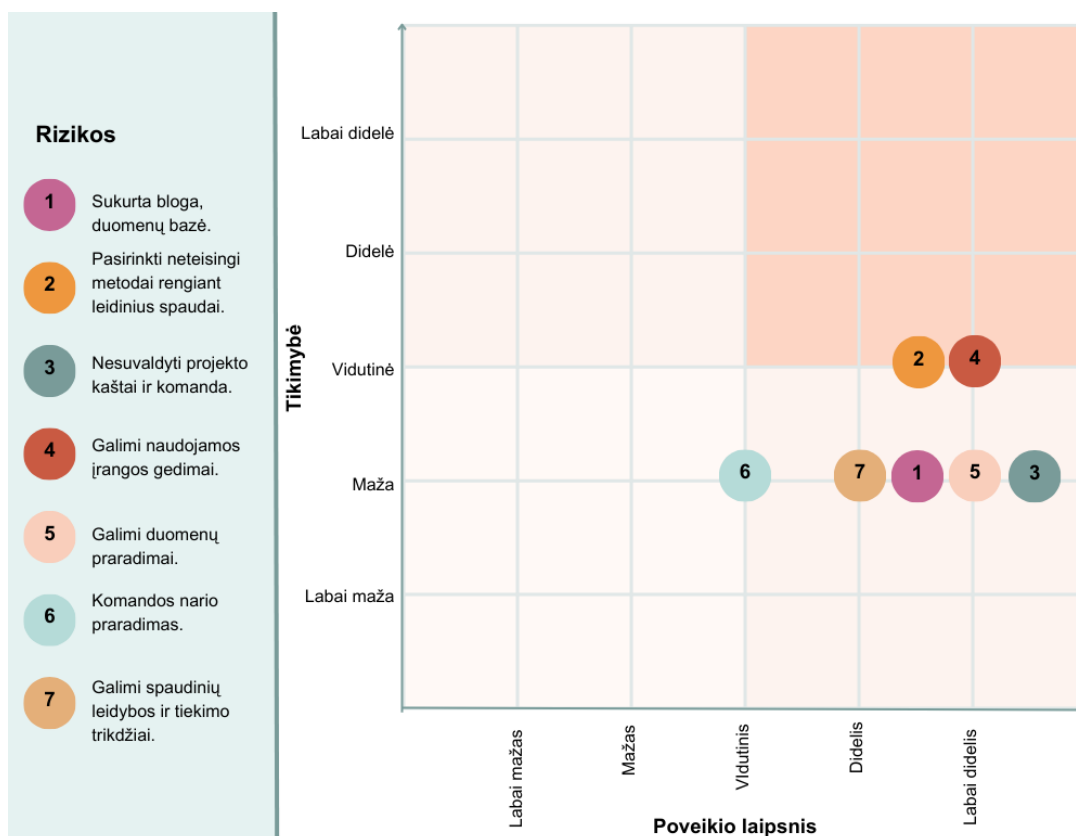
1 pav. Stiprybių, silpnųjų, galimybių, grėsmių analizė

Atlikus SSGG analizę išryškėjo komandos silpnybės bei komandai gresiančios grėsmės. Silpnybės ir grėsmės didina tikimybę pasireikšti projekto rizikoms. Projekto rizikos buvo suformuotos iš komandos silpnųjų bei komandai gresiančių grėsmių. Norint tinkamai išanalizuoti rizikas, reikia į jas pažvelgti trimis aspektais. Pirmiausia, kokia yra tikimybė rizikai pasireikšti, antra – koks poveikio laipsnis bus patirtas. Rizikų pasireiškimo tikimybė bei poveikio laipsnis yra išreiškiami kokybiniais vienetais. Galiausiai reikia identifikuoti ką paveiks rizika, koks objektas nukentės. Šiame projekte buvo išskirtos septynios rizikos. Lentelėje pateikiama informacija apie rizikų pasireiškimo tikimybę, poveikio laipsnį ir objektą.

3 lentelė. Projekto rizikos

Nr.	Rizika	Tikimybė	Poveikio laipsnis	Objektas
1	Sukurta bloga, atvirų mokslinių duomenų bazė, skirta archyvuoti Lietuvoje vykusiu nacionalinių vaikų žemėlapių konkurso etapų darbus. Duomenų bazė yra netinkamos struktūros, kuriama netinkamoje platformoje.	Maža	Didelis	Atvirų mokslinių duomenų bazė
2	Pasirinkti netinkami metodai rengiant leidinius spaudai. Neatsižvelgiama į spalvų skales, popierių ant, kurio bus spausdinama ir pan.	Vidutinė	Didelis	Vaikų žemėlapių knyga „Mano nuostabi Lietuva“ antroji dalis

3	Nesuvaldyti projekto kaštai ir komanda. Nesuvaldytas projekto laikas, žmogiškieji ištekliai bei projekto lėšos. Rizika neužbaigti projekto.	Maža	Labai didelis	Projektas ir jo sėkmingas užbaigimas
4	Galimi naudojamos įrangos gedimai. Rizika gali pasireikšti komandos narių kompiuterinei ir programinei įrangai dėl netinkamo įrangos įvertinimo ar kitų priežasčių, kurių numatyti negalima.	Vidutinė	Labai didelis	Kompiuterinė ir programinė įranga
5	Galimi duomenų praradimai. Projekto dokumentų, duomenų praradimas, dėl per mažos duomenų apsaugos	Maža	Labai didelis	Projekto dokumentai ir duomenys
6	Komandos nario praradimas. Rizika gali kilti susirgus, tuo metu gali būti prarandama daug ir svarbaus laiko projekto įgyvendinimui. Taip pat galimas nario visiškas pasitraukimas iš projekto.	Maža	Vidutinis	Projektas ir jo sėkmingas užbaigimas
7	Galimi spaudinių leidybos ir tiekimo trikdžiai. Problemos su spaudai reikalingų medžiagų tiekimu, pailgėjusi leidinio gamybos laiku.	Maža	Didelis	Vaikų žemėlapių knyga „Mano nuostabi Lietuva” antroji dalis

2 pav. Projekto rizikų pasireiškimo tikimybė ir poveikio laipsnis

Išskirtos projekto rizikos gali būti tinkamai suvaldytos parinkus tinkamas rizikų valdymo strategijas. Šio projekto metu bus siekiama projekto rizikas pašalinti arba sušvelninti, jei to padaryti negalima dėl per didelio skaičiaus priežasčių, kurios nepriklauso nuo komandos narių.

Projekto rizikos turi būti valdomos aktyviai, kadangi naujos projekto rizikos gali išryškėti projekto eigoje, o senosios gali būti pašalintos. Šiam uždaviniui įgyvendinti,

projekto komanda rizikas peržiūrės pasibaigus projekto ketvirčiui ir prieš užbaigiant projektą. Numatytos projekto rizikų peržiūros datos:

- 2023-07-31
- 2023-10-30
- 2024-01-29
- 2024-04-29
- 2024-07-29

Rizikų valdymo sprendimai yra parengti remiantis projekto komandos narių stiprybėmis, bei projekto galimybėmis.

4 lentelė. Projekto rizikų valdymo sprendimai

Nr.	Rizika	Valdymo sprendimai
1	Sukurta bloga, atvirų mokslinių duomenų bazė, skirta archyvuoti Lietuvoje vykusių nacionalinių vaikų žemėlapių konkurso etapų darbus. Duomenų bazė yra netinkamos struktūros, kuriama netinkamoje platformoje.	Rizikos šalinimas, bus pasiekiamas taikant: <ul style="list-style-type: none"> • konsultacijas su potencialiais duomenų bazės naudotojais, tai užtikrins duomenų bazės struktūros teisingumą bei patogiausios duomenų bazės platformos parinkimą. • Literatūros analizė bei skirtingų platformų testavimas užtikrins tinkamiausios duomenų bazės kūrimo platformą.
2	Pasirinkti netinkami metodai rengiant leidinius spaudai. Neatsižvelgiama į spalvų skales, popierių ant, kurio bus spausdinama ir pan.	Rizikos šalinimas, bus pasiekiamas taikant: <ul style="list-style-type: none"> • konsultacijos su pirmosios knygos dalies autoriais ir rengėjais užtikrins tinkamų metodų pasirinkimą.
3	Nesuvaldyti projekto kaštai ir komanda. Nesuvaldytas projekto laikas, žmogiškieji ištekliai bei projekto lėšos. Rizika neužbaigti projekto.	Rizikos švelninimas, bus pasiekiamas taikant: <ul style="list-style-type: none"> • projekte numatytą laiko rezervą. • Vidinei projekto komunikacijai skirtą laiką ir žmogiškuosius išteklius. Už vidinę komunikaciją atsakingas komandos narys turi patirties šioje srityje. • Aplinkos analizės, dėl išlaidų, kurios bus skiriamos tyrimo rezultatų viešinimui. Bus pasirinktas ekonomiškasis ir kokybiškasis variantas. Likusios projekto lėšos yra skiriamos komandos narių atlygiui, kuris yra paskiriamas projekto pradžioje ir projekto eigoje nebegali kisti.
4	Galimi naudojamų įrangos gedimai. Rizika gali pasireikšti komandos narių kompiuterinei ir programinei įrangai dėl netinkamo įrangos įvertinimo ar kitų priežasčių, kurių numatyti negalima.	Rizikos švelninimas, bus pasiekiamas taikant: <ul style="list-style-type: none"> • projekto dalyvių įrangos įsivertinimą ir veikimo užtikrinimą. • Tinkamų ir saugių technologijų naudojimą.

		<ul style="list-style-type: none"> Tos pačios programinės įrangos turėjimą bent dviems projekto komandos nariams, kad įvykus rizikai, kitas asmuo, galėtų perimti užduotis.
5	Galimi duomenų praradimai. Projekto dokumentų, duomenų praradimas, dėl per mažos duomenų apsaugos.	Rizikos švelninimas, bus pasiekiamas taikant: <ul style="list-style-type: none"> duomenų ir dokumentų registravimą į dokumentų registrą. Atsarginių projekto duomenų ir dokumentų kopijų sukūrimą ir talpinimą Google Drive debesyje, nerečiau nei kartą per savaitę.
6	Komandos nario praradimas. Rizika gali kilti susirgus, tuo metu gali būti prarandama daug ir svarbaus laiko projekto įgyvendinimui. Taip pat galimas nario visiškas pasitraukimas iš projekto.	Rizikos švelninimas, bus pasiekiamas taikant: <ul style="list-style-type: none"> darbų perskirstymą kitiems nariams, pagal užimtumą ir įgūdžius. Laikiną pareigų priskyrimą kitam komandos nariui, tuo metu turinčiam mažiausiai kritinių projekto veiklų. Laiko rezervą. Kiekvienai projekto užduočiai yra numatyta galimas veiklos vėlavimas. Atostogų planavimą.
7	Galimi spaudinių leidybos ir tiekimo trikdžiai. Problemos su spaudai reikalingų medžiagų tiekimu, pailgėjusi leidinio gamybos laiku.	Rizikos švelninimas, bus pasiekiamas taikant: <ul style="list-style-type: none"> aplinkos analizės. Renkantis leidyklą bus atliktos aplinkos analizės ir pasirinkta gerą reputaciją turinti įstaiga. Prieš perkant tiekėjo paslaugas, bus atsižvelgiama į šią riziką, aptariama jos pasireiškimo tikimybė su tiekėju ir numatyta rizikos valdymas, kurį garantuoja tiekėjas.

2.3 Suinteresuotosios šalys

Suinteresuotosios šalys – tai asmenys, grupės, organizacijos ar įmonės, kurie veikia projekte ar turi įtakos projektui. Šios šalys gali būti įvairiai susijusios su projektu bei turėti įvairių interesų jam, kuris gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas, todėl yra ypatingai svarbu atsižvelgti į galimą poveikį norint pasiekti geriausius rezultatus projekte.

Projekto pradžioje buvo identifikuojamos galimos suinteresuotosios šalys, kurios galėtų būti susijusios su projektu jo eigoje (pvz. projekto komanda), arba bus susiję ateityje (pvz. asmenys dirbantys su vaikais ar asmenys tyrinėjantys aplinkosaugos procesą).

Pradinį suinteresuotųjų šalių sąrašą sudarė galimų sričių specialistai įvardinant galimus asmenis, su kuriais būtų galima kontaktuoti dėl pagalbos.

5 lentelė. Galimos suinteresuotos šalys

Suinteresuota šalis	Priežastis	Kontaktai
Giedrė Beconytė	Padėsime ruošti knygą	Giedre.beconyte@gf.vu.lt
Psichologas	Galima pasirinkti iš JL sąrašo (Gabrielė turi atrinktus) arba	LIPSA kontaktus būtų galima gauti per Žingsnį arba internetu, per

	susisiekti su studentais per VU ar LiPSA	studentus būtų galima bandyti kreiptis į Greta Patricija Katauskaitė (Gabrielė gali susisiekti tiesiogiai)
Vaikų mokytojai	Tiesiog pasidomėti kuo jauni asmenys domisi mokyklose ir darželiuose	Glorija Kliokyte (darželis) Kamilė Ignatavičiūtė (mokykla (?))
J. Kažys	Aplinkosauga ir mindfulness	
E. Rimkus	Aplinkosauga	
Lietuvos kartografų draugija	Tyrimai ir projektai	A. Balčiūnas

Kiekviena suinteresuota šalis turi savo suinteresuotumo ir įtakos lygį. Stengtasi įvertinti šiuos lygius įvertinat susidomėjimo lygį (auštas, vidutinis, žemas) bei įtaką (didelė, maža ar vidutinė) buvo sudaryta matrica su suinteresuotųjų šalių tipais.

6 lentelė. Suinteresuotųjų šalių tipai pagal susidomėjimo ir įtakos lygius.

Eil. Nr.	Suinteresuota šalis	Pagrindiniai interesai	Susidomėjimo lygis	Įtaka	Pobūdis
1	Projekto komanda	Projekto įgyvendinimas laiku ir kokybiškai	Aukštas	Didelė	Vadovaujančioji (informuota nuo analizės etapo)
2	Giedrė Beconytė	Knygos užbaigimas	Aukštas	Didelė	Palaikančioji
3	Psichologas	Pasidalinti savo patirtimi vaikų srityje, prisidėti prie tyrimo patirties pasidalinimu	Vidutinis	Vidutinė	Neinformuota
4	Vaikų mokytojai	Pasidalinti savo patirtimis mokant vaikus ir dalyvaujant jų gyvenimuose. Ko yra mokoma jaunus asmenis ir kaip mokytojai prisideda prie šio proceso.	Vidutinis	Vidutinė	Neinformuota
5	Justas Kažys	Pasidalinti patirtimi aplinkosaugos ir mindfulness temomis. (Karolina galėtų patikslinti)	Vidutinis	Mažas	Neinformuota
6	Egidijus Rimkus	Pasidalinti patirtimi aplinkosaugos temomis (Karolina galėtų patikslinti)	Vidutinis	Mažas	Neinformuota
7	Lietuvos kartografų draugija	Kartografijos, aplinkosaugos problemų ir edukacijos principų bei vaikų piešinių konkurso viešinimas.	Aukštas	Vidutinė	Palaikančioji (suteikė galimybę turėti savo skiltį Tyrimai ir projektai puslapio skirtyje)
8	Baigtos knygos naudotojai	Susipažinti su vaikų matomu pasauliu ir kaip jie jį interpretuoja	Vidutinis	Maža	Neinformuota
9	Atviros duomenų bazės naudotojai	Galimybė pasiekti visus vaikų piešinius	Vidutinis	Maža	Neinformuota

Šis sąrašas prireikus gali būti pildomas naujomis šalimis, o taip pat tikslinamas tiksliau įvertinant susidomėjimo lygį ir įtaką projektui. Taip pat, svarbu paminėti, kad suinteresuotųjų šalių įvertinimas gali būti aktualus ir kitiems tyrėjams, vykdančiams panašaus pobūdžio tyrimus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad sąrašas gali pildytis ir kisti ne tik projekto eigoje, bet ir po jo.

2.4 Projekto viešinimo galimybių analizė

Kiekvienu projektu yra siekiama informuoti suinteresuotąsias šalis apie projekto progresą ar jo pabaigą – produkto pasidalinimu. Stengiantis efektyviai pasiekti suinteresuotąsias šalis panaudojant tinkamus kanalus yra svarbu, kad būtų atsižvelgta į galimas viešinimo platformas, jų teigiamas bei neigiamas savybes ir išsirinkti tas platformas, kuriomis pasinaudojus būtų gaunama didžiausias efektyvumas ir suinteresuotųjų šalių pasiekiamumas. Vengiant naudoti daug platformų, kurių dalis neįgyvendintų efektyvaus projekto progreso informavimo.

Šis projektas yra finansuojamas Vilniaus universiteto Mokslo skatinimo fondo. Nors yra prašoma finansuojančių projektą pateikti ataskaitą projekto viduryje bei jo pabaigoje – projekto komanda siekia būti atskaitinga ne tik finansuojančioms šalims, bet tiek visai Vilniaus universiteto bendruomenei, kurios fondo ištekliai buvo skirti – siekiant supažindinti su galimais tyrimais bei studijų programomis pačią bendruomenę, bet taip pat leisti žinoti kam buvo skirti pinigai, kaip kiek buvo naudojami ir kokie rezultatai buvo pasiekti. Siekiant paskatinti ir ateityje paraišką laimėsiantiems dalintis savo projekto progresu ir įdomiomis įžvalgomis bent jau bendruomenės viduje. Taip pat projekto komanda prisiima reprezentuojančią poziciją – reprezentuojant Vilniaus universitetą ir studijuojamas mokslo sritis visuomenei – siekiant taip pat bendrąją visuomenę supažindinti su galimais tyrimais, jų objektais ir rezultatais bei įdomiomis įžvalgomis, studijų programomis ir Vilniaus universiteto skiriamomis finansavimo galimybėmis.

Siekiant atsižvelgti į visapusišką bendrosios populiacijos, tiek Vilniaus universiteto bendruomenės informavimą yra nuspręsta atlikti projekto viešinimo galimybių analizė, kurios pagalba yra siekiama nustatyti kokios platformos suteiktų efektyviausią bendruomenių pasiekimą tiek akademinėje, tiek už jos ribos aplinkose, padedant informuoti apie projekto progresą, supažindinti su mokslu ir jo šakomis, o taip pat skatinti juo domėtis. Tam taip pat buvo iškelti ir uždaviniai, kurie yra susiję su projekto viešinimu ir komunikavimu – šie tikslai yra 5–7, kurie nurodo:

- parengti mokslo populiarinimo leidinį – vaikų žemėlapių knygos „Mano nuostabi Lietuva“ skyrius („Ką sukūrėme“, „Veikiame ir svajojame“, „Viskas žemėlapyje“, „Iššūkių“);
- remiantis gautomis įžvalgomis parengti straipsnį mokslo žurnalui „Filosofija. Sociologija“ (CA Wos indeksas) ar kitam aukšto lygio mokslo žurnalui;
- parengti ir pristatyti pranešimą (-us) tarptautinėje konferencijoje.

Visgi įžvalgomis yra siekiama dalintis jau nuo projekto pradžios, kaip jau minėta – siekiant atskaitingumo už gautą finansavimą ir siekiant tikslingai reprezentuoti savo universitetą, fakultetus ir mokslo šakas. Tačiau siekiant tikslingai įvertinti platformas ir jų efektyvumą buvo panaudotas matricos principas, kuriame buvo įvardinama platforma,

kokiais būdais, bus perteikiamos mūsų įžvalgos ir koks yra platformos efektyvumas, kokias suinteresuotąsias šalis dažniausiai pasiekia toji platforma.

Skyrelis lietuvoskartografija.lt svetainės skiltyje „Mokslas visiems“:

- Pasiekiamumas. Daugiausia būtų kartografų draugija ir besidomintys kartografija, tačiau naudojant kaip pagrindinį šaltinį ir skelbiant įrašus reguliariai, o nuoroda pasidalinant būtų galima pasiekti didesnę auditoriją.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Reguliarūs kas mėnesiniai įžvalgų pasidalinimai įrašų principu. Pridedant nuotraukas, jei yra prieinama taip pat ir šaltinius. Stengiantis įrašuose įžvalgas perteikti “gyvai”, įdomiai ne ilgais įrašais. Be “sausų protavimų”, kad skaitytojas noriai skaitytų ir ilgai netrūktų, o norint pasidomėti plačiau turėtų šaltinius.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Atrandant įdomias įžvalgas; kontaktuojant su interusuotomis šalimis; atliekant interviu su interusuotomis šalimis; komunikuojant, kad turime skyrelį platformoje naudojant kitas platformas.
- Efektyvumas. Pati svetainė nėra naudojama dalintis naujienoms, tai natūraliai lankytojų, kurie skaitytų įžvalgas neatsiras, todėl bus reikalinga kitų platformų pagalba siekiant pasiekti efektyvumo. Visgi ji yra patogi, kad visi įrašai būtų kaupiami vienoje vietoje. Taip pat konkursas yra kuruojamas LKD.

Lietuvos kartografų draugija (Facebook puslapis):

- Pasiekiamumas. Lietuvos kartografų draugijos nariai ir kiti asmenys, besidomintys kartografija.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Sutrumpintas apie 100 žodžių apibendrinimas arba kažkokia dalis pačio įrašo pateikiant nuorodą į pilną įrašą – lietuvoskartografija.lt platformoje.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 100 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Ši platforma yra gana efektyvi, puslapyje yra 1,3 tūkst. Stebėtojų tarp kurių tiek akademinė, tiek bendrosios populiacijos bendruomenė – pvz. mokytojai, visgi daugiausia pasiekia tik kartografų bendruomenę, kurią sudaro tik nedidelė dalis akademinės Vilniaus universiteto bendruomenės, tačiau daugiau yra bendrosios populiacijos, tačiau vėlgi dažniausiai asmenys besilankantys ir kuriuos pasiekia įrašai yra baigę aukštąją ir turi kokią nors sąsają su kartografija, todėl bendri populiacija nėra pilnai pasiekiami. Auditorijos aktyvumas nėra pastovus, bet pasitaiko pasidalinimų įrašu. Paskutinį kartą įrašas buvo paskelbtas prieš 12 dienų.

Vilniaus universiteto bendrasis naujienlaiškis:

- Pasiekiamumas. Būtų pasiekta Vilniaus universiteto bendruomenė ir galimai prenumeruojantys Vilniaus universiteto naujienlaiškis.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Trumpas iki 100 žodžių įrašais apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 100 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Ši platforma yra efektyvi, nes naujienlaiškis pasiekia visus Vilniaus universiteto studentus – taigi Vilniaus universiteto bendruomenė būtų supažindinta. Tiksliai nėra žinoma kaip su bendrąja Lietuvos populiacija – tačiau jei įrašu tai pat būtų pasidalinta Facebook puslapyje – būtų pasiekta tiek akademinė, tiek bendroji

Lietuvos populiacija. Prieš 10 dienų buvo atsiųstas paskutinis vidinės komunikacijos komandos naujienlaiškis „Kas naujesnio, Universitete?“ į mėnesį dažniausiai pasirodo bent du naujienlaiškiai.

Vilniaus universitetas (Facebook puslapis):

- Pasiekiamumas. Būtų pasiekta tiek akademinė Vilniaus universiteto bendruomenė, tiek bendroji populiacija, kuri seka Vilniaus universiteto puslapį ir gauna naujienas.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Trumpas iki 100 žodžių įrašais apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 100 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Efektyviausia platforma, nes joje yra tiek akademinė, tiek bendroji Lietuvos populiacija. Puslapis turi virš 75 tūkst. Stebėtojų, kuriuos gali pasiekti paskelbti įrašai. Paskutinis įrašas buvo paskelbtas prieš dvi dienas. Auditorija nėra aktyviausia – tačiau kiekvienas įrašas sulaukia bent vieno patiktuko.

Vilniaus universitetas (vu.lt):

- Pasiekiamumas. Būtų pasiekta tiek akademinė Vilniaus universiteto bendruomenė, tiek bendroji populiacija, kuri lankosi svetainėje.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Projekto metu atlikus interviu su psichologais ir dailės mokytojais būtų apibendrintas mūsų ir specialistų įžvalgos apie vaikų simbolius, naudojamas spalvas ir pan. Trumpas iki 250 žodžių įrašas apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima paskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 250 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Efektyvi platforma, nes ja pasinaudojus galima pasiekti akademinę, tiek bendrąją populiaciją. Tinklalapyje paskutinį kartą buvo paskelbta prieš dvi dienas. Auditorijos aktyvumas nėra pastebimas, tačiau atsižvelgus į tai, kad tinklalapis kelia naujienas gana reguliariai būtų galima vertinti, kad pasidalinus įrašu organiškai gali atsirasti keli skaitytojai.

Vilniaus universiteto Chemijos ir geomokslų fakulteto (toliau – CHGF) naujienlaiškis bendruomenei ir mokykloms:

- Pasiekiamumas. Būtų pasiekta Vilniaus universiteto CHGF bendruomenė ir prenumeruojantys Vilniaus universiteto naujienlaiškis.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Trumpas iki 100 žodžių įrašais apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 100 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Efektyvi platforma, kuri pasiekia labiau bendrąją populiaciją, labiau mokytojus, kurie yra prenumeravę naujienlaiškį. Susisiekus su Migne, turėtume tikslesnės informacijos.

Paskelbimas apie įrašą VU CHGF stelbimų lentoje (Facebook vieša grupė):

- Pasiekiamumas. Būtų pasiekta Vilniaus universiteto CHGF bendruomenė.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Trumpas iki 100 žodžių įrašais apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 100 žodžių su nuoroda į įrašą.

- Efektyvumas. Tiksliai nėra aiškus šios platformos efektyvumas, tačiau joje yra 654 asmenys ir ji yra vieša – tai leidžia būti pamatytam nebūnat grupės nariu – visgi atsižvelgiant į patiktukų skaičių galima spręsti, kad joje lankomasi asmenų retai, tačiau žmonės aktyviai dalinasi. Pasidalinus pasiektume kažkokią dalį akademinės CHGF dalį.

VU CHGF (Facebook puslapis):

- Pasiekiamumas. Būtų pasiekta Vilniaus universiteto CHGF bendruomenė.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Trumpas iki 100 žodžių įrašais apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 100 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Platforma tinkama pasiekti Chemijos ir geomokslų fakulteto bendruomenę bei besidomintiems šiomis studijų šakomis. Pati platforma turi 2,8 tūkst. Stebėtojų, kuriuos gali pasiekti įrašai – o atsižvelgiant į auditorijos aktyvumą lyginant su stebėtojų skaičiumi nėra didelis – bet jis gana pastovus. Paskutinis įrašas yra pastelbtas prieš tris dienas.

Dailės Mokytojų Asociacija (Facebook puslapis)

- Pasiekiamumas. Būtų pasiekti dailės mokytojai ir žmonės užsiimantys menu.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Trumpas iki 100 žodžių įrašais apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 100 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Platforma tinkamiausia pasiekti dailės mokytojus, juos supažindinti su konkursu (nes apie jį nėra jokio įrašo) ir papasakoti apie tyrimą. Platformą turi 2,4 tūkst. Stebėtojų, kuriuos gali pasiekti įrašai. Auditorija yra gana aktyvi – dažniausiai reaguojama jaustukais. Paskutinį kartą dalintasi prieš 12 dienų keliais įrašais, į kuriuos buvo sureaguota skirtingas kiekis – 11, 21 ir 0 – paskutinis pasidalinimas nesulaukė reakcijų dėl pasidalinimo rusų kalba – tai galima paaiškinti dvejais būdais – asmenys nesupranta rusiškai arba nenori reaguoti į rusiškus įrašus dėl situacijos su Ukraina, nes kiti du įrašai buvo lietuvių kalba.

Nacionalinė švietimo agentūra:

- Pasiekiamumas. Būtų pasiekti mokytojai ir asmenys besidomintys švietimu.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Projekto metu atlikus interviu su psichologais ir dailės mokytojais būtų apibendrintas mūsų ir specialistų įžvalgos apie vaikų simbolius, naudojamas spalvas ir pan. Trumpas iki 250 žodžių įrašas apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 250 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Platforma būtų naudojama pasiekti mokytojus ir kitus asmenis, kurie domisi švietimu valstybėje. Lankytojų ir auditorijos reakcijos nėra pasiekiamos, bet galima manyti, kad yra asmenų, kurie lankosi tinklalapyje ir paskelbus apie mūsų projektą įrašą – jis bus organiškai peržiūrėtas, nes aktualiausias švietimo naujienos yra skelbiamos šioje platformoje.

Įrašas „Geografijos mokytojai“ (Facebook viešojoje grupėje):

- Pasiekiamumas. Geografijos mokytojai, prisijungę prie jų bendruomenės facebook grupės.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Trumpas iki 100 žodžių įrašais apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 100 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Grupėje yra pastebima, kad mokytojai aktyviai reaguoja į savo kolegų įrašus, nors grupėje yra 607 nariai. Visgi grupė yra vieša ir nereikia prisijungti norint paskelbti įrašą – ši platforma yra tinkamiausia pasiekti geografijos mokytojų bendruomenę. O paskutinis įrašas buvo paskelbtas prieš dieną ir surinko 31 jaustuką.

Lietuvos geografijos mokytojų asociacija (Facebook puslapis):

- Pasiekiamumas. Būtų pasiekti geografijos mokytojai ir besidomintys geografija.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Trumpas iki 100 žodžių įrašais apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 100 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Šis puslapis turi 873 stebėtojus, kuriuos galėtų pasiekti įrašai – visgi įrašais yra dalinamasi gana retai – paskutiniai trys įrašai yra pateikti kartą per mėnesį. Tačiau auditorija gana aktyviai reaguoja – dažniausiai jaustukais, tačiau pasitaiko komentarų ir įrašo pasidalinimų.

Lietuvos psichologų sąjunga (psichologusajunga.lt):

- Pasiekiamumas. Būtų pasiekta psichologų bendruomenė ir asmenys besilankantys platformoje, kurie domisi psichologija.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Projekto metu atlikus interviu su psichologais ir dailės mokytojais būtų apibendrintas mūsų ir specialistų įžvalgos apie vaikų simbolius, naudojamas spalvas ir pan. Trumpas iki 250 žodžių įrašas apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 250 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Kadangi mūsų tyrime bus psichologų ir bus žvelgiama į piešinius per psichologinę prizmę yra svarbu taip pat informuoti psichologų bendruomenę, kuriai tinkamiausia platforma būtų Lietuvos psichologų sąjunga. Kiekvieną mėnesį asociacija pasidalina naujienlaiškiu su bendruomene. Tačiau kontaktai prenumeruoti naujienlaiškį nerasta. Apsilankiusių ar auditorijos reakcijų negalima įžvelgti, tačiau galima manyti, kad paskelbus įrašą apie mūsų projektą organiškai atsirastų keli skaitytojai kurie peržiūrėtų įrašą. Vertinant tai, kad pagrindinės naujienos susijusios su psichologija, renginiais psichologinėmis temomis turėtų būti skelbiamos šioje platformoje.

NARA:

- Pasiekiamumas. Kritiškai ir pasauliu besidominti įvairaus amžiaus Lietuvos bendruomenė.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Projekto metu atlikus interviu su psichologais ir dailės mokytojais būtų apibendrintas mūsų ir specialistų įžvalgos apie vaikų simbolius, naudojamas spalvas ir pan. Trumpas iki 250 žodžių įrašas apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima pasiskaityti daugiau.

- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 250 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Šios platformos naudotojai yra gana aktyvūs – tai galima pastebėti iš jų socialinių platformų. Pati NARA siekia lavinti visuomenės kritinį mąstymą ir dėl to galima pasiekti gana įdomią visuomenės dalį, kuri gali pasidalinti naujomis įžvalgomis ir pasakyti pastebėjimus – komentatoriai nėra anonimai (Facebook, Instagram, gal kažkas dar). Paskutinis įrašas yra pateiktas prieš trys dienas.

LRT:

- Pasiekiamumas. Lietuvos bendruomenė.
- Kokiais būdais būtų perteikiamos mūsų įžvalgos? Projekto metu atlikus interviu su psichologais ir dailės mokytojais būtų apibendrintas mūsų ir specialistų įžvalgos apie vaikų simbolius, naudojamas spalvas ir pan. Trumpas iki 250 žodžių įrašas apie mūsų paskelbtą įrašą su nuoroda, kurioje galima paskaityti daugiau.
- Kiek mūsų pastangų reikalauja? Parašyti sutrumpintą įrašo pristatymą iki 250 žodžių su nuoroda į įrašą.
- Efektyvumas. Pasiektume bendrąją Lietuvos visuomenę.

3 LITERATŪROS ANALIZĖ

Šio tyrimo metu būtina atlikti išsamią literatūros analizę, siekiant kiek įmanoma tiksliau ir objektyviau įvertinti vaikų sąmonės žemėlapius. Literatūros analizė reikalinga, siekiant susipažinti su Lietuvos bei kitų šalių tyrėjų atliktais tyrimais, pasinaudoti jų gerosiomis praktikomis ir sukaupta patirtimi. Šiame skyriuje pateikiama bendroji analizė apie tai, kaip krizinių laikotarpių įvykiai (pandemijos, karas, ekonominės krizės), socialiniai reiškiniai, aplinkosauginės problemos veikia jaunus asmenis. Taip pat, svarbu susipažinti su literatūra, kurioje analizuojama, kaip vaikai perteikia savo emocijas, jausmus, patyrimus piešiniuose, kokias priemones, spalvas, ženklus, jų sistemas naudoja. Didžioji dalis literatūros analizės yra tvirtas pagrindas tyrimo metodikos sudarymui.

3.1 Vaikų raidos atspindžiai piešiniuose, erdvės suvokimas bei tikrovės ir vaizduotės santykis

Norint analizuoti vaikų piešinius, būtina susipažinti su bendrąja vaikų raida, suvokti kaip keičiantis amžiui gali kisti vaikų supratimas apie juos supantį pasaulį. Kiekvienas vaikas yra unikalus savo mintis, idėjas perteikia skirtingai, tačiau bendrosios tendencijos yra pastebimos. Tyrime analizuojami vaikų sąmonės žemėlapiai, todėl svarbu susipažinti kaip suvokiama erdvė ir ar apskritai ji yra suvokiama nuo ankstyvo amžiaus. Žinoma, kalbant apie vaikus, jų piešinius, dažnai kuriamas įvaizdis, jog tai yra absoliučiai vaikų vaizduotės „vaisiai“, tačiau atlikta literatūros analizė atskleidžia, kad vaikai geba atskirti tikrovę nuo vaizduotės.

3.1.1 Vaikų raidos atspindžiai piešiniuose

Analizuojant vaikų piešinius reikia atsižvelgti į tai, ką tam tikro amžiaus vaikai sugeba pavaizduoti tiek dėl savo fiziologinės, tiek dėl psichologinės raidos.

Vaikų piešimas vystosi per tam tikrus etapus, susijusius su vaikų amžiumi. Visas vaikų piešimo raidos etapas apima laikotarpį nuo 2 iki 18 metų. Raidos etapai buvo pradėti tirti jau 1900-ųjų pradžioje. Tyrimų rezultatai parodė, kad paprastai vaikai progresuoja per tam tikrus meno raidos etapus. Skirtingi autoriai išskiria juos nevienodai. Tačiau visi sutinka, kad vaiko meninių gebėjimų raidai įtakos turi daugybė vidinių ir išorinių veiksnių.

Nuo 1900-ųjų vaikų piešimo raidos tyrimai yra toli pažengę. Algoritmai yra tobulinami, įtraukiant vis daugiau kompiuterinių technologijų. Vienas iš pavyzdžių yra Sabat Abdulhameed ir Tarik A. Rashid 2022 m. atliktas tyrimas, kuriame pristatomas vaiko piešimo raidos optimizavimo algoritmas, pagrįstas vaiko pažinimo raida. Tačiau pamatinis vaikų piešimo raidos modelis, cituojamas daugelio autorių, yra sukurtas J. Hufford (1983). Penki modelio etapai pateikiami toliau su išsamiomis kiekvieno etapo ypatybėmis.

Pirmasis etapas: rašymo etapas (2–4 m.).

Šiame etape maži vaikai išsiaiškina, kaip jų rankos judesys sukelia potėpius ir raštus popieriaus lape. Atsitiktiniai judesiai yra linijiniai, kreivi, nes vaikas stebi judesius. Laikui bėgant padidėja vaiko rankų judesių mobilumas, lankstumas.

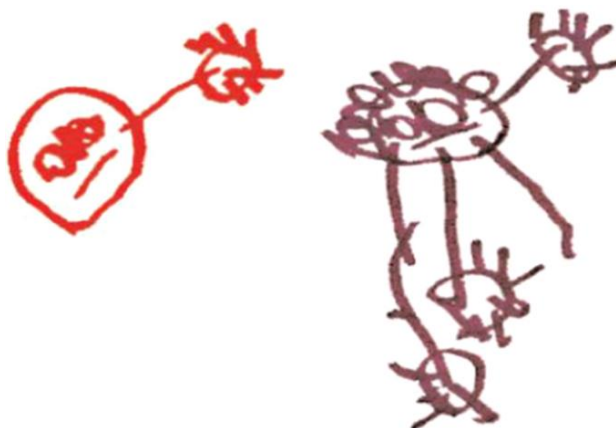

3 pav. 1-ojo etapo piešinio pavyzdys (šaltinis: Abdulhameed, S., Rashid, T. A., 2022)

Antrasis etapas: išankstinis scheminis etapas (4–7 metų modelio atmintis).

Šiame etape vaiko piešiniai yra labiau standartiniai ir nukopijuoti kitų piešinių iš supančios aplinkos. Šis procesas kyla iš vaiko gebėjimo praktiškai plėtoti savo piešinį ir panaudoti ankstesnių judesių grįžtamąjį ryšį, atkuriant naujus užrašus. Kitas šio etapo bruožas yra naujų idėjų paieška, turint omenyje pagrindinę schemą, kaip piešti elementarius dalykus. Toliau pateikiami pagrindiniai antrojo etapo punktai:

- kontroliuojamas rašymas: tai yra tada, kai vaikas pradeda valdyti rašymą pagal rankos spaudimą;
- mokymosi formos (patobulinimas): vaiko formų dydžio ir perspektyvos pagerėjimas, palyginti su realiu dominančio objekto santykiu;
- raštai ateina išmokus valdyti judesį ir kryptį, kad būtų sukurtos formos.

4 pav. 2-ojo etapo piešinio pavyzdys (šaltinis: Abdulhameed, S., Rashid, T. A., 2022)

Trečiasis etapas: scheminis etapas (7–9 m.).

Šiame etape vaikas pasiekia lygį, kai geba nupiešti aplinkinių objektų schemą, t. y., moka pakartoti tam tikrus modelius ar vaizdus. Vaikai gali pritaikyti įgytus įgūdžius, stebėti modelius iš tikrų paveikslėlių ir bandyti suteikti prasmę piešiniams.

5 pav. 3-ojo etapo piešinio pavyzdys (šaltinis: Abdulhameed, S., Rashid, T. A., 2022)

Ketvirtasis etapas: realizmo etapas (9–11 m.).

Šiame amžiuje grupių kūrimas ar susivienijimas su kitais vaikais vadinamas socialine nepriklausomybe nuo suaugusiųjų intervencijų, nes jie bando išmokyti socialinę struktūrą savo individualizuotais metodais. Vaikai tampa vis kritiškesni sau ir savo aplinkai, be to, atkreipia dėmesį į detales ir stengiasi piešti tikroviškai ir natūralistiškai. Vaikai panaudoja ir sujungia ankstesnius įgūdžius, kad sugalvotų naujų idėjų, siekiant parodyti kūrybiškumą, kuriant unikalius ir vizualiai patrauklius piešinius. Toliau pateikiami pagrindiniai ketvirtajame etape išsiskiriantys bruožai:

- objektas ir žmonės: piešinys realistiškas pagal daugelį veiksnių, įskaitant objektų santykį, atstumą ir perspektyvą;
- vaizduotė (kūrybiškumas).

Penktasis etapas: pseudonatūralistinis (11–13 metų etapas).

Sąmoningumas šiame etape yra didesnis nei bet kada anksčiau, nors jie dar nėra suaugę. Šiame etape pastebimas detalių pridėjimas ir žingsnis link egocentriškų piešimo metodų.

6 pav. 5-ojo etapo piešinio pavyzdys (šaltinis: Abdulhameed, S., Rashid, T. A., 2022)

N. Benard savo knygoje „Vaikų piešiniai: kaip juos suprasti“ taip pat trumpai aprašo pagrindinius etapus ir kas jiems būdinga. Tiesa, ji nebeskirto atskirų raidos etapų vaikų, kurie vyresni nei 5 metai:

- nuo 18 mėn. iki 2 metų. Vaikas mėgsta keverzoti, ypač ant didelio formato, priemonę laiko suspaudęs delne. Nelabai lengvai koordinuoja judesius;
- nuo 2 iki 3 metų. Vaikas trokšta išbandyti įvairias priemones: flomasterius, guašą, vaškines kreideles, pieštukus. Prasideda periodas, kai vaikas daugiau eksperimentuoja, o ne reiškiasi, vystosi koordinacija, jie tvirčiau laiko priemones;

- nuo 3 iki 4 metų. Vaikas pradeda per piešinį reikštis, dažnai dar prieš pradėdamas piešti ant lapo papasakoja, ką planuoja piešti;
- nuo 4–5 metų. Spalvas renkasi atsižvelgdamas į tikrovę (pavyzdžiui, rudas medis su žaliais lapais). Vietoj piešimo vaikas gali pasirinkti rašymą. Kadangi vaiko gebėjimas svajoti yra itin stiprus, stebuklingos pasakos dar labiau traukia jo dėmesį.

3.1.2 Erdvės suvokimas

Anksčiau aprašytuose raidos etapuose pateikiamos bendrosios tendencijos, tačiau tyrime analizuojami B. Petchenik vaikų žemėlapių konkursui pateikti piešiniai. Dėl šios priežasties būtina atkreipti dėmesį į vaikų erdvės suvokimą. 2022 m. Roberta Budreckaitė sėkmingai apsigynė bakalauro darbą tema „Lietuvos vaikų sąmonės žemėlapių ypatumai COVID-19 pandemijos laikotarpiu“, kuriame buvo trumpai aprašytas ir vaikų erdvės suvokimas. Erdvė ir laikas yra glaudžiai susiję ne tik fiziniame pasaulyje, bet ir kalbiniais bei psichologiniais žmogaus mąstymo aspektais. Žmonės kasdien susiduria su erdve ir laiku, tik suvokdami erdvę ir laiką žmonės gali laisvai, patogiai ir saugiai įsikurti supančioje aplinkoje, bendrauti su kitais žmonėmis. Erdvės ir laiko suvokimas atsiranda dar kūdikystėje ir laikui bėgant vystosi. Kad vaikas gerai jaustųsi erdvėje ir galėtų joje funkcionuoti, svarbu nuo ikimokyklinio ugdymo lavinti erdvės ir laiko pojūtį (Gustaitė, 2020). Vizualus erdvės suvokimas slypi ne vaiko akyse, o ryšyje tarp regėjimo ir mąstymo. Kai maži vaikai laiko žaislą rankose ir žaidžia su juo, jie taip pat lavina gebėjimą vizualiai suvokti erdvę – išmoksta atskirti spalvas ir formas bei suprasti, kaip vieni erdvėje esantys objektai yra susiję su kitais. Vaikai atsako į klausimus „Ką man tai reiškia?“, „Ką aš pamačiau?“, „Kur turėčiau pridėti?“, „Kodėl tai svarbu?“. Erdvinio suvokimo vizualiniai įgūdžiai yra glaudžiai susiję su problemų sprendimu ir abstrakčiu suvokimu, reikalingu aukštesniuose gamtos mokslų ir matematikos lygiuose. Kognityvinės teorijos sutelkia dėmesį į tai, kaip mūsų sąmonės procesai ar pažinimas keičiasi laikui bėgant. Kognityvinės teorijos apibūdina vaiko ir aplinkos sąveiką, kurioje vystymasis vyksta per „nuolatinį judėjimą pirmyn ir atgal tarp asmens ir aplinkos“ (Piaget, 1929). Kognityvinį vystymąsi tyrinėję teoretikai yra J. Piaget ir L. Vygotsky. Jie besivystantį vaiką įsivaizdavo kaip veikėją socialiniame įterptųjų reikšmių pasaulyje. J. Piaget nedomino ar vaiko atsakymas teisingas ar neteisingas, o pagrindinis samprotavimų procesas, dėl kurio buvo gautas atsakymas – atsakymo logika. J. Piaget gyvenimą praleido tyrinėdamas vaikų intelektualinį vystymąsi. Jo teorija vystėsi visą gyvenimą, remdamasi pakartotiniais natūralistiniais vaikų, įskaitant jo paties tris vaikus, stebėjimais. J. Piaget matė, kad vaikų intelektualiniai įgūdžiai laikui bėgant keičiasi, o įvairaus amžiaus vaikai skirtingai interpretuoja pasaulį. Jis suprato, kad mąstydami maži vaikai konstruoja žinias apie fizinius veiksmus ir, kad vaikai, kontaktuodami su žmonėmis ar objektais, nuolat pertvarko savo idėjas apie pasaulį. J. Piaget teigė, kad kai vaikų smegenys bręsta ir vaikai patiria pasaulį per veiksmus, jie pereina keturias plačias mąstymo stadijas (7 pav.). Kiekvienas etapas yra kokybiškai skirtingas ir labiau pritaikytas suprasti pasaulį. Svarbu žinoti, kad amžiaus ribos yra apytikslės ir jas įtakoja vaiko patirtis bei aplinka.

Sensomotorinė raidos stadija	Pirmuosius 2 etapus, tai yra sensomotorinę ir priešoperacinę stadijas, vaikai pereina dar ikimokykliniame amžiuje. Sensomotorinėje raidos stadijoje vaikas pradeda stebėti ir suprasti elementarius pasaulio bruožus, kaip objektų kontūrai ir dydžiai, tai vyksta maždaug iki tol, kol vaikui sueina dveji metai.
Priešoperacinė stadija	Vėliau prasideda priešoperacinė raidos stadija, jos metu vaikai pradeda vaizduoti erdvinius pasaulio ryšius per piešimą ar modeliavimą. Šiame raidos etape vaikas dar nesupranta projekcinio vaizdo. Kol kas jo piešiniuose dažniausiai galime matyti objektus vienoje plokštume, kaip pavyzdžiui piešiant gyvūną iš šono vaikas nupieš tam gyvūnui dvi akis, nes šiame etape jis dar negali įsivaizduoti kitos gyvūno pusės. Šis raidos etapas vyksta nuo maždaug dviejų metų amžiaus iki mokyklinio amžiaus, tai yra 7 metų. Įstrižinės linijos atsiranda vaikų piešiniuose maždaug nuo 4 iki 6 metų amžiaus. Vaikai pieštus objektus pradeda rikiuoti piešiniuose pagal popieriaus kraštus (Einon, 1998). Tai rodo, kad vaiko erdvės suvokimui įtakos turi tai, kaip vaikas piešia.
Konkreto operacinio mąstymo stadija	Konkreto operacinio mąstymo stadijoje vaikas pradeda atlikti protines operacijas, tokias kaip skaičių sudėtis, atimtis, pradeda mokytis skaityti ir raiškiai dėlioti savo mintis. Piešiniuose jau galima pastebėti erdvės suvokimą per tai, kad vaikas pradeda piešti objektus keliuose plokštumose. Konkreto operacinio mąstymo raida vyksta nuo maždaug 7 metų iki 11 metų.
Formalaus operacinio mąstymo stadija	Formalaus operacinio mąstymo stadijoje vaikai jau gali naudoti formalų problemų sprendimo būdą, ieškoti skirtingų sprendimo būdų ir juos lyginti. Taip pat pereinama į aukštesnius abstraktus mąstymo lygius. Šis raidos etapas prasideda nuo maždaug 12 metų.

7 pav. Vaikų mąstymo raidos stadijos (šaltinis: R. Budreckaitė, 2022)

3.1.3 Realybė ir fantazija – ką vaikai geba atskirti?

Vaikai daugiau nei suaugusieji yra linkę išsigalvoti dalykus ir patikėti nebūtais dalykais. Kada įvyksta aiškus perversmas iš vaiko mąstysenos į suaugusiojo? Aiškaus atsakymo nėra, mokslininkai vis dar tyrinėja šią temą. Tačiau daugelio mokslininkų rezultatai krypta link to, kad jau trejų metų vaikas geba atskirti realybę nuo įsivaizduojamų dalykų (Flavell, Flavell ir Green, 1987; Harris, Kavanaugh ir Meredith, 1994; Lillard ir Flavell, 1992; Woolley ir Wellman, 1990).

Wellman ir Estes (1986) teigė, kad yra trys pagrindiniai kriterijai, kuriais galima atskirti psichikos subjektus, tokius kaip mintys, sapnai, prisiminimai ir, svarbiausia, apsimitinėjimas, nuo realių subjektų:

- elgsenos ir jutiminiai įrodymai – ar subjektas gali būti matomas ir paliečiamas, ar ne, ar užima fizinę erdvę;
- viešoji egzistencija – ar kiti žmonės panašiai patiria subjektą;
- nuoseklus egzistavimas – ar subjektas vis dar egzistuoja, kai individas nustoja jam protiškai atstovauti.

2010 metais atliktas Tanya Sharon, Jacqueline D. Woolley tyrimas su 3–5 metų vaikais taip pat atskleidė, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai moka atskirti tikrovę nuo įsivaizduojamo pasaulio ar objektų. Tyrime dalyvavo ir suaugusieji. Tiek vaikai, tiek suaugusieji buvo apklausiami apie išgalvotus ir realus dalykus, susijusius su fizinėmis, biologinėmis (pvz. miegas), socialinėmis (šeimos vakarienė) ir psichologinėmis savybėmis. Tyrimo metu užduotų klausimų pavyzdžiai: ar X gali būti skirtingose vietose vienu metu? ar X turi augintinį? Ir pan. Kiekviena sritį sudarė po 12 klausimų. Rezultatai parodė, kad 4–5 metų

vaikai ir suaugusieji labai panašiai skiria realius dalykus nuo išgalvotų. Tik vaikai yra daugiau abejojančios, t. y. būdami neužtikrinti rinkdavosi atsakymą „nežinau“.

Tyrimai parodė, kad vyraujanti nuomonė, jog maži vaikai dažnai painioja fantaziją ir tikrovę galimai yra klaidinga. Žinoma, visi vaikai yra individualūs ir skirtingi, tad priimti teiginį, kad visi trimečiai gali atskirti realius faktus nuo fantazijų būtų klaidinga.

Pasaulyje yra atliekami tyrimai, kuriuose siekiama išsiaiškinti pavienių išorės faktorių reikšmę vaikų realybės ir fantazijos atskyrimo procese. Tokie tyrimai yra atliekami ir Lietuvoje. 2008 metais buvo atliktas tyrimas, kurio metu siekiama išsiaiškinti ar vaiko tėvų išsilavinimas ir vaiko gimimo šeimoje eiliškumas yra susiję su vaiko realybės ir fantazijos supratimu. Tyrime buvo naudojama P. W. Garner, S. Curenton ir K. Taylor (2005) metodika. Tyrime dalyvavo ikimokyklinio vaikai nuo 2 metų ir 9 mėnesių iki 7 metų ir 3 mėnesių amžiaus. Tyrimo rezultatai parodė, kad amžius turi svarbų vaidmenį vaikams suprantant, kas yra realu ir kas nėra. Vyresni ikimokyklinio amžiaus vaikai padarė mažiau klaidų nei jaunesni vaikai, kategorizuojant įvykius kaip realybę arba fantaziją. Be to, vyresnieji dažniau teisingai argumentavo savo pasirinkimus, tai rodo, kad jie jau turi tvirtų žinių apie tai, kas yra tikra ir kas nėra. Tyrimo metu nebuvo pastebėta sąsaja tarp tėvų išsilavinimo ir vaiko gimimo eiliškumo šeimoje bei vaikų suvokimo apie realybę ir fantaziją (S. Raižienė, G. Jarašiūnaite, 2008).

3.2 Vaikų piešinių idėjų šaltiniai bei įvairių veiksnių įtaka piešiniam

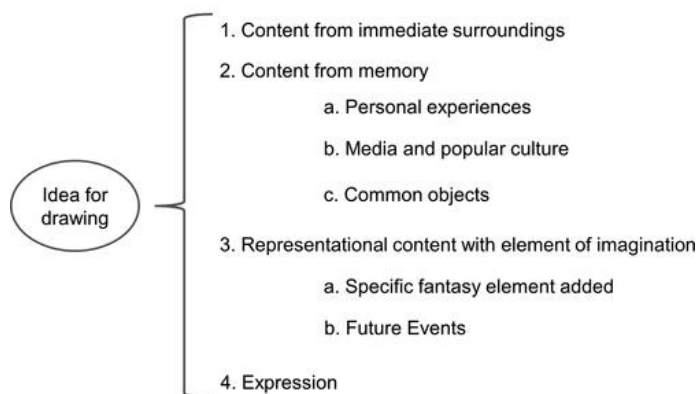
Atlikus analizę apie vaikų raidą, jų suvokiamą pasaulį tampa aišku, jog piešiniai nėra tik fantastiniai dalykai. Dažnai piešinių temų pasirinkimą, naujų idėjų vystymą veikia skirtingi šaltiniai. Žinoma, ne tik pačios idėjos pasirinkimui turi įtaką skirtingi veiksniai ir šaltiniai, tačiau ir jos išpildymui.

3.2.1 Vaikų piešinių idėjų šaltiniai

Nors vaikai geba atskirti tikrovę nuo fantazijos, jie sąmoningai gali vaizduoti ir fantazijos kūrinius savo piešiniuose. 2020 metais S. E. Rose ir R. P. Jolley vykdė tyrimą siekdami išsiaiškinti iš kur vaikai semiasi idėjų savo piešiniam. Tyrime buvo lyginami bendrojo lavinimo mokyklų vaikų piešiniai bei R. Šteinerio mokyklų (mokyklos, kuriuose daugiausia dėmesio skiriama vaizduotei ir išraiškai). 57 vaikai (6–16 amžiaus) nupiešė vieną piešinį. Prieš ir po piešimo vaikai užpildė pusiau struktūrizuotą interviu apie savo piešinio turinį. Šis interviu pirmiausia buvo kokybiškai išanalizuotas naudojant teminę analizę, siekiant apibūdinti, iš kur vaikai sėmėsi idėjų savo piešiniam. Buvo nustatytos keturios pagrindinės temos:

1. Turinys iš artimiausios aplinkos.
2. Turinys iš atminties.
3. Reprezentacinis turinys su vaizduotės elementu.
4. Ketinimą išreikšti nuotaiką ar žinią.

Thematic Map

8 pav. Vaikų piešinių idėjų šaltiniai (šaltinis: S. E. Rose, R. P. Jolley, 2020)

Tyrimo autoriai plačiau aprašo vaikų idėjų šaltinius, kurie buvo išskirti tyrimo metu.

Turinys iš artimiausios aplinkos. Kai kurie mokiniai savo piešinį susiejo su turiniu iš artimiausios aplinkos, aiškiai nurodydami, kad tai panaudojo kaip įkvėpimo šaltinį. Kai kurie nurodė, kad naudojo trimačius objektus, kuriuos galėjo matyti kaip įkvėpimo šaltinį, kiti piešė paveikslą, kuris kabėjo ant klasės sienos.

Turinys iš atminties. Vaikai piešė turinį, kurio jie nematė prieš save, bet kurį matė anksčiau. Interviu metu išryškėjo skirtingos šios temos potėmės: (a) asmeninė patirtis, (b) žiniasklaida ir populiarioji kultūra bei (c) bendri objektai.

- a) Asmeninė patirtis. Kai kurie mokiniai aiškiai susiejo savo piešinio turinį ir dalykus, kuriuos patyrė asmeniškai. Vieniems tai buvo kalbėjimasis apie jiems priklausančius dalykus, pavyzdžiui, savo augintinio piešimą, kiti – apie dalykus, kuriuos patyrė mokykloje ar laisvalaikiu, pavyzdžiui, išvyko atostogauti, apsipirkti su draugais.
- b) Žiniasklaida ir populiarioji kultūra. Kai kurie mokiniai nurodė, kad piešinio idėja buvo pagrįsta personažais ir scenomis, kurias jie matė televizijos programose ir filmuose. Pavyzdžiui, mokiniai kalbėjo apie „Žvaigždžių karų“ scenų piešimą. Taip pat kaip piešinių turinio ir idėjų šaltinis, buvo nurodoma populiarioji kultūra, pavyzdžiui, įžymybių nuotraukos.
- c) Bendrieji objektai. Kai kurie mokiniai piešė bendrus objektus, kurių nebuvo artimiausioje aplinkoje, ir apie idėjos šaltinį įtraukė labai mažai informacijos. Mokinių atsakymai buvo trumpi ir skirti įvardinti objektą (-us), kurį (-ius) jie ketino nupiešti arba ką nupiešė. Visais atvejais nebuvo jokios detalės, rodančios, kad buvo įtrauktas koks nors fantazijos, vaizduotės ar ketinimo išreikšti pranešimą elementas, o piešiniuose nebuvo matyti artimiausioje aplinkoje matomi objektai. Todėl buvo manoma, kad šie bendrų objektų piešiniai buvo pagrįsti prisiminimais.

Reprezentacinis turinys su vaizduotus elementu. Kaip ir ankstesnėse dviejose teminėse kategorijose, šie mokiniai taip pat užsiminė apie reprezentacinio turinio sėkmę iš savo artimiausios aplinkos ir prisiminimų. Tačiau šios temos išskirtinumas – įtrauktos detalės, susijusios su piešinio elementu, kuris buvo pakeistas remiantis vaizduote/fantazija arba nuoroda, kad įvykis neįvyko ir kad jie įsivaizduoja, kaip kažkas bus ateityje. Šie du vaizduotės tipai lėmė dvi potemes: (a) pridėtas konkretus fantazijos elementas ir (b) būsimi įvykiai.

- a) Pridėtas specifinis fantazijos elementas. Kai kurios ištraukos atspindėjo idėją, kad piešinys būtų paremtas kažkuo, ką mokiniai patyrė ar matė, tačiau šios potėmės

ištraukose taip pat buvo pateikta informacija apie tai, kaip kažkas iš patirties buvo pakeista, kad būtų įtrauktas fantazijos elementas. Pavyzdžiui, viena mokinė kalbėjo apie savo augintinio triušio piešimą, bet tada, kai piešinys buvo baigtas, paaiškino, kad nupiešė jį „labiau kaip laukinį triušį, miške valgantį morką“.

b) Ateities įvykiai. Buvo akivaizdu, kad kai kurie mokiniai pasisėmė įkvėpimo ir nusprendžia piešti dalykus, kurie jiems nutiks ateityje. Šie įvykiai išskiskiria į dvi aiškias grupes:

- įvykius, kurie neišvengiami – pavyzdžiui, kitos dienos veiklos, keliavimas į mokyklą ir pan.;
- įvykius, kurie galimai įvyks tolimesnėje ateityje – vestuvės, kelionės ir pan.

Išraiška. Šios temos ištraukos apėmė ketinimą piešinyje išreikšti jausmą, nuotaiką ar žinutę. Pavyzdžiui, kai kurie mokiniai kalbėjo apie piešimą, kaip jaučiasi, o kiti bandė perteikti tam tikrą žinią savo piešiniu, pavyzdžiui viename piešinyje, atrodo, kad piešinio turinį įkvėpė aplinkosauginė žinia. Šiuose piešiniuose dažniausiai buvo reprezentacinis turinys, tačiau tai buvo įkvėpta ir pasirinkta, siekiant perduoti žinią žiūrovui.

Galiausiai tyrimo rezultatai parodė, kad tiek bendrojo lavinimo tiek R. Šteinerio mokyklose vaikai dažniausiai piešia realaus pasaulio objektus. Tačiau buvo pastebėta, kad vaikai besimokantys R. Šteinerio mokyklose dažniau piešia piešinius, kurių idėjos yra kilusios iš vaizduotės ar piešinius, kuriais siekia perduoti žinutę, išreikšti emocijas.

Išskirtos grupės yra nevienareikšmės. Vaiko piešinys gali prasidėti nuo idėjos, kurią vaikas patyrė iš pirmų lūpų, bet vėliau gali būti įtrauktas į fantazijos elementus. Tad galutiniuose rezultatuose, piešiniai, kurių idėja kilo iš dviejų išskiriamų grupių yra įtraukiami į abi grupes (pvz. į realaus pasaulio objektų ir į vaizduotės grupę).

7 lentelė. Vaikų piešinių idėjų pasiskirstymas pagal mokyklų tipus (šaltinis: S. E. Rose ir R. P. Jolley, 2020)

Piešinių idėjų šaltinis	Bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai n = 30	R. Šteinerio mokyklų mokiniai n = 27
Realaus pasaulio objektas	86 %	88 %
Vaizduotė	27 %	44 %
Emocijos, žinutės išraiška	< 1 %	26 %

3.2.2 Vaikų piešinius įtakojantys veiksniai

Piešiniai yra svarbi vaiko gyvenimo dalis. Vaikai savo piešiniais gali apibūdinti savo laimę, nelaimę, ateities svajones, praeitį ir ateitį. Nieko keisto, jei vaikas piešdamas savo svajonę kelis kartus, vaizduos skirtingus dalykus. Vaikų piešiniams įtakos turi vidiniai bei aplinkos veiksniai, nuo kurių priklauso tiek vaiko piešinio idėjos pasirinkimas tiek jos išpildymas. V. Oguz 2010 metais išskyrė veiksnius, turinčius įtakos vaikų piešiniams. Jie yra:

1. Vaikui būdingi veiksniai (evoliucinis pasirengimas, brendimas, amžius, intelektas, motyvacija, bendra emocinė būsena, fiziologinė būsena, ankstesnė patirtis, individualūs skirtumai ir vaiko psichologija).
2. Aplinkos veiksniai (šeima, mokykla, mokytojas, bendraamžių grupės, socialinė ekonominė ir kultūrinė padėtis).

Autorius kiekvieną išskirtą veiksnių aprašo plačiau bei pateikia veiksnio įtakos vaiko piešiniui pavyzdžių.

3.2.2.1 Vaikui būdingi veiksniai

Evoliucinis pasirengimas. Kad būtų pasiektas siekiamas elgesio modifikavimas, besimokantis organizmas turi turėti reikiamų biologinių savybių, o ši sąlyga vadinama „evoliuciniu pasirengimu“. Pavyzdžiui, kadangi žmonių rūšys neturi būtinų biologinių savybių, neįmanoma žmogaus išmokyti skraidyti. Kita vertus, žmogus turi gebėjimą piešti pagal rūšiai būdingą pasirengimo teoriją (Güngör ir kt., 2002). Tad kiekvienas žmogus geba piešti.

Brendimas. Tikimasi, kad žmogus pasieks tam tikrą kompetencijos lygį pagal amžių. Taip pat, jo fiziologinė būklė vystysis normalia eiga. Pavyzdžiui, tikimasi, kad vaikų pirštų raumenų išsivystymo lygis bus pakankamas, kad jie galėtų piešti (Güngör ir kt., 2002; Ataman, 2004).

Amžius. Gyvas organizmas turi pasiekti tam tikrą amžių, kad išmoktų tam tikro elgesio. Pavyzdžiui, pirštų raumenys turi būti pakankamai išsivystę, kad galėtų laikyti pieštuką ir rašyti. Tai įvyksta maždaug po 5 metų. (Güngör ir kt., 2002).

Vaikai iki 3 metų amžiaus turi poreikį braižyti ant kiekvieno lygaus paviršiaus. Maždaug 3–4 metų amžiaus vaikai pradeda įvardinti savo braižinius, kurie dažnai neatrodo kaip tikri objektai. Tas pats piešinys gali būti pavadintas mama, tėčiu ar koku daiktu. 3–5 metų laikotarpis vadinamas „lazdelių kojos“ laikotarpiu. Tuomet vaikai piešia žmones su kojomis „lazdėlė“.

Vaikai iki 4-5 metų naudoja visas spalvas savo paveikslėliuose, neskirdami spalvų. Ypač pasitaiko trijų pagrindinių spalvų naudojimas (geltona, mėlyna, raudona).

5 metų ir vyresni (iki 8–9 metų) vaikai jaučia skirtumą tarp kūno ir sielos. Šis laikotarpis vadinamas „vaiko realizmu“ arba „prasmingais piešiniais“. Inicijavęs savo jausmams ir mintims išreikšti vaikai pradeda dėlioti maždaug 5–6 metų amžiaus. Jie gali piešti skaidrius, „peršviečiamus“ vaizdus nuo 5 iki 7 metų. Taip pat, maždaug nuo 5 metų amžiaus pradedamos pastebėti ir kitos spalvos: juoda, balta, oranžinė, žalia. Priklausomai nuo vaiko amžiaus, gali būti pastebimi pokyčiai vaiko piešiniuose, vaizduojančiuose žmogaus figūrą, namo figūrą, aukštus pastatus ir medžius. Septynerių metų vaiko piešiniuose pradeda dalyvauti žmogaus kūno organai. Vaikai taip pat gali piešti galvą iš priekio ir šoninės (profilio) perspektyvos. Taip pat, sėkmingai pasinaudojama popieriaus erdve, kuriant piešinio kompoziciją (Serin, 2003).

Intelektas. Mokymasis reikalauja atitinkamo protinio amžiaus. Pavyzdžiui, vaikų vidutinis protinis amžius turi būti 6–6,5 metų, kad išmoktų skaityti ir rašyti (Güngör ir kt., 2002). Mintyse esančius vaizdinius galima atskleisti ne tik per rašymą, bet ir per piešinius. Tai nereiškia, kad visi individai turi tokį gebėjimą. Kiekvienas žmogus negali lengvai perkelti mintyse esančių vaizdų į popieriaus lapą. Silpną atmintį turinčių asmenų vaizdiniai greitai nutolsta nuo tikrovės ir nupieštas objektas neatspindi tikslaus vaizdo.

Motyvacija. Motyvacija kyla dėl žmogaus poreikių ir skatina organizmą veikti. Pavyzdžiui, vaiko sėkmės poreikis skatina jį tapti piešinių konkurso nugalėtoju. Stimulai taip pat gali motyvuoti vaiką ir jis gali būti laimingas dėl minties, kad konkurso pabaigoje gaus prizą. Be to, vaikus gali motyvuoti jo rutina „kiekvieną rytą piešti paveikslėlius“.

Susidomėjimas piešimu ir noras skirti laiko ir pastangų piešiant paveikslėlius yra vaiko piešimą veikiančys veiksniai.

Bendra emocinė būseną. Sujaudinimo lygį galima apibrėžti kaip išorinių dirgiklių priėmimo laipsnį. Jei asmuo gauna labai mažai stimulų iš aplinkos, susijaudinimo lygis gali būti žemas. Pavyzdžiui, mieguistumas, nuovargis ir nenoras gali trukdyti vaikui piešti. Kita vertus, individas gaunantis per daug stimulų iš aplinkos, gali turėti aukštą susijaudinimo lygį. Tokiu atveju individas turi sunkumų susikaupti ir mokytis dėl didelio susijaudinimo ir nerimo. Patiriamas susijaudinimas ir nerimas trukdo atspindėti dalykus, kuriuos vaikai nori perteikti piešiniiais. Kita vertus, tinkamas nerimo lygis atlieka skatinamąjį vaidmenį vaikų piešiniuose (Güngör ir kt., 2002).

Fiziologinė būklė. Labai svarbu, kad asmenys turėtų sveiką fiziologinę struktūrą. Ypač jutimo organų sutrikimai (pvz., regos, klausos sutrikimai ir kt.) ir lėtinės ligos (pvz., širdies ligos, diabetas ir kt.) daro neigiamą poveikį vaiko gebėjimui piešti (Güngör ir kt., 2002).

Ankstesnė patirtis. Ankstesnė patirtis daro ir skatinantį, ir stabdantį poveikį mūsų gyvenimui. Ankstesnė patirtis palengvina mokymąsi, jei patirtis padeda mokytis naujų dalykų. Tai dar vadinama „teigiamu perkėlimu“. Pavyzdžiui, paruošiamojo ugdymo vaikai gali sėkmingiau mokytis pradinėje mokykloje, palyginti su bendraamžiais, kurie negauna paruošiamojo ugdymo. Tačiau paruošiamasis mokymasis gali turėti neigiamą poveikį naujam mokymuisi, o tai vadinama „neigiamu perkėlimu“. Pavyzdžiui, asmuo, kuris išmoko spausdinti F klaviatūra, negali tokiu pat greičiu rašyti Q klaviatūra (du Turkijoje naudojami kompiuterio klaviatūrų tipai). Todėl priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programos turi būti suderintos, siekiant sėkmingai ir nuosekliai vaikus mokyti dailės (Güngör ir kt., 2002).

Individualūs skirtumai. Tokie skirtumai tarp to paties amžiaus vaikų pastebimi ypač dėl protinių gebėjimų skirtumų. Normalaus intelekto vaikai mokosi greičiau nei vaikai, kurių intelekto lygis nėra normalus, jie turi tam tikrų protinių trūkumų (Ataman, 2004). Vaikas, turintis aukštą kiekybinio intelekto koeficiento lygį, gali atlikti samprotavimus, grupavimą, rūšiuoti ir abstrahuoti, lengvai skaičiuoti. Tačiau vaikas, turintis aukštą vizualinį (erdvinį) IQ balą mokosi vizualizuodamas vaizduotėje, spalvindamas, piešia, dažo, yra jautrus spalvoms, formoms ir linijoms (Güngör ir kt., 2002). Pavyzdžiui, kiekvienas vaikas piešia unikalių savybių turinčių namų paveikslėlius. Kartais jie piešia trikampį stogą ir du langus, kartais plokščius stogus ir namus su vienu langu, tačiau jie niekada nepamiršta įtraukti kamino (Oguzkan ir kt., 2001; Artut, 2004).

Vaikų psichologija. Vaikai savo piešiniiais gali atskleisti savo sudaužytą širdį, linksmus, agresyvius jausmus. Vaiko asmenybės struktūrą galima atskleisti per jo piešinius. Piešiniai gali būti iškrovos priemonės vaikams, kurie turi suderinamumo problemų tarp savo vidinio ir išorinio pasaulių. Piešimo metu labai svarbi vaiko psichologinė būklė. Pavyzdžiui, vaikas, bijantis eiti į mokyklą gali piešti mamą, tėvą ir save uždarame kambaryje; vaikas, kurio bendravimas su motina ir tėvu yra sutrikęs ir kurie jį muša, piešia savo tėvo mušančią ranką mažą arba visai jos nenupiešia. Vaikas gali nubrėžti atstumus tarp tėvo ir savęs piešiniuose. Jis gali prie tėvo figūros pridėti tam tikrus pratęsimus, pavyzdžiui, uodegas ir ilgus ausis. Vaikas, kuris turi neigiamų jausmų savo broliui ar sesei, nepiešia jų savo piešinyje arba piešia negražiai.

3.2.2.2 Aplinkos veiksniai

Šeima. Demokratinis požiūris į vaiką šeimoje yra svarbus vaiko raidos aspektas visą jo gyvenimą. Pavyzdžiui, autoritetingą figūrą šeimoje vaikas gali įsivaizduoti kaip sunkesnę, didingą ir didelę savo piešiniuose (Güngör ir kt., 2002; Serin, 2003). Vaikas, kuris susiduria su neigiamomis tėvų nuostatomis, gali savo piešiniuose tėvus vaizduoti neigiamais įvaizdžiais (Serin, 2003). Šeima turi suteikti vaikui aplinką, kuri padėtų ugdyti kūrybiškumą ir unikalumą. Šeimos gali pateikti vaikams nuotraukų ir paveikslėlių, kurie yra tinkami jų raidos lygiui, kad vaikai galėtų juos nagrinėti. Vaiko klausimai, susiję su menine veikla, neturėtų likti neatsakyti. Suaugusieji turėtų padėti didinti vaiko pasitikėjimą savimi, gerbdami vaiko piešinius, apdovanoti ir suteikti teigiamus atsakymus į juos. Taip elgdamiesi vaikai gali būti kūrybiškesni ir negalvoti, kad „aš negaliu“, „aš nesugebu“, bet galvoja: „aš galiu sukurti gražius paveikslėlius“, „mano piešiniai patinka“, todėl jų nuslopintos emocijos ir įgūdžiai gali atsiskleisti. Bet kokia neigiama intervencija ir neigiamas autoritetas gali sukelti vaikų drovumą ir nedrąsumą. Negalima vaikų klausinėti panašaus pobūdžio klausimų kaip šie: „ar galima turėti žalius plaukus?“, „žmogus negali būti didesnis už namą“ ar „ar gali žuvis gyventi danguje?“.

Vaikams reikia sudaryti palankią aplinką, skatinant pasitikėjimą savimi. Palaikanti aplinka tikrai skatina vaikus, didina jų pasitikėjimą savimi, suteikia laimės. Jie bus kūrybingesni ir produktyvesni, jei tikės savo piešimo gebėjimais. Svarbu tai, kad vaiko tapymo veikla yra orientuota į procesą, bet ne į produktą (Demirci, 2008).

Mokykla. Piešimo ir muzikos užsiėmimai ankstyvajame ugdyme siekia, kad vaikai būtų laimingi atrasdami savo kūrybinius gebėjimus. Šie užsiėmimai nėra privalomi ar sudėtingi ir padeda vaikams atsipalaiduoti. Ankstyvojo ugdymo laikotarpiu, dailės veiklos turinys turi atitikti vaikų raidos lygį, interesus ir poreikius. Ankstyvojo ugdymo laikotarpiu meninė veikla turi būti siūloma kaip kelių kūrybinių veiklų kompozicija, kurioje būtų pakankamai erdvės darbui, tinkamų priemonių ir medžiagų, pakankamai laiko ir turi atitikti individualius vaiko poreikius, gebėjimus ir įgūdžius, kad vaikas galėtų kurti bei pasirinkti, kokią veiklą jis nori atlikti. Jei bus įvykdytos reikiamos išankstinės sąlygos, vaikas turės galimybę panaudoti savo kūrybines galias ir piešti. Ankstyvasis ugdymas sudaro tinkamas sąlygas mažiems vaikams įgyti meninių įgūdžių ir žinių, kurių šeima gali ir nesudaryti.

Mokytojas. Dailės mokytojas turi išmanyti vaikų gyvenimą ir elgesį, jausmus ir mintis, jų brendimo etapus, įvairius aplinkos aspektus, kurie gali turėti įtakos jų gyvenimui. Mokytojai turėtų žinoti ir nesirūpinti, kad tapybos, piešimo veikla gali paversti klasę netvarkinga aplinka. Tačiau gyrimas už konkrečius dalykus, kaip panaudotą spalvą ar perteikiamą emociją, gali trukdyti vaiko raidai ir riboti jo kūrybiškumą. Kadangi jis visada norės naudoti piešiniuose spalvą, už kurią susilaukė komplimento.

Bendraamžių grupės. Vaikai linkę mėgdžioti bendraamžių elgesį. Pvz., ankstyvojo ugdymo laikotarpiu mažas vaikas gali nenorėti piešti arba neigiamai vertinti piešimą, mėgdžiodamas savo draugą, kuris nesidomi piešimu (Güngör ir kt., 2002).

Socialinis, ekonominis ir kultūrinis lygis. Jei vaikui sekasi piešti ir jis svajoja tapti dailininku, aukšto socialinio ir ekonominio lygio šeima gali nukreipti jį į dailės mokyklą ir suteikti visas reikiamas medžiagas, kurios reikalingos piešimo mokymuisi. Nepakankami ekonominiai ištekliai kenkia vaiko motyvacijai ir gebėjimui piešti (Güngör ir kt., 2002). Vaikai iš skirtingų kultūrų ir šeimų gali turėti skirtumų ir dėl jų kūrybinės raiškos bei spalvų pasirinkimo. Pavyzdžiui, legendos, pasakojimai ir pasakos, pasakojamos šeimoje, gali atsispindėti vaikų piešiniuose (Güvenç, 2005).

Plačiau apie šeimos ir mokytojų įtaką vaikų piešiniams rašo Rose, S. E., Jolley, R. P. ir E. Burkitt savo straipsnyje, kuriame yra pristatomas jų tyrimas atliktas 2006 m. Tyrimo metu buvo apklausiami 270 respondentų. Respondentų grupę sudarė 5–14 metų vaikai, jų tėvai ir mokytojai. Tyrimo tikslas – ištirti ar mokytojai, tėvai ir vaikai suvokia, kad su amžiumi susijęs laiko mažėjimas, kurį vaikai renkasi skirti piešimui ir ištirti galimus veiksnius, kurie šių trijų pagrindinių respondentų grupių nuomone, yra atsakingi už piešimo mažėjimą. Vaikų buvo klausiama, kiek jie pieš būdami paaugliais ir suaugusiais, lyginant su tuo, kiek jie piešia dabar bei prašoma pagrįsti savo atsakymus.

Buvo surinkti visų trijų pagrindinių respondentų grupių duomenys apie tai, kiek laiko vaikai praleidžia piešdami namuose ir mokykloje, kaip ir kodėl tai gali keistis su amžiumi. Be to, tėvų ir mokytojų buvo prašoma apsvaistyti savo pačių meno vertybes, jų manymu, piešimo tikslus ir naudą bei paramą, kurią jie teikia vaikams piešiant. Vaikų taip pat buvo klausiama apie jų pačių dailės vertybes, apie tai, kaip jiems piešti padeda suaugusieji ir kiti vaikai ir kokia gali būti piešimo nauda. Be to, visų trijų grupių buvo klausiama apie jų požiūrį į galimą su amžiumi susijusį vaikų piešimo aktyvumo mažėjimą ir kaip reikėtų kovoti su tokiu mažėjimu.

Mokytojai išreiškė labai pozityvią nuomonę apie piešimą. Jie mano, kad dailė yra svarbi viso vaiko ugdymo kontekste ir pripažįsta, kad piešimas vaikams teikia daug naudos, įskaitant saviraišką, kūrybiškumą, atsipalaidavimą, malonumą ir galimybę patirti sėkmę. Visi mokytojai teigė labai skatinantys vaikus ir suteikiantys jiems gana daug laisvės patiems pasirinkti piešinių turinį ir išvystyti savo piešimo stilių. Mokytojai nelaikė savęs vertinančiais vaikų piešinius, o teigė teigiamai skatinantys visus vaikus.

Vaikai paprastai labiau vertina vizualiai realistiškus piešinius nei abstraktų stilių ir tiki, kad tai labiausiai vertina ir suaugusieji. Tai atsispindi palaikyme, kurį, kaip teigia įvairaus amžiaus vaikai, paprastai gauna iš mokytojų, tėvų, kitų vaikų, senelių ar vyresnių brolių ir seserų. Atrodo, kad šia parama paprastai siekiama, kad piešiniai būtų vizualiai tikroviški, ir ji dažnai pasireiškia tuo, kad vaikui pateikiami, piešiniai, kuriuos jis gali kopijuoti, žodiniai nurodymai ir pozityvus padrąšinimas. Nepaisant visos paramos, kurią vaikai gauna, daugelis sako, kad norėtų daugiau.

Beveik visi vaikai teigia, kad jiems labai patiko piešti ir dauguma mano, kad jiems tai gerai sekasi. Nebuvo pastebėta jokių su amžiumi susijusių skirtumų, kiek vaikams patiko piešti, nors atrodo, kad su amžiumi susijęs vaikų suvokimas apie savo piešimo kompetenciją mažėja: jaunesni vaikai dažniau teigia, kad jiems labai gerai sekasi piešti, palyginti su vyresniais vaikais. Nors daugiau jaunesnių vaikų, palyginti su vyresniais, manė, kad suaugę pieš daug daugiau, ši išvada anaipol nebuvo vienareikšmė. Vaikai, kurie manė, kad pieš mažiau, dažniausiai nurodydavo priežastis, susijusias su laiko stoka dėl didėjančių pareigų, o tie, kurie manė, kad pieš daugiau, teigė, kad taip bus todėl, kad jiems geriau seksis piešti, tai padės atsipalaiduoti arba todėl, kad jie siekė tapti menininkais.

Paklausti apie galimas su amžiumi susijusio piešimo mažėjimo priežastis, mokytojai, tėvai ir vaikai nurodė keletą veiksnių, iš kurių būdingiausi yra laiko stoka ir didėjantis susidomėjimas kitomis veiklomis. Dauguma tėvų ir mokytojų mano, kad būtų gaila, jei vaikai su amžiumi mažiau pieštų, nes jie prarastų piešimo įgūdžius, kūrybiškumą, malonumą piešti ir galimybę atsipalaiduoti. Tačiau dauguma vaikų manė, kad tai priklauso nuo jų pačių pasirinkimo, o nustoti piešti nėra nei gerai, nei blogai. Paklausti, ką būtų galima padaryti, kad vyresni vaikai daugiau pieštų, pateikė daugybę pasiūlymų, įskaitant daugiau piešimo klubų po pamokų, daugiau piešimo įtraukimo į mokyklos mokymo programą, daugiau

piešimo konkursų, apsilankymus galerijose ir pas menininkus, kad būtų galima pasisemti įkvėpimo, ir daugiau geros kokybės piešimo priemonių.

Kiek senesnis tyrimas, nagrinėjantis veiksnius, turinčius įtakos vaikų piešiniam yra Clark, S. (1994) atliktas tyrimas. Šio tyrimo tikslas buvo nustatyti, ką vaikai piešia, kai jie gali laisvai pasirinkti piešinio temą. Taip pat, buvo tiriama socialinė įtaka, kuri, kaip manoma, turėjo įtakos vaikų piešiniam. Siekiama išsiaiškinti ar lytis buvo reikšmingas veiksnys kuriant skirtingus piešinių tipus.

Tyrimo imtį sudarė 26 trečios klasės mokiniai, 16 mergaičių ir 10 berniukų, atrinktų iš valstybinės pradinės mokyklos Perto šiauriniame metropolijos regione. Vaikai turėjo trisdešimt minučių klasėje nupiešti savo pasirinktą piešinį. Tada kiekvienas vaikas dalyvavo trumpame, pusiau struktūrizuotame tyrėjo atliktame interviu.

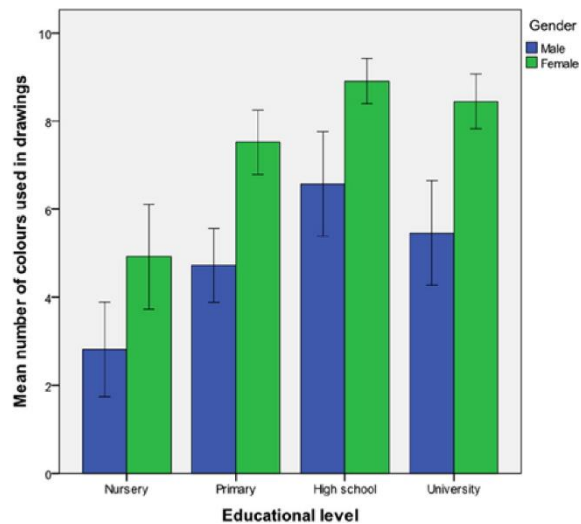
Rezultatai atskleidė, kad daugiausia buvo piešiami kompiuteriniai žaidimai. Taip pat buvo populiarūs piešiniai su žmonėmis, gyvūnais ir peizažais. Įtaka, turėjusi įtakos vaikų piešiniam, buvo įvardyta kaip asmeninė (nemokyklinė) patirtis, bendraamžių įtaka, populiarioji kultūra ir mokyklos patirtis. Poveikis, kurį vaikai suvokė kaip veikiantį jų piešinius, buvo panašus į poveikį, kuris buvo nustatytas kaip įtakojantis piešinius tyrime. Asmeninė (nemokyklinė) patirtis, bendraamžių įtaka, populiarioji kultūra ir mokyklos patirtis – visa tai vaikai įvardijo kaip svarbią įtaką jų piešiniam. Tačiau didžiausią įtaką darantį veiksnių vaikai įvardijo šeimą, kuri literatūroje apie vaikų piešimą nėra gausiai ir išsamiai aprašyta.

3.2.2.3 Amžiaus ir lyties įtaka

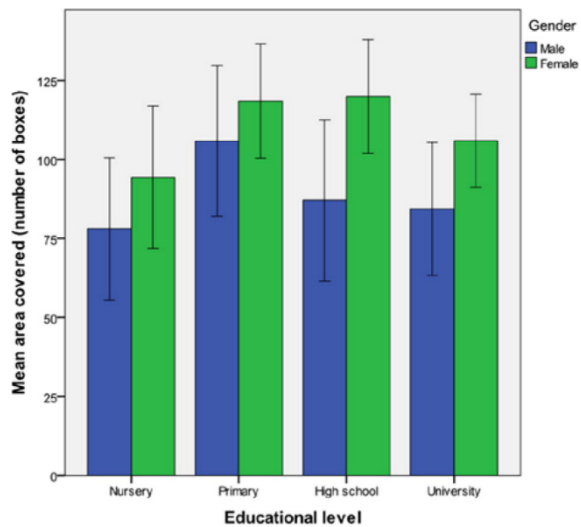
Vaikų piešiniam įtakos turi daug veiksnių, tačiau šio tyrimo metu sudėtinga įvertinti vaikų vidinius veiksnius, todėl šiek tiek daugiau dėmesio skiriama lengvai pasiekiamai informacijai apie piešinių autorius: jų lytį ir amžių, kurie kaip pastebėta ir anksčiau, yra piešinius įtakojantys veiksniai.

L. Wright ir F. Black 2013 metais atliko tyrimą, siekiant įvertinti išsilavinimo ir lyties įtaką piešiniam. Tyrime viso dalyvavo 216 dalyvių – nuo darželių lankančių vaikų iki universiteto studentų. Naudojant Turgeon metodikos pritaikymą, dalyviams buvo duotas standartizuotas spalvotų rašiklių rinkinys ir paprašyta nupiešti paveikslėlį. Paveikslėliai buvo analizuojami atsižvelgiant į aprėpto puslapio plotą, naudojamas spalvas, naudotų spalvų skaičių ir turinį.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad moterys užpildė didesnę piešimo lapo dalį ir naudojo daugiau spalvų nei vyrai. Moterys piešė žymiai daugiau dangaus, gėlių/medžių ir pastatų (daugeliu atveju namų), o vyrų – daugiau žmonių ir transporto priemonių. Kalbant apie išsilavinimo lygį, darželinukai naudojo mažiau spalvų nei kitos grupės, o vidurinės mokyklos vaikai – daugiau spalvų nei pradinukai. Buvo padaryta išvada, kad lyčių turinio ir spalvos skirtumai, piešiniui egzistuoja ir šie skirtumai išlieka stabilūs ir suaugus.

9 pav. Spalvų naudojimas piešiniuose (šaltinis: L. Wright, F. Black, 2013)

10 pav. Plotų užpildymas piešiniuose (šaltinis: L. Wright, F. Black, 2013)

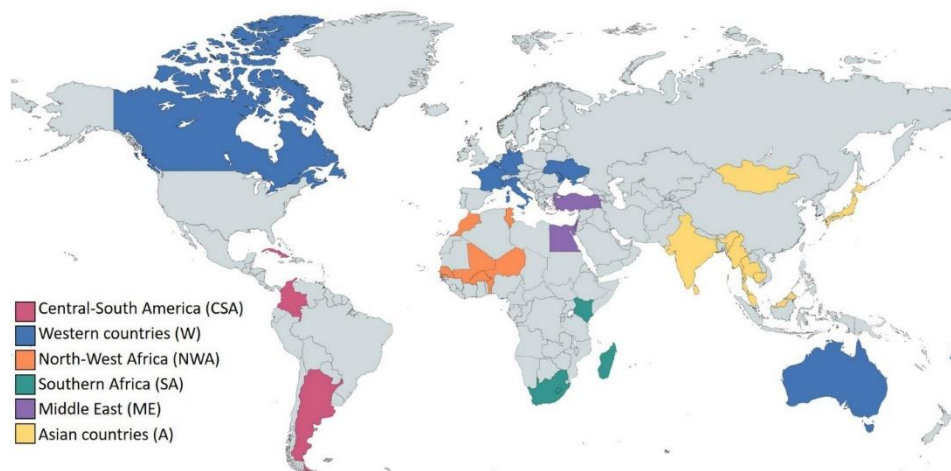
Apibendrinant galima teigti, kad šie rezultatai patvirtina lyčių skirtumus, naudojant laisvos temos piešinius, neatsižvelgiant į amžių, ir rodo, kad net po brendimo ir pilnametystės egzistuoja dideli spalvų naudojimo ir piešinių turinio skirtumai. Kiekviename ugdymo etape moterys piešiniuose naudojo daugiau spalvų nei vyrai, o vidurinių mokyklų ir universitetų studentai naudojo daugiau spalvų nei jaunesnės grupės. Milne'as ir Greenway teigia, kad vyrams artėjant prie brendimo, jų emocinės reakcijos yra slopinamos, o tai atsispindi sumažėjusiame jų piešinių spalvų skaičiuje. Taip pat nustatyta, kad piešinių turinys tarp vyrų pradinės mokyklos, vidurinės mokyklos ir universiteto studentų nesiskiria, todėl galbūt, kaip minėta anksčiau, spalva atspindi vyrų raidos skirtumus, o ne turinį. Dalyvių moterų piešinių turinys šiek tiek skyrėsi, tačiau daugelyje buvo labai detalūs ir spalvingi namų piešiniai, o tai vėlgi rodo, kad piešinių turinys suaugus yra panašus. Todėl lyčių skirtumai tarp įvairių amžiaus grupių rodo lyties vaidmenų socializaciją, tačiau taip pat šiek tiek palaiko evoliucijos ir biologijos teorijas.

Lyčių skirtumai yra įžvelgiami ne tik spalvų pasirinkime ar piešinio išpildyme, bet ir piešinių perspektyvose, figūrų kompozicijose (Iijima ir kt., 2001). Atlikti tyrimai rodo, kad berniukai naudoja daugiau vaizdų iš oro ar iš paukščio skrydžio perspektyvos, o mergaitės savo piešiniuose naudoja daugiau priekinio išdėstymo kompozicijų. D. Picard, M. Boulhais (2011) atliktame tyrime buvo siekiama palyginti berniukų ir mergaičių kūrybiškumą. Kaip ir

prognozuota, mergaitės išraiškingoje kūrybinėje piešimo užduotyje surinko daugiau balų nei berniukai. Tiksliau sakant, mergaitės rečiau rėmėsi vien pažodinėmis instrukcijomis ir buvo labiau linkusios derinti pažodinę raišką su metaforine raiška nei berniukai. Šie rezultatai atitinka idėją, kad berniukai ir mergaitės skiriasi išraiškingu emocijų komponentu, ir rodo, kad šie lyties skirtumai apima išraiškingą piešimo sritį. Jie taip pat rodo, kad skirtingas mąstymas gali būti susijęs su gebėjimu piešti išraiškingai (D. Picard, M. Boulhais, 2011).

3.2.2.4 Kultūrinė įtaka vaikų piešiniam

Tai, kad vaikų piešiniam įtakos turi kultūra, kurioje jie gimė yra aprašoma Sophie Restoy, Lison Martinet, Cédric Sueur, Marie Pelé (2022) tyrime. Buvo analizuojami 958 autoportretai, 2–15 metų vaikų (468 mergaitės; 475 berniukai; 15 nenurodyta) iš 35 šalių, išsidėsčiusių 5 žemynuose. Kiekvienoje šalyje piešiniai buvo renkami nuo vieno iki keturių miestų). Jie paimti iš „Early Pictures“ internetinio archyvo ir 2005–2012 m. buvo surinkti prancūzų fotografo Gilles'o Porte'o. Analizė apima tik vieną piešinį vienam vaikui. Gilles'o Porte'o pateikti piešiniai buvo pagaminti tokia tvarka: vaikams buvo duotas juodo A5 formato popieriaus lapas ir baltas pieštukas (kreidelė). Vaikų buvo paprašyta piešti laikant lapą vertikaliai. Po tokio pasiruošimo vaikai buvo paprašyti nupiešti save. Daugiau komentarų nebuvo pateikta, o piešimo laikas buvo neribojimas. Baigę jie grąžino dokumentus, o pavardes ir amžių nurodė Gilles'o Porte'o ir vietoje atsakingų suaugusiųjų piešinių gale. Tinkama šios duomenų bazės pusiausvyra leido atsižvelgti ir į vaikų amžių, ir į lytį.

11 pav. Pasaulio žemėlapis, kuriame pavaizduotos tiriamos šalys ir kultūros (šaltinis: S.Restoy, L. Martinet, C. Sueur, M. Pele, 2022)

Iš 13 pirminių kintamųjų buvo išsaugoti penki aspektai, kurių reikšmės koreliavo su kultūriniais veiksniais. Tyrimas siekė patikrinti, ar egzistuoja kultūriniai skirtumai grafiniuose savęs ir socialinės bei fizinės aplinkos vaizdavimuose, kuriuos piešė 2–15 metų vaikai, kilę iš skirtingų šalių. Taikant pagrindinių komponentų analizę, vaikų piešti autoportretai buvo vertinami pagal jų sudėtingumą ir prasmę, dažnumą, kuriuo vaikai įtraukė savo aplinkos elementus, proporcijas, naudojamas piešiant žmonių figūras ir tam priskiriamą erdvę, atsižvelgiant į save arba objektų buvimą ir galiausiai simbolių (simbolių, raidžių, skaičių) buvimą ar nebuvimą. Kultūriniai skirtumai, šiuose autoportretuose, patvirtino, kad piešimas iš dalies yra įgytas elgesys, plačiai paplitęs tarp žmonių. Atrodo, kad fizinė ir sociokultūrinė vaikų aplinka formuoja daugelį jų kuriamų grafinių vaizdų aspektų.

Kai kurie autoportretų aspektai atspindi menininko aplinkos kultūrą ir socialines normas. Pavyzdžiui, savo šeimos piešiniuose švedų vaikai piešė save didesniu atstumu nuo savo tėvų ir įtraukė daugiau dekoratyvių objektų nei Afrikos ar Tanzanijos. Ši išvada atspindi Švedijos vaikų auklėjimo tendenciją didinti vaikų savarankiškumą ir orientaciją į daiktus, o ne į kitus žmones, o tai nėra tiesa tirtose Afrikos ar Tanzanijos kultūrose.

3.3 Krizinių laikotarpių problemų įtaka vaikams

Pasaulinės krizės, tokios kaip COVID-19 pandemija, karinė agresija ar aplinkos problemos, veikia pasaulį, jo socialinę, kultūrinę, ekonominę raidą bei, žinoma, pačius žmones. Pasaulinių krizių poveikio vaikams tyrimai parodė, kad tam tikri įvykiai neigiamai veikia jų psichologinę būseną. Šiame tyrime bus fokusuojamasi į galimą neigiamą poveikį. Dažnai vaikams sudėtinga ar baisu išsakyti savo mintis žodžiu, tačiau jos gali būti perteikiamos piešiniais. Tai multimodali išraiškos priemonė, kurioje simboliais, spalvomis ir perteikiamomis nuotaikomis siekiama perduoti įvairias socialines žinutes. O žinutėje galime įžvelgti didžiulius informacijos klodus: kaip ir kiek asmeniškai pasaulinės krizės paveikė jaunuosius, kaip jie supranta mus supantį pasaulį ir kaip šis požiūris laikui bėgant kinta. Visgi, iš pradžių svarbu suvokti ar apksritai analizuojamos problemos – COVID-19 pandemija, karinė agresija, socio-ekonominės problemos, aplinkos problemos – veikia vaikų sąmonę.

3.3.1 COVID-19 pandemijos įtaka vaikams

Covid-19 pandemija, kuri prasidėjo 2019 metais, pasauliui padarė milžinišką poveikį. Šio viruso plitimas turėjo įtakos ne tik visuomenės sveikatai, bet ir vaikų gyvenimui. Vaikai yra ypač pažeidžiami dėl riboto įvykio supratimo. Pandemija ir jos padariniai, tokie kaip sveikatos grėsmė, mirties atvejai, ekonominės problemos šeimose ir neapibrėžtumas dėl ateities, gali sukelti didesnę stresą ir nerimą vaikams. Taip pat, vaikai gali gauti informacijos iš įvairių šaltinių, kuri gali būti painūs ir bauginantys, o tai gali sukelti rizikos veiksnių, tokių kaip emociniai ir potrauminiai streso sutrikimai (Giallonardo ir kt., 2020).

Prie riboto supratimo apie aplink vykstančią pandemiją prisidėjo ir mokyklų uždarymas, ribotas socialinis kontaktas su draugais, o tai vaikams kelia nuobodulio, vienatvės ir streso jausmus. Mokyklos teikia socialinę ir konkurencinę veiklą, kuri vaikams pateikia, suteikia galimybes bendrauti su skirtingų vietovių vaikais, padeda jiems prisitaikyti prie įvairios aplinkos ir plėtoti socialinius ryšius (Viner R. M., 2020). Didelė dalis vaikų turėjo prisitaikyti prie naujos mokymosi aplinkos, kurioje jų mokymasis vyko internetu. Nuotolinis mokymasis tapo nauja tikrove pandemijos metu. Tai sukėlė iššūkių vaikams, ypač tiems, kurie neturi tinkamos techninės įrangos arba nesulaukia pakankamai pagalbos iš tėvų ar mokytojų. Svarbu paminėti, jog nuotolinis mokymasis gali turėti įtakos socialinių ir emocinių įgūdžių vystymuisi vaikams (Champeaux H., 2022).

Mokykloms persikėlus į nuotolinį mokymąsi, vaikų laikas praleidžiamas prie ekranų pailgėjo, o tai gali sukelti daug neigiamų padarinių:

- vaikai, kurie daug laiko praleidžia sėdėdami ir žiūrėdami į ekranus, gali mažiau judėti ir mažiau dalyvauti fiziniame aktyvume, kas gali turėti neigiamą poveikį jų sveikatai ir fiziniam vystymuisi;

- intensyvus ar ilgas skirtingų ekranų naudojimas gali trikdyti miego kokybę (Lissak G., 2018);
- galima neigiama smegenų stimuliacija;
- neigiamas poveikis vaiko energijos lygiui, kognityviniam funkcionalumui ir emocinei gerovei. (Nagata, J. M., 2020)

Vyresni vaikai ir paaugliai gali jaustis nusivylę, kai praleidžia įvairius reikšmingus įvykius – gimtadienius, mokyklos spektaklius, šokius, pasibuvimus su draugais bei kitas veiklas. Sudėtinga aplankyti artimuosius bei draugus. Psichologas Erikas Eriksonas teigia, kad tapatybės ir vaidmenų painiava yra penktasis iš aštuonių psichosocialinio vystymosi etapų, kurie vyksta nuo dvylikos iki devyniolikos metų. Svarbus šiame etape yra socialiniai santykiai (Imran N., 2020). Paaugliai ir studentai paprastai yra energingi, pilni naujovių, motyvacijos, smalsumo ir entuziazmo. Jiems sunku būti uždarytiems namuose, nes hormoniniai pokyčiai ir socialinė dinamika reikalauja bendravimo su bendraamžiais, užmegzti socialinius ryšius. Todėl dėl šios pandemijos ir socialinio atsiribojimo jie gali jaustis nuvilti, nervingi, atitrūkę, jaustis nostalgiskai ir nuobodžiauti.

Ugdymo metu turi būti siekiama suteikti vaikui visapusišką išsilavinimą, padėti jo fiziniam, emociniam, intelektualiniam, šeimyniniam, socialiniam ir doroviniam vystymuisi. Aktyvūs metodai yra labai svarbūs ankstyvam vaikų ugdymui, todėl mokytojai turi juos taikyti mokyklose. Tėvų vaidmuo ugdymo procese irgi labai svarbus, bet labiau orientuotas į skirtingų požiūrių įtraukimą, siekį papildyti mokytojus vaikų mokymo procese. Tai nėra paprasta ir dažnai šeimoms kelia rimtų iššūkių – tampa sudėtinga rasti bendrą veiklą su vaikais, kartais pritrūksta laiko.

Būtina suprasti, jog stabilūs, palaikantys ir rūpestingi globėjų santykiai suteikia mažiems vaikams pasitikėjimo savimi, skatina teigiamą socialinę ir emocinę raidą bei padeda jiems kurti saugius ir tvirtus santykius ateityje (Honig, 2002). COVID-19 pandemija, ypač besivystančiose šalyse, gali sukelti tėvams ir globėjams baimę ir nerimą dėl jų pačių sveikatos ir gebėjimo patenkinti didelius ekonominius poreikius. Baimė gali būti užkrečiama, o tyrimai aiškiai rodo, kad vaikai labai jautriai reaguoja į suaugusiųjų emocinę būseną, kuri yra labai svarbi jų saugumui ir psichinei gerovei.

Visų šių iššūkių sąveika su pandemijos padariniais parodo, kad reikia skirti ypatingą dėmesį vaikų gerovei ir jų poreikiams. Tėvai, mokytojai ir visuomenė turėtų bendradarbiauti, kad užtikrintų stabilumą, palaikytų vaikų emocinę gerovę ir teiktų jiems reikiamą palaikymą tokiais sudėtingais laikotarpiais kaip COVID-19 pandemijos. Svarbu aiškiai suvokti, kad COVID-19 pandemija turėjo didžiulės įtakos vaikams, jų emocinei būklei, todėl, atliekant vaikų sąmonės žemėlapių analizę, būtina atkreipti dėmesį į šį laikotarpį ir jo galimą poveikį.

3.3.2 Aplinkosaugos problemų įtaka vaikams

Aplinkosaugos problemos kelia daug diskusijų ir rimtų iššūkių, nes turi įtakos ne tik gamtai, bet ir žmonėms, jų bendruomenėms. Deja, kai yra diskutuojama apie ekologinių problemų padarinius dažnai lieka pamirštama viena pažeidžiamiausių mūsų visuomenės dalių – vaikai. Svarbu suprasti, kad aplinkosaugos problemos gali daryti tiek tiesioginį poveikį vaikų sveikatai, tiek netiesioginį poveikį su psichologinei, emocinei būklei. Tiesiogines sveikatos problemas dažnai suvokti paprasčiau:

- kenksmingi patalpų ir lauko oro teršalai daro žalingą poveikį besivystantiems vaikų plaučiams ir didina kvėpavimo takų infekcijų riziką (Brugha R., Grigg J., 2014);
- dirvožemio užterštumas dėl vietinės pernašos gali padidinti astmos priepuolių riziką.

Visgi, tai tikrai nėra vieninteliai padariniai, nes klimato kaita, aplinkosauginės problemos vaikus veikia ir psichologiškai, kelia stresą, nerimą. Pasak Leger-Goodes T. ir kt. (2022), jaunimas vis geriau supranta neigiamą klimato kaitos poveikį planetai ir žmonių sveikatai, tačiau šios žinios neretai gali būti lydimos afektyvių reakcijų, pavyzdžiui, psichologinio streso, pykčio ar nevilties. Vaikams gali išsivystyti chroniška nerimo būseną, susijusi su planetos gerove – ekologinis nerimas. Jis apima platų aplinkosaugos problemų spektrą ne tik dėl klimato kaitos, bet ir kitų problemų:

- nerimą dėl taršos;
- nerimą dėl miškų kirtimo;
- nerimą dėl biologinės įvairovės ir ekosistemų nykimo;
- nerimą dėl kitų problemų, kurios siejamos su aplinkosauga bei ekologija.

Vaikai, kuriems būdingas ekologinis nerimas, būdinga empatija gamtos pasauliui. Jie nerimauja dėl kitų padarų ir būsimų kartų gerovės. Klimato poveikis gali turėti ilgalaikį ir net nuolatinį poveikį, pavyzdžiui, pakeisti vaiko vystymosi galimybes ir trajektoriją (Clayton S. ir kt. 2017). Vaikams aplinkos traumą gali sukelti padariniai, kurie suaugusiems gali būti nereikšmingi, pavyzdžiui – vietinio miškelio kirtimas. Tokie nedideli sutrikimai gali turėti poveikį vaiko sveikatai ir darbingumo lygiui ateityje (Almond ir Currie, 2011).

Tai, kas daroma planetai, jiems atrodo asmeniškai, tarsi tai būtų daroma jiems patiems (Hickman C., 2020). Daug jaunų žmonių tiki, kad dėl klimato kaitos ir kitų pasaulinių grėsmių pasaulis gali baigtis dar jiems gyvenant (Tucci J. ir kt., 2007). Suvokimas apie aplinkos būklės blogėjimą, pasekmes priverčia vaikus jaustis bejėgiais, jie patiria liūdesį ir egzistencinį susirūpinimą, kurie apsunkina gyvenimą. Vaikai gali patirti stresą ir dėl to, jog jiems atrodo, kad jų jausmai dėl klimato kaitos yra ignoruojami ir nesureikšminami, jie jaučia, kad negali kontroliuoti savo ateities. Pasak Currie ir Deschenes (2016) problema yra tame, kad: „Vaikai dažniausiai nedalyvauja diskusijose dėl tinkamo atsako į klimato kaitą, tačiau jie turėtų užimti svarbią vietą šiuose debatuose, nes jie, kaip ir būsimos kartos, yra daug labiau suinteresuoti rezultatais nei mes“.

Pasaulyje vykdomos apklausos rodo, kad dauguma vyresnio amžiaus vaikų ir jaunimo rodo didesnę susidomėjimą ir susirūpinimą dėl klimato kaitos nei suaugusieji (Corner A. ir kt., 2015). Vaikus gąsdina suaugusiųjų ignorancija ir nesidomėjimas, dėl to jie vis dažniau užima centrinę vietą protestuose, dėl būtinybės kuo skubiau imtis veiksmų ir saugoti tai, ką dar turime. Kita problema – pasitaiko atvejų, kai suaugusieji bando nutildyti jaunus, aktyvius žmones ir kelia nepagrįstus kaltinimus, kad jų noras kelti aplinkosaugos klausimus daro neigiamą įtaką kitiems vaikams, kelia nerimą. Tai priverčia jaustis dar labiau prislėgtais, nes jie mato problemą, stengiasi apie ją komunikuoti, tačiau nesulaukia norimo palaikymo. Reikėtų nustoti žiūrėti juos tik kaip į vaikus, nes nors jaunimas negali balsuoti, jie yra suinteresuotos šalys, galinčios išsakyti svarų moralines nuostatas, pasisakyti už neatidėliotinus veiksmus išmetamų teršalų kiekiui mažinti ir priminti savo bei kitoms kartoms apie grėsmes, kurias mūsų gyvenimui kelia dabartinis gyvenimo būdas, iškastinio kuro naudojimas (UNICEF, 2014).

Atlikta literatūros analizė atskleidžia, kad vaikai yra tiesiogiai veikiami aplinkosauginių problemų, kurios gali daryti tiek tiesioginę įtaką jų sveikatai, tiek netiesioginę įtaką jų

psichologijai, emocinei būklei. Šios problemos yra aktualios, analizuojant vaikų sąmonės žemėlapius.

3.3.3 Socio-ekonominių veiksnių įtaka vaikams

Socialinės ir ekonominės sąlygos vaidina svarbų vaidmenį formuojant vaikų gyvenimą. Šios sąlygos, apimančios tokius veiksnius kaip pajamos, išsilavinimas ir socialinė padėtis, gali labai paveikti vaiko vystymąsi ir gerovę. Taip pat, tai daro didelę įtaką vaikams, formuoja jų raidą ir ateities galimybes.

Socialinės ir ekonominės sąlygos įvairiais būdais veikia vaikų mokymosi galimybes. Aukštesnis šeimos pajamų lygis paprastai siejamas su geresniu vaikų sveikatos lygiu, aukštesniu išsilavinimu ir didesnėmis galimybėmis ateityje. Mažesnės pajamos gali paveikti vaiko mitybą, gyvenamąją vietą ir prieinamumą išsilavinimui, turint neigiamą poveikį jų gerovei ir raidai. Kaip parodė Andrew L. Hicks ir kitų tyrėjų tyrimas, mažesnes pajamas gaunančios šeimos dažniau gyvena rajonuose, kuriuose yra mažiau švietimo išteklių ir žemesnės kokybės mokyklos (Hicks ir kt., 2018). Tai sukuria iššūkių vaikams, kurie gali susidurti su perpildytomis klasėmis, pasenusiais ištekliais ir ribotomis individualizuoto mokymosi galimybėmis. Remiantis Duncano, Zioli-Guest ir Kalilo tyrimais, vaikų iš žemesnės socialinės ir ekonominės aplinkos, standartizuotų akademinio pasiekimų testų balai yra mažesni, o tai gali apriboti jų ateities galimybes (Duncan ir kt., 2010). Taip pat, pačių tėvų išsilavinimo lygis yra svarbus veiksnys, darantis įtaką vaikų vystymuisi. Tėvai su aukštesniu išsilavinimo lygiu dažnai suteikia geriausias galimybes savo vaikams, skatina jų akademinis pasiekimus ir suteikia daugiau paramos mokymuisi. Tokios aplinkos trūkumas gali turėti ilgalaikį neigiamą poveikį vaikų raidai.

Šeimos ekonominė padėtis ir gyvenamosios sąlygos gali turėti lemiamą įtaką vaikų galimybei gauti tinkamą mitybą, teikti sveikatos priežiūrą ir užtikrinti sveiką gyvenimo būdą. Coleman-Jensen ir kt. atliktame tyrime mokslininkai nustatė, kad mažesnes pajamas gaunančios šeimos dažniau patiria maisto trūkumą, o tai gali lemti netinkamą mitybą ir blogas vaikų sveikatos pasekmes (Coleman-Jensen ir kt., 2019). Be to, nepalankios gyvenamosios sąlygos, tokios kaip netinkamos būsto sąlygos, prastos higienos sąlygos ir ribotas prieinamumas švariam vandeniui, taip pat gali turėti neigiamą poveikį vaikų sveikatai. Tokios sąlygos gali padidinti infekcijų riziką, paveikti kvėpavimo sistemą ir sukelti kitas sveikatos problemas. Remiantis Kim J. ir Cicchetti D. 2010 m. tyrimu, vaikai, augantys skurde, dažnai patiria didelį stresą, nerimą ir depresiją, tai daro didelę neigiamą įtaką jų psichologijai. Nuolatinis finansinių sunkumų poveikis gali sukelti beviltiškumo jausmą ir padidėjusią emocinę kančią. Be to, vaikai iš žemesnės socialinės ir ekonominės aplinkos gali būti labiau traumuojami nei jų kolegos, kaip pažymėjo Evanso, Li ir Whipple'o tyrimas (Evans ir kt., 2013).

Didelės socialinės ir ekonominės nelygybės sąlygos gali riboti asmenų socialinį judumą. Jei žmonės negali pasiekti tinkamų išteklių ir galimybių dėl nepalankių socialinių ir ekonominių sąlygų, jų galimybės kilti aukštyne gali būti apribotos. Chetty ir kt. atliktas tyrimas parodė, kad vaikai, augantys mažas pajamas gaunančiuose namų ūkiuose, turi mažesnę socialinį mobilumą nei vaikai iš didesnes pajamas gaunančių namų ūkių (Chetty, R. ir kt., 2014). Socialinės ir ekonominės sąlygos turi įtakos socialiniam judumui, kuris matuoja asmenų galimybes kilti aukštyne arba žemyn ekonomikos laiptais. Socialinis judumas apibūdina individų gebėjimą pakeisti savo socioekonominę padėtį per gyvenimą ir

tai, kaip lengva jiems pasiekti aukštą ar žemą ekonominį statusą, lyginant su jų tėvais ar kitais socialiniais sluoksniais. Vaikai iš žemesnių socialinių ir ekonominių sluoksnių yra mažiau linkę lankyti koledžą arba gauti gerai apmokamą darbą, o tai tęsia skurdo ciklą. Priešingai, palankios socialinės ir ekonominės sąlygos, kurios užtikrina lygias galimybes, geresnį prieinamumą išsilavinimui, sveikatai ir darbo rinkai, skatina socialinį judumą. Tokiose sąlygose žmonės gali lengviau siekti aukšto ekonominio statuso, net jei jų tėvai priklauso žemesniam socialiniam sluoksniui.

Moksliniai tyrimai patvirtina, kad socialinės ir ekonominės sąlygos turi įtakos įvairiems vaikų gyvenimo aspektams, įskaitant švietimo galimybes, sveikatą, psichologinę gerovę ir socialinį mobilumą. Siekiant gerinti vaikų gyvenimo sąlygas ir užtikrinti jų teises, svarbu skatinti socialinį teisingumą, įgyvendinti programas, skirtas skurdžioms ir pažeidžiamoms šeimoms, ir užtikrinti lygias galimybes visiems vaikams, nepriklausomai nuo jų socialinės ir ekonominės padėties.

3.3.4 Karinės agresijos įtaka vaikams

Karinė agresija daro didžiulį poveikį vaikams ir palieka ilgalaikius randus jų psichologinei gerovei. Užuoat suvokę karą kaip abstrakčią sąvoką, jie susiduria su neišvengiama jo grėsme. Vaikai supranta, kad konfliktas ne tolima sąvoka, o tiesioginis pavojus, galintis sutrikdyti jų gyvenimą. Susiduriama su nežinomybe, padidėjusiu pažeidžiamumo jausmu ir dėl to labai pasikeičia jaunų asmenų emocinė ir psichologinė būklė.

Vaikai tiesiogiai stebi ir suvokia didėjančios įtampos ženklus, o nuolatinės naujienos, diskusijos karo tema formuoja jų suvokimą apie tai, kokias pasekmes gali sukelti ginkluotas konfliktas. Gali formuotis šiek tiek skirtinga patirtis dėl geografinės vietos, net pačios Lietuvos viduje. Netoli sienos esančių vaikų karo suvokimui didelę įtaką daro karinės agresijos artumas, plūstančių pabėgėlių srautai, dėl ko jie jaučia didesnę nerimą. Emocinė žala gali pasireikšti užsisiklindimu, miego sutrikimais, nes jų psichika veikiama įvairių minčių apie karą, jo pasekmėmis.

Karinė agresija gali būti laikoma egzistencine grėsme, nes išlieka branduolinio karo rizika. Devintajame dešimtmetyje buvo atlikti tyrimai, kaip vaikai išgyvena galimo branduolinio karo grėsmę (Reifel, S., 1984). Vaikai bijojo ne mirties, tačiau likimo vieniems, artimųjų praradimo. Tokia baimė dažnai suformuodavo ilgalaikes pasekmes, kurios pasireikšdavo net ir paauglystės metu. Kito tyrimo rezultatai atskleidžia, kad dalis paauglių į susiklosčiusią situaciją reaguoja skirtingais etapais. Visų pirma, pradeda formuotis netikėjimas suaugusiais, mažėja pasitikėjimais. Vėliau, tai perauga į pasipiktinimą suaugusiais bei valdžia. Tuo tarpu jaunesni vaikai reikšdavo atvirą baimę ir norą bėgti, jei prasidėtų branduolinis karas (Schwebel, M., 1982). Būtina atkreipti dėmesį, kad galima įžvelgti ir dalinai teigiamą nerimo pusę – dėl jo gali padidėti jaunimo socialinis aktyvumas (Thearle ir Weinreich-Haste, 1986).

Karinės agresijos įtaka vaikams labai svarbi, nes tai siejama ne tik su trumpalaikiu psichologiniu stresu, bet ir su ilgalaikiais psichologiniais sutrikimais, ypač tarp labiau pažeidžiamų jauno amžiaus asmenų (Poikolainen K. ir kt., 2004). Liekamieji padariniai gali būti tiesiogiai aiškiai suvokiami, pavyzdžiui, depresija, nerimo sutrikimai. Iš kitos pusės, tai gali būti sunkiai suvokiama kaip tiesioginė karinės agresijos, karo grėsmės baimės įtaka –

sudėtingesnis naujų ryšių užmezgimas, nepasitikėjimas žmonėmis, mažiau efektyvus mokymasis ir pan.

Dėl galimos karinės agresijos baimės keičiasi žmonių gyvenimo būdas – dažnai gyvenama nuolatinėje baimėje, ruošiamasi blogiausiems scenarijams, o tai jaunesnius asmenis veikia papildomai. Vaikas tokiose situacijose patiria trijų stadijų trauminę patirtį (Fazel ir Stein, 2002):

1. Stadija, kai vaikas dar yra namuose, kuriuose gresia pavojus, jaučiama nuolatinė įtampa ir nerimas.
2. Antroji stadija prasideda, kai vaikas keliauja į saugesnę vietą. Dažniausiai yra nutraukiamas ugdymo procesas, vaikas yra staigiai atitraukiamas nuo jo gyvenimo rutinos ir jam pažįstamo pasaulio, prarandamas stabilumas jausmas, o tai dažnai lydi bejėgiškumo ir nesaugumo jausmas.
3. Paskutinis etapas, kai vaikas turi priprasti prie naujos realybės ir namų. Vaikams tokiose situacijose dažnai pasireiškia depresijos ir potrauminiai simptomai.

Ilgas streso periodas sukelia nuolatinius smegenų struktūros ir funkcijos pokyčius (McEven B. S., 2005). Padidėjęs streso hormonų kiekis gali sutrikdyti besivystančią smegenų struktūrą (National Scientific Council on the Developing Child, 2014), dėl to sukuriama silpnas pagrindas vėlesniam mokymuisi, elgesiui ir sveikatai.

Apibendrinant galima teigti, kad karinė agresija ir jos rizika, daro neigiamą poveikį vaikams. Jų konflikto suvokimas susipina su baime, pažeidžiamumu ir bejėgiškumu. Vaikai tampa didėjančios įtampos ir pasirengimo karui liudininkais. Gyvenimas sutrinka, patiriamas nuolatinis nerimas, stresas, kuris ilgam pakeičia jų smegenų struktūrą, o tai gali įtakoti bendrą vystymąsi, paveikti elgesį, mokymosi procesą ir net padaryti neigiamą tiesioginę įtaką bendrai fizinei ir psichologinei sveikatai.

3.4 Vaikų piešinių analizė, vaizduojamų objektų interpretavimas ir supratimas

Dažnai vaikams sudėtinga ar baisu išsakyti savo mintis žodžiu, tačiau jos gali būti perteikiamos piešiniais. Tai multimodali išraiškos priemonė, kurioje simboliais, spalvomis ir perteikiamomis nuotaikomis siekiama perduoti įvairias socialines žinutes. Kitaip tariant, vaikų piešiniai gali būti skirti ne tik grožėjimuisi, tačiau ir įvairios informacijos išskaitymui. Žinoma, kiekvienas vaikas yra unikalus ir savitas, todėl tam tikrus simbolius, spalvas taip pat gali naudoti unikalčiai. Visgi, atlikti tyrimai rodo, kad bendrąsias tendencijas galima išsiaiškinti, todėl šiame skyriuje koncentruojamasi į vaikų piešinių analizes, juose vaizduojamus objektus, naudojamas spalvas bei piešinių sudedamųjų dalių interpretavimą bei galimas žinutes, naudojantis jais.

3.4.1 Spalvų reikšmė vaikų piešiniuose

Spalva yra viena svarbiausių dedamųjų vaizdinėje komunikacijoje. Ja galima perteikti nuotaiką, jausmą, žinutę. Vaikų piešiniai yra ne išimtis. Esame įpratę vaikų piešinius matyti spalvotus, ryškius. Taigi, spalva yra neatskiriamas vaikų piešinių dalis. Spalvos kriterijus yra įtraukiamas į vaikų piešinių analizes metodikas.

Rorschachas (1942) buvo vienas iš pirmųjų tyrinėtojų, pareiškusių, kad emocijos ir spalva yra susijusios; ši sąvoka būdinga jo projektinei rašalo dėmių vertinimo sistemai. Taip

pat, vaikų spalvų pasirinkimas buvo naudojamas kaip traumos, depresijos, baimės ar nerimo ir kitų emocinių sunkumų įrodymas. Spalvų naudojimas aktualus vertinant vaikų santykių su tėvais kokybę, jų prieraišumo stilius. Be to, spalvų naudojimas buvo naudojamas kaip asmenybės ir psichopatologijos rodiklis standartizuotose projekcinėse psichologinėse priemonėse E. Macleod, J. Gross, T. Patterson, H. Hayne (2011).

Pateikiami keli tyrimų pavyzdžiai, kuriuose yra tiriama spalvų reikšmė vaikų piešiniuose. 1999 metais L. Milne ir P. Greenway atliko tyrimą, kuriame siekė išsiaiškinti vaikų amžiaus ir lyties įtaką, renkantis spalvas piešiniui. Tyrimo metu buvo siekiama ištirti ar trys amžiaus grupės (iki 6 m., nuo 7 m. iki 10 m. ir nuo 11 m.) skiriasi spalvų naudojimu piešiniuose. Buvo atlikta atskira berniukų ir mergaičių analizė kiekvienam iš penkių tipų piešinių (laisva tema, namas, medis, žmogus, autoportretas).

Mergaičių spalvų naudojimas skirtingose amžiaus grupėse reikšmingai nesiskyrė. Darant prielaidą, kad spalvų naudojimas piešiniuose rodo žmogaus emocinę reakciją, tai rezultatai rodo, kad amžius reikšmingos įtakos moterų emocinei reakcijai neturi.

Berniukų rezultatai parodė, kad skirtingose amžiaus grupėse reikšmingai skiriasi spalvų naudojimas. Žmogaus piešinyje spalvų panaudojime pagal amžių reikšmingo skirtumo nebuvo. Kiekvienu atveju, kai buvo gautas reikšmingas skirtumas, dviejų jaunesnių grupių tiriamieji (iki 11 metų) dažniausiai naudojo spalvas, o vyresnio amžiaus (11 metų ir vyresni) asmenys spalvų nenaudojo. Vyresni nei 11 metų amžiaus berniukai žymiai rečiau naudojo spalvas savo piešiniuose. Tai rodo, kad berniukai prieš pat brendimo pradžią slopina savo emocinę reakciją.

Berniukų, patenkančių į vidutinio amžiaus grupę (7–10 metų), spalvų naudojimas skyrėsi ir atrodė, kad tai priklausė nuo to, kas buvo nupiešta. Laisvos temos piešiniui, namo ir medžio piešiniams, vidutinio amžiaus grupėje buvo maždaug tiek pat berniukų, kurie naudojo spalvas (10), palyginti su tais, kurie nenaudojo spalvų (7). Panašiai, kalbant apie žmogaus piešinį, vidutinio amžiaus grupėje buvo maždaug tiek pat berniukų, kurie naudojo spalvas (9), palyginti su tais, kurie nenaudojo spalvų (8). Tuo tarpu savęs paveikslui 13 berniukų vidutinio amžiaus grupėje naudojo spalvą ir tik 4 nenaudojo. Galbūt tai rodo spalvų naudojimo įtaką vystymuisi. Berniukai namą, medį, žmogų ir laisvos temos piešinį piešė pilku švinu anksčiau, tačiau spalvotą savęs paveikslą piešė iki vėlesnio amžiaus. Tai gali reikšti, kad berniukai gali slopinti savo emocinę išraišką anksčiau, kai piešia objektus, esančius toli nei piešdami save. Galbūt ne visi berniukai slopina savo emocijas taip stipriai, kaip kiti.

Apibendrinant galima teigti, kad šie rezultatai patvirtina hipotezę, kad vyresni berniukai spalvas naudoja rečiau nei jaunesni berniukai, o vyresnės ir jaunesnės mergaitės spalvas naudoja vienodai. Taip pat, tyrimas atskleidė, kad berniukai, artėdami prie brendimo, linkę slopinti savo emocinę reakciją.

3.4.2 Spalvos ir emocijos ryšys

Kai kurie ekspertai teigė, kad vyresni vaikai gali dažniau naudoti spalvas emocijoms vaizduoti savo piešiniuose (Jolley ir kt., 2004); šis argumentas visų pirma grindžiamas tuo, kad labiau pažengę menininkai (pvz., suaugę menininkai) dažnai naudoja specifines savybes, tokias kaip spalva, norėdami parodyti savo meno prasmę. Kita vertus, ekspertai teigė, kad vyresni vaikai dažniau vaizduoja objektams kanoninę spalvą (Golomb, 2004;

Thomas ir Silk, 1990), todėl jaunesni vaikai, kurių nevaržo realizmas, gali dažniau naudoti spalvas emocijoms vaizduoti (Davis, 1997).

E. Macleod, J. Gross, T. Patterson, H. Hayne (2011) atliko tyrimą, kuriame siekė įvertinti ryšį tarp vaikų spalvų pasirinkimo ir emocinio jų piešinių turinio. Pirmiausia, vaikai turėjo suskirstyti spalvas į patinkančias ir nepatinkančias. Kitame žingsnyje vaikų buvo paprašyta nupiešti piešinį apie asmeninę patirtį, kuri buvo susijusi su teigiamomis ir neigiamomis emocijomis. Galiausiai, buvo tiriamas ryšis tarp spalvų suskirstymo ir spalvų naudojimo vaikų piešiniuose, vaikų, kurie patyrė klinikinę kančią, skausmą dėl hospitalizavimo. Šių vaikų buvo paprašyta piešti apie teigiamą ir neigiamą patirtį, susijusią su buvimu ligoninėje.

Vyresni vaikai (nuo 5 metų) buvo paprašyti surinkti spalvas nuo labiausiai pageidaujamos spalvos (1) iki mažiausiai pageidaujamos spalvos (10). Mažesni turėjo išsirinkti patinkančią ir nepatinkančią spalvą.

Pirmasis analizės žingsnis buvo nustatyti, ar vaikai naudojo pageidaujamas spalvas, kad nuspalvintų gražų vyrą, o nepageidaujamas spalvas, kad nuspalvintų bjaurų vyrą. Visų amžiaus grupių vaikai gražiame piešinyje dažniau naudojo pageidaujamą spalvą, o ne bjauraus piešinio spalvas. Nors dauguma vaikų, norėdami nuspalvinti gražią figūrą, naudojo pageidaujamas spalvas (80% 3–4 metų ir 95% 5–10 metų vaikų), vaikai pasirinko pageidaujamų ir nepageidaujamų spalvų mišinį, kad nuspalvintų bjaurų vyrą. 40–65 % vaikų naudojo pageidaujamas spalvas spalvinant bjaurų vyrą, o nepageidaujamas spalvas pasirinko 40% 3–4 metų amžiaus, 65% 5–6 metų amžiaus ir 45% 9–10 metų amžiaus vaikų.

Abiejų lyčių vaikai spalvindami gražų vyrą naudojo pageidaujamą spalvą (100% mergaičių ir 90% berniukų). Spalvinant bjaurų vyrą mergaitės dažniau naudojo nepageidaujamas spalvas, nei berniukai. 95% mergaičių pasirinko spalvą iš nemėgstamų spalvų. Tuo tarpu berniukai, spalvindami bjaurų vyrą dažniau rinkosi pageidaujamas spalvas. Tik 30 % berniukų pasirinko nepageidaujamas spalvas, o likę – 70 % berniukų naudojo spalvą iš pageidaujamų spalvų. Amžiaus įtaka nebuvo reikšminga.

Vaikai naudojo pageidaujamas spalvas, kad nuspalvintų gražų vyrą, o pageidaujamų ir nemėgstamų spalvų derinį – bjauraus vyro. Tyrimo užduotis neatsižvelgia į jų amžių, lytį ar emocines piešinio savybes. Pagrindinė vaikų strategija buvo naudoti pageidaujamas spalvas. Tiesą sakant, 77 % spalvų, kurias vaikai naudojo savo liūdniems piešiniams, buvo spalvos iš jų pageidaujamųjų sąrašo.

Table 2. Colors chosen by children to color in outlines characterized as nasty and nice, and to draw pictures about happy and sad events, and experiences that made them happy or feel better or worried or scared in hospital

	Red	Blue	Yellow	Orange	Green	Pink	Purple	Black	Brown	White
<i>Experiment 1: 3- to 10-year-olds (n = 60)</i>										
Nice	13	11	13	2	7	2	6	2	0	1
Nasty	2	5	3	8	3	1	1	23	12	1
Happy	23	26	23	26	25	16	23	28	27	6
Sad	22	25	20	20	21	12	16	29	23	5
<i>Experiment 2: Hospitalized children (n = 17)</i>										
Happy	12	11	8	9	8	9	7	14	12	5
Feel Better	8	8	7	6	9	6	5	9	10	3
Worried/Scared	4	2	4	3	3	2	4	6	3	2

12 pav. Pavadinimas (šaltinis: E. Crawford, J. Gross, T. Patterson, H. Hayne, 2011)

Be spalvinimo užduoties, vaikai piešė apie asmeniškai reikšmingus įvykius, susijusius su teigiamomis ir neigiamomis emocijomis. Tiek ikimokyklinukai, tiek vyresni vaikai

pirmiausia naudojo pageidaujamas spalvas, nepaisant emocinio piešinyje pavaizduoto įvykio turinio. Panašiai kaip vaikai, aprašę kasdienės patirtis 1 eksperimente, 2 eksperimento vaikai, paguldyti į ligoninę, pirmiausia naudojo pageidaujamas spalvas, nepaisant emocinio piešinyje pavaizduoto įvykio turinio.

Vienas iš veiksnių, kuris galėjo prisidėti prie išvados, kad vaikai naudojo labiau pageidaujamas spalvas, yra tai, kad apskritai vaikai buvo linkę rinktis labiau pageidaujamas spalvas (60%) nei nemėgstamas spalvas (40%). Taigi, nepaisant kitų veiksnių, turinčių įtakos vaikų spalvų pasirinkimui, vaikai dažniau pasirinko pageidaujamą spalvą vien dėl atsitiktinumo. Kad ir kaip ten būtų, ta pati problema greičiausiai iškils ir klinikiniam kontekste. Jei vaikams apskritai patinka daugiau spalvų nei nepatinka, tas pats šališkumas turės įtakos tikimybei, kad jie naudosis pageidaujamas spalvas, o tai suteiks papildomų įrodymų, kad ryšys tarp spalvų pasirinkimo ir spalvos naudojimo gali turėti ribotą reikšmę priimant sprendimus dėl vaiko klinikiniam kontekste.

Atlikdami spalvinimo užduotį, vaikai dažniau naudojo raudoną, mėlyną ir geltoną spalvą, kad nuspalvintų gražų vyrą, o juodą ir rudą – bjaurų vyrą. Atliekant šią ribotą spalvinimo užduotį daugiau nei 58% vaikų tam tikrai emocijai nepasirinko vienos spalvos. Apibendrinant, išvados apie konkretų spalvų naudojimą rodo, kad bet kokios emocinės asociacijos, kurias vaikai gali turėti su tam tikra spalva, yra savitos ir nevienodos tarp vaikų. Atsižvelgiant į tai, kad daugelis veiksnių gali turėti įtakos vaikų spalvų suvokimui ir asociacijoms su ja, įskaitant kultūrinę įtaką ir įgytą patirtį.

Tyrimo autorių nuomone, labiausiai tikėtinas paaiškinimas, kodėl spalvų naudojimas nėra susijęs su emociniu piešinio turiniu, yra tas, kad vaikai dažniausiai naudoja spalvas, atspindinčias kanoninę objektų, kuriuos jie bando pavaizduoti, spalvą. Daugybė tyrimų parodė, kad tobulėjant vaikų piešimo įgūdžiams, jie bando sukurti tikroviškesnius vaizdus, o tai savo ruožtu daro įtaką jų sprendimams dėl spalvų pasirinkimo. Didžioji dalis šio tyrimo vaikų piešė objektus naudodami kanonines spalvas (pvz., ruda ir žalia – medžiams, geltona – šviesiems plaukams).

Apibendrinant, tyrimo autoriai ištyrė, ar vaikai naudoja spalvas emocijoms pavaizduoti, kai jų prašoma piešti apie savo emocinę patirtį. Tiek klinikinuose, tiek neklinikinuose pavyzdžiuose vaikai nekeitė spalvų naudojimo, kad atitiktų jų piešinių emocijas. Vaikai dažniausiai naudodavo pageidaujamas spalvas, neatsižvelgdami į emocinį piešinyje pavaizduoto įvykio turinį. Be to, vaikų bandymas vaizduoti objektus tikroviškai greičiausiai bus dar vienas svarbus veiksnys, lemiantis spalvas, kurias vaikai pasirenka piešdami. Buvo prieita išvados, kad vaiko piešinio emocinio turinio būtų praktiškai neįmanoma paaiškinti remiantis jo spalviniais pomėgiais ar konkrečiu spalvų panaudojimu.

Kitas tyrimas, kuriame buvo aiškinamasi spalvų ir emocijų ryšis vaikų piešiniuose buvo atliktas 2003 metais (E. Burkitt, M. Barrett, A. Davis, 2003). Šio tyrimo metodika yra labai panaši į prieš tai aprašyto tyrimo metodiką. 330 vaikams, kurių amžius siekė nuo 4 iki 11 metų, buvo sudarytos trys sąlygos, nuspalvinant atitinkamai žmogaus, šuns ar medžio piešinį. Vaikai atliko dvi bandymų sesijas. Vieno užsiėmimo metu vaikai pagal pageidavimą įvertino ir suskirstė dešimt spalvų. Kitame užsiėmime vaikai atliko tris spalvinimo užduotis, kuriose turėjo nuspalvinti tris identiškąs figūras, bet kurioms buvo suteiktas skirtingas emocinis apibūdinimas: neutraliai charakterizuota figūra, figūra apibūdinta kaip bjauri ir figūra apibūdinta kaip graži.

Tyrimo rezultatai parodė, kad visose amžiaus grupėse ir visoms temoms vaikai naudojo labiau pageidaujamas spalvas gražioms figūroms, mažiausiai pageidaujamas

spalvas bjaurioms figūroms ir spalvas, kurios buvo vertinamos tarpiniu – neutralioms figūroms. Taip pat buvo nustatyta, kad visose amžiaus grupėse ir visomis temomis neigiamai apibūdinamų figūrų piešiniuose dažniausiai spalvinimui buvo pasirinkta juoda spalva. Priešingai, neutraliai figūrai dažniausiai buvo parinktos pagrindinės spalvos, o gražiai figūrai spalvinti buvo pasirinkta daug pagrindinių ir antrinių spalvų. Šie rezultatai rodo, kad vaikai gali sistemingai keisti spalvų naudojimą atlikdami paveikslėlio užbaigimo užduotis, reaguodami į skirtingus emocinių temų apibūdinimus, ir kad net labai maži vaikai gali naudoti spalvas simboliškai.

Colour	Correlation between affect rating and rank	Mean affect rating (and sd)	Mean rank ordering (and sd)
Red	-.71	4.40 (1.14)	3.18 (2.44)
Blue	-.69	4.28 (1.19)	3.41 (2.30)
Yellow	-.64	4.10 (1.21)	4.52 (2.16)
Green	-.63	3.56 (1.38)	4.80 (2.21)
Purple	-.64	3.33 (1.68)	4.94 (2.50)
Orange	-.68	3.56 (1.40)	5.27 (1.87)
Pink	-.79	2.81 (1.85)	5.88 (3.26)
White	-.64	2.65 (1.62)	6.36 (2.27)
Brown	-.59	1.56 (1.11)	8.22 (1.71)
Black	-.69	1.58 (1.18)	8.45 (2.21)

13 pav. Pavadinimas (šaltinis: E. Crawford, J. Gross, T. Patterson, H. Hayne, 2011)

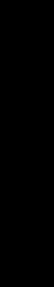

Įdomu tai, kad vaikai pakeitė spalvų pasirinkimą emocingoms temoms, nepaisant animizmo temos (žmogus ir šunys prieš medžius) ir nesvarbu, ar tema buvo žmogus, ar ne (šunys ir medžiai). Vaikai naudojo rudą, kad užbaigtų bjaurų žmogų ir medį, bet ne bjaurų šunį. Tai rodo, kad su medžiu ir žmogumi buvo elgiamasi panašiau nei su žmogumi ir šunimi. Kitas skirtumas tarp trijų temų buvo tas, kad vaikai, piešę šunų ir medžių piešinius, savo pradiniuose piešiniuose pasirinko realistiškesnes spalvas (t. y. ruda – neutraliems šunims ir žalia – neutraliems medžiams), nei grupė, piešianti žmogų. Vaikai galėjo įsivaizduoti, kad žmonės yra apsirengę drabužiais, todėl galėjo rinktis daugiau spalvų.

3.4.3 Konkretūs spalvų pasirinkimų paaiškinimai

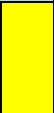

N. Bedard savo knygoje „Vaikų piešiniai: kaip juos suprasti“ pakankamai konkrečiai aprašė spalvų pasirinkimus su trumpais paaiškinimais, kodėl tokie pasirinkimai yra atliekami. 8 lentelėje yra pateikiamos unikalios spalvos ir jų paaiškinimai, o 9 – naudojamos spalvų kombinacijos bei jų pasirinkimo paaiškinimai.

8 lentelė. Spalvos ir jos pasirinkimo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Spalva	Pasirinkimo paaiškinimas
Raudona	Tai spalva, kurią vaikas išmoksta skirti pirmą. Raudonai pirmenybę teikiantis vaikas, visų pirma, mums rodo, kad yra energingos prigimties, sportiškas arba jaučia destruktivią agresiją. Ši spalva simbolizuoja kraują, gyvenimą, veiksmų įkarštį, tai – aktyvi spalva.

Geltona		Tai pažinimo, smalsumo ir gyvenimo džiaugsmo spalva. Dažnai geltona spalva piešiantis vaikas yra ekspresyvesnis už kitus. Tačiau jei geltonos spalvos pernelyg daug – jos poveikis toks pat kaip saulės smūgio – „duoda į galvą“.
Oranžinė		Spalva, išreiškianti socialinio ir viešojo kontakto poreikį. Oranžiniams atspalviams pirmenybę teikiantis vaikas linkęs į naujoves ir greitai padaromus dalykus.
Mėlyna		Mėlyną spalvą skirti vaikas išmoksta paskutinę. Ji simbolizuoja taiką, darną ir ramybę. Jei mėlyna prastai dera piešinyje, vaikas bando mums parodyti, kad iš jo per daug reikalaujama ir kad jis norėtų būti paliktas ramybėje. Mėlynos spalvos energija yra švelni ir rami.
Žalia		Žalia simbolizuoja žalumą, ji daro tokį pat poveikį kaip medžio lapai, kurie filtruoja ir gryniną orą. Dažnai žalia spalva piešiantis vaikas rodo esąs brandus, jis supranta aiškinamus dalykus ir vėliau mėgsta juos išbandyti. Būdamas jautrios ir intuityvios prigimties, jis greitai supranta, kai jam meluojama ar kai nuo jo slepiami kai kurie faktai. Savo vaizduotę jis patikrina imdamasis iniciatyvos.
Juoda		Juoda vaizduoja pasąmonę, nematomus dalykus, o žmonėms dažniausiai labiau patinka tai, kas matoma, paliečiama, ką galima numatyti. Dažnai juoda spalva piešiantis vaikas pasitiki savimi, rytojus jam nekelia baimės. Toks vaikas sugeba lengvai prisitaikyti prie likimo staigmenų. Tačiau kartais juoda spalva gali siųsti dvirprasmišką ir labai blogą žinią, rodančią „juodas mintis“. Vaikas slepia savo sumanymus, uždengia šydu kai kurias paslaptis, mano, kad turi tam teisę. Tai savotiška savisauga.
Rožinė		Vaikas, kuris ryžtingai renkasi rožinę spalvą, siekia švelnumo ir meilumo. Posakis „gyvenimas pro rožinius akinius“ puikiai nusako rožinės spalvos reikšmę. Vaikui norisi pažinti pasaulį, bet turėti reikalų, tik su maloniais ir lengvais dalykais. Teigiama yra tai, kad toks vaikas lengvai prisitaiko, su juo lengva užmegzti ryšį.
Violetinė		Violetinei spalvai pirmenybę teikiantis vaikas dažnai išsiskiria savo elgesiu. Jis mėgsta entuziastingai įsitraukti į veiklas, bet sąmoningai ar nesąmoningai sukuria įspūdį: „aš tik trumpam“. Toks vaikas yra ir ekstravertas, ir intravertas – šios savybės keičia viena kitą.
Ruda		Žemės elementus, pastovumą, struktūrą ir planavimą simbolizuoja ruda spalva. Rudus atspalvius mėgstantis vaikas vertina patogumą ir saugumą. Pavyzdžiui, mėgsta skanų maistą, minkštutę lovą, patogius drabužius. Teigiamos savybės atsiskleidžia, kai ši spalva dera su piešinio forma – tada ji mums rodo, kad vaikas yra nuoseklus ir kruopštus, kai ko nors imasi. Tokiam vaikui labiau patinka tai, kas jau turima, nei tai, kas nauja. Jis nėra itin linskmąs.
Pilka		Ši spalva svyruoja tarp juodos ir baltos spalvos, tarp žinomo ir nežinomo, priimti sprendimą – nelengva užduotis. Formas pilka spalva piešiantis vaikas išgyvena pereinamąjį laikotarpį: viena koja jis praeityje, kita – ateityje.
Balta		Dažnai ši spalva laikoma teigiama, bet nereikia užmiršti posakio, „baltos dėmės“. Balta spalva apvalo, neutralizuoja, tačiau ji gali galutinai sunaikinti praeities detales. Tarsi viskas būtų pradėta iš naujo, norint paneigti ar atsisakyti to, kas buvo vakar. Teigiamos šios spalvos savybės siejamos su begalybe, amžinumu. Galima remtis kai kurių žaidimų „baltos kortos“ reikšme – vaikas nemato arba nenori jokių kliūčių savo veiklai.

9 lentelė. Spalvų kombinacijų ir jų pasirinkimo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Spalva		Pasirinkimo paaiškinimas
+		Kai piešinyje vyrauja raudona ir geltona, vaikas imasi veiklos su įkarščiu, nori išmokti. Jis linkęs veikti, tarsi situacija būtų neabejotinai jo rankose. Tai normalu, nes jis nepaprastai pasitiki savimi.
+		Rodo blokuojamą energiją. Tikėtina, kad kada nors kaupiamas nepasitenkinimas prasiverš milžinišku sprogitu.
+		Šių dviejų spalvų skleidžiama energija turi savotiško pragmatiško, nes ruda simbolizuoja pastovumą. Tačiau raudonos energija yra tarsi puikus variklis, ji neleidžia vaikui būti pasyviu, bet neatima iš jo taip siekiamo saugumo. Taigi, vaikas linkęs naudoti energiją tik ten, kur yra suinteresuotas ir nešvaistyti jos.
+		Pastebimas milžiniškas elgsenos skirtumas, kai vaikas naudoja šį spalvų derinį. Jis greitai susidomi ir sodomina kitus. Vaikas visiškai nevaržydamas deda daug pastangų, kai užsiima mėgstama veikla. Net jei patenka į naują grupę jis lengvai susidoroja su dideliais pokyčiais.
+		Vaikas turi motyvacijos imtis bet kokios veiklos, bet kartu sugeba leisti sau kelias akimirkas pailsėti, kai jam to reikia. Kai piešinyje yra daug daugiau mėlynos negu raudonos, vaikas susitelkia į veiklą nerodydamas pernelyg daug entuziazmo.
+		Šias dvi spalvas derinantis vaikas geba veikti, bet pastebima tam tikra abejonė. Vaikas ieško lengvesnių kelių, bet nebūtinai yra prisitaikėlis.
+		Šio vaiko energija nėra pastovi. Jis jaučiasi ne savo kailyje, užduoda sau klausimus ir negauna jų tenkinančių atsakymų. Tokiam vaikui atrodo, kad jam niekada nenuitinka nieko įdomaus. Pilka rodo tam tikrą nesaugumą – į nežinomybę paniręs vaikas stengiasi išsaugoti viltį ir stipriai kabinasi į raudoną spalvą.
+		Raudonos ir žalios derinį besirenkantys vaikai trokšta pakeisti aplinką. Jie ištvėria įvairius apribojimus tikėdami, kad laikui bėgant viskas susitvarkys.
+		Kai vaikas yra susitelkęs ties dabartimi, neretai piešinyje matoma violetinė spalva. Bet kai raudona ir violetinė yra šalia, vaiko skleidžiamai energijai, be jokios abejonės, vadovauja stipri intuicija ir įkvėpimas.
+		Pažinimas padeda tiksliau vertinti – geltona reiškia žinojimą, o žalia – tai, kas gera ir vertinga jam pačiam. Vaikas išgyvena gerą laikotarpį ir įsisąmonina naujus dalykus. Kadangi jam nerūpi niekai ir jis viską vertina tiksliau, jo poreikiai ir lūkesčiai yra brandesni. Toks vaikas apie ateitį kalba mažiau nuogaustaudamas.
+		Toks vaikas nelieka namie, net lietingomis dienomis, jis nori atrasti pasaulį, visas jo ypatybes.
+		Simbolizuoja žinias, kuriomis vaikas nenori dalytis su kitais. Jis stebi, įsidėmi, kas vyksta aplink, bet nesisistengia dalytis patirtimi. Jam labiau patinka būti nebyliu ir išsaugoti savo slaptas mintis.
+		Rožinę papildanti geltona yra teigiama. Šios spalvos rodo, jog vaikui lengva ieškoti informacijos, kad sužinotų, ar jo svajonė atitinka tikrovę.
+		Žmogiškąją sąmonę auginantis spalvų derinys.
+		Šios spalvos signalizuoja, jog jam labai reikia nestipraus stumtelėjimo. Net jei jis žino, kad gali imtis veiklos ir kaip tai daryti, atrodo, jog jis juda vieną žingsnį į priekį ir du atgal.
+		Geltonai ir rudai pirmenybę teikia ramus ir labai protingas vaikas, kuriam patinka kolekcionuoti įvairius daiktus.

	+		Oranžinė skatina socializuotis, bet mėlyna veikia taip, kad vaikas neskubėdamas renkasi labiausiai jam tinkančią grupę. Jis veikiausiai pasirinktą, kurioje vyraus darna ir ramybė, kur niekas nerungtyniaus.
	+		Visada pasiruošusio padaryti paslaugą mažylio piešiniuose bus oranžinės ir žalios spalvų. Veikiausiai jis sugeba paskatinti draugus išvysti pasaulį kitoje šviesoje. Net jei aktyviai dalyvauja grupės veikloje, toks vaikas retai pasiduoda kitų įtakai. Tai jam į naudą, nes taip jis išsaugo savo individualumą.
	+		Šios spalvos rodo, kad vaikas labai daug ką nutyli. Vaikas linksta į sritis, kurios regis, jį domina, bet jis gerai nežino, ko tikėtis. Jam rūpi viskas, ką gaubia paslaptys ir slėpiniai. Kadangi toks vaikas iš prigimties yra smalsus, jis nesunkiai siekia tikslo iki galo.
	+		Linksmiamės kaip pašėlę, be suvaržymų ir be jokio šiurkštumo: atrodo, tokia yra vaiko, mėgstančio oranžinę ir rožinę, nuotaika. Jis pasitiki aplinka, visais be išimties tiki, palikdamas atsakomybę už savo likimą laimingai žvaigždei. Gali įsivyrtauti svajonėms, gal net iliuzijoms.
	+		Jei piešiniuose teikiama pirmenybė oranžinei ir rudai spalvoms, vaikas gerai žino, kokių materialinių gėrybių teikia pinigai. Jis jausis saugus toje aplinkoje, kurioje nebus jokių piniginių sunkumų. Vaikui reikalingas tam tikras komfortas.
	+		Vaikas jaučiasi atstumtas, paliktas nuošalėje. Net priklausydamas grupei, jis niekada nėra ramus ir įsitikinęs, kad dar priklauso tai grupei ir kiek ilgai priklausys, nes jam trūksta draugų atsakomosios reakcijos.
	+		Daug mėlynos ir rožinės leidžia geriau suprasti naivaus vaiko elgesį. Jis išgyvena etapą, kai visiškai nenori augti ir jam rūpi tik linksmai leisti laiką.
	+		Galbūt prieš jus nepaprastai ramus vaikas. Gal bijote, kad jis skraidžioja padebesiais tarsi būtų atitrūkęs nuo tikrovės. Mėlynos ir violetinės derinys nepranašauja blogo. Aišku vaiko tempas nėra toks pat kaip kitų grupės vaikų, bet neatrodo, kad jam tai kelia rūpestį.
	+		Daug mėlynos ir rudos suteikia tam tikrą pastovumą, kurį vaikas labai vertina. Jausmų srityje jam nereikia amerikietiškujų kalnelių, šiam vaikui labiau patinka jausti žemę po kojomis.
	+		Mėlyna ir juoda, vaikas jaučiasi likęs tusciomis. Juodas skurdas.
	+		Vaikas jaučiasi sutrikęs dėl šiuo metu vykstančių įvykių ir netgi praranda viltį, kad viskas susitvarkys. Jis nebejaučia baimės ar nerimo, tarsi nebereguoja į aplinką, jo jausmai tarsi tušti.
	+		Vaikas labai protingas, beje jis suvokia, kad jo proto lygis aukštesnis už vidutinį. Tačiau jis nėra plepus, kur kas daugiau stebi negu kalba. Moka elgtis apgalvotai. Šio vaiko piešiniai gali slėpti, kad jam lengva apgauti – jausdamasis viršesnis.
	+		Vaikui naudojančiam šias spalvas puikiai pavyksta įveikti rūpesčius net ir tada kai suaugusių nėra šalia. Šiam vaikui nebūtinai reikia būti drąsinam ar saugomam. Rožinė spalva leidžia jam matyti pasaulį truputį pasakiškoje šviesoje, o žalia mums rodo, kad jis brandesnis nei manome.
	+		Piešinys atrodo kupinas kažkokių magnetizmo ir gražios, geros energijos. Atrodo tarsi jis spinduliuotų tiesą ir didžiulę laimę.
	+		Šios vaiko piešinių spalvos rodo, kad nėra jokių kliūčių ar priešinimosi vaiko fizinei gerovei, jis jaučiasi esąs situacijos šeimininkas. Toks vaikas atsikrato to, kas, jo manymu, jam nereikalinga ir eina tiesiai į tikslą neišsižadėdamas savo siekių ir kartu gerbdamas aplinką.

3.4.4 Objektai vaikų piešiniuose, jų pačių bei konkrečių savybių analizė ir interpretavimas

N. Bedard savo knygoje vaikų piešinius, juose vaizduojamus objektus, jų savybes apžvelgia įvairiais pjūviais. Bandoma suvokti piešimo priemonių, piešinio dydžio, formų bei kitų įvairių objektų pasirinkimus. Didelę dalį šio skyriaus sudaro suformuotos apibendrinančios lentelės iš N. Bedard knygos, kuriose glaustai aprašomi objektai, jų savybės ir pan., bei pasirinkimo paaiškinimai.

10 lentelė. Piešimo priemonių pasirinkimas ir jo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Priemonė	Pasirinkimo paaiškinimas
Vaškinės kreidelės	Renkasi vaikai linkę į rankų darbą. Tokiems vaikams svarbu tai, kas vyksta su jų pirštais, o ne galvose. Jie nori matyti konkrečius rezultatus.
Guašas	
Pieštukai	Renkasi vaikai, kuriems svarbiau, tai ką jie galvoja. Ateityje vaikai linkę į intelektualines ir racionales, jų lūkesčius atitinkančias kryptis.

11 lentelė. Piešimo lapo dydžio pasirinkimas ir jo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Lapo formatas	Pasirinkimo paaiškinimas
Mažas	Rodo vaiko savistabą ir susikaupimą. Jis nesistengia „užimti visos teritorijos“, gal dėl pasitikėjimo trūkumo arba tiesiog dėl ribotų (lengvai patenkinamų) poreikių.
Vidutinis	Vaikas yra lengvai prisitaikantis, lankstus. Jis moka rasti savo vietą grupėje ir gerbia kitus.
Didelis	Vaikas socialinėje erdvėje mano daug galintis. Jis jaučia poreikį būti apsuptas kitų ir nelabai mėgsta būti vienas. Galima įžvelgti pasitikėjimą savimi arba pranašumo kompleksą.

12 lentelė. Piešinio padėties lape pasirinkimas ir jo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Padėtis erdvėje	Pasirinkimo paaiškinimas
Viršutinė lapo dalis	Atspindi galvą, intelektą, vaizduotę. Tai naujų įdomybių ir atradimų troškimas.
Kairė lapo pusė	Vaiko mintys sukasi apie praeitį, jis negyvena dabartimi ir nenumato ateities.
Lapo centras	Simbolizuoja dabartį. Bet koks piešinys esantis viduryje rodo, kad vaikas priima viską, kas vyksta aplink, yra įvykių dalyvis. Paprastai tokie vaikai nepatiria įtampos ar baimės. Mąstydami apie praeities ir ateities įvykius jie nejaučia nerimo ar nesaugumo.
Dešinė lapo pusė	Vaikas linkęs labiau galvoti apie ateitį. Rytojui jam gali reikšti ypatingą įvykį. Ateičiai jis skiria daug energijos ir daug vilčių.
Apatinė lapo dalis	Vaizduoja galimus vaiko fizinius ir materialinius poreikius.

13 lentelė. Piešinio dydžio pasirinkimas ir jo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Piešinio dydis	Pasirinkimo paaiškinimas
Mažas	Pastebima, kai kurie labai mažus piešinius piešiantys vaikai ne itin aktyviai bendrauja, jie nejaučia poreikio būti dėmesio centre. Tokiems vaikams pakanka mažos erdvės. Dauguma šių vaikų yra ramaus būdo, mėgsta kolekcionuoti, svajot. Jie nesistengia bendrauti su kitais bendraamžiais. Tokie vaikai dažnai nustebina

	suaugusiuosius kalbomis ir apmąstymais, jie tarsi maži suaugusieji.
Didelis	Vaikas pasitiki savimi. Vaikas reiškiasi užimdamas „savo“ vietą. Tačiau tai gali būti kompensuojamasis piešinys. Vaikas, manantis, kad jam neskiriama pakankamai dėmesio gali užpildyti lapą didžiulėmis linijomis. Perduodamas žinią: „žiūrėkite aš taip pat esu“.

14 lentelė. Piešinio linijų tipų pasirinkimas ir jo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Linijos tipas	Pasirinkimo paaiškinimas
Ištisa linija	Ištisa linija, kurios nekerta kitos linijos, atspindi tai, kad vaikai nebando nieko skubinti ar lėtinti. Jie gerbia aplinką ir ieško fizinės gerovės ir ramybės.
Netolygi arba nutrūkstanti linija	Dažniausiai tai būna pradinis impulsyvus judesys, bet staiga vaikas supranta, jog trajektorija neina pageidaujama kryptimi. Būna laikotarpį, kai vaikas suvokia, naujus poreikius, tačiau jaučia abejonę dėl pasikeitimo.
Įstriža arba kylanti linija	Tai energijos metafora. Tai piešiantis vaikas nenukryps nuo numatytos trajektorijos ir pasieks tikslą. Įstriža linija yra tvirta, bet nebūtinai agresyvi.

15 lentelė. Piešinio priemonės spaudimas ir jo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Piešimo priemonės spaudimas	Pasirinkimo paaiškinimas
Silpnas	Jei linijos paviršutiniškos, vaikas nesusitelkia, nėra tvirtai įsitikinęs ką daro.
Normalus	Rodo entuziazmą ir susidomėjimą.
Didelis	Kuo spaudimas didesnis, tuo daugiau vietos tenka agresijai.

16 lentelė. Piešinyje vaizduojamų formų pasirinkimas ir jo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Forma	Pasirinkimo paaiškinimas
Apskritimas	Tai gali būti paprasčiausias apsisukimo judesys, vis besisukanti linija, nuolat sugrįžtanti į pradžios tašką, nulinį tašką. Apskritimas gali būti aiškinamas teigiamai arba neigiamai. Teigiamas savybes atskleidžia grakščiu judesiu, su tam tikra jėga ir energija nupieštas apskritimas. Tarsi po kažkokio įvykio mes tapome stipresni ir geriau vertinami, o kai tas įvykis pasikartoja, galime į jį pažvelgti kitomis akimis. Vaiko piešinys su daug apvalių formų mus verčia manyti, kad jam labiau patinka jau matyti ir žinomi dalykai. Jam patinka daryti tą patį, bet pasitaikius progai, – kitaip. Jei apvalios linijos yra plačios ir storos, tai gali reikšti tam tikrą tingumą ar motyvacijos stoką.
Kvadratas	Simbolizuoja tvirtumą, ryžtą, sprendimo galią. Tačiau jis gali rodyti išorės įtakai nepasiduodantį elgesį ar nusistatymą. Tai ne išsiplėtusi, bet veikiau koncentruota forma. Kvadratus dažniau piešia vaikas, jaučiantis poreikį judėti, išlieti energiją.
Trikampis	Trikampis simbolizuoja kilimą, žinojimą. Į viršų nukreiptą trikampį piešiantis vaikas yra jautresnės prigimties, intuityvesnis ir kūrybiškesnis nei kiti. Žemyn nukreiptas trikampis yra labiau fizinės ir materialinės prigimties. Vaikas siekia žinių, teikiančių daugiau naudos kūnui nei protui. Jis siekia informacijos, kurią

	panaudos, kad jo gyvenimas būtų patogesnis ar, kad įsigytų naujų dalykų. Toks vaikas yra pragmatiškesnis.
--	---

17 lentelė. Piešinyje vaizduojamų metų laikų pasirinkimas ir jo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Metų laikai	Pasirinkimo paaiškinimas
Žiema	Žiemos gamtovaizdžius mėgstantis piešti vaikas siekia ramybės ir darnos. Jis trokšta, kad kai kurie praeities įvykiai pasimirštų. Sniegas puikiai viską užkloja, kartais gali net paslėpti.
Pavasaris	Pavasaris yra vilties ir atsinaujinimo ženklas. Vaikas neužmiršta arba neužmiršo kai kurių suaugusių pažadų, kurie jam buvo duoti. Jis turi daugybę planų, viskas traukia jo dėmesį. Jis dažniau nei paprastai klausinėja, savo teiginiais jums gali pasirodyti intuityvus. Vaikas norėtų, kad jo nuojautos būtų patvirtintos.
Vasara	Vasaros piešiniai su gėlėmis, paukšteliais ir kitomis grožybėmis bando mus įtikinti, kad vaikas gyvena šia akimirka: kvepia laimę. Vertindami piešinio turinį galime daryti išvadą, kad vaikas įsivaizduoja nerealius dalykus norėdamas patikėti, jog jo svajonės išsipildė.
Ruduo	Ruduo savaime reiškia etapo pabaigą. Vaikas padarė tiek daug, kiek tik galėjo ir stengiasi truputį atsiriboti, sulėtinti tempą. Tai nebūtinai reiškia liūdesį ar sielvartą, greičiau – išvadą.

18 lentelė. Piešinyje vaizduojamų simbolių pasirinkimas ir jo paaiškinimas (šaltinis: N. Bedard, 2009)

Simbolis	Pasirinkimo paaiškinimas
Namas	<p>Atspindi socialinį jausmą. Namas mums suteikia informacijos ar vaikas yra atviras, ar užduras su artimiausiais žmonėmis. Reikia atsižvelgti į namo dydį. Pavyzdžiui didelį namą piešiantis vaikas išgyvena labiau emocinį, o ne protinį tarpsnį, o mažas namas labiau atspindi į save susitelkusio, užduodančio sau klausimus vaiko būseną (namo dydis rodo, kokį ryšį vaikas užmezgė su aplinka).</p> <p>Durų dydis. Mažos durys praneša, kad vaikas nesutinka pakviesti kitų į savo buveinę. Tokiam vaikui nelabai patinka kai jo per daug klausinėjama ar jis per daug prižiūrimas. Didžiulės durys rodo svingumą visiems arba beveik visiems – „kompanija suteikia jėgų“.</p> <p>Durų rankenos: Jei vaikas nupiešė rankeną durų viduryje, esate su nepriklausomybės, savarankiškumo siekiančiu mažyliu, mėgstančiu išsiskirti iš kitų. Tai turi pranašumą, bet toks vaikas gali tapti kietakaktis ir elgtis tik taip, kaip patogu jam. Jei rankena yra kairiau, vaiko mintys susijusios su praeitimi. Geriau būtų su juo kalbėti apie teigiamus ir palankius praeities įvykius, kad būtų sustiprintas jo tikėjimas ateitimi. Toks vaikas nemėgsta pernelyg staigių pasikeitimų, reikia duoti laiko jam susitaikyti su viena ar kita mintimi. Atrodo, kad jam labiau patinka mažesnių už jį vaikų draugija. Savo elgesiu jis rodo poreikio užaugti, kartais lieka panašus į kūdikį.</p> <p>Jei durų rankena yra dešinėje pusėje, vaikas ieško pokyčių, jam labai patinka, kai su juo kalbama apie tai, kas laukia, apie būsimas pramogas. Toks vaikas jaučia poreikį nuolat būti skatinamas ir motyvuojamas. Ne</p>

	<p>todėl, kad jis tingus ar vangus, greičiau dėl to, kad nori paspartinti įvykius. Tokiam vaikui sunku įsijausti į „čia ir dabar“. Jam itin patinka staigmenos.</p>
Kaminas/ugnis	<p>Dūmai teikia žinių apie šeimos jausmus ir jų pobūdį. Paprasta linija nupiešti arba gausūs dūmai mums rodo, kaip vaikas reaguoja į šeimos išgyvenamus jausmus. Lengvas, į siūlelį panašus brūkšnis mums leidžia nuspėti dvi galimybes: arba ugnis gęsta, arba ji ką tik užkurta. Reikia kitų ženklų, kad prietume prie vienos ar kitos galimos išvados. Nupieštas lengvas dūmas, dideli langai ir linksmos spalvos rodo naują įvykį (namų židinyje ką tik pradėjo degti nauja ugnis). Jei dūmai su pertrūkais – yra mažų rūpesčių ženklas, kai kurie šeimos nesutarimai ar sunkumai kelia liūdesį. Šiuo atveju pageidautina padėti vaikui atsikratyti kaltės, kurią jis gali jausti. Kuo ugnis gyvybingesnė ir karštesnė, tuo intensyvesni dūmai. Į didelį juodą debesį labai panašūs dūmai pranašauja audrą šeimoje. Reikėtų nustatyti ar tai tik sunkus laikotarpis, kurį reikia išverti, ar trunka jau seniai ir neatrodo, kad tuoj baigsis.</p>
Langai	<p>Kuo langų daugiau, tuo smalsiau vaikas domisi, kas vyksta aplink jį. Maži langai mums rodo, kad kai su vaiku reikia elgtis santūriai ir atsargiai. Neužduokite per daug klausimų ir juo labiau nesielkite taip, tarsi sektumėte mažiausius jo judesius. Intravertas yra pratęs piešti mažai langų ir taip liepia palikti jį ramybėje. Platūs langai, rodo, kad vaikas labai domisi gyvenimu, bet jie gali atspindėti ir tai, kad vaikui nepavyksta būti patenkintam: jis visada trokšta daugiau ir geriau, nes jaučia poreikį žvilgsniu aprėpti platesnius horizontus. Toks vaikas yra ambicingas ir reiklus, o tai nėra savaimė neigiamas dalykas, bet jis privalo pripažinti savo ribas.</p>
Žmogus	<p>Kartais vaikai piešia žmones paprastomis linijomis, tarsi sudėtus iš degtukų. Toks piešinys mums rodo, kad vaikas save laiko nelabai svarbiu, jis trokšta atkreipti mūsų dėmesį į kitas piešinio detales. Dideles apvalias akis piešiantis vaikas yra smalsus ir jo domėjimasis gali būti itin didelis. Didelės akys taip pat gali atspindėti išgąstį, baimę. Vaikas tarsi priblokštas, susitingęs, dėl to ką mato. Jei piešinyje vaizduojamos labai mažos akys, vaikas nenori nieko žinoti arba suvokia, kad nuo jo kažkas slepiama ir yra pasiruošęs žaisti šį žaidimą. Kai trūksta burnos, vaikas nesako nė žodžio, linkęs tylėti. Atvira arba spalva paryškinta burna rodo, kad vaikas galbūt nieško žodžio kišenėje. Jei ausys matomos, vaikas praneša, kad pro jo ausis nepraslusta nė menkiausias garsas, o klausia labai jautri. Rankų padėtis. Jei jos nukreiptos į viršų, vaikas nori būti išgirstas. Rankų pakėlimas reiškia laukimą, troškimą gauti skubų atsakymą. Nuleistos rankos – vaikas nesiekia užmegzti socialinio ryšio. Horizontaliai, pečių aukštyje nupieštos atviros rankos rodo bendravimo poreikį. Jei nupieštas žmogus neturi rankų vadinasi, vaikas nesugeba valdyti situacijos. Jei nupiešė žmogų be pėdų, galbūt vaikas ieško pastovumo.</p>
Saulė	<p>Saulė simbolizuoja vyriškąją energiją, siejamą su nepriklausomybe ir kovingumu. Jei saulė nupiešta lapo kairėje (kairė pusė reiškia praeitį arba ryšį su motina), vaikas rodo nepriklausomos motinos įtaką, ji veikia nesiderindama prie kitų. Pernelyg karšti saulės spinduliai mus informuoja, kad mama truputį įkyri. Puslapio dešinėje šviečianti saulė mums rodo, kaip vaikas suvokia savo tėvą. Pernelyg spinduliuojanti saulė gali rodyti tėvo polinkį į žodinį ar fizinį smurtą. Itin karšta, bet be spindulių, netgi blausoka, duoda užuominą, kad prarastas entuziazmas ir savarankiškumas. Nupiešta kairėje ji reiškia motiną, dešinėje – tėvą.</p>

	Jei saulė yra piešinio centre ji vaizduoja patį vaiką. Vaikas jaučiasi esąs nepriklausomas, bet svarbiausia – jis tiki esąs atsakingas už savo tėvą ir motiną.
Mėnulis	Mėnulis atskleidžia moteriškąją pusę: švelnumas, prisitaikymas ir intuityva yra stipriai su juo susiję. Savo mamą kaip švelnią ir lanksčią, intuityvią ir dėmesingą suvokiantis vaikas mėnulį piešia kairėje lapo pusėje. Jei piešinys neaiškus, blausių spalvų, galima nujausti, kad motina yra labai emocionali, jai sunku būti gera mama. Dėl mamos depresijos šeimoje vyrauja nervinga atmosfera, vaikas tai jaučia. Kūrybingas, vaizduotę ir menininko talentą turintis tėvas vaiko piešinyje vaizduojamas kaip mėnulis lapo dešinėje. Jei bendras piešinio įspūdis neigiamas, tai yra nupiešti didžiuliai debesys, lietus, vandens nešamas namas, tėvas yra didelis svajotojas, truputį neatsakingas, jam sunku prisiimti šeimos galvos vaidmenį, vedusio vyro statusą. Vaikas, kuris yra didelis svajotojas, nedvejodamas piešia gražų mėnulį pačiame lapo viduryje. Toks vaikas nupieš ne mėnulio ragą, kaip dauguma vaikų, bet mėnulio pilnatį – jam nieko nėra gražiau. Toks vaikas – tikras nuotykių ieškotojas.
Žvaigždės	Žvaigždes mėgstantis piešti vaikas ne tik gyvena šia akimirka, bet sąmoningai arba nesąmoningai numato nepaprastą lemtį „būti žvaigžde“.
Debesys	Jautrus tėvų sukurtai arba socialinei atmosferai vaikas piešia debesis: jis mums praneša, kad suvokia, jog jo dienos gali būti kupinos ir malonių, ir nemalonių akimirkų. Jis žino skirtumą tarp debesų, pranešančių apie paprastą lietų, ir tuoj pratrūkstanciu didžiule audra. Mėlyni debesys rodo, kad oras yra gražus ir nesikeis, net jei aplinka kartkartėmis nėra palanki. Kai debesys pilki arba juodi – laikas traukti skėtį.
Lietus	Dauguma lietu vaikų piešiniuose aiškina kaip iš skausmo besiliejančias ašaras.
Vaivorykštė	Tai ramybės ir darnos simbolis. Viskas, kas yra lanko formos, reiškia apsaugą. Lanksti ir elastinga vaivorykštė virš mūsų galvų mus saugo.
Medis	Medžio piešinio analizė susideda iš trijų dalių: atkreipiamas dėmesys į pagrindą ir šaknis, į kamieno aukštį ir storį, į šakas ir lapiją. Kamieno pagrindas mums suteikia žinių apie vaiko fizinę energiją ir apie pastovumą, kurį lemia aplinka. Kuo kamienas prie pagrindo storesnis, tuo vaikas labiau įsišaknijęs jis lengvai prisipildo energijos. Trapios sveikatos vaikas piešia ploną pagrindą stipriai nespausdamas pieštuko. Kamieno aukštis ir storis mums rodo vaiko nusistatymą ir santykį su aplinka. Aukšto ir storo kamieno medis užima daugiau vietos, o ploną kamieną, net ir gerbtino aukščio, pažeis blogi orai. Vaikas panašus į piešiamą kamieną, jis perkelia į piešinį tai, kaip save suvokia socialinėje aplinkoje, ir parodo, kokią vietą joje užima. Vaizduotę ir kūrybingumą atskleidžia nupieštos šakos ir lapai. Syvų maitinamas medis gausiai sulapos. Medis be lapų, turintis mažai šakų, be jokios abejonės nėra gerai maitinamas. Galima manyti, kad vaikas jaučiasi liūdnas ir jam stinga motyvacijos. Gausi lapija piešiama, kaip galva pilna idėjų ir planų. Vaikui minčių netrūksta.
Gėlės	Gėles piešiantis vaikas trokšta patikti. Jei gėlės piešiniuose kartojasi-vaiko ego reikia peno ir būti padrasintam. Galima vaiko piešiniuose matyti daugiau gėlių, kai jie išgyvena Edipo kompleksą. Mergaitė tuo tarpu trokšta ne tik atkreipti tėvo dėmesį, bet ir jį išlaikyti. Priešingas atvejis tinka berniukams.

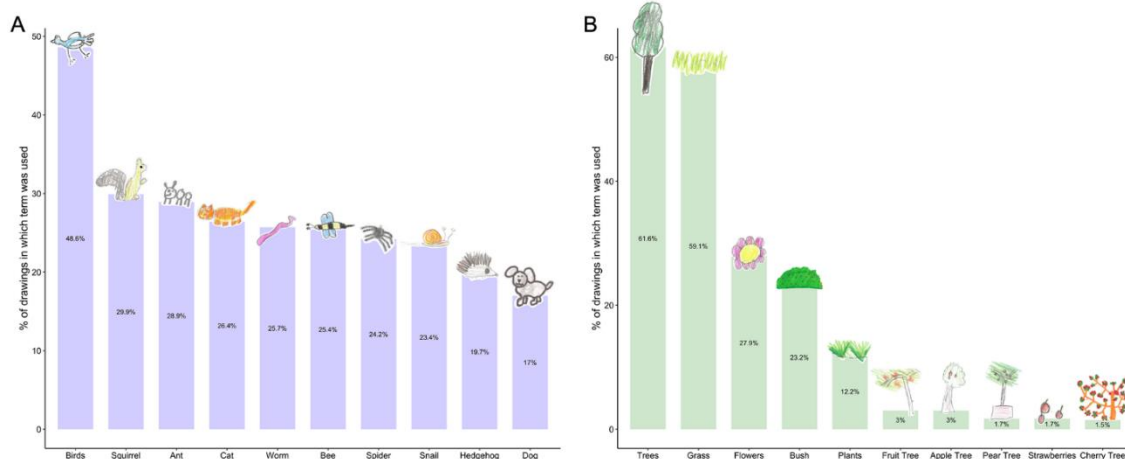
Kalnas	Reiškia pastovumą, kurį vaikas pasiekė arba stengiasi pasiekti. Jis taip pat gali atspindėti tikslus ir svajones į kuriuos vaikas kabinasi. Kalnas kairėje lapo pusėje reiškia praeityje įgytą pastovumą, jei kalnas dešinėje, jis rodo pastovumą, kurio vaikui trūksta. Kalnas lapo viduryje reiškia tikslus ir svajones, kuriuos reikia tuojau pat įgyvendinti. Ant kalno vieną ar daugiau medžių piešiantis vaikas mums praneša, kad nesuvokia, jog kažkas jį stumia eiti į priekį ir įveikti kliūtį, jis veikia ne savo valia. Namas ant kalno mums rodo, kad vaikas jausmingai išgyvena pasikeitimą ir kad jis bei jo artimieji, įdėję jėgų pasieks naują darną ir naują stabilumą. Gėlės – tai svajojantis vaikas. Jis turi troškimų, planų, bet kalną suvokia kaip pastangą, jis norėtų, kad visas būtų lengviau.
Gyvūnai	Jei dažniausiai vaikas piešia gyvūnus, jis nori dar aiškiau pranešti apie savo poreikius. Gyvūno rūšis mums parodo vaiko susirūpinimo šaltinį: fizinius, emocinius ar protinius poreikius. Šuo – vaikui be galo patinka draugija, jis nelabai vertina ramybę. Priešingai, kačių piešiniai rodo nepriklausomybės ir vienatvės poreikį. Arkliai – piešia ambicingas vaikas. Dažnai kalba apie ateitį, svarsto ką darys vėliau. Paukštis – vaikas smalsus, linksmas, bet nori vienu metu per trumpą laiką daryti daug skirtingų dalykų. Vanduo ir žuvys siejamos su ramia prigimtimi. Monstrai/baubai – vaikas trokšta padaryti įspūdį. Tiesa, jis siekia tam tikros valdžios, jam bandymų tarpsnis.
Transporto priemonės	Kai vaikas dažnai piešia automobilius, jis įpratęs laikytis jo aplinkoje nustatytų taisyklių. Progai pasitaikius, jis gali važiuoti degant raudonai, bet labai retai. Autobusas mums praneša, kad vaikas jaučia poreikį elgtis kaip kiti, jis veikia grupėje, nemėgsta būti atskirtas. Lėktuvas – turi tam tikrą lyderiavimo galią. Jis greičiau susivokia ir greičiau veikia, net gali manyti, kad kiti nėra pakankamai greitai. Dviratis – lėtesnis tempas. Vaikui patinka savas greitis. Sustoti kaip pats to nori ir važiuoti toliau, kai pageidauja.
Laivas	Reiškia gebėjimą prisitaikyti prie netikėtumų. Vanduo kuriuo laivas plaukia, taip pat svarbus: ramus vanduo rodo, kad šiuo metu likimas neatneša jokių naujų įvykių, viskas vyksta ramiai iš lėto. Kitaip vertinama, kai pasirodo didžiulės bangos, galbūt kyla audra, reikia numatyti oro pasikeitimą. Didelius laivus piešiantis vaikas mėgsta kontroliuoti netikėtumus, nekenčia pasikeitimų. Mažas burlaivis arba plaustas, plaukiantis vėjo kryptimi, mums praneša, kad vaikas lengvai prisitaiko prie situacijos, yra jautrus ir intuityvus.

Yra atliekami tyrimai, kur koncentruojamasi į konkrečius vaizduojamus objektus ir detaliam tyrinėjamos jų savybės, galimi paaiškinimai. Theresa Skybo, Nancy Ryan-Wenger ir Ying-hwa Su 2007 metais detaliam aprašė vaikų vaizduojamų žmonių simbolių bei detales ir remiantis Koppitz (1968, 1984) darbais paaiškinio simbolių reikšmę. Su šiuo tyrimu ir jo esmine informacija galima susipažinti 1-ajame priede pateiktoje lentelėje.

Šiame tyrime analizuojama aplinkosauginių, ekologinių problemų įtaka vaikams, nagrinėjant jų piešinius. Kaip bebūtų, tai glaudžiai susiję su gamta, augalais, gyvūnais, todėl galima trumpai aptarti tyrimą, kuriame analizuojami būtent augalai vaikų piešiniuose.

Berat Ahi atliko tyrimą, kurio tikslas yra suprasti vaikų nuomonę apie gamtą, naudojant piešinius ir jų naudojamas spalvas. Mokomoji veikla apie augalus yra svarbi ankstyvoje

stadijoje, nes ji yra tiek gamtos mokslų, tiek biologijos ugdymo pagrindas. Tyrimo apimtyje tyrėjai dirbo su 80 vaikų (40 mergaičių, 40 berniukų). Tyrimo duomenis sudaro vaikų piešiniai. Šiame kontekste vaikams buvo išdalinti A4 formato popieriai ir kreidelės ir paprašyta nupiešti augalų piešinius. Tyrimo pabaigoje buvo nustatyta, kad iš viso buvo 21 skirtingas elementas ir šie elementai vaikų piešiniuose buvo nupiešti 237 kartus. Be to, statistiškai reikšmingos priklausomybės tarp saulės, medžio, gėlių, žolės ir lietaus elementų bei amžiaus ir lyties nenustatyta. Panašiai, nors reikšmingos koreliacijos tarp piešiniuose naudojamų spalvų skaičiaus ir amžiaus nenustatyta, statistiškai reikšminga koreliacija tarp pageidaujamų spalvų skaičiaus ir lyties buvo nustatyta mergaičių naudai. Be to, buvo nustatyta, kad vaikai savo piešiniuose pirmenybę teikė šviesiems spalvoms.

14 pav. Vaikų piešiniuose dažniausiai pasikartojantys: A: gyvūnai ir B: augalai, pateikiamas procentas nuo visų analizuojamų piešinių. (šaltinis: K. Howlett, E. C. Turner, 2023)

Vaikų piešiniuose buvo pavaizduoti įvairūs gyvūnai ir augalai, iš kurių daugumoje (91,3 proc.) buvo augalai, nepaisant to, kad vaikai nebuvo aiškiai raginami juos nupiešti. Labiausiai atstovaujama gyvūnų grupė buvo žinduoliai, esantys 80,5% piešinių, o mažiausiai – herpetofauna – tik 15,7% piešinių. Bestuburiai pasirodė šiek tiek daugiau nei pusėje brėžinių, iš kurių 54,6% buvo bent vienas vabzdys, o 51,4% – bent vienas bestuburis, išskyrus vabzdį. Tik mažiau nei pusė (43,9%) visų gyvūnų terminų buvo identifikuojami pagal rūšis. Tačiau, nors dauguma žinduolių (69%) ir paukščių (62,2%) terminų buvo identifikuojami pagal rūšis, dauguma bestuburių ir herpetofaunos – ne. 21,4% augalų terminų buvo identifikuojami pagal rūšis, visi jie buvo pasėlių augalai arba medžiai. Šiame tyrime panaudotas 401 piešinys buvo gautas tik iš 12 pradinių mokyklų visoje Anglijoje, taigi, palyginti su vaikų ir pradinių mokyklų skaičiumi šalyje, yra nedidelė imtis.

Yra nemažai įrodymų, kad vaikai šiuolaikinėje visuomenėje praranda ryšį su gamta, o tiksliau – su žaliais augalais. Ar taip yra ir Suomijoje – šiaurinėje šalyje, garsėjančioje miškais ir laukine gamta? T. Laaksoharju ir E. Rappe (2010) nagrinėjamas 9–10 metų Suomijos moksleivių santykis su žalia aplinka ir augalais. Duomenys buvo renkami naudojant klausimyną, kurį sudaro struktūrizuoti ir atviri klausimai. Tyrimo dėmesys buvo sutelktas į du palyginimus: pirma, gamtos ir vaikų santykiai kaimo ir miesto apylinkėse ir, antra, tarp berniukų ir mergaičių. Iš viso tyrime dalyvavo 76 vaikai, iš kurių 42 buvo Helsinkio priemiestyje ir 34 Paltamoje. Rezultatai rodo, kad vaikai kaimo aplinkoje turėjo artimesnį ryšį su gamta nei jų miesto draugai. Panašiai rezultatai parodė, kad tyrime dalyvavusios merginos (N = 48) labiau domėjosi augalais nei berniukai (N = 28). Mergaitėms buvo svarbus augalų grožis ir džiaugsmas, o berniukai augalus vertino kaip gyvybės šaltinį. Po

išankstinės apklausos Helsinkio vaikai dalyvavo klasės sodininkystės intervencijoje ir po 10 dienų vėl atsakė į panašią anketą. Atvirojo tipo klausimų rezultatai atskleidė, kad, kaip ir kitų Vakarų šalių vaikams, Suomijos vaikams taip pat gali kilti pavojus prarasti tiesioginį ryšį su gamtine aplinka. Miesto vaikams buvo įprasta laisvalaikį praleisti organizuojant sporto šakas, tokias kaip ledo ritulys ar futbolas (berniukai), arba tiesiog vaikščiojant ir kalbant su draugėmis. Kaimo vaikai pasakojo, kad vis dar stato trobesius, skina uogas, laipioja medžiais. Rezultatai rodo, kad labai svarbu toliau tirti pačių vaikų patirtį, kad suprastume ir vėliau sustiprintume žaliosios aplinkos vaidmenį jų gyvenime. Sodininkystės intervencijos gali būti veiksmingi atspirties taškai siekiant papildyti vaikų žinias, meilę ir susidomėjimą žaluma, tačiau labai rekomenduojama, kad jos vyktų lauke, o ne patalpose.

Iš Paltamo (kaimiškų vietovių vaikų) piešinių nesunku atpažinti tokius Suomijoje paplitusius medžius kaip pušį, beržą, eglę, obelį. Kita vertus, Helsinkio vaikų piešiniai pavaizdavo tik dvi atpažįstamas rūšis: eglę ir obelį. Vaikai iš kaimo aplinkos taip pat dažniau įtraukė žmogų į gamtą nei jų kolegos.

4 TYRIMO METODIKA

4.1 Pasiruošimas pusiau struktūrizuotam interviu

2023-06-03 vyko vaikų žemėlapių konkurso parodos atidarymo šventė, kurios metu nuspręsta atlikti pusiau struktūrizuotą interviu su konkurso dalyviais. Visi respondentai atrenkami atsitiktiniu būdu, nesiekiant suformuoti aiškių amžiaus grupių ar tolygaus pasiskirstymo pagal lytį. Pagrindinis tikslas – susipažinti su vaikų piešiniais, pabandyti suprasti, ką ir kodėl vaikai piešia, kokius simbolius renkasi ir pan. Interviu atlikimui buvo sudaryta trumpa rekomendacinio pobūdžio metodika. Siekiama ne tik pateikti būtinų klausimų pavyzdžius, bet ir bendrais bruožais aprašyti patį procesą, nes respondentai yra nepilnamečiai ir jų įtraukimas į interviu turi savitą specifiką. Rekomenduojama visą interviu skirstyti į tris pagrindines dalis:

1. Susipažinimas, įžanginis pokalbis.
2. Moksliniam tyrimui reikalingų klausimų uždavimas.
3. Baigiamasis pokalbis.

Susipažinimas, įžanginis pokalbis. Visų pirma, būtina įvertinti, kad interviu vyks su vaikais iki 16 metų. Amžiaus variacija pakankamai didelė, o vaikai žino tik tiek, jog dalyvaus interviu, tačiau tyrėjų nepažįsta, bus jiems mažai pažįstamoje aplinkoje ir gali jaustis nejaukiai, nedrąsiai. Dėl šios priežasties, siūloma interviu pradžioje užmegzti artimesnį kontaktą su respondentu:

- trumpai susipažinti (prisistatyti; trumpai paminėti, kodėl jis yra kalbinamas; paklausti vardo, galbūt iš kur atvyko ir pan.);
- paklausti bendrai apie parodą (ar patinka dalyvauti parodoje; ar džiaugiasi, jog jo (-s) darbas buvo atrinktas dalyvauti parodoje ir pan.);
- bus klausiami tik tie vaikai, kurių kalbinimui bus duotas tėvų sutikimas, tačiau rekomenduojama dar karta paklausti paties vaiko ar sutinka atsakyti į keletą klausimų apie savo piešinį, jo piešimo procesą.

Moksliniam tyrimui reikalingų klausimų uždavimas. Interviu metu yra apklausiami vaikai iki 16 metų, jie gali jaudintis, jaustis nedrąsiai, todėl numatyti absoliučiai tikslus ir formalus klausimus, bei numatyti vaikų atsakymus į juos, yra pakankamai sudėtinga. Būtent dėl to yra pasirinktas pusiau struktūrizuoto interviu metodas – šiuo atveju yra remiamasi interviu planu, kuriame numatyti konkretūs klausimai ir iš anksto apgalvota jų pateikimo seka, tačiau tuo pačiu numatyta, kad tyrimo eigoje tyrėjas gali papildomai užduoti plane neįtrauktų klausimų, jeigu mano, kad taip galima būtų praturtinti tyrimą arba į klausimą nebuvo atsakyta pakankamai tiksliai ir aiškiai.

Atsižvelgiant į viso tyrimo tikslą, jam pasiekti keliamus uždavinius ir šio interviu tikslus, pateikiami esminiai klausimai į kuriuos ieškoma atsakymų:

- kokia pagrindinė tavo piešinio žinutė/mintis?
- kodėl pasirinkai piešti piešinį būtent tokia tema?
- ar kas nors iš aplinkos įtakojo tavo piešinio temos pasirinkimą (tėvai, mokytojai, kiti šeimos nariai ir pan.)?
- kokiomis priemonėmis stengeisi perteikti savo mintį (-is) piešinyje? Užrašais, simboliais, spalvomis, kt.?
- kokios spalvos tau asocijuojasi su teigiamais dalykais (reiškiniiais, procesais)?

- kokios spalvos tau asocijuojasi su neigiamais dalykais (reiškiniiais, procesais)?

Baigiamasis pokalbis. Pokalbis rekomenduojama užbaigti bendresniais klausimais, kad respondentas po interviu jaustųsi kiek įmanoma geriau. Siekiama, kad respondentas jokių būdu nesijaustų tik kaip naudos davėjas ar tuo labiau išnaudojamas tam tikrais tikslais. Vienas esminių tikslų – sukurti kiek įmanoma natūralesnį pokalbį ir jo metu išgauti reikiamą informaciją. Būtent todėl, pabaigoje siūloma užduoti keletą bendrųjų klausimų ir užbaigti pokalbį:

- ar planuoji dalyvauti kitų metų konkurse?
- jei reikėtų dabar nupiešti naują piešinį, kokią temą pasirinktum?
- padėka už pokalbį ir dovanėlės įteikimas;
- atsisveikinimas.

Esminiai principai, kurių būtina laikytis interviu metu.

Pateikiami pagrindiniai principai, kurių privaloma laikytis interviu metu. Visgi, pats pagrindinis principas yra kiek įmanoma natūralesnio, jaukesnio, malonesnio pokalbio metu išgauti tyrimui reikalingą informaciją. Būtina siekti maksimalaus paties respondento įsitraukimo, jokių būdu nedarant įtakos jo atsakymams, neįteikiant savo nuomonės/atsakymų.

1. Pagarbos asmens privatumui principas:

- tyrėjai gerbia tyrimo dalyvio nuostatas, kiek kiti apie jį turi arba neturi žinoti ir užtikrina, kad interviu vyks be jokio spaudimo, diskriminacijos tyrimo dalyvio pažiūrų, rasės, tautybės, lyties ar religijos klausimais;
- respondentas turi teisę pasirinkti, kiek ir kokios informacijos atskleis tyrėjui. Tiriamajam yra suteikta galimybė neatsakyti į tyrimo klausimus arba nutraukti pokalbį, pasijutus nepatogiai.

2. Konfidencialumo ir anonimiškumo principas:

- informacija apie tyrimo dalyvius ir nagrinėjamą medžiagą bus prieinama tik tyrėjams;
- visi žmonės, kuriuos respondentas mini, vykstant tyrimui, laikomi trečiaisiais asmenimis, arba trečiaja šalimi ir informacija apie juos nėra renkama.

3. Geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui principas:

- interviu metu gali būti sukurti pasitikėjimu grįstu santykiai bei išryškėti jautrūs arba intymūs aspektai. Tyrėjas tokiu duomenis renka ir analizuoja išlaikydamas tyrimo dalyvių emocinę neliečiamybę;
- tyrėjai geranoriškai vertina respondento norą/nenorą atsakyti į klausimus. Jei respondentas neatsako į klausimą dėl asmeninių priežasčių arba pasako, jog klausimas bent kažkokių aspektu yra nepatogus – tyrėjai klausimo nebeplėtoja;
- nors sutikimas pasirašomas, prieš imant interviu, tyrėjas negali numatyti visos tyrimo eigos. Dėl šios priežasties, jei respondentas atvykęs į vietą nenorės dalyvauti interviu, tyrėjai netaikys jokio spaudimo ir geranoriškai priims tiriamojo pasirinkimą.

4. Teisingumo principas:

- tyrėjai visais būdais užtikrina, kad tiriamasis įsitrauktų į tyrimą savo noru ir nebūtų varžomas ar išnaudojamas.
- tyrėjai siekia sukurti kiek įmanoma lygiaverčius santykius interviu metu, kad respondentas jaustųsi gerai.

Kiekvienas klausėjas užpildo iš anksto suformuotą protokolą, kuris pateiktas X lentelėje.

19 lentelė. Pusiaus struktūrizuoto interviu protokolo šablonas

Tyrėjo vardas ir pavardė	
Respondento vardas ir pavardė	
Kokia pagrindinė tavo piešinio žinutė/mintis?	
Kodėl pasirinkai piešti piešinį būtent tokia tema?	
Ar kas nors iš aplinkos įtakojo tavo piešinio temos pasirinkimą (tėvai, mokytojai, kiti šeimos nariai ir pan.)?	
Kokiomis priemonėmis stengeisi perteikti savo mintį (-is) piešinyje? Užrašais, simboliais, spalvomis, kt.?	
Kokios spalvos tau asocijuojasi su teigiamais dalykais (reiškiniais, procesais)?	
Kokios spalvos tau asocijuojasi su neigiamais dalykais (reiškiniais, procesais)?	
Papildoma informacija/pastebėjimai	

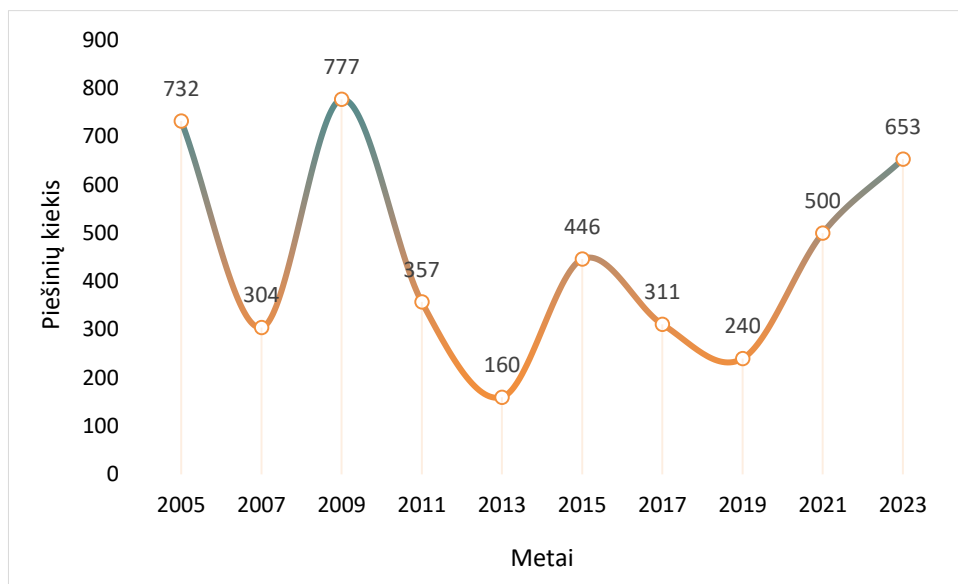
Taip pat, siekiant užtikrinti, kad respondentai jaustųsi kiek įmanoma jaukiau ir atsakinėtų į klausimus laisvai, apie interviu jie buvo įspėti iš anksto. Atsižvelgiant į interviu dalyvių amžių, t. y., kad visi respondentai yra nepilnamečiai – buvo suformuotas tėvų sutikimas. Vaikas galėjo būti apklausiamas tik tokiu atveju, jei tėvai užpildė sutikimą (sutikimo šablonas pateiktas 2 priede).

4.2 Tyrimo duomenys

Tyrime naudojami Lietuvos vaikų sąmonės žemėlapiai pateikti B. Petchenik vardo vaikų žemėlapių konkursui nuo 2005 metų. Dalis konkursui pateiktų piešinių yra atmetami, nes neatitinka konkurso sąlygų, yra akivaizdžios kopijos ar neturi meninės vertės. Pirminę atranką Lietuvoje vykdo Lietuvos kartografo draugijos (toliau – LKD) nariai, o galutinę – LKD sudaryta penkių–septynių asmenų komisija iš kartografo, geografo, švietimo bei meno atstovų. Šio tyrimo duomenys yra visi atrinkti piešiniai, kuriuos pateikė LKD. Didžioji dalis piešinių ir papildoma informacija apie autorius buvo pateikta skaitmeniniu formatu. Dalis 2023 metų konkurso piešinių buvo suskaitmeninti tyrimo autorių.

Konkursas vyksta nuo 2005 metų, todėl piešinių pavadinimų bei papildomos informacijos struktūra nuolat keitėsi. Nebuvo vieningos sistemos, leidžiančios paprastai identifikuoti piešinius ir papildomą informaciją apie juos. Vienas iš tyrimo uždavinių – sukurti atvirą duomenų rinkinį, kuriame būtų skaitmeninių kopijų archyvas bei duomenų bazė. Apie duomenų tvarkymą ir atviro duomenų rinkinio sudarymą daugiau informacijos pateikta 4.3 skyriuje.

Sutvarkius 2005–2021 metų duomenis (pašalinus dublius, apjungus dvipusius piešinius) bei suskaitmenizavus 2023 metų konkurso darbus viso liko 4 480 piešinių. Visų pirma, galima įvertinti kaip keičiasi teikiamų piešinių skaičius, kuris varijuoja nuo 160 iki 777. Pastebima, jog nuo 2019 m. atrinktų piešinių skaičius nuolat auga ir artėja prie didžiausių skaičių, kurie buvo dar pirmaisiais konkurso organizavimo metais (15 pav.).

15 pav. Piešinių kiekis nuo 2005 m. iki 2023 m.

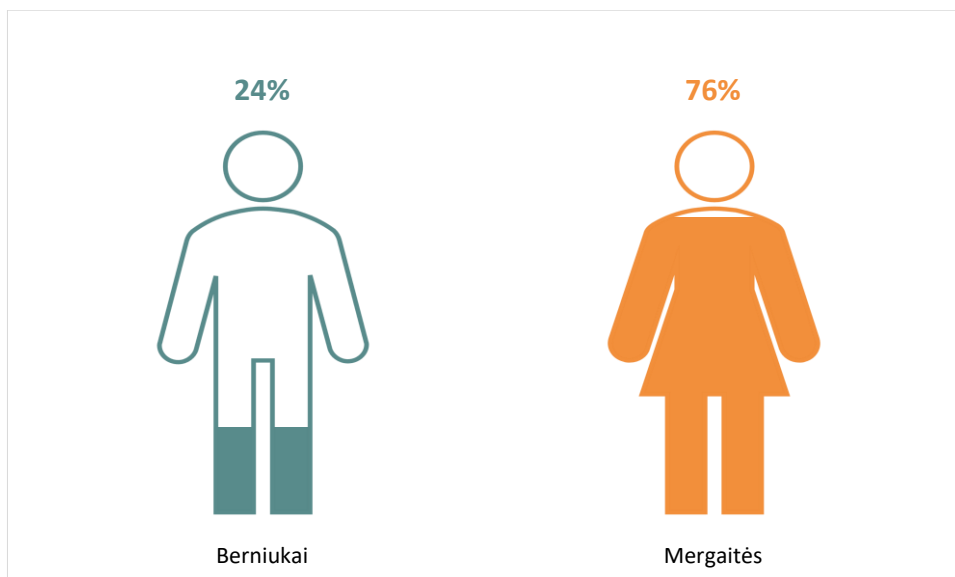
Apie kiekvieną piešinį ir jo autorių yra pateikiama papildoma informacija: darbo pavadinimas, autoriaus vardas ir pavardė, amžiaus kategorija ir lytis. Vertinant darbus vaikai skirstomi į keturias amžiaus grupes:

1. Vaikai iki 6 metų.
2. 6–8 metų vaikai.
3. 9–12 metų vaikai.
4. Vyresni nei 12 metų vaikai.

Taip pat, konkursui gali būti teikiami tiek individualūs, tiek grupiniai darbai. Analizuoti bendrą piešinių skaičių yra paprasta, tačiau jų pasiskirstymą pagal autorių lytį, amžiaus kategorijas ir kitus kriterijus – sudėtingiau. Deja, bet dalies autorių, o tuo pačiu ir papildomos informacijos apie juos, identifikuoti neįmanoma – kartais registracijos metu nebuvo nurodyta reikalinga informacija arba duomenys per tokią ilgą konkurso istoriją buvo prarasti. Visgi bendrąsias tendencijas pastebėti galima. Apie 2009 m. darbus informacija nėra išlikusi, todėl tolimesniame duomenų aprašyme jie nėra vaizduojami.

Autorių lytis.

Viso yra 3 634 piešiniai, kurių autorių lytį galima tiksliai identifikuoti. Iš jų 137 piešiniai yra grupiniai, kuriuos piešti gali tiek tos pačios, tiek skirtingų lyčių asmenys. Šiuo atveju skaičiuojamas kiekvienas asmuo, prisidėjęs prie sąmonės žemėlapiu, t. y. vieno piešinio autoriais gali būti 2 mergaitės + berniukas, 2 berniukai + 2 mergaitės ir pan. Įvertinus tiek individualius, tiek grupinius darbus galima pastebėti, jog piešinius piešė 2 912 mergaičių ir 919 berniukų. Mergaičių autorių yra apie 3,2 karto daugiau nei berniukų (16 pav.).

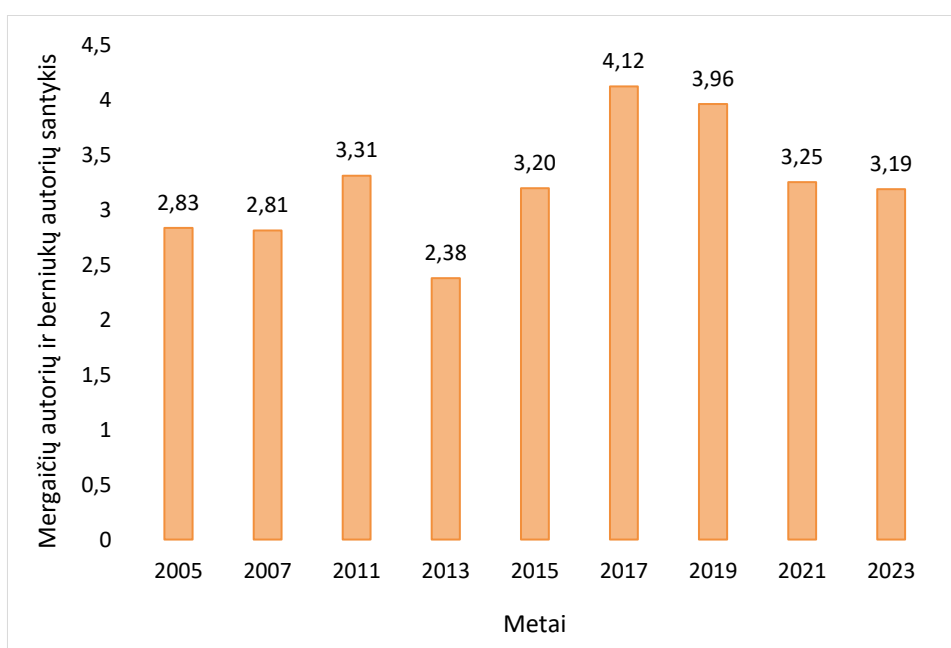

16 pav. Piešinių autorių pasiskirstymas pagal lytį

Skirtingais metais tendencija išlieka labai panaši. Galima matyti, jog santykinai daugiausiai berniukų ir mažiausiai mergaičių autorių buvo 2013 metais, o santykinai mažiausiai berniukų ir daugiausiai mergaičių – 2017 m.

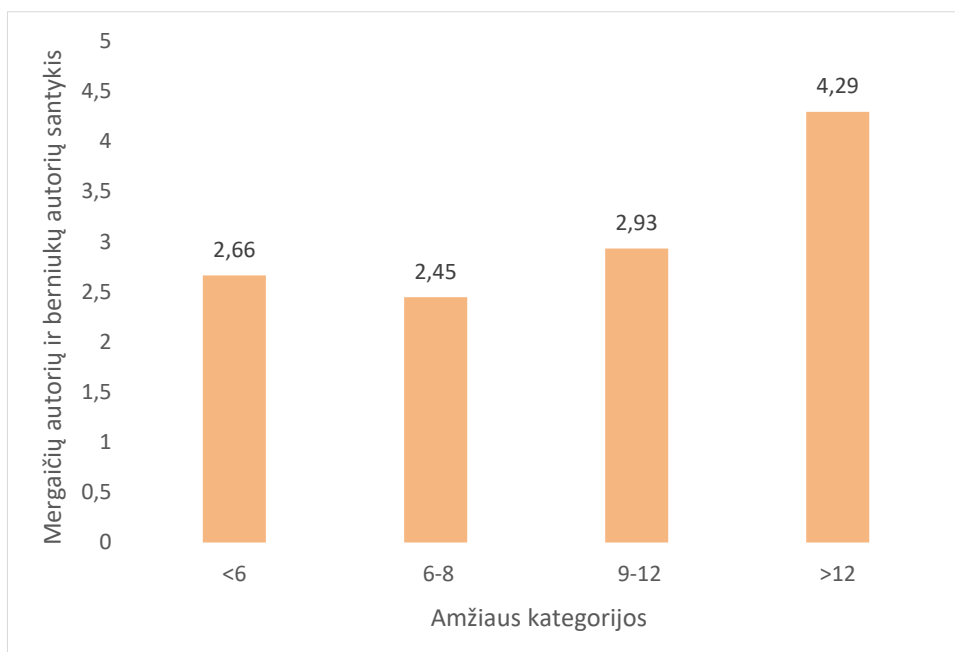
20 lentelė. Piešinių autorių pasiskirstymas pagal lytį skirtingais metais

Metai	2005	2007	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2023
Lytis									
Mergaitės	530	222	278	126	358	272	210	403	513
Berniukai	187	79	84	53	112	66	53	124	161

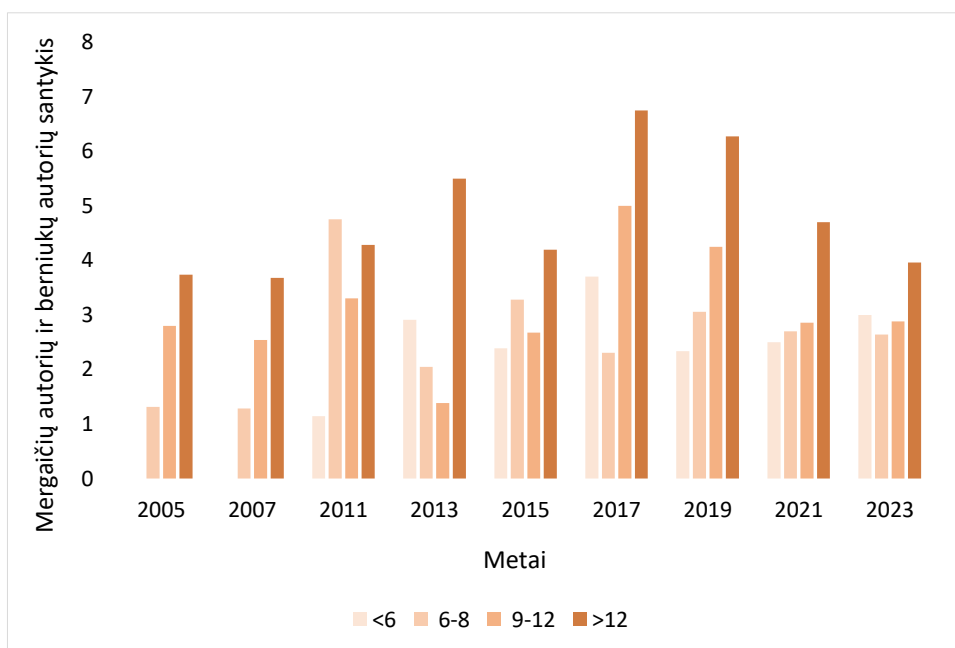
17 pav. Piešinių autorių mergaičių ir berniukų santykis skirtingais metais
Autorių lytis ir amžiaus kategorijos.

Tiesa, skiriasi autorių pasiskirstymas pagal lytį skirtingose amžiaus kategorijose. Galima matyti, jog vyresnėse amžiaus kategorijose vis didesnę santykinę dalį sudaro mergaičių darbai.

18 pav. Piešinių autorių mergaičių ir berniukų santykis skirtingose amžiaus kategorijose

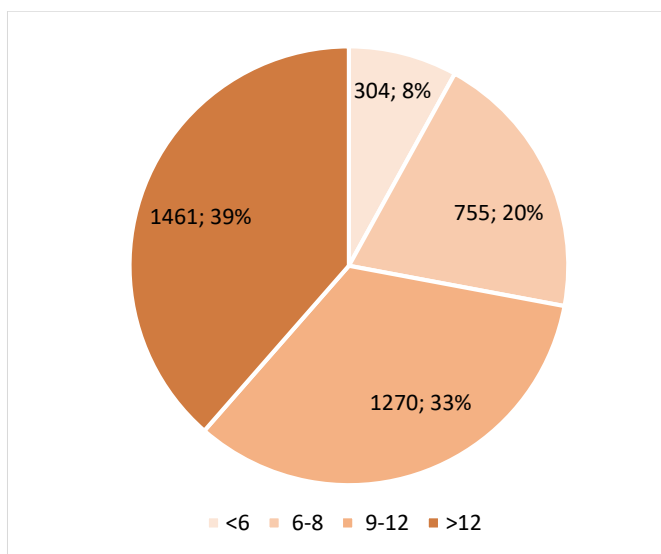
Šiek tiek skiriasi pasiskirstymas pagal amžiaus grupes ir lytį skirtingais metais. Galima matyti, jog iki 2017 m. vyriausioje amžiaus kategorijoje vis didesnę dalį sudarė santykinis piešinių skaičius, kurių autorėmis yra mergaitės. Visgi, nuo 2017 m. tendencijos kiek pasikeitė ir santykis tarp mergaičių ir berniukų autorių vis mažėja. Kitose amžiaus grupėse tokių akivaizdžių tendencijų nėra – nuolat keičiasi 6–8 ir 9–12 metų amžiaus grupių santykis.

19 pav. Piešinių autorių mergaičių ir berniukų santykis skirtingose amžiaus kategorijose, skirtingais metais

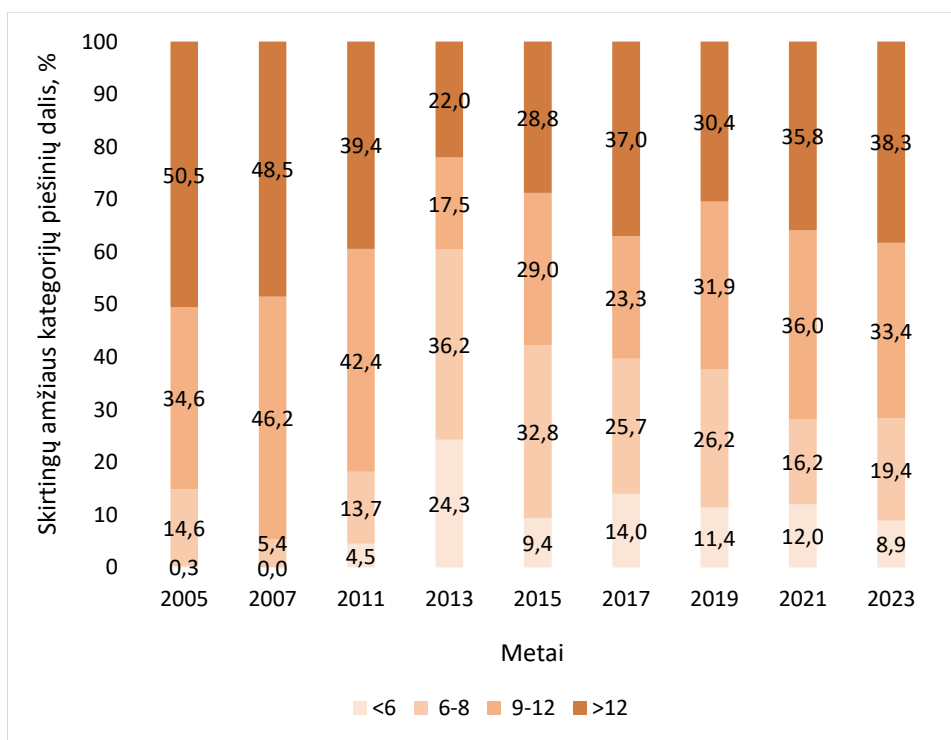
Autorių amžiaus kategorijos.

Analizuojant pasiskirstymą pagal lytį ir amžiaus kategorijas galima nuspėti, jog didesnę dalį piešinių pateikia vyresniųjų grupių vaikai. Tai dar akivaizdžiau pastebima 20 paveiksle. Virš 70% piešinių pateikia dviejų vyresniųjų amžiaus grupių (9–12 ir >12) asmenys. Mažiausią dalį sudaro jauniausiųjų darbai – jų pateikiama net apie 5 kartus mažiau nei vyresniųjų.

20 pav. Piešinių autorių pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

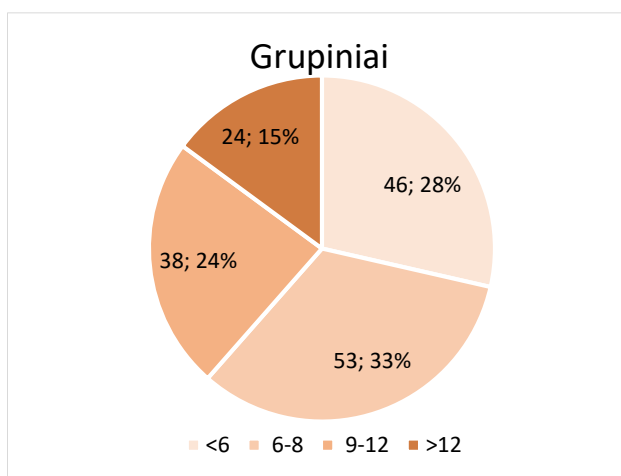
Nagrinėjant pasiskirstymą pagal amžiaus grupes skirtingais metais galima pastebėti labai panašią tendenciją – beveik visais metais didžiausią dalį sudaro vyresniųjų darbai. Išskirtinimai pastebimi 2013 m., kai jaunesniųjų vaikų piešinių net buvo daugiau nei vyresniųjų bei 2015–2019 m., kai santykinai buvo daugiau vyresniųjų darbų, bet procentinė dalis nesiskyrė taip stipriai (apie 60% vyresniųjų ir apie 40% jaunesniųjų). Deja, paskutiniaisiais metais sumažėjo jaunesniųjų vaikų piešinių dalis.

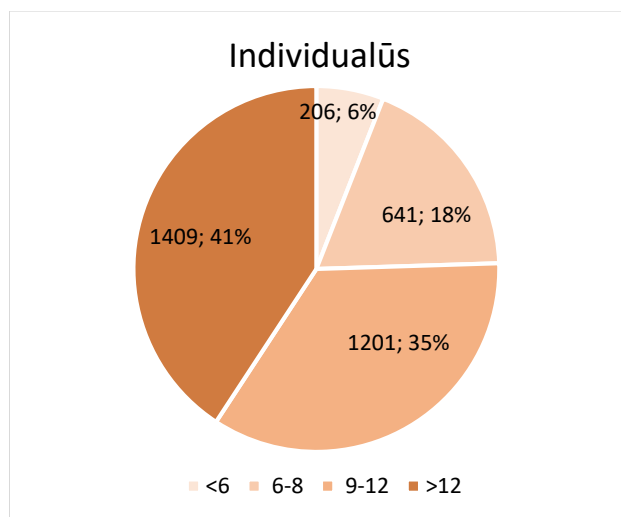
21 pav. Piešinių autorių pasiskirstymas pagal amžiaus grupes, skirtingais metais

Individualūs ir grupiniai darbai.

Viso yra 158 grupiniai bei 3 317 individualių darbų. Apie likusius 1 163 piešinius tiksli informacija nėra žinoma. Įdomu tai, kad individualius darbus daugiausiai teikia vyresnių amžiaus grupių vaikai, bet grupinius – jaunesnių (22 pav., 23 pav.).

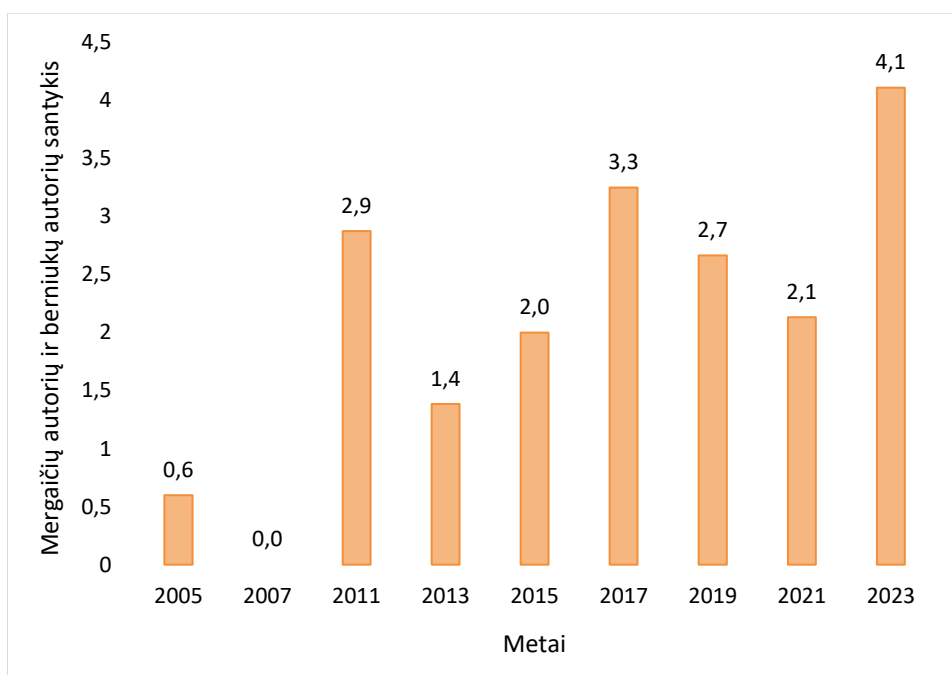

22 pav. Grupinių piešinių autorių pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

23 pav. Individualių piešinių autorių pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Grupiniuose darbuose tendencija išlieka identiška bendrai tendencijai – didesnę autorių dalį sudaro mergaitės. Tiesa, 2005 m. galima pastebėti, jog grupiniuose darbuose didesnę dalį sudarė berniukai, tačiau šiais metais apskritai grupinių darbų, kurių autorių lytį galima tiksliai identifikuoti, buvo vos 4.

24 pav. Grupinių piešinių autorių mergaičių ir berniukų santykis skirtingais metais *Tarptautinių konkursų dalyviai ir laureatai.*

Nuo 2005 m. iki 2023 m. buvo išrinkti ir pateikti pasauliniam konkursui 52 Lietuvos vaikų piešti piešiniai – 2 iš jų grupiniai bei 50 individualių. Tarp autorių yra 41 mergaitė bei 15 berniukų. Taigi, čia santykis išlieka labai panašus ir bendram pateiktų piešinių skaičiui. Pagal amžiaus grupes pasiskirstymas yra labai panašus:

- <6 metų amžiaus grupė – 11 piešinių;
- 6–8 metų amžiaus grupė – 13 piešinių;
- 9–12 metų amžiaus grupė – 12 piešinių;
- >12 metų amžiaus grupė – 16 piešinių.

Net 10 iš 52 siųstų darbų buvo apdovanoti:

- 4 pirmosios vietos laimėtojai;
- 2 antrosios vietos laimėtojai;
- 4 publikos prizo laimėtojai.

4.3 Atviro duomenų rinkinio kūrimas

Siekiant įgyvendinti vieną iš šio tyrimo uždavinių, kuris yra skirtas vaikų žemėlapių konkurso darbų sisteminimui ir skaitmeninimui buvo sukurtas atviras duomenų rinkinys.

B. Pečenik tarptautinis vaikų žemėlapių konkursas Lietuvoje vyksta nuo 2005 m. Per šį laikotarpį sukauptas didelis kiekis vaikų darbų. Deja, iki šiol jie buvo saugomi skirtingų struktūrų duomenų bazėse, vaikų piešiniams nebuvo suteikiami unikalūs identifikavimo numeriai pagal vieningą sistemą. Taip pat, ne visi konkursų darbai buvo pasiekiami viešai. Visi piešiniai ir informacija apie jų autorius buvo saugoma keturiose skirtingose duomenų bazėse: 2005–2017 m., 2019 m., 2021 m., ir 2023 m. (MS Excel ir MS Access). Didžioji dalis informacijos yra sukaupta iš konkursų registracijos formų, todėl yra gramatinių klaidų, nepilnai užpildytų atributų ir pan., o taip pat, gali būti neteisingai priskirta autoriaus lytis.

Skiriasi skirtingų metų konkursų darbų pavadinimų logika (pavyzdžiui, metai ir duomenų bazės eilutės numeris; metai ir autoriaus pavardė; autoriaus vardas ir pavardė) arba jos apskritai nėra.

Visų pirma, atsižvelgiant į egzistuojančių duomenų bazių turinį, piešinius ir informaciją apie juos, nustatyta galima būsimo atviro duomenų rinkinio struktūra (21 lentelė).

21 lentelė. Duomenų rinkinio struktūra

Atributinio lauko pavadinimas	Aprašymas	Galimos reikšmės (domenas)
UID	Vaikų sąmonės žemėlapiu unikalus identifikavimo numeris. Sudaro konkurso metai, apatinis brūkšnys (_) bei eilės numeris	Laisvas tekstas
Pavadinimas	Darbo pavadinimas. Jei darbo pavadinimas nenurodytas arba nežinomas, rašoma „nenurodytas“.	Laisvas tekstas
Darbo autorius	Darbo autoriaus vardas. Jei darbo autorius nenurodytas arba nežinomas, rašoma „nenurodytas“. Jei darbą piešė daugiau nei vienas asmuo – rašomi visų autorių vardai. Jei nežinomi tikslūs vardai, o tik tam tikros grupės pavadinimas – įrašomas grupės pavadinimas.	Laisvas tekstas
Pateikimo metai	Vaikų sąmonės žemėlapiu dalyvavimo konkurse metai	Laisvas tekstas
Lytis	Pateikiama autoriaus lytis (M – moteris; V – vyras). Jei lytis nenurodyta arba nežinoma, rašoma „nenurodyta“. Jei darbą atliko skirtingų lyčių vaikai, pateikiamas konkretus skaičius ir lyties simbolis. Pavyzdžiui, 2M, 1V – piešinį piešė 2 moterys ir 1 vyras.	Laisvas tekstas
Amžiaus kategorija	Pateikiama amžiaus kategorija. Jei amžiaus kategorija nenurodyta arba nežinoma, rašoma „nenurodyta“.	Galimos 4 amžiaus kategorijos: <6; 6–8, 9–12, >12.

Asmuo su soc. poreikiais	Pateikiama informacija ar darbo autorius/autorai yra su socialiniais poreikiais.	Pateikiamos trys reikšmės – „taip“ „ne“ ir „nenurodyta“ (pasirenkama tada, jei apie autorių informacijos nėra)
Darbo tipas	Pateikiama informacija apie darbo tipą.	Pateikiamos trys galimos reikšmės: „individualus“, „grupinis“ ir „nenurodyta“. Jei darbą atliko vienas asmuo – rašoma, jog darbas individualus, jei daugiau nei vienas – grupinis. Jei apie darbą informacijos nėra, rašoma „nenurodyta“.
Pasiekimai	pateikiami pasiekimai, kurie susiję su tarptautiniu konkursu.	Galimos reikšmės: „Tarptautinio konkurso dalyvis“, „Tarptautinio konkurso 1 vietos laimėtojas“, „Tarptautinio konkurso 2 vietos laimėtojas“, „Tarptautinio konkurso 3 vietos laimėtojas“, „Specialiojo prizo už kūrybiškumą laimėtojas“, „Publikos prizo laimėtojas“.
Nuoroda į darbą	Pateikiamos interaktyvios nuorodos, kurios suteikia galimybę peržiūrėti darbus interneto naršyklėje.	Laisvas tekstas.

Visų pirma, reikia sukurti unikalų identifikavimo kodą. Siekiant suteikti daugiau prasmės unikaliam kodui, nuspręsta, kad jį sudarys:

1. Konkurso metai (pavyzdžiui, 2023).
2. Apatinis brūkšnys (_);
3. Atsitiktinis piešinio numeris (pavyzdžiui, 001).

Šis unikalus kodas leidžia iškart nustatyti konkurso metus bei susieti informaciją duomenų bazėje su piešiniu, kurio pavadinimas yra identiškasis. Siekiant įgyvendinti šį veiksma, reikia prie egzistuojančių duomenų bazių įrašų prijungti juos atitinkančius piešinius. Tuomet, suformuoti naują atributinį lauką su naujais unikaliais kodais bei pagal jį pakeisti buvusius piešinių pavadinimus.

Pavadinimas – atributinis laukas, kurį patikrinti automatiškai būdu yra sudėtinga. Dėl šios priežasties buvo taikoma vizualinė duomenų peržiūra ir atlikti pataisymai rankiniu būdu – pataisytos gramatinės ir skyrybos klaidos.

Darbo autorius – daugelyje buvusių duomenų bazių bendraautorai buvo rašomi į atskirus atributinius laukus. Šiuo atveju, visų autorių vardai yra pateikiami viename lauke, juos atskiriant kableliu. Identifikuoti piešiniai, kur nenurodyti tikslūs autorių vardai – tokiu atveju įrašytas visos grupės pavadinimas.

Pateikimo metai – įrašomi konkurso metai, kuriam pateiktas piešinys. Šis atributinis laukas skirtas paprastesniam duomenų filtravimui ir analizei.

Lytis – atributinis laukas, kuris iš dalies formuojamas automatiškai. Pastebėta, jog duomenų bazėse yra klaidų, t. y. neteisingai nurodyta autoriaus lytis. Taip pat, skiriasi lyčių

trumpiniai, vienur – V, M, o kitur – M, F. Dėl šios priežasties buvo suvienodinti lyčių trumpiniai (V – vyras/berniukas, M – moteris/mergaitė). Atlikta rankinė duomenų peržiūra ir patikslintos grupinių darbų reikšmės (rašomas atitinkamos lyties piešusiųjų skaičius ir tos pačios lyties trumpinys). Taip pat, pagal autoriaus vardą (-us) patikslinta jau priskirta autoriaus lytis.

Amžiaus kategorija – šis atributinis laukas formuojamas automatiškai. Buvusiose duomenų bazėse pateikiamas tikslus autoriaus amžius skaičiumi. Taikytos užklausos „daugiau“, „mažiau“ ir „tarp“ bei priskirtos keturios konkurso amžiaus kategorijos:

1. Iki 6 metų (<6).
2. Tarp 6 ir 8 metų (6–8).
3. Tarp 9 ir 12 metų (9–12).
4. Daugiau nei 12 metų (>12).

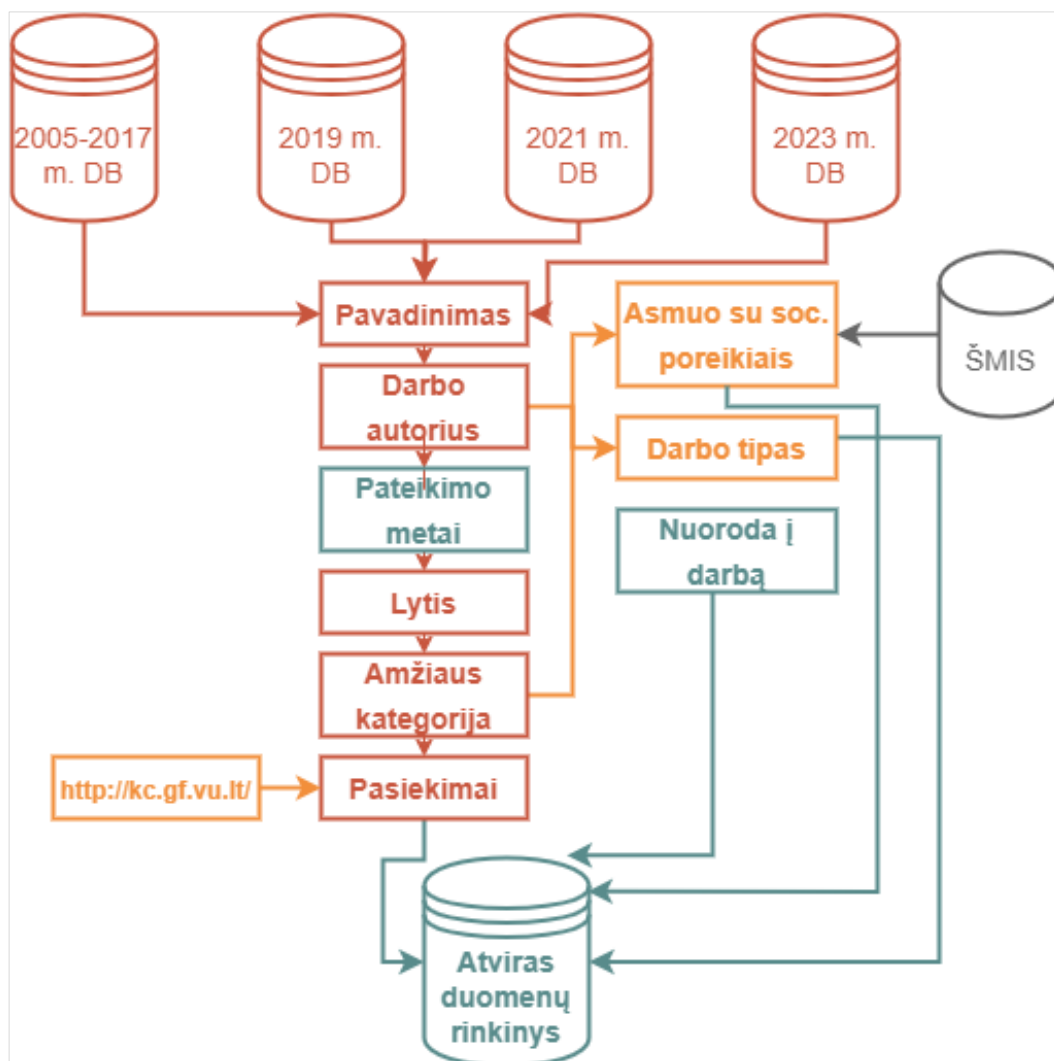
Asmuo su soc. poreikiais – reikšmės priskiriamos, atsižvelgiant į autoriaus amžių bei mokymosi įstaigą. Konkurse gali dalyvauti visi vaikai iki 16 metų, tačiau taikomos išimtys – priimami vyresnių vaikų ir net suaugusiųjų darbai, kurie turi tam tikrų socialinių poreikių (protinė negalia ir pan.). Šiame atributiniame lauke pateikiamos reikšmės „taip“ ir „ne“, leidžiančios paprastai identifikuoti šiuos piešinius.

Darbo tipas – pateikiama informacija ar darbas yra individualus, ar grupinis. Ši patikra atliekama automatiškai, atsižvelgiant į tai autoriaus ir bendraautorių atributinius laukus. Jei autoriaus lauke nurodytas tik vienas asmuo, o bendraautorių nėra – darbas individualus. Kitais atvejais – darbas yra grupinis.

Pasiekimai – pateikiama informacija ar darbas buvo pateiktas/apdovanotas tarptautiniame konkurse. Didžioji dalis informacijos buvo duomenų bazėse, tačiau atlikta pateikiamos informacijos patikra su Kartografijos ir geoinformatikos katedros interneto svetaine bei tarptautine konkurso interneto svetaine.

Nuoroda į darbą – visi piešiniai talpinami internete ir turi unikalias nuorodas, todėl nuspręsta jas pridėti į duomenų bazę. Tai leidžia naudotojui neparsisiunčiant piešinių juos peržiūrėti.

Atviro duomenų rinkinio kūrimui nuspręsta naudoti Microsoft Office Excel skaičiuoklę, o duomenų rinkinio publikavimui – nacionalinę atviros priegios mokslinių tyrimų duomenų archyvą (MIDAS).

25 pav. Atviro duomenų rinkinio kūrimui naudojamų duomenų šaltinių ir atributinių laukų pildymo schema

4.4 Metodika, skirta palyginti ir įvertinti pokyčius lyginant su ankstesnių konkursų (2005–2019 m.) tyrimų medžiaga

Lietuvoje konkursas organizuojamas nuo 2005 metų, kas dvejus metus. Iš viso iki 2023 m. įvyko 10 konkursų, kuriems pateikta daugiau nei 4000 piešinių. Per šį laikotarpį piešiniai buvo analizuojami skirtingų tyrėjų, kurie dažnai koncentravosi į tam tikrų konkrečių metų ar specifinių temų analizę. Išskirtinis yra 2020 m. K. Piekutės baigiamasis magistro darbas „Emocijų, idėjų ir simbolių vaikų sąmonės žemėlapiuose analizė“, kuriame autorė vertino ir nagrinėjo 2005–2017 metų vaikų sąmonės žemėlapius. Šis darbas labai svarbus tuo, jog pagal vieningą metodiką buvo išnagrinėti 7 konkursų vaikų darbai. Tai didžiulis indėlis į tokio pobūdžio tyrimus, nes vaikų piešinių vertinimas yra sudėtingas ir laikui imlus darbas. Savo analizėje autorė vaikų sąmonės žemėlapius vertino pagal įvairius kriterijus:

- aprėptį;
- toponimus;
- legendą;
- papildomą tekstą;
- detalumą;

- tikslumą;
- kompoziciją;
- dinamiką;
- ryškumą;
- spalvinę dermę;
- spalvų įvairovę;
- žinią;
- simbolius;
- emociją.

Atsižvelgiant į šiame tyrime keliamą vieną iš uždavinių – remiantis anksčiau atliktomis studijomis, palyginti ir įvertinti pokyčius lyginant su ankstesnių konkursų (2005–2019 m.) tyrimų medžiaga – nuspręsta, jog K. Piekutės darbas yra tinkamiausias atlikti palyginamąją analizę. Autorės darbe vertinami piešiniai nuo 2005 m. iki 2017 m., t.y. neapima 2019 m. Yra atlikta naujesnių darbų, kuriuose vertinami ir 2019 m. darbai, tačiau šių tyrimų metodikų neįmanoma sulyginti su K. Piekutės tyrimo metodika. Kitaip tariant, vėlesni tyrimai nėra palyginami su K. Piekutės darbu, dėl skirtingos metodikos. Atsižvelgiant į tai, jog pagal vieningą metodiką yra įvertinti net 7 konkursų darbai, tikslinga išlaikyti tęstinumą bei palyginimui naudoti būtent minėto K. Piekutės darbo metodiką, papildomai įvertinant 2019 m., 2021 m. ir 2023 m. darbus. Palyginimui darbai vertinti ne pagal visus, o tik pagal dalį išskirtų kriterijų dėl šių priežasčių:

- K. Piekutės darbo metodika buvo įvertinta kritiškai ir išrinkti tie kriterijai, kurie yra mažiausiai subjektyvūs;
- atsižvelgta į šio tyrimo vieną iš uždavinių – išanalizuoti vaikų kartografiniuose piešiniuose naudojamus teminius simbolius ir tekstus, grafinės raiškos priemonėmis perteikiamas emocijas ir idėjas. Parinkti būtent tie kriterijai, kurie geriausiai gali atspindėti emocijas ir idėjas.

Taigi, nuspręsta vaikų piešinius vertinti pagal:

- aprėptį – šis kriterijus perteikia vaizduojamos problemos mastą;
- emociją – šis kriterijus tiesiogiai susijęs su perteikiamomis emocijomis;
- spalvinę dermę – šis kriterijus netiesiogiai susijęs su perteikiamomis emocijomis, tačiau leidžia jas objektyviau įvertinti;
- spalvų įvairovę – šis kriterijus netiesiogiai susijęs su perteikiamomis emocijomis, tačiau taip pat leidžia jas objektyviau įvertinti.

4.4.1 Aprėptis

Vienas iš vertinimo kriterijų yra sąmonės žemėlapyje vaizduojamos problemos aprėptis. Tai leidžia įvertinti kaip vaikai suvokia įvairias problemas, pavyzdžiui – aplinkosaugos problemos aktualios tik mūsų šalyje ar visame pasaulyje? Covid-19 apribojimai palietė tik mūsų artimiausią aplinką ar visą pasaulį? Būtent toks suvokimas gali būti perteikiamas piešiant teritorijas, kurias galima dalinai susieti su problemos mastu, kurį vaikas siekia perteikti savo piešinyje. Problemos mastas (aprėptis) skiriamas į šias kategorijas:

1. vietinis;
2. valstybės;

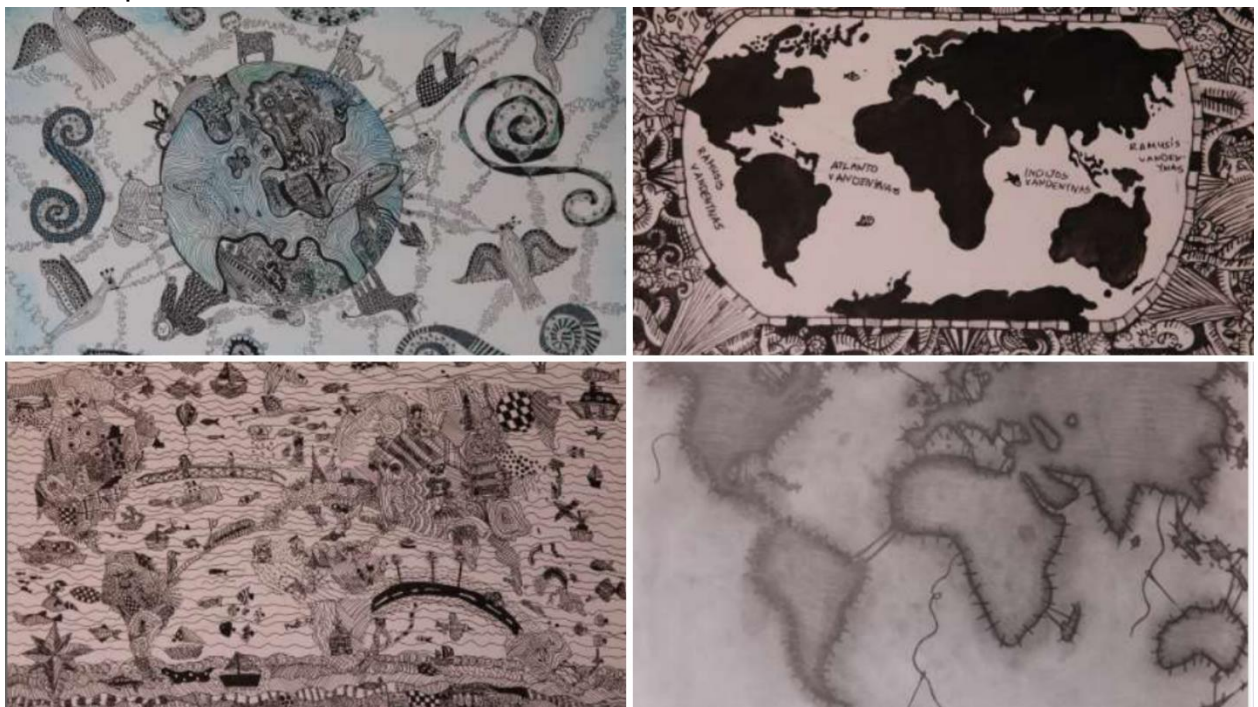
3. regiono;
4. žemyno;
5. pasaulio;
6. kosmoso;
7. mišrus.

Kategorija „mišrus“ yra priskiriama tokiu atveju, jei piešinyje vaizduojami keli masteliai. Pavyzdžiui, gali būti nupieštas žmogus, kuris stovi kambaryje ir rankose laiko visą žemės rutulį arba, kai ta pati teritorija vaizduojama keliais masteliais – Lietuva stambiu masteliu, mažesnė (smulkesniu masteliu) – Europoje, dar mažesnė (dar smulkesniu masteliu) – pasaulyje.

4.4.2 Spalvinė dermė

Dar vienas kriterijus, pagal kurį vertinami piešiniai K. Piekutės bei šiame tyrime. Kriterijus netiesiogiai susijęs su perteikiamomis emocijomis, tačiau leidžia jas objektyviau įvertinti. Pagal šį kriterijų išskiriamos 6 kategorijos.

1. Juodai balta spalvų skalė – šiai kategorijai priskiriami vaikų piešiniai, kurie neturi chromatinių spalvų, yra naudojama tik balta arba juoda spalva bei pilkos spalvos atspalviai.

26 pav. 2011 metų vaikų sąmonės žemėlapių konkurso piešiniai, pagal K. Piekutę priskiriami juodai – baltai spalvų skalei

2. Šilta – apima raudoną, oranžinę ir geltoną spalvas, bei šių trijų spalvų skirtingų atspalvių variantus. Šiltos spalvos dermės piešiniams priskiriami ir tie piešiniai, kuriuose šiltos spalvos užima daugiau nei pusę piešinio ploto.

27 pav. 2011 metų vaikų sąmonės žemėlapių konkurso piešiniai, pagal K. Piekutę priskiriami šiltai spalvų skalei

3. **Neutrali** – neutralios spalvos yra juoda, balta, pilka, ruda. Piešiniams priskiriama neutrali spalvos dermė tada, kai didžiąją piešinio dalį užima šios neutralios spalvos ir kitos spalvos jų neužgožia, yra labai blankios. Taip pat, piešiniai, kuriuose sunku išskirti vieną dominuojančią dermę ir spalvos tarpusavyje nedera. Šiai dermei priskiriami ir tokie piešiniai, kurie yra artimi realiam vaizdai (pavyzdžiui, gaublys ir vandenynai mėlyni, o žemynai – žalsvi, rausvi, gelsvi).

28 pav. 2011 metų vaikų sąmonės žemėlapių konkurso piešiniai, pagal K. Piekutę priskiriami neutraliai spalvų skalei

4. **Šalta** – šaltomis spalvomis laikomos žalia, mėlyna ir violetinė bei šių spalvų skirtingų atspalvių variantai. Kartais žalia spalva „pereina“ į geltoną, o violetinė – į raudoną spalvą. Tokiais atvejais spalvos dermė dažniausiai laikoma šilta, priklausomai nuo jos intensyvumo ir piešinyje vaizduojamos nuotaikos.

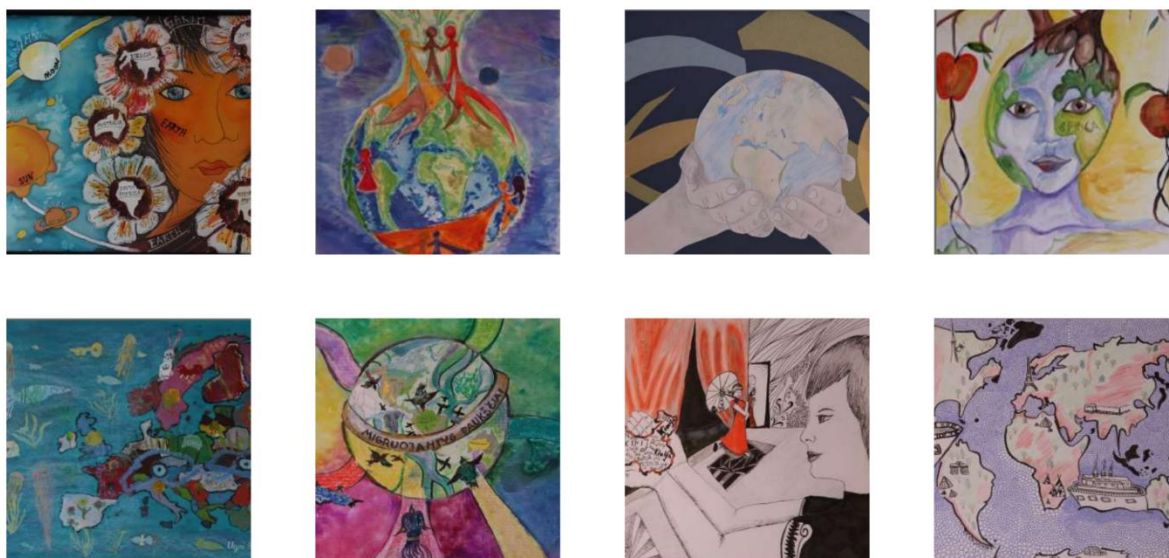
29 pav. 2011 metų vaikų sąmonės žemėlapių konkurso piešiniai, pagal K. Piekutę priskiriami šaltai spalvų skalei

5. **Kontrastinga** – jeigu piešinyje nėra vienos akivaizdžiai išsiskiriančios spalvinės dermės ir išsiskiria dviejų skirtingų dermių spalvos, tokie piešiniai priskiriami prie kontrastingos spalvinės dermės kategorijos.

30 pav. 2011 metų vaikų sąmonės žemėlapių konkurso piešiniai, pagal K. Piekutę priskiriami kontrastingai spalvų skalei

6. **Mišri** – kartais piešiniai neturi akivaizdžios spalvų dermės, juose tarsi yra ir šiltų, ir šaltų spalvų, tačiau jos tarpusavyje harmoningai dera. Tokiu atveju piešinio dermė priskiriama mišrios spalvinės dermės kategorijai.

31 pav. 2011 metų vaikų sąmonės žemėlapių konkurso piešiniai, pagal K. Piekutę priskiriami mišriai spalvų skalei

4.4.3 Spalvų įvairovė

Spalvų dermės ir įvairovės kriterijai yra panašūs, tačiau papildantys vienas kitą. Spalvų įvairovės kriterijus išreiškiamas kiekybiškai, kas leidžia tikėtis objektyvesnio piešinių vertinimo. Piešiniai pagal spalvų įvairovės kriterijų yra skirstomi į 4 kategorijas:

1. **Monochrominis piešinys** – panaudotas tik vienas pagrindinis spalvos tonas (galimi keli skirtingi, bet artimi pagrindiniam tonui atspalviai) ir jo ryškumo bei sodrumo

variacijos. Juodai baltos spalvų skalės piešiniai, be abejo, taip pat yra monochrominiai.

2. **Mažai spalvų turintis piešinys** – mažai spalvų piešinyje laikoma tada, kai matoma mažiausiai 4 skirtingos spalvos tonai.
3. **Vidutiniškai spalvų turintis piešinys** – vidutiniškai spalvų yra laikoma tada, kai piešinyje yra panaudota nuo 4 iki 10 skirtingų tonų.
4. **Daug spalvų turintis piešinys** – daug įvairių spalvų yra laikoma tada, kai atspalvių skaičius viršija dešimt skirtingų spalvų tonų.

32 pav. Vaikų piešinių skirtingi spalvinės įvairovės pavyzdžiai, pagal K. Piekutę

4.4.4 Emocija

Dar vienas kriterijus, kuris atrinktas 2019–2023 m. darbų vertinimui iš K. Pikeutės magistro darbo metodikos yra perteikiamos emocijos. Siekiama įvertinti kokią nuotaiką bandoma perteikti piešiniu – gerą, blogą ar tarpinę (gali būti atsiradusi tiek iš geros, tiek iš blogos emocijos, pavyzdžiui – nerimas, ilgesys). Jeigu emocija nėra labai aiškiai išreikšta ir jos negalima nustatyti tiesiogiai, tuomet emocija yra neaprašoma. Emocija nustatoma vertinant šiuos požymius:

- veido išraiškas – pavyzdžiui šypsenos arba ašaros;
- spalvinę dermę – pavyzdžiui šiltos, ryškios (gera emocija), arba niūrios, tamsios spalvos (bloga emocija);
- pavaizduotus judesius – pavyzdžiui, laikymasis už rankų, iškeltos į viršų ar į priekį ištiestos rankos (gera emocija);
- parašytus žodžius – pavyzdžiui, „gera diena“ (gera emocija);
- pavaizduotus daiktus – pavyzdžiui, šiukšles, grandines (bloga emocija);
- simbolius, kurie universaliai teigiami arba neigiami – pavyzdžiui, gėlė, angelas, širdis – teigiami, o voras, įskilę, sudaužyti daiktai – neigiami;

Tarpinės emocijos nustatomos papildomai vertinant šiuos požymius:

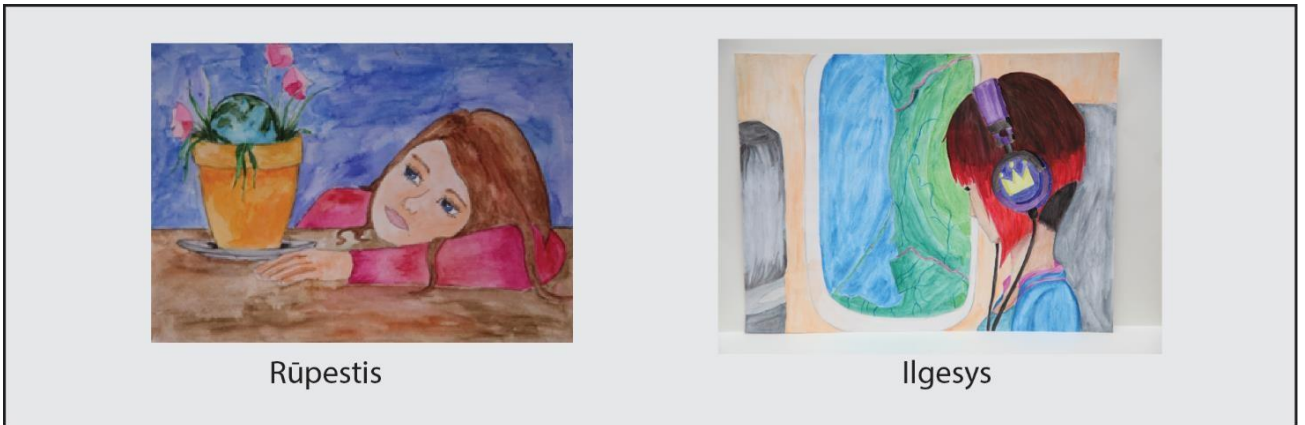
- vaizduojamo žmogaus į šalį nukreiptą žvilgsnį, veido nevienareikšmę išraišką;
- vaizduojamo žmogaus kūno, rankų padėtį.

33 pav. Geros emocijos pavyzdžiai piešiniuose

34 pav. Blogos emocijos pavyzdžiai piešiniuose

Rūpestis

Ilgesys

35 pav. Tarpinių emocijų pavyzdžiai piešiniuose

4.5 Galimų sąsajų su Covid-19 pandemija, aplinkos problemomis, karine agresija ir socialinėmis-ekonominėmis problemomis nustatymo metodika

Aprašoma metodika yra skirta įvertinti galimas 2021–2023 metų vaikų sąmonės žemėlapių sąsajas su Covid-19 pandemija, aplinkos problemomis, karine agresija ir socialinėmis-ekonominėmis problemomis (toliau – problemos). Atliekant literatūros apžvalgą buvo nustatyta, jog vaikų piešiniams įtaką turi tiek vidiniai (amžius, bendra emocinė būklė ir pan.), tiek išoriniai (šeima, aplinka, socialinis, ekonominis ir kultūrinis lygis) veiksniai (Clark, S. 1994, Oguz V. 2010). Tokius veiksnius įvertinti yra sudėtinga, reikėtų atlikti interviu su kiekvienu vaiku, susipažinti su jo vystymosi raida, įvertinti socialinę ir

kultūrinę aplinką ir panašiai. Tai kompleksinis tyrimas, kuriame turėtų dalyvauti vaikų psichologai bei kiti specialistai, siekiant tiek tinkamai apklausti vaikus (išvengti galimų neigiamų pasekmių vaikams), tiek įvertinti rezultatus. Visgi, šiame tyrime analizuojami 1153 piešiniai, kurie buvo piešti 2021 m. ir 2023 m. Tai labai didelė darbų imtis, leidžianti gauti patikimus apibendrinančius rezultatus, neatsižvelgiant į minėtus vidinius ir išorinius veiksnius.

Visgi, kyla rizika, jog sąsajos gali būti išskirtos nepatikimai, todėl yra išskirtos trys galimų sąsajų patikimumo kategorijos (22 lentelė). Sąsajų paieška yra atliekama vertinant vaikų sąmonės žemėlapių pavadinimą, simbolius bei užrašus vaizduojamus žemėlapyje. Nustačius galimą sąsają yra vertinamas galimas vaikų vaizduojamos problemos mastas ir jų požiūris į problemą. Tad šią metodiką sudaro dvi dalys: galimos sąsajos paieška ir požiūrio į vaizduojamą problemą nustatymas.

22 lentelė. Patikimumo kategorijos

Kategorijos	Pavadinimas	Simbolis	Užrašas
Dedamieji			
I	+	+	+
I	+	+	
I	+		+
I	+		
II		+	+
II		+	
II			+
III		+ (greta kitų simbolių nesusijusių su ieškoma tema)	
III			+ (greta kitų simbolių nesusijusių su ieškoma tema)

4.5.1 Vaikų sąmonės žemėlapių pavadinimas

Vaikų sąmonės žemėlapiai turi pavadinimus, kurie gali tiksliausiai indikuoti sąsają su problema, kadangi yra sukurti žemėlapių autoriaus ir dažniausiai pakankamai aiškūs bei tikslūs, t.y. pavadinimus interpretuoti yra paprasčiau nei piešinius. Pateikiama keletas pavadinimų pavyzdžių, kurie atspindi galimas sąsajas su problemomis. Žemėlapiai turintys tokio tipo pavadinimus, kuriuose yra tiesiogiai užfiksuotos problemos – priskiriami pirmai patikimumo kategorijai. Pavyzdžiai:

- Švarūs pasaulio vandenynai → aplinkos problemos;
- Žalia ir ekologiška Lietuva → aplinkos problemos;
- Mano ateities pasaulis – be karo siaubo žmogui ir gamtai → karinė agresija;
- Karas – katastrofa žmogui ir gamtai. Tikiu, kad išauš taikus rytojus → karinė agresija;
- Nežudyk pasaulio už pinigus → socialinės-ekonominės problemos;

- Tegul visi būna sotūs ir laimingi → socialinės-ekonominės problemos;
- Pandemija → Covid-19 pandemija;
- Covid-19 Žemė → Covid-19 pandemija.

Pateiktuose pavadinimuose tiesiogiai yra užfiksuotos problemos, tačiau žemėlapių pavadinimas gali ir netiesiogiai indikuoti problemą:

- Žalioji pasaulis;
- Pasaulinė problema;
- Saugus pasaulis;
- Nelaukta ateitis.

Tokiu atveju reikia atsižvelgti į kitus žemėlapių komponentus – simbolius ir užrašus. Pavyzdžiui, jei žemėlapių pavadinimas yra „Nelaukta ateitis“, tai gali mums sietis tiek su karine agresija, tiek aplinkosaugos problemomis, bet jei žemėlapyje vaizduojamos technologijos ir robotai, tuomet pavadinimas praranda savo svorį vertinime. Tokiu atveju yra laikoma, jog pavadinimas ir simboliai nėra susiję su problema. Jei vaiko sąmonės žemėlapių pavadinimas būtų „Pasaulinė problema“, o žemėlapyje vaizduojami tankai, ginklai ir kiti simboliai susiję su karu, tuomet pavadinimas ir simboliai būtų siejami su karine agresija ir priskirti pirmajai patikimumo kategorijai.

4.5.2 Simboliai vaikų sąmonės žemėlapiuose

Atsižvelgiant į ankstesnius tyrimus, vaikai retai savo žemėlapiuose vaizduoja abstrakciją. Dažniausiai jie renkasi vaizduoti objektus, kuriuos galima atpažinti ir identifikuoti. (R. Budreckaitė, 2022, K. Pietkutė, 2020). Taip pat, remiantis tyrimo metu atlikta literatūros analize, galima teigti, kad vaikai geba vaizduoti realybę, o ne tik išsigalvotus dalykus, kaip dažnai gali pasirodyti. Tai, jog jau trejų metų vaikas geba atskirti realybę nuo įsivaizduojamų dalykų pagrindė mokslininkai, atlikdami tyrimus vaikų raidos ir psichologijos srityse (Flavell, Flavell ir Green, 1987; Harris, Kavanaugh ir Meredith, 1994; Lillard ir Flavell, 1992; Woolley, 1995a; Woolley ir Wellman, 1990; Wellman ir Estes, 1986; Tanya Sharon, Jacqueline D. Woolley, 2010). Todėl į vaikų sąmonės žemėlapius reikia žiūrėti kaip į tyrimo objektą, o ne tik paprastus piešinius – jei vaikas piešia tanką ar kareivius, didelė tikimybė, jog jis suvokia šiuo metu pasaulyje aktualią karinės agresijos problemą ir bando tai perteikti.

Jei vaikų sąmonės žemėlapyje yra randamas simbolis, susijęs su tyrime analizuojamomis problemomis ir piešinyje nėra kitų temų objektų (pavyzdžiui, jei yra nupieštas virusas ir jam atitinkamas fonas ar kiti objektai susiję su Covid-19 pandemija), tuomet šis sąmonės žemėlapis yra priskiriamas II patikimumo kategorijai, tačiau, jei yra nupieštas virusas, robotas ir tortas, tuomet toks sąmonės žemėlapis yra priskiriamas III patikimumo kategorijai.

23 lentelė. Simboliai, kurie indikuoja galimą sąsają su karine agresija

Simbolių grupės	Galimi simboliai
Ginklai ir kariniai įrankiai	Šautuvai, sunkioji artilerija (tankai, tanketės) bombos, kariniai bepiločiai orlaiviai, laivai. Netinkami simboliai: kalavijai ar kiti kardai, kurie primena ginklus iš viduramžių epochos. Taip pat,

	superherojų ginklai, tokie kaip Spider-Man žvilgsnis ir pan.
Barikados ir įtvirtinimai	Barikados ir įtvirtinimai vaizduojami dabartiniame laikmetyje, skirti apsisaugoti. Netinkami simboliai: pilys, fantastinės tvirtovės.
Karinė uniforma	Karinė uniforma skirta dėvėti dabartiniame laikmetyje. Šalmi. Netinkami simboliai: šarvai, riterių apranga, kitokia uniforma, siejama su istorija ar fantastika ir nebenaudojama šių dienų kontekste.
Vėliavos	Aktyviai šiuo metu karo veiksmuose dalyvaujančių valstybių vėliavos (Ukraina, Rusija, Alžyras, Beninas, Burkina Faso, Kamerūnas, Centrinė Afrikos respublika, Čadas, Kolumbija, Demokratinė Kongo respublika, Etiopija, Gana, Irakas, Dramblio kaulo krantas, Libija, Malis, Mauritanija, Meksika, Mozambikas, Mainmaras, Nigeris, Nigerija, Somalis, Pietų Sudanas, Sirija, Tanzanija, Togas, Tunisas, Uganda, Jemenas). Netinkami simboliai: visų likusių valstybių vėliavos.
Kareiviai	Kareiviai ar civiliai.
Sužeidimai ir nelaimingi atsitikimai	Karo metu galimi sužeidimai, šautinės žaizdos, kraujas, galūnių netekimas.
Pabėgėliai ir evakuacija	Stovyklavietės, šeimų namai, kurie teikia prieglobstį pabėgėliams. Žmonės, kurie dalijasi maistu, daiktais ar kitokia pagalba. Žmonių judėjimas iš karo paveiktos šalies į saugią vietą.

24 lentelė. Simboliai, kurie indikuoja galimą sąsają su socialiniais-ekonominiais veiksniais

Simbolių grupės	Galimi simboliai
Vaikų teisės	Vaikai susiduriantys su problemomis dėl teisės į: sveikatą, švietimą, asmens laisvę ir saugumą, gyvybę ir apsauga nuo smurto.
Skurdas ir bado problema	Tušti indai, išsekę nuo bado žmonės, žemėlapis, kuriame vaizduojamos šalys ar regionai su aktualia bado problema, gėlo vandens trūkumas, maisto teikimo pagalba (organizacijos, savanoriai), netinkamos gyvenimo sąlygos, skurdi apranga, blogos sveikatos priežiūros sąlygos.
Lyčių nelygybė	Tos paties lyties žmonių partnerystė, vaivorykštės ir meilės simboliai. Feminizmo ir patriarchyto vaizdavimas.

Darbo sąlygos ir žmonių išnaudojimas	Sunkus fizinis darbas (angliakasiai, statybininkai ir pan.) dirbantys blogomis darbo sąlygomis. Didelis darbo krūvis, ilgos darbo valandos, mažas atlygis.
Korupcija	Žmonės priimančios kyšius. Vaikai gali piešti paveikslus, kuriuose vaizduojamos neigiamos pasekmės, kai korupcija tampa įprastu reiškiniu, tokiu kaip socialinė nelygybė.

25 lentelė. Simboliai, kurie indikuoja galimą sąsają su aplinkos problemomis

Simbolių grupės	Galimi simboliai
Miškų kirtimas/natūralių pievų naikinimas	Miškų, medžių kirtimas, pievų deginimas ar kitoks jų naikinimas. Gyvūnų ir augalijos naikinimas miškuose bei pievose.
Nykstančios rūšys	Kenčiantys gyvūnai ir augalai, dėl jų prastos gyvenimo/augimo aplinkos. Vieniši gyvūnai (turintys gyventi bandose, bet esantys pavieniui) ir pan.
Gyvūnų teisių skatinimas	Išnaudojami gyvūnai. Laukiniai gyvūnai auginami narvuose, aptvaruose. Gyvūnų kailių, odos, ragų, ilčių ir kitų kūno dalių pramonė.
Atliekų perdirbimas	Atliekų rūšiavimas, atliekų surinkimo ir rūšiavimo konteineriai.
Atmosferos apsauga	Klimato atšilimas, tirpstantys ledynai, arkties vaizdavimas, potvyniai.
Oro tarša	Užterštas oras (pilkas, purvinas), daug dulkių. Žmonių veiklos poveikis oro taršai (fabrikų, automobilių (ne elektromobilių) ir kitų objektų, kurie teršia orą).
Vandens išteklių saugojimas	Valstybės, neturinčios pakankamai vandens išteklių, čiaupas, žmonės kenčiantys nuo troškulio.
Alternatyvios energijos šaltiniai	Saulės, vėjo, biokuro, hidroakumuliacinės jėgainės.
Gamtos grožis ir svarba ją išsaugoti	Linksmi, pozityvūs gamtos peizažai, laimingi žmonės gamtoje, gamtos, pasaulio apkabinimas, rūpestis, gamtos saugojimas.

26 lentelė. Simboliai, kurie indikuoja galimą sąsają su Covid-19 pandemija

Simbolių grupės	Galimi simboliai
Veido kaukės	Veido kaukės, respiratoriai.
Namai ir šeimos	Šeima, atliekanti namų ruošos darbus, valgymas kartu su šeima, namų aplinka.
Saugumo priemonės	Saugaus atstumo laikymasis, saviizoliacija, galimybių pasai.

Nuotolinis bendravimas/darbas	Mobilieji telefonai, kompiuteriai, kitos ryšio priemonės per kurias bendraujama, dirbama, mokomasi.
Gydytojai ir slaugytojai	Sveikatos priežiūros įstaigos ir jų darbuotojai, greitosios medicinos pagalbos automobiliai ir pan.
Virusas	Virusų, bakterijų vaizdavimas.
Vakcinacija	Vakcinų, švirkštų vaizdavimas.

4.5.3 Užrašai vaikų sąmonės žemėlapiuose

Vaikai gali ne tik nupiešti, bet ir užrašyti norimą žinutę savo sąmonės žemėlapiuose. Savo kūrinį jie gali sustiprinti įvairiomis frazėmis: „Slava Ukraini“, „Covid-19“, „Rūšiuokime“ ir pan. Taip pat, norėdami aiškiau pavaizduoti objektus, jie gali užrašyti jų pavadinimus, pavyzdžiui, ant viruso viršaus užrašas „virus“ (36 pav.).

36 pav. Užrašo žemėlapyje pavyzdys. Objekto patikslinimas

37 pav. Užrašo žemėlapyje pavyzdys. Žinutės sustiprinimas frazėmis („Stop pollution“, „You may choose not to see it. But for how long“).

4.6 Piešinių analizės ir jos metu gautų rezultatų apibendrinimo metodika

Vaikų piešinių vertinimui sukurta forma, kurioje pateikiama informacija apie piešinį (piešinio unikalus kodas, darbo pavadinimas, autoriaus vardas, amžius ir kt.) bei papildomi atributiniai laukai, kuriuos būtina užpildyti kiekvienam tyrėjui – aprėptis, spalvinė dermė, spalvų įvairovė, emocija ir tema. Siekiant išvengti duomenų įvedimo klaidų, atributams sukurti iškrentantys sąrašai su tiksliais, vienodomis reikšmėmis pagal anksčiau aprašytas metodikas (pavyzdžiui, emocijos atributiniame lauke galima pasirinkti „gera“, „bloga“, „tarpinė“ arba nesirinkti nieko). Emocija ir tema yra išskirtiniai vertinimo kriterijai, nes gali likti neužpildyti, t. y. gali būti sudėtinga ar neįmanoma aiškiai įžvelgti perteikiamos emocijos arba vienos iš analizuojamų temų. Taip pat, kiekvienas tyrėjas lauke „pastabos“ gali įrašyti papildomas temas, jei piešinyje perteikiamos kelios jų arba pateikti kitą informaciją, kuri gali būti aktuali galutinių rezultatų vertinimui ir apibendrinimui. 15 paveiksle pateikiama analizei skirto dokumento ištrauka – balta spalva žymi informaciją apie patį darbą; rožinė – skiriamoji spalva; pilka – atributinius laukus, kuriuos reikia užpildyti.

Autorius	Pateikimo metai	Lytis	Amžiaus kategorija	Asmuo su socialiniais poreikiais	Darbo tipas	Pasiekimai	Aprėptis	Spalvinė dermė	Spalvų įvairovė	Emocija	Tema	Pastabos
Kornelija	2019	M	>12	ne	individualus	nėra						
Agnė	2019	M	>12	ne	individualus	nėra	Vietinis					
Laura	2019	M	>12	ne	individualus	nėra	Valstybė					
Darius	2019	V	>12	ne	individualus	nėra	Regionas					
Meda	2019	M	>12	ne	individualus	nėra	Žemynas					
Vetrė	2019	M	>12	ne	individualus	nėra	Rasaalis					
Deima	2019	M	9-12	ne	individualus	nėra	Kosmosas					
Justė	2019	M	9-12	ne	individualus	nėra	Mitrus					
Emilija	2019	M	9-12	ne	individualus	nėra						
Karolina	2019	M	9-12	ne	individualus	nėra						

38 pav. Analizei skirto dokumento pavyzdys

4.6.1 Palyginamajai analizei skirtų kriterijų apibendrinimo metodika

Kiekvienam tyrėjui užpildžius analizei skirtą dokumentą yra atliekamas gautų rezultatų apibendrinimas. Visi piešiniai vertinami pagal vieningą metodiką, tačiau išlieka tikimybė, jog tyrėjų nuomonė gali skirtis, požiūris į piešinį yra nevienodas. Ypatingai didelė tikimybė su labiau subjektyviais kriterijais, pavyzdžiui – spalvų derme ar perteikiamomis emocijomis. Dėl šios priežasties yra tikslinga numatyti galimas problemas ir veiksmų planą joms spręsti.

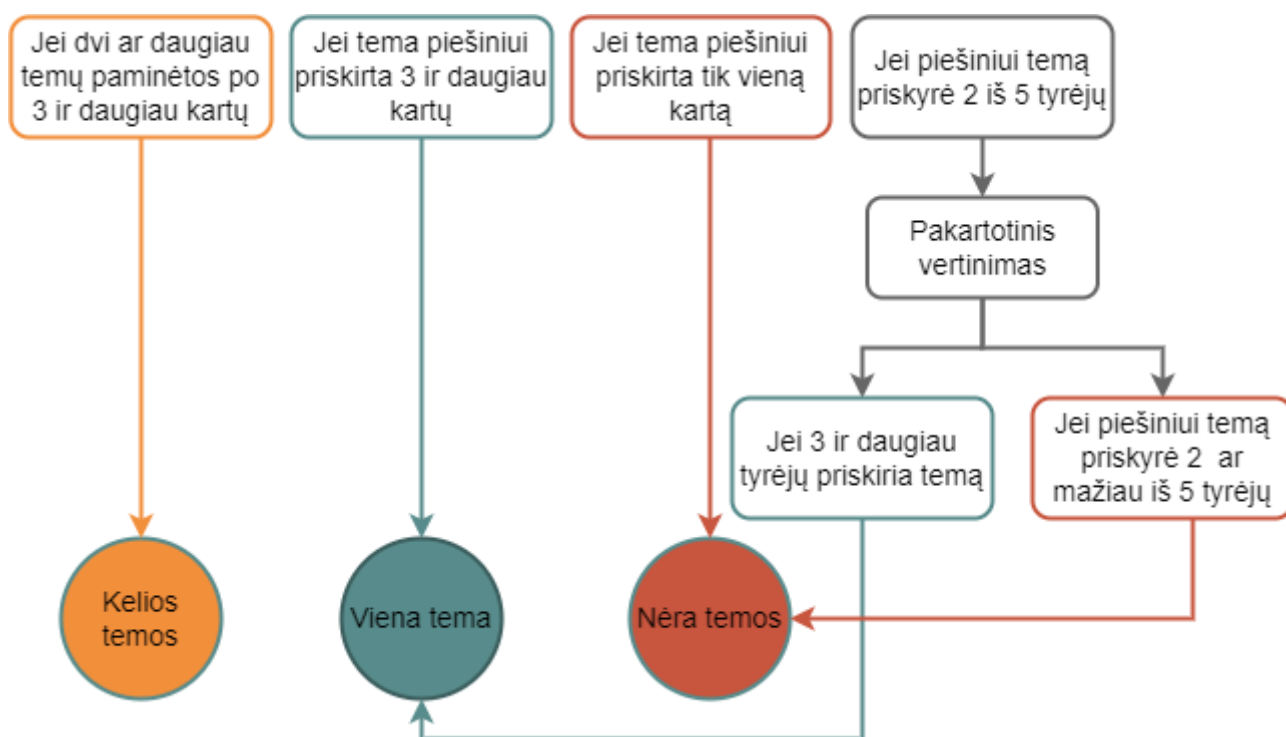
1. Skaičiuojama kiekvieno kriterijaus galimų reikšmių statistika. Pavyzdžiui, kiek tyrėjų prie konkretaus piešinio priskyrė gerą, blogą, tarpinę arba nepriskyrė jokios emocijos.
2. Skaičiuojama, kuri reikšmė pasirinkta dažniausiai.
 - a) Jei vienos iš reikšmių dažnis yra didesnis už kitų reikšmių dažnį – priskiriama dažniausiai pasitaikanti reikšmė kaip analizės rezultatas.
 - b) Jei nėra reikšmės, kurios dažnis yra didesnis už kitų reikšmių dažnį – nėra priskiriama jokia reikšmė, t. y. traktuojama, jog patikimai piešinio įvertinti negalima.

4.6.2 Galimų sąsajų su problemomis analizės apibendrinimo metodika

Galimas sąsajas su Covid-19 pandemija, aplinkos problemomis, karine agresija ir socialinėmis-ekonominėmis problemomis nustatinėjo visi penki tyrimo komandos nariai. Piešiniai vertinami pagal vieningą metodiką, tačiau kaip ir pokyčių vertinimo atveju, išlieka

tikimybė, jog darbai gali būti įvertinti skirtingai dėl tyrėjo požiūrio, patirties ir supratimo. Dėl šios priežasties yra numatytas analizės rezultatų apibendrinimo veiksmų planas:

1. Jei tema piešiniui priskirta 3 ir daugiau kartų – iškart priskiriama ši tema.
2. Jei tema piešiniui priskirta tik vieną kartą – laikoma, kad analizuojamų temų nėra apskritai arba jos neaiškiai išreikštos, todėl nėra priskiriama nei viena tema.
3. Jei dvi ar daugiau temų paminėtos po 3 ir daugiau kartų – piešiniui priskiriamos kelios temos.
4. Jei piešiniui temą priskyre 2 iš 5 tyrėjų – piešiniai vertinami pakartotinai.
5. Pakartotinio vertinimo metu yra sukuriama forma, kurioje prie pakartotinai vertinamų piešinių yra įrašomos po 2 kartus paminėtos temos. Kiekvienas narys vertina piešinius iš naujo ir balsuoja ar tema yra išreikšta, ar ne (galimi atsakymai „taip“ ir „ne“). Kadangi piešinius vertina 5 asmenys, visada susidaro daugumos nuomonė, kuri ir yra galutinai priimama.

39 pav. Galimų sąsajų su analizuojamomis temomis priskyrimo metodika

5 REZULTATAI

5.1 Pusiau struktūrizuoto interviu rezultatų analizė

Viso buvo apklausti 8 vaikai nuo 8 iki 15 metų amžiaus, iš kurių – 7 mergaitės ir 1 berniukas. Interviu atliktas pagal išanksto numatytą metodiką, kuri aprašyta metodikos skyriuje. Užpildyti visų interviu protokolai, o transkribuoti interviu su darbų pavyzdžiais pateikiami 3 priede. Didžioji dalis apklaustų vaikų piešė aplinkosauginėmis/ekologinėmis temomis, skyrė daug dėmesio Žemės saugojimui. Analizuojant pačius interviu galima matyti dažnai šiomis temomis reiškiamas mintis: „rūpintis Žeme...“, „reikia saugoti Žemę, nes...“, „mergaitė saugo planetą“ ir pan.

Iš 8 piešinių išsiskyrė tik 3, kuriuose buvo vaizduojama kitokia pagrindinė mintis. Viena iš temų – „karas yra baisu ir kenkia pasauliui“. Kaip pats vaikas įvardijo, tokią temą pasirinko, nes apie karą jis sužinojo iš televizijos žinių ir dabar ši tema yra aktuali bei įdomi. Spalvų pasirinkimas absoliučiai susietas su tema – pasirinktos mėlyna ir geltona spalvos, kurios asocijuojasi su Ukraina. Tos pačios spalvos buvo įvardintos teigiamomis, kurios asocijuojasi su gerais dalykais, o tuo tarpu neigiamas emocijas kelia juoda, raudona, ruda, tamsiai žalia ar kitos tamsios spalvos ir jų atspalviai.

Nemažiau įdomi ir išskirtinė tema buvo kito interviu dalyvio – „Vidinis portretas“. Pagrindinė piešinio idėja ir mintis – kiekvienas mūsų esame kaip atskiras pasaulis. Piešinio tema apie vidinį pasaulį buvo duota mokytojos kaip užduotis, bet vaikas pats sugalvojo šią temą interpretuoti savaip ir vidinį pasaulį perteikti per žemėlapi. Galima manyti, kad vaikas į piešinio temą ir apskritai į skirtas užduotis žiūri plačiau, turi unikalų požiūrį. Negana to, pateiktas piešinys, tačiau pagrindines idėjas buvo bandoma perteikti žodžiais – jų ne daug, tačiau jie ypatingai svarbūs. Taip pat, vaikas įvardijo, kad su teigiamais dalykais jam asocijuojasi saulėlydis, todėl jiems vaizduoti rinktųsi būtent saulėlydžio spalvas, tokias kaip raudona ar oranžinė. Galima atkreipti dėmesį, jog anksčiau aptarto piešinio autorius raudoną išskyrė kaip neigiamas asocijijas keliančią spalvą.

Kaip ir minėta anksčiau, didžioji dalis interviu dalyvių pasirinko piešti aplinkosaugos tema. Pagrindinis tikslas piešti šia tema – noras įspėti apie grėšiančias aplinkosaugines problemas, skatinti žmones suprasti ir pastebėti, jog tai labai svarbu. Kitas dalykas – vaikai pastebi, kaip Žemė yra neprižiūrima, teršiama, šiukšlinima ir tai jiems iš principo nepatinka, norima, kad situacija keistųsi ir gerėtų. Kalbama ne tik apie tai, kad matomos problemos, tačiau įvardijami ir galimi tų problemų sprendimo būdai, pavyzdžiui, rūšiavimas. Vaikai žvelgia į ateitį ir supranta, kad aplinkosauginės problemos nėra aktualios tik dabar, bet gali sukelti ilgalaikių pasekmių, kurios gali būti tiek paprastesnės, artimesnės, tiek globalios – gyvenimas nešvarioje, negražioje Žemėje, neigiama įtaka planetai, neigiamos gamtinės pasekmės.

Didžioji dalis interviu dalyvių įvardijo, kad tokias temas pasirinko patys – kažkiek prisidėjo mokykla, artimiausia aplinka, tačiau akcentavo savo didžiulį norą įspėti žmones ir siekti, jog mūsų planeta būtų švari, kad joje gyventi būtų gera ne tik jiems patiems, tačiau ir kitiems.

Savo mintis vaikai stengėsi perteikti įvairiais būdais – spalvomis, grafinėmis priemonėmis, simboliais ir net žodžiais. Vėlgi, įvairių spalvų, simbolių pasirinkimui įtaką gali turėti ir aplinkiniai veiksniai. Pavyzdžiui, vienas vaikas paklausė mokytojos, kokia yra Žemė

ir mokytojos atsakymas, kad Žemė yra šviesi paskatino Žemę vaizduoti šviesiomis spalvomis.

Vaikai vaizdavę aplinkosaugos problemas savo piešiniuose įvardijo, kad su teigiamais dalykais jiems asocijuojasi spalvos iš gamtos – mėlyna, žalia, geltona, o neigiamus dalykus jie rinkęsi vaizduoti juoda arba raudona spalvomis. Vienas vaikas įvardijo norintis, kad žmonės pamatę jo piešinį prisimintų, jog reikia saugoti Žemę.

Interviu metu pastebėta, kad vaikai mato, kas vyksta aplink, supranta tiek lokalias, tiek globalias problemas. Įdomu tai, kad šios problemos juos skatina ne tik patiems susimąstyti, siekti spręsti problemas, tačiau yra didžiulis noras įtraukti kitus, šviesti visuomenę apie žinomas problemas.

5.2 Atviras duomenų rinkinys

Pagal 4.3 skyriuje aprašytą metodiką buvo sukurtas atviras duomenų rinkinys, kuris suskirstytas į direktorijas pagal konkurso metus. Kiekvienoje direktorijoje pateikiami piešiniai bei xlsx failas, kuriame pristatoma papildoma informacija apie patį piešinį bei jo autorių (-ius). Xlsx failų struktūra yra identiška numatytajai duomenų rinkinio struktūrai – sėkmingai įgyvendinti visi numatytieji uždaviniai.

Duomenų rinkinys yra publikuotas nacionaliniame atviros prieigos mokslinių tyrimų duomenų archyve (MIDAS). MIDAS yra Vilniaus universiteto prižiūrimas mokslinių tyrimų duomenų archyvas, skirtas saugoti, valdyti ir dalintis moksliniais duomenimis. Ši platforma yra atvira visoms mokslo sritims ir leidžia nemokamai naudotis jos paslaugomis tiek individualiems asmenims, tiek institucijoms, vykdančioms tyrimus. Be to, kad šis archyvas yra nemokamas jis taip užtikrina trigubą duomenų saugumą. Visi į MIDAS įkelti duomenys automatiškai saugomi trimis egzemplioriais, vienas kurių laikomas geografiškai nutolusiame rezerviniame centre. Atsarginė duomenų kopija daroma ne rečiau kaip kartą per parą, o pilna kopija – ne rečiau kaip kartą per savaitę. Taip pat MIDAS publikuoti duomenis turi DOI indeksą, kuris užtikrina lengvesnį duomenų radimą internete. Atsižvelgiant į MIDAS privalumus, buvo nuspręsta, kad tinkamiausia vieta publikuoti sukurtą atvirą duomenų rinkinį. Kiekvienas įkeltas piešinys turi unikalų url adresą, o tai leido užtikrinti patogią duomenų peržiūrą nesisiunčiant visų piešinių.

Pateikiama metainformacija apie visą duomenų rinkinį, kiekvieną direktoriją bei identiška informacija apie kiekvieną piešinį (pavyzdžiui: „Pavadinimas: Kai užaugsiu, aš pasaulį apkeliausiu; darbo autorius: Vilius; lytis: V; amžiaus kategorija: 6-8; asmuo su soc. poreikiais: ne; darbo tipas: individualus; pasiekimai: nėra.“).

Vaikų žemėlapių konkurso atviras duomenų rinkinys yra paskelbtas su Creative Commons Attribution 4.0 International licencija.

Atviras duomenų rinkinys gali būti pasiekiamas:

1. nuoroda: <https://www.midas.lt/public-app.html#/research/overview?resourceId=209539&uid=a355d8bc-72a7-42a7-b56c-1a58c0c31700&lang=lt>;
2. DOI: 10.18279/MIDAS.LietuvosVaikuZemelapiai.209539.
MIDAS duomenų rinkinio struktūra pateikiama 40 paveiksle, o sukurtų xlsx failų – 41 paveiksle.

40 pav. MIDAS publikuoto atviro duomenų rinkinio struktūra

ID	Pavadinimas	Darbo autorius	Pateikimo metai	Lytis	Amžiaus kategorija	Asmuo su socialiniais poreikiais	Darbo tipas	Pasiekimai	Nuoroda į darbą
2005_001	Daug šalių – viena Vilma		2005	M	>12	ne	individualus	nėra	2005_001
2005_002	Europos ateitį kur leva ir kt.		2005	nenurodyt	>12	ne	grupinis	nėra	2005_002
2005_003	Euroazija	Taira	2005	M	>12	ne	individualus	nėra	2005_003
2005_004	Didelis pasaulis	Greta	2005	M	9-12	ne	individualus	nėra	2005_004
2005_005	Aš myliu šį pasaulį	Rūta	2005	M	9-12	ne	individualus	nėra	2005_005
2005_006	Mano pasaulis	Rūta	2005	M	9-12	ne	individualus	nėra	2005_006
2005_007	Šiauliai	Rytis	2005	V	9-12	ne	individualus	nėra	2005_007
2005_008	Mano Europa	Alberta	2005	M	9-12	ne	individualus	nėra	2005_008
2005_009	Minčių žemėlapis	Viktorija	2005	M	>12	ne	individualus	nėra	2005_009
2005_010	Karštoji Afrika	Erika	2005	M	>12	ne	individualus	nėra	2005_010
2005_011	Saldumynų pasaulis	leva	2005	M	>12	ne	individualus	nėra	2005_011
2005_012	Lietuvos teritoriniai	Gediminas	2005	V	>12	ne	individualus	nėra	2005_012
2005_013	Gamtinis Afrikos žemėlapis	Sanida	2005	M	>12	ne	individualus	nėra	2005_013
2005_014	nenurodytas	Vestina	2005	M	>12	ne	individualus	nėra	2005_014

41 pav. Pateiktų failų su papildoma informacija struktūros pavyzdys

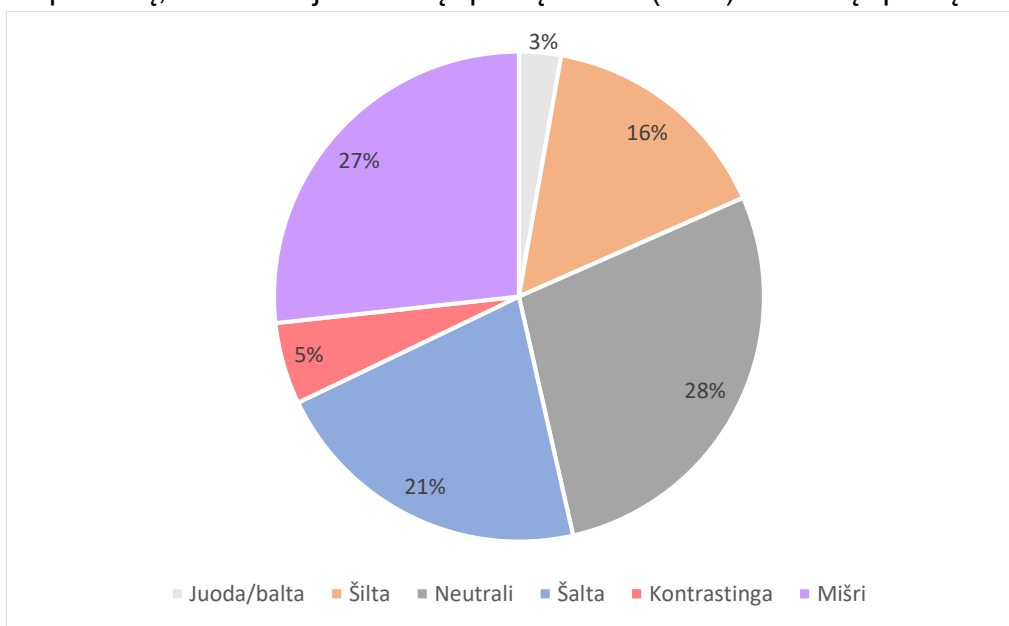
5.3 Pokyčių vertinimas, lyginant su ankstesnių tyrimų medžiaga

Palyginamajai analizei naudojami K. Piekutės tyrimo metu gauti rezultatai (4.4 metodikos skyrius). Apie didžiosios dalies piešinių autorius yra pateikiama papildoma informacija, pavyzdžiui – amžius ir lytis. Dėl šios priežasties visus rezultatus galima analizuoti įvairiais pjūviais – vertinti bendrąsias tendencijas, stebėti skirtumus, kurie galimai susiję su autorių lytimi ar amžiumi, stebėti kaip kinta vaikų piešiniai skirtingais metais. Tai leidžia ne tik įvertinti piešinius statistikai, bet ir geriau suvokti vaikų raidą, pokyčius, galimą įvairių reiškinių ir procesų įtaką.

5.3.1 Pokyčių vertinimui skirtų rodiklių bendroji analizė

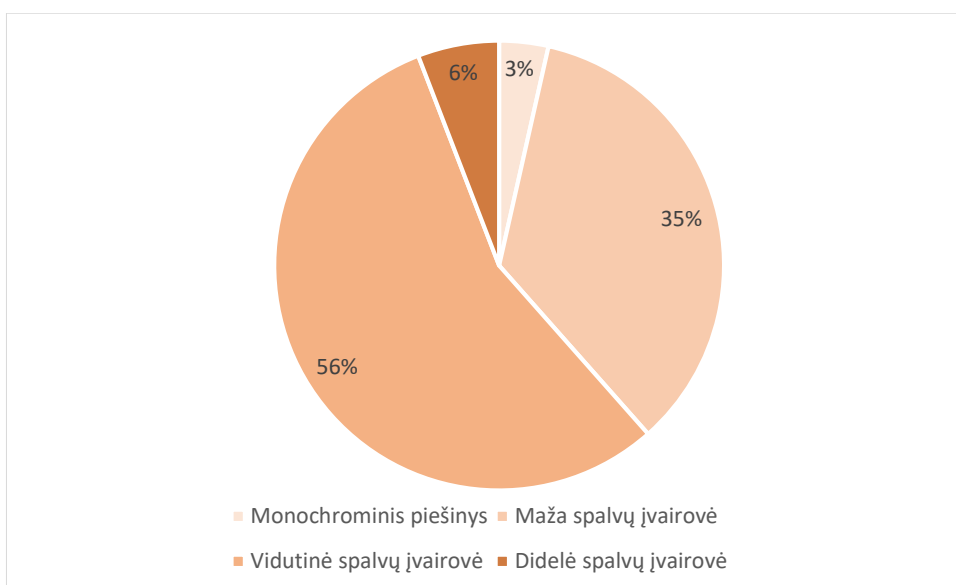
Visų pirma, galima atlikti bendrąją visų iki šiol vykusių konkursų (2005–2023 m.) darbų vertinimo rezultatų analizę. 2005–2017 m. darbai vertinti K. Piekutės, o 2019–2023 m. – pagal tą pačią metodiką šio tyrimo autorių. Analizuoti 4 atrinkti kriterijai: spalvinė dermė, spalvų įvairovė aprėptis ir emocija.

Spalvinė dermė nors ir netiesiogiai, tačiau yra susijusi su vaikų perteikiamomis emocijomis ir nuotaikomis. Galima matyti, jog didžioji dalis piešinių buvo priskirti neutraliai arba mišriai spalvų dermei. Iš esmės – net daugiau nei pusėje darbų vaikai naudoja tiek šiltas, tiek šaltas spalvas. Esminis skirtumas – pusėje piešinių šiltos ir šaltos spalvos yra pagrindinės, o kitoje pusėje – taip stipriai neišryškinamos, užgožiamos neutralių spalvų. Visgi, visiškai juodai baltų piešinių yra vos 3%. Taip pat, mažai piešinių, kur vaizduojamas didelis spalvų kontrastas – tokie piešiniai sudaro tik apie 5%. Galima pastebėti, jog yra šiek tiek daugiau piešinių, kur naudojama šiltų spalvų dermė (21%) nei šaltų spalvų dermė (16%).

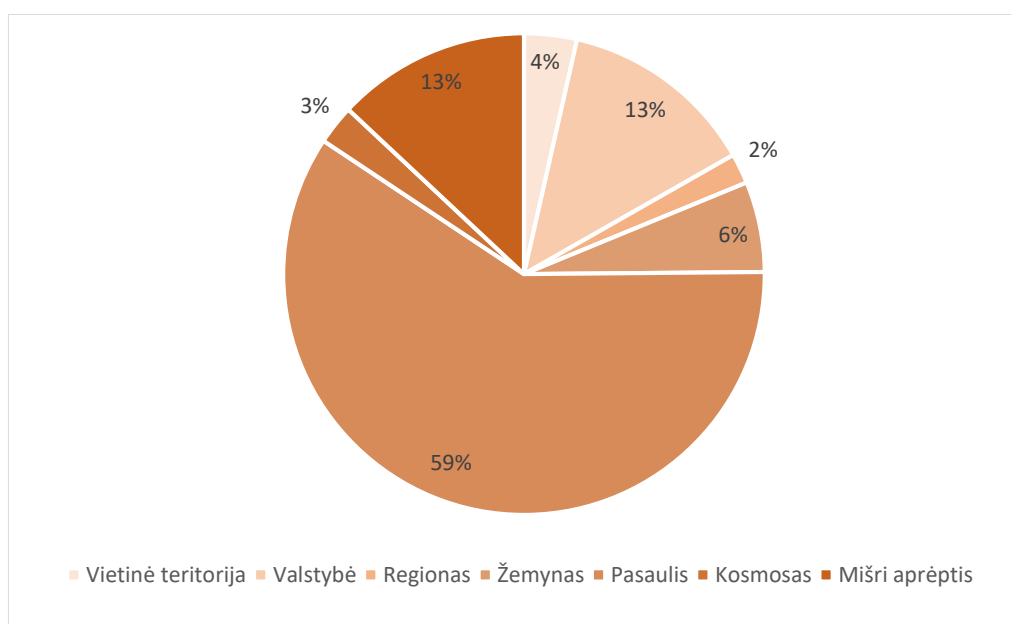
42 pav. Spalvų dermių pasiskirstymas (2005–2023 m. konkursų piešiniai)

Spalvų įvairovė leidžia įvertinti kiek daug skirtingų spalvų ar jų atspalvių vaikai naudoja savo piešiniuose. Didžioji dalis vaikų naudoja iki 10 skirtingų tonų. Daugiau nei pusėje piešinių pastebėta nuo 4 iki 10 skirtingų tonų (56%) ir maždaug trečdalyje iki 4 skirtingų tonų (35%). Labai maža dalis (3%) piešinių turi tik vieną pagrindinį spalvos toną. Kiek didesnė dalis piešinių (6%) pasižymi labai didele spalvų įvairove – čia naudojama daugiau nei 10 skirtingų tonų. Tokia statistika atskleidžia, jog vaikų darbai tikrai išsiskiria savo spalvų įvairove, tačiau tuo pačiu – nėra naudojamas begalinis spalvų kiekis. Autoriai supranta ir dažniausiai geba panaudoti optimalų spalvų ir jų atspalvių kiekį, jog piešinys būtų gražus ir perteiktų norimą žinią.

43 pav. Spalvų įvairovės pasiskirstymas (2005–2023 m. konkursų piešiniai)

Žemėlapiu aprėpties vertinamas atskleidžia, jog beveik 60% piešinių yra vaizduojama viso pasaulio aprėptis. Gerokai mažesnis piešinių kiekis, kur vaizduojama valstybės arba mišri aprėptis (po 13%). Rečiausiai pastebimi piešiniai, kuriuose siekiama vaizduoti tam tikro regiono aprėptį (2%) – didesnę dalį sudaro piešiniai vaizduojantys kosmosą (3%). Taip pat, yra piešinių, kuriuose piešiamos vietinės teritorijos, miestų gatvės, kiemai – tokie darbai sudaro apie 4%. Šiek tiek daugiau darbų, kur vaizduojami žemynai (apie 6%). Aprėptis gali atskleisti skirtingus dalykus, pavyzdžiui – platų vaikų pasaulio suvokimą ir pažinimą. Atsižvelgiant į tai, jog vaikai dažnai siekia perteikti įvairias žinutes, išryškinti problemas galima pastebėti, jog darbų autoriai puikiai suvokia problemų mastą, nevertina visko tik iš savo asmeninio, lokalaus požiūrio.

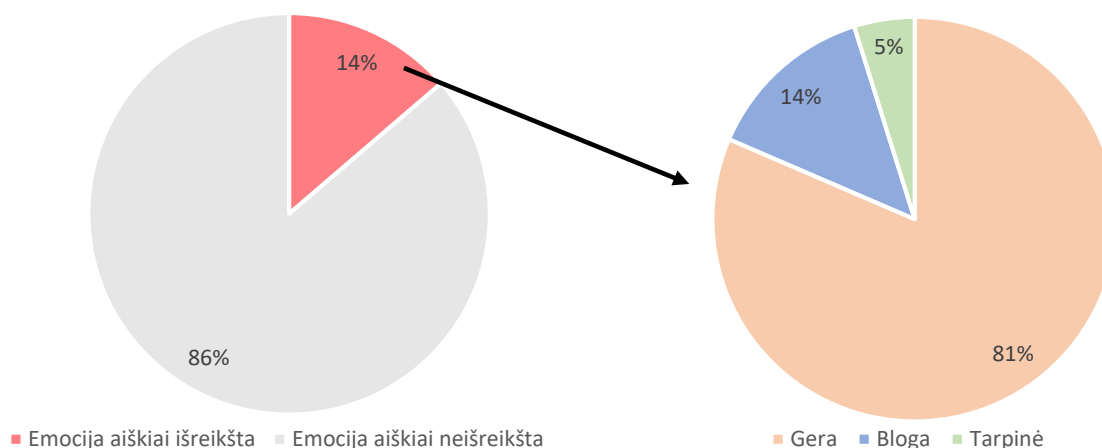
44 pav. Vaizduojamo mastelio pasiskirstymas (2005–2023 m. konkursų piešiniai)

Vertintos piešiniuose perteikiamos vaikų emocijos. Būtina atkreipti dėmesį, jog yra išskiriami darbai, kur aiškiai išreikštos ir neišreikštos emocijos. Šiuo atveju aiškiai išreikštos emocijos pastebėtos tik 14% visų darbų. Visgi, tai nereiškia, jog kituose

piešiniuose emocijų apskritai nėra – tikėtina, kad absoliučioje daugumoje darbų yra perteikiamos emocijos, tik dažnai sudėtinga jas objektyviai įvertinti. Džiugu, jog net 80% piešinių, kuriuose yra aiškiai išreikštos emocijos, perteikia gera nuotaika. Blogos emocijos vaizduojamos apie 14% darbų, o tarpinė – tik apie 5%. Analizuojant emocijas galima pastebėti keletą galimų problemų:

- yra sudėtingiau vaikų piešiniuose atpažinti blogas emocijas nei geras;
- vaikai aiškiai išreiškia geras emocijas, tačiau blogas emocijas galimai slepia.

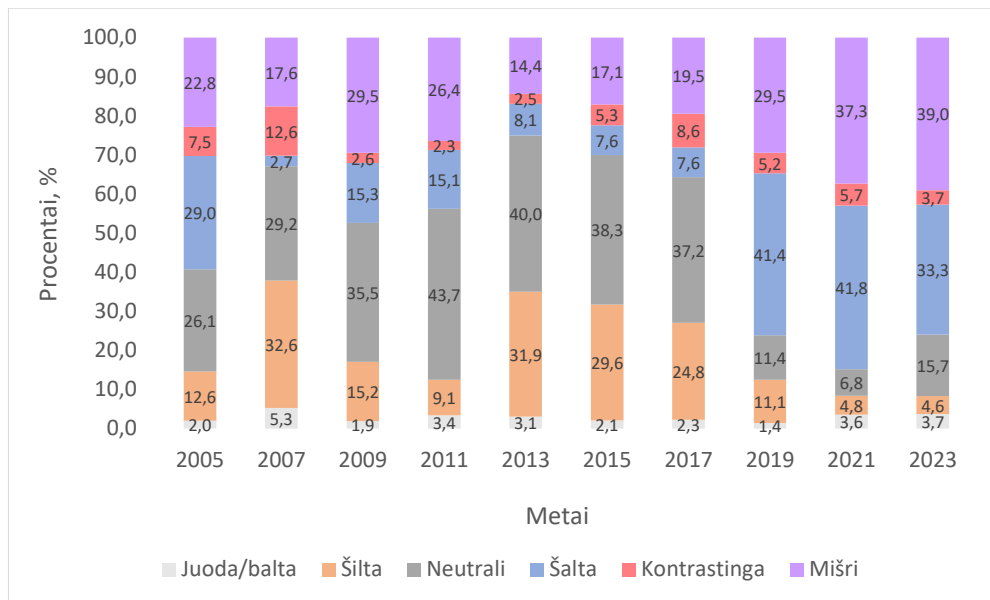
Didelis vaikų piešinių kiekis leidžia manyti, jog vaikai tikrai dažniausiai išgyvena geras emocijas, tačiau būtina vertinti ir galimas rizikas.

45 pav. Emocijų pasiskirstymas (2005–2023 m. konkursų piešiniai)

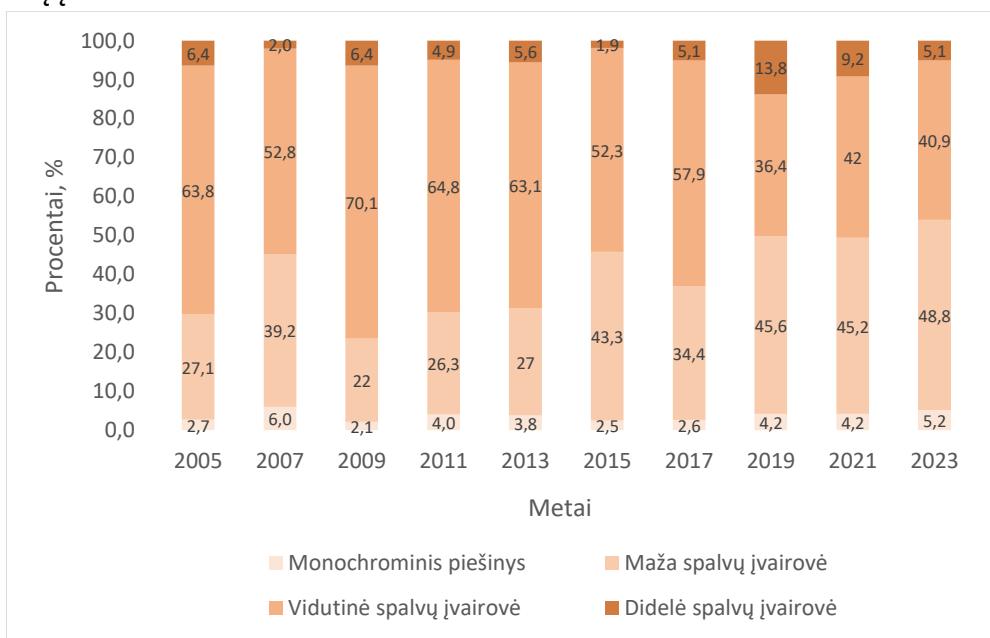
5.3.2 Pokyčių vertinimui skirtų rodiklių analizė skirtingais metais

Analizuojant bendrąją spalvinės dermės visų konkursų piešiniuose tendenciją aiškiai išsiskyrė neutrali bei mišri spalvų dermė. Visgi, šis dėsningumas nėra identiškas visais metais. Galima matyti, jog neutralių spalvų dermė dažniau pradėta naudoti nuo 2009 m. iki 2017 m. 2019–2023 m. piešiniuose šios dermės sumažėjo beveik trigubai. Mišrių spalvų dermės tendencijose tokių ryškių skirtumų nepastebima – visgi, galima matyti šios dermės naudojimo sumažėjimą 2013–2017 m. ir padidėjimą 2019–2023 m. Įdomu, jog šaltų spalvų dermės naudojimas labai išaugo 2019–2023 m. laikotarpiu. Tai gali sietis su neigiamos emocijomis pasaulinių krizių metu. Taip pat, tokių ryškių pokyčių įžvelgti negalima, bet juodai baltos spalvų dermė paskutiniaisiais metais pastebima dažniau nei 2009–2019 m. laikotarpiu. Kontrastingų spalvų dermės naudojimas nuolat kinta ir įžvelgti aiškias tendencijas yra sudėtinga.

46 pav. Spalvų dermių pasiskirstymas skirtingais metais (2005–2023 m. konkursų piešiniai)

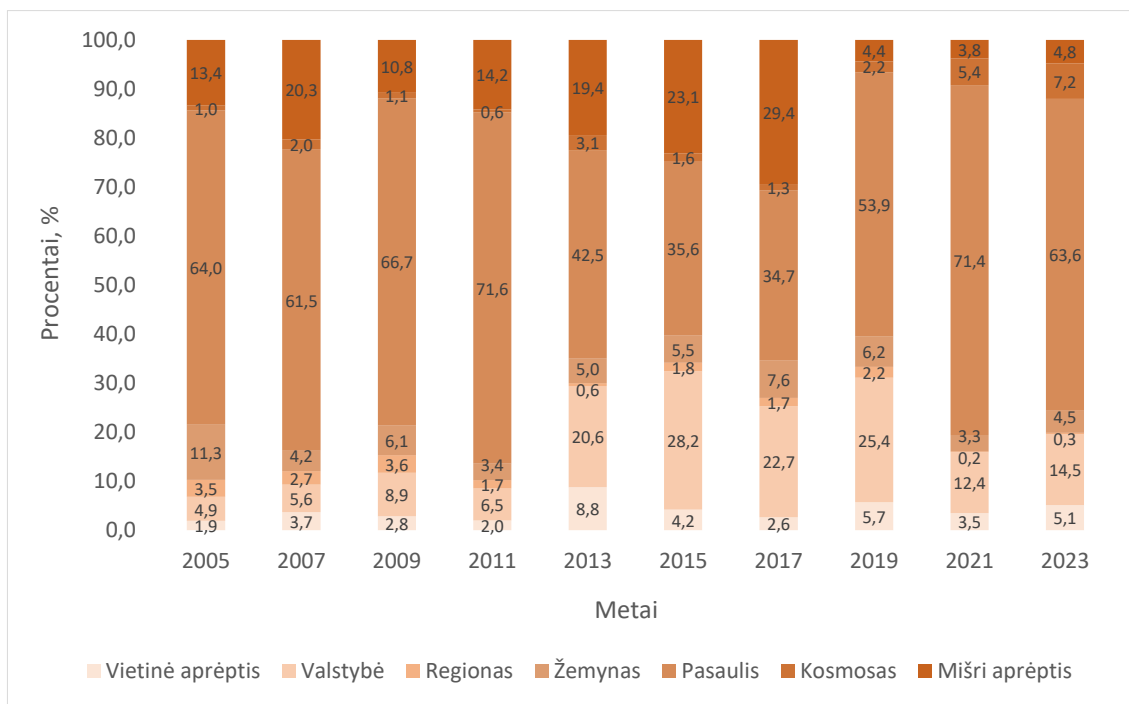
Spalvų įvairovė piešiniuose skirtingais metais nėra vienoda. Nuo 2005 m. iki 2017 m. stabiliai didžiausią dalį sudarė vidutinė spalvų įvairovė, tačiau nuo 2019 m. iki 2023 m. didesnę dalį sudaro piešiniai su maža spalvų įvairove. Darbų dalis, kur yra didelė spalvų įvairovė išlieka gana panaši su išskirtinumu 2019 m. – šiais metais tokių piešinių buvo apie 14%, o tai yra didžiausia dalis per visą tiriamąjį laikotarpį. Monochrominių piešinių dalis stabiliai yra nuo 2% iki 6%, o dažniausiai 3–4%. Įdomu, jog 2019–2023 m. laikotarpiu padaugėjo piešinių su maža spalvų įvairove ir tuo pačiu – nedidele dalimi padidėjo darbų su didele spalvų įvairove.

47 pav. Spalvų įvairovės pasiskirstymas skirtingais metais (2005–2023 m. konkursų piešiniai)

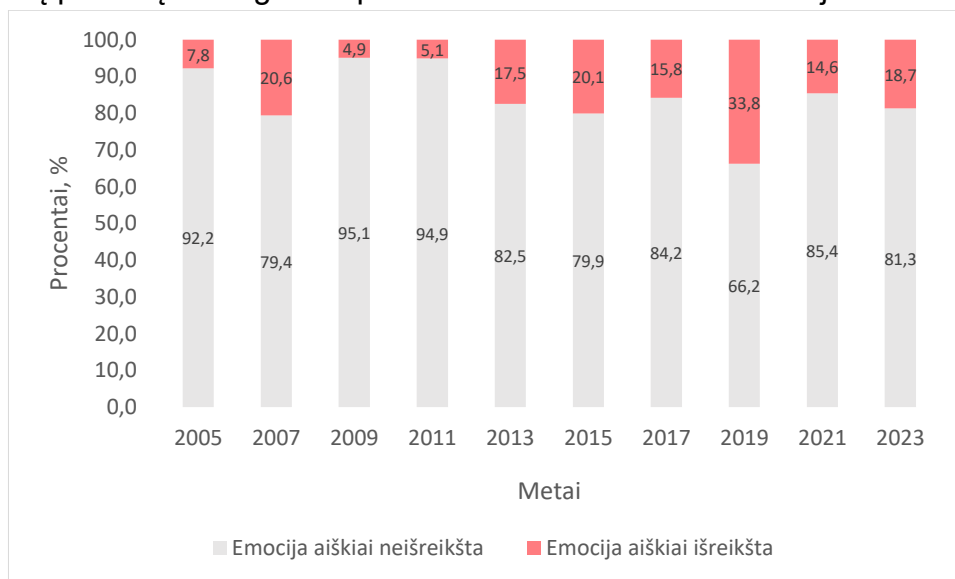
Analizuojant piešinius pagal vaizduojamą aprėptį galima pastebėti, jog absoliučiai visais metais didžiausią dalį sudaro darbai, kur piešiama viso pasaulio aprėptis. Visgi, 2013–2019 m. (ypatingai 2015 m. ir 2017 m.) laikotarpiu šios aprėpties piešinių sumažėjo

ir išaugo darbų skaičius, kur vaizduojamos įvairios valstybės (dažniausiai Lietuva). Tam gali turėti įtakos įvairių istorinių įvykių minėjimai, pavyzdžiui – 100 metų nuo Lietuvos Respublikos nepriklausomybės paskelbimo, Lietuvos vardo 1000-osios (1010-osios) metinės ir pan. Taip pat, sumažėjo mišrios aprėpties piešinių, tačiau išaugo darbų, kur vaizduojamas kosmosas. Ilgą laiką tokių piešinių buvo labai mažai, tačiau 2023 m. tai sudarė net apie 7%, o tai yra daugiau nei vietinės aprėpties, regionų ar žemynų vaizdavimas.

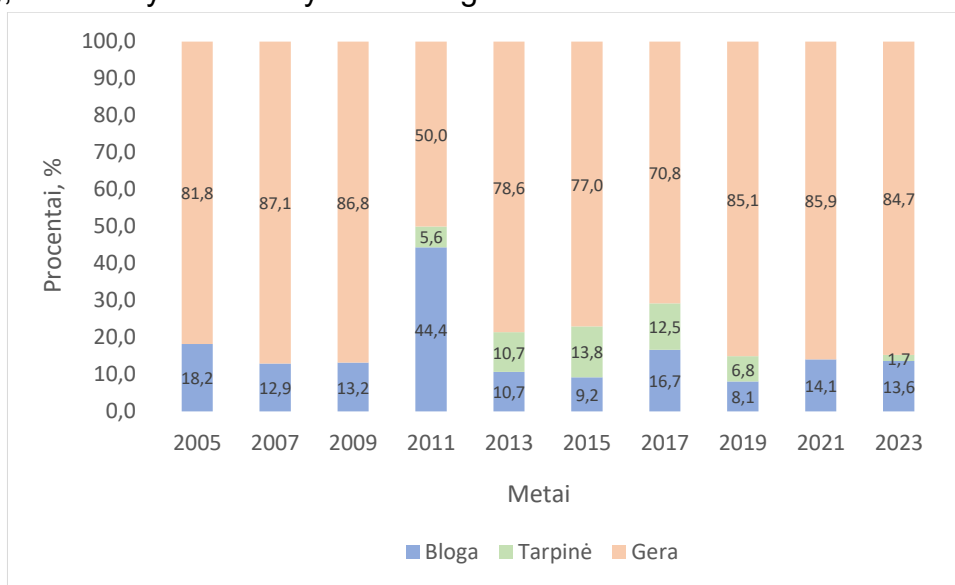
48 pav. Vaizduojamo mastelio pasiskirstymas skirtingais metais (2005–2023 m. konkursų piešiniai)

Skirtingais metais emocijos reiškiamos nevienodai. Galima matyti, jog 2005 m., 2009 m. ir 2011 m. piešinių, kuriuose būtų aiškiai išreikštos emocijos buvo mažiau nei 10%. Likusiais metais tokių darbų buvo apie 15–20%. Išskirtiniai buvo 2019 m., kai net trečdalyje visų piešinių buvo galima pastebėti aiškiai išreikštas emocijas.

49 pav. Emocijų pasiskirstymas skirtingais metais (2005–2023 m. konkursų piešiniai)

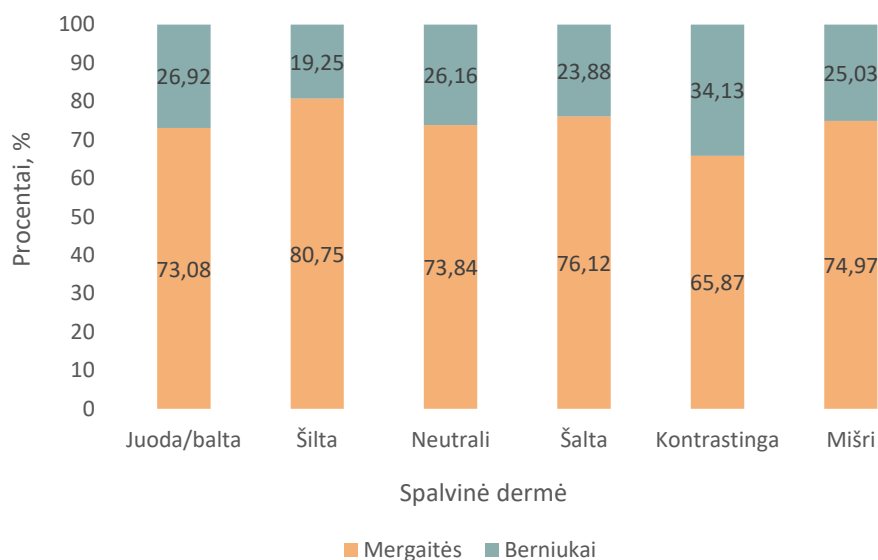
Tačiau nors piešinių su aiškiai išreikštomis emocijomis skaičius kinta, tačiau pačių emocijų tendencijos išlieka gana panašios. Daugumoje piešinių visais metais dominuoja geros emocijos. Įdomu tai, kad 2019–2023 m. laikotarpiu tokių piešinių net santykinai padaugėjo, nors tuo metu vyko pasaulyje aktualios krizės. Visgi, 2021 m. ir 2023 m. piešinių su blogomis emocijomis pastebima šiek tiek daugiau nei 2019 m. – tai gali būti Covid-19 pandemijos arba Rusijos karo prieš Ukrainą įtaka. Išskirtiniai 2011 m., kai gerų ir blogų emocijų piešinių buvo beveik tiek pat. Tiesa, šiais metais apskritai buvo ne daug piešinių, kur aiškiai išreikštos emocijos (9 – su geromis emocijomis, 8 – blogomis ir 1 su tarpinėmis), todėl daryti išvadas yra sudėtinga.

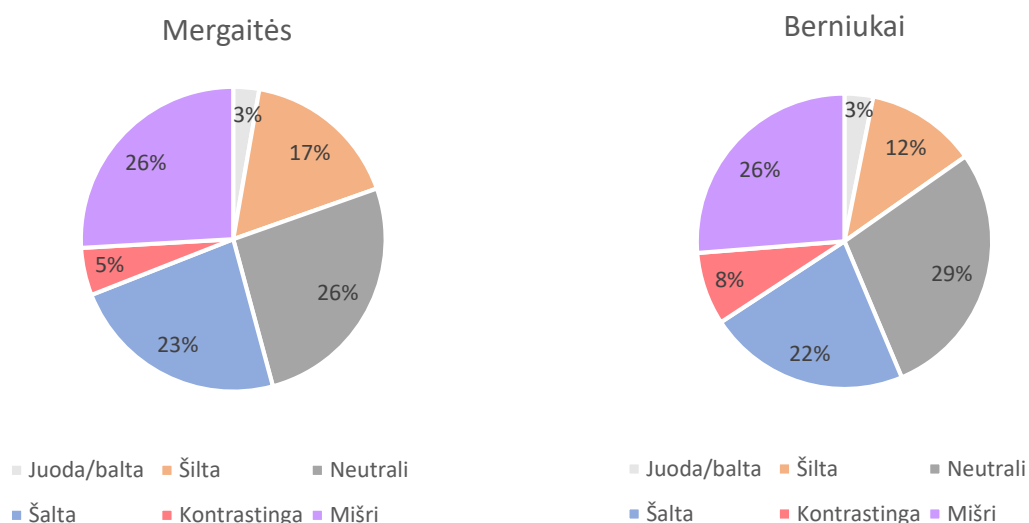
50 pav. Emocijų pasiskirstymas skirtingais metais (2005–2023 m. konkursų piešiniai)

5.3.3 Pokyčių vertinimui skirtų rodiklių analizė pagal lytį

Kadangi darbai, kurių autorės yra mergaitės, sudaro kiek daugiau nei 2 trečdalius visų piešinių, nenuostabu, kad visų spalvinių derinių dalis yra didesnė mergaičių piešiniuose (51 pav.). Visgi, galima matyti, jog šiltos spalvos naudojimas berniukų piešiniuose santykinai yra dar mažesnis, tačiau kontrastingų spalvų – didesnis. Dėl tokio didelio piešinių kiekio skirtumo tarp lyčių, tikslinga atskirai analizuoti berniukų ir mergaičių piešinius (52 pav.). Įžvalgos panašios, kaip ir ankstesnio grafiko atveju. Mergaičių piešiniuose šiek tiek daugiau šiltos dermės, o berniukų – neutralios ir kontrastingos.

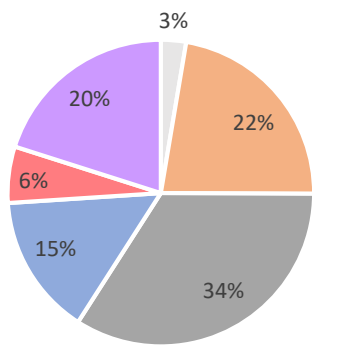
51 pav. Spalvų dermių pasiskirstymas tarp skirtingų lyčių autorių

52 pav. Spalvų dermių pasiskirstymas mergaičių ir berniukų autorių piešiniuose

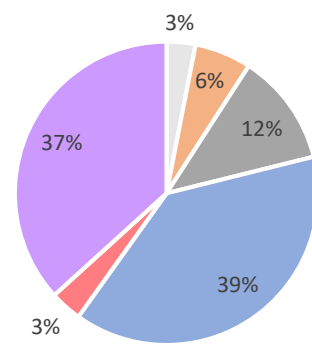
Siekiant geriau įvertinti pokyčius buvo atskirti 2005–2017 m. (išsamiai nagrinėta ankstename tyrime) ir 2019–2023 m. piešiniai. Mergaičių darbuose šiek tiek sumažėjo šiltos ir kontrastingos spalvinės dermės, o šiek tiek padaugėjo juodai/baltos. Labai sumažėjo neutralios spalvinės dermės, o ryškiai padaugėjo šaltos bei mišrios spalvinės dermės darbų. Berniukų darbuose tendencijos išlieka panašios. Sumažėjo šiltos ir neutralios spalvinės dermės, o padaugėjo – šaltos ir mišrios.

Mergaitės 2005-2017 m.

■ Juoda/balta ■ Šilta ■ Neutrali
■ Šalta ■ Kontrastinga ■ Mišri

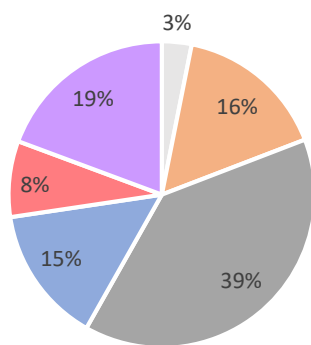
Mergaitės 2019-2023 m.

■ Juoda/balta ■ Šilta ■ Neutrali
■ Šalta ■ Kontrastinga ■ Mišri

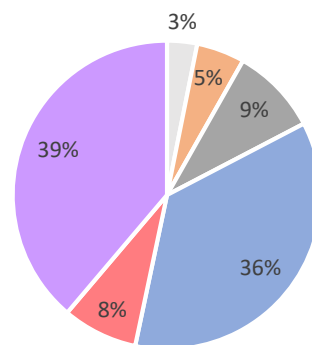
53 pav. Spalvų derių pasiskirstymas mergaičių autorių piešiniuose (2005–2017 m. ir 2019–2023 m. palyginimas)

Berniukai 2005-2017 m.

■ Juoda/balta ■ Šilta ■ Neutrali
■ Šalta ■ Kontrastinga ■ Mišri

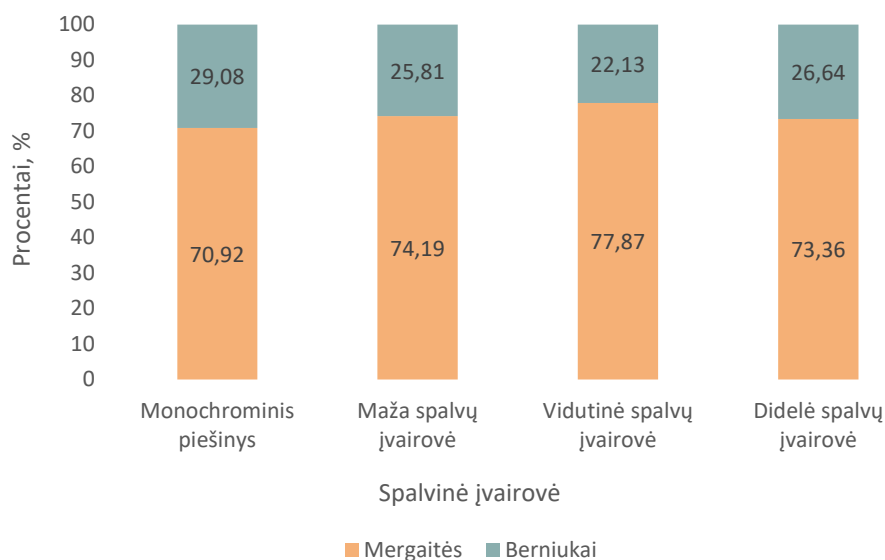
Berniukai 2019-2023 m.

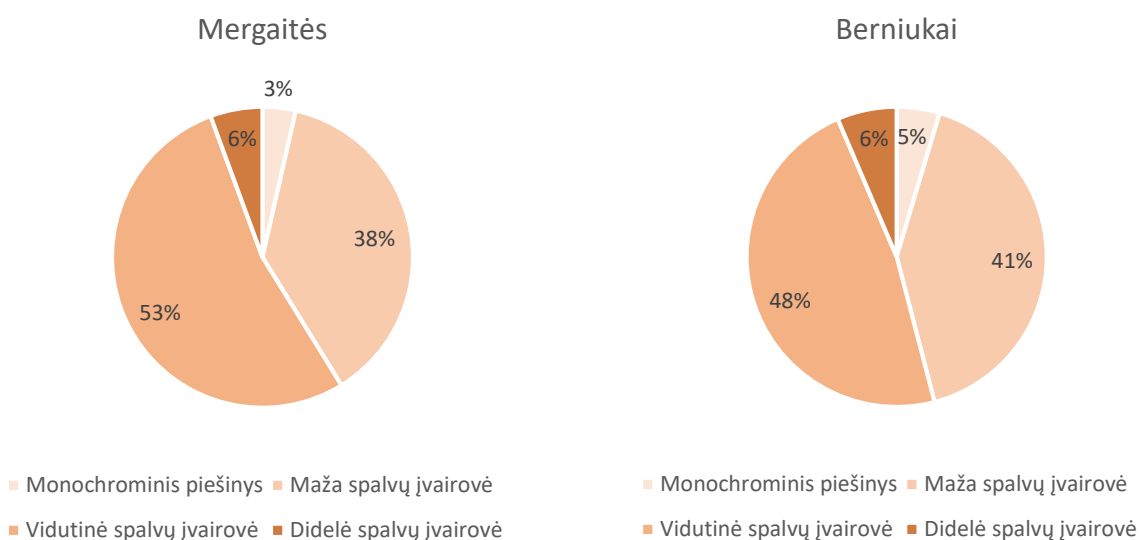
■ Juoda/balta ■ Šilta ■ Neutrali
■ Šalta ■ Kontrastinga ■ Mišri

54 pav. Spalvų derių pasiskirstymas berniukų autorių piešiniuose (2005–2017 m. ir 2019–2023 m. palyginimas)

Spalvų įvairovės atveju situacija irgi tokia pati – visų tipų įvairovė dominuoja mergaičių piešiniuose (55 pav.). Visgi, galima iškart matyti, jog berniukai šiek tiek mažiau renkasi vidutinę spalvų įvairovę, o daugiau – monochrominius piešinius. Tai dar geriau atsispindi 56 paveiksle. Galima teigti, jog berniukai dažniau renkasi šiek tiek mažesnę spalvinę įvairovę savo darbuose.

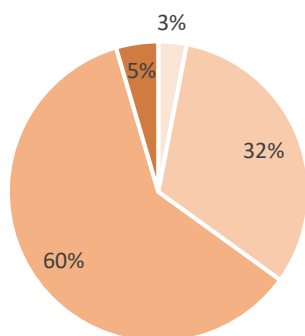
55 pav. Spalvinės įvairovės pasiskirstymas tarp skirtingų lyčių autorių

56 pav. Spalvinės įvairovės pasiskirstymas mergaičių ir berniukų autorių piešiniuose

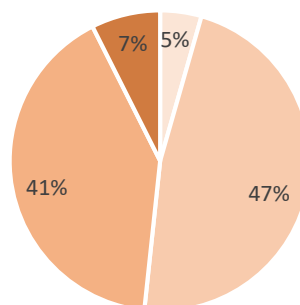
Siekiant geriau įvertinti pokyčius buvo atskirti 2005–2017 m. (išsamiai nagrinėta ankstesniame tyrime) ir 2019–2023 m. piešiniai. Mergaičių darbuose sumažėjo vidutinės spalvų įvairovės piešinių, tačiau padaugėjo – mažos. Berniukų darbuose situacija yra identiška, tačiau pastebimas šiek tiek didesnis didelės spalvų įvairovės piešinių skaičiaus padidėjimas.

Mergaitės 2005-2017 m.

■ Monochrominis piešinys ■ Maža spalvų įvairovė
 ■ Vidutinė spalvų įvairovė ■ Didelė spalvų įvairovė

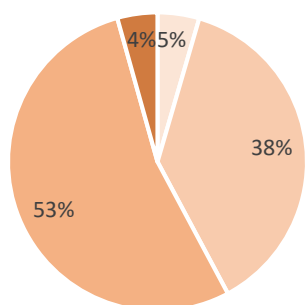
Mergaitės 2019-2023 m.

■ Monochrominis piešinys ■ Maža spalvų įvairovė
 ■ Vidutinė spalvų įvairovė ■ Didelė spalvų įvairovė

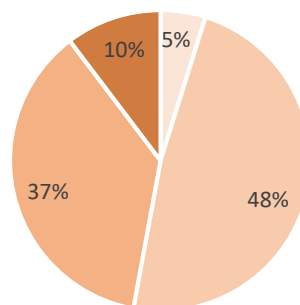
57 pav. Spalvinės įvairovės pasiskirstymas mergaičių autorių piešiniuose (2005–2017 m. ir 2019–2023 m. palyginimas)

Berniukai 2005-2017 m.

■ Monochrominis piešinys ■ Maža spalvų įvairovė
 ■ Vidutinė spalvų įvairovė ■ Didelė spalvų įvairovė

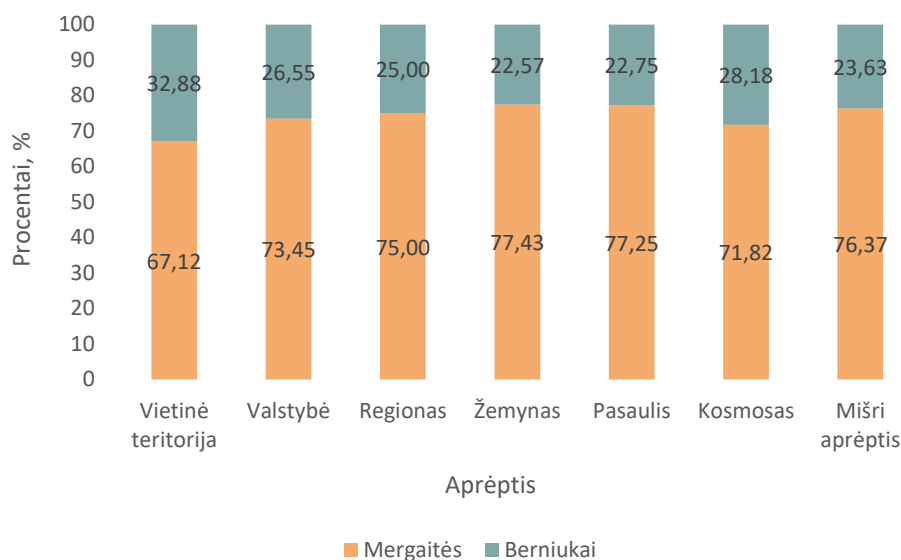
Berniukai 2019-2023 m.

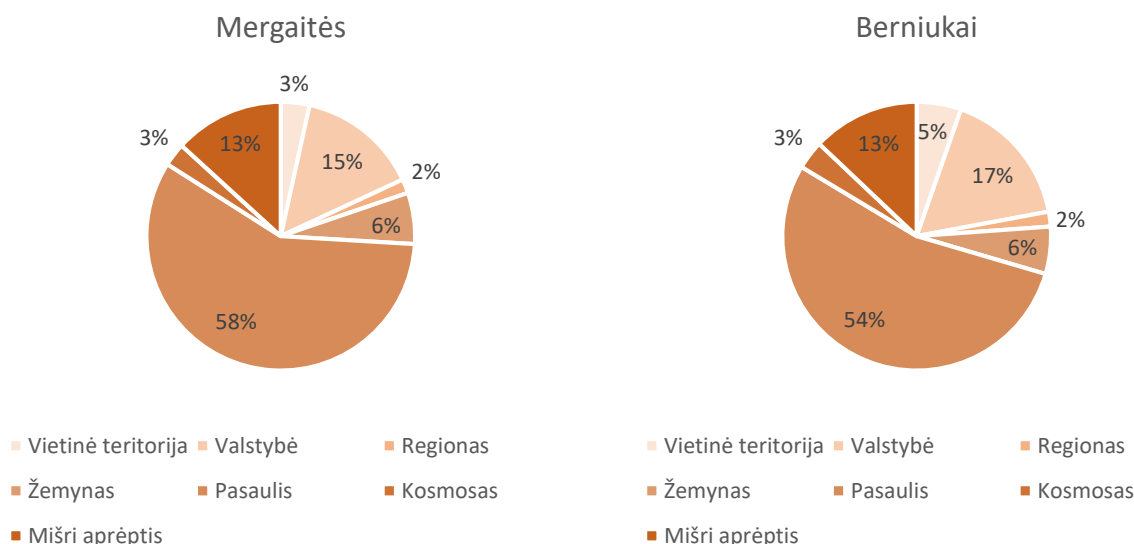
■ Monochrominis piešinys ■ Maža spalvų įvairovė
 ■ Vidutinė spalvų įvairovė ■ Didelė spalvų įvairovė

58 pav. Spalvinės įvairovės pasiskirstymas berniukų autorių piešiniuose (2005–2017 m. ir 2019–2023 m. palyginimas)

Aprėpties atveju taip pat akivaizdu, jog visus aprėpties tipus santykinai dažniau vaizdavo mergaitės (59 pav.). Visgi, čia galima pastebėti, jog berniukai šiek tiek daugiau piešia vietines teritorijas, o rečiausiai – pasaulį. Tačiau išsamesnei analizei sukurti du papildomi grafikai, kur galima matyti piešinių pasiskirstymą pagal aprėptį berniukų ir mergaičių piešiniuose (60 pav.). Galima pastebėti, jog berniukų ir mergaičių piešiniai pagal vaizduojamą aprėptį yra labai panašūs – minimaliai skiriasi vietinės teritorijos, valstybės ir pasaulio vaizdavimas.

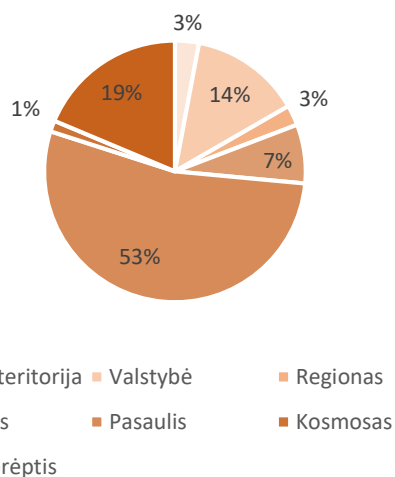
59 pav. Vaizduojamos aprėpties pasiskirstymas tarp skirtingų lyčių autorių

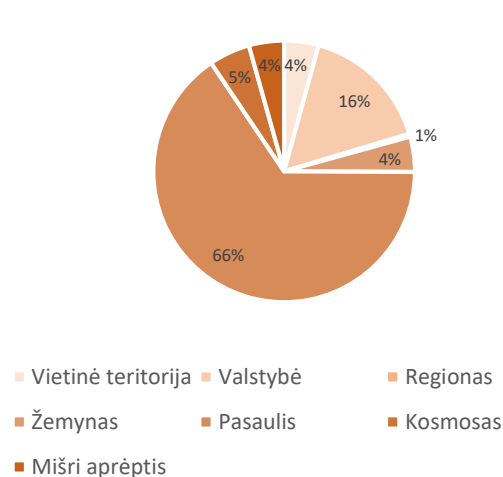
60 pav. Vaizduojamos aprėpties pasiskirstymas mergaičių ir berniukų autorių piešiniuose

Siekiant geriau įvertinti pokyčius buvo atskirti 2005–2017 m. (išsamiai nagrinėta ankstename tyrime) ir 2019–2023 m. piešiniai. Mergaičių darbuose sumažėjo vietinės aprėpties, regionų, žemynų ir ypač mišrios aprėpties vaizdavimo, tačiau padaugėjo valstybės, pasaulio ir kosmoso. Berniukų darbuose nežymiai sumažėjo regionų vaizdavimo, gerokai labiau mišrios aprėpties, tačiau nežymiai padaugėjo vietinės aprėpties, valstybės, o pasaulio ir kosmoso – padaugėjo gana ženkliai.

Mergaitės 2005-2017 m.

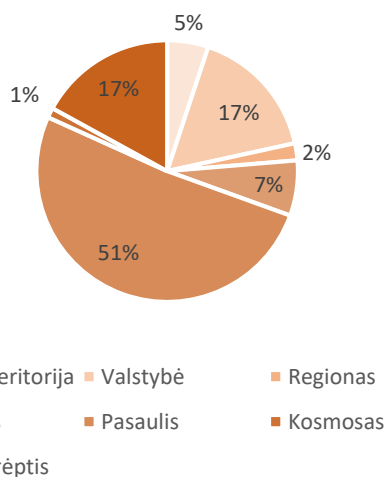

Mergaitės 2019-2023 m.

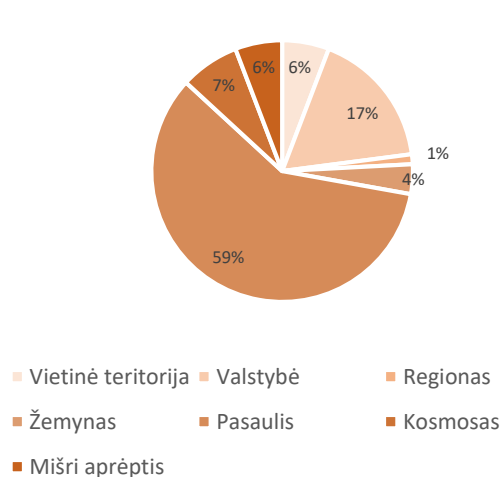

61 pav. Vaizduojamos aprėpties pasiskirstymas mergaičių autorių piešiniuose (2005–2017 m. ir 2019–2023 m. palyginimas)

Berniukai 2005-2017 m.

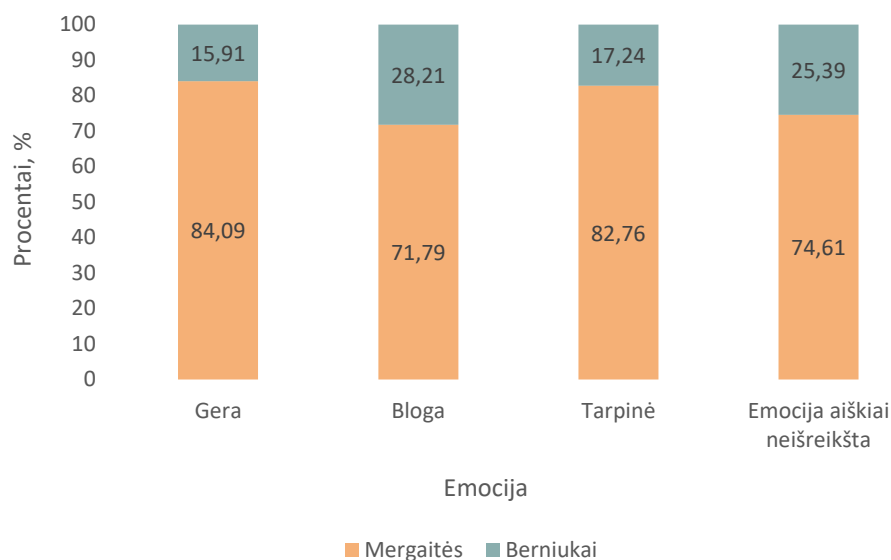

Berniukai 2019-2023 m.

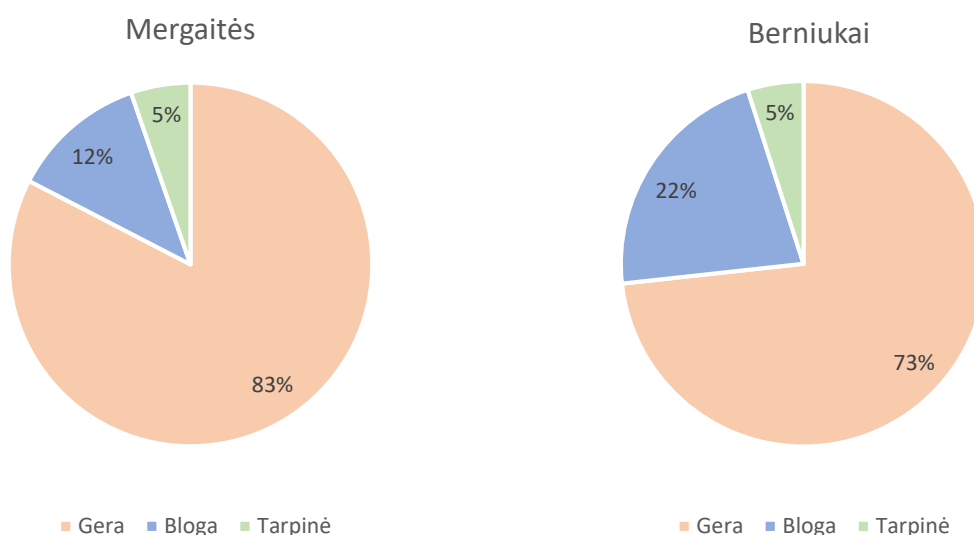

62 pav. Vaizduojamos aprėpties pasiskirstymas berniukų autorių piešiniuose (2005–2017 m. ir 2019–2023 m. palyginimas)

Šiuo atveju galima matyti, kad gerų ir tarpinių emocijų dalis viršija net 80% ir sudaro absoliučią daugumą mergaičių darbuose (63 pav.). 64 pav. dar geriau atskleidžia, kad berniukų darbuose galima mažiau įžvelgti gerų emocijų. Tuo tarpu mergaičių darbuose, ši emocija išreiškiama dažniau. Tarpinės emocijos pastebimos santykinai retai abiejų lyčių vaikų piešiniuose.

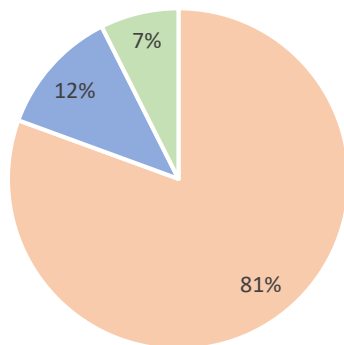
63 pav. Perteikiamos emocijos pasiskirstymas tarp skirtingų lyčių autorių

64 pav. Perteikiamos emocijos pasiskirstymas mergaičių ir berniukų autorių piešiniuose

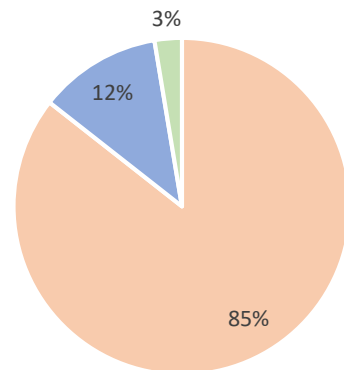
Siekiant geriau įvertinti pokyčius buvo atskirti 2005–2017 m. (išsamiai nagrinėta ankstiniame tyrime) ir 2019–2023 m. piešiniai. Svarbu atkreipti dėmesį, jog nagrinėjami tik tie darbai, kur aiškiai pastebimos emocijos. Matome, jog mergaičių darbuose šiek tiek padaugėjo gerų emocijų ir sumažėjo tarpinių. Berniukų darbuose santykinai dar labiau padaugėjo gerų emocijų ir sumažėjo blogų.

Mergaitės 2005-2017 m.

■ Gera ■ Bloga ■ Tarpinė

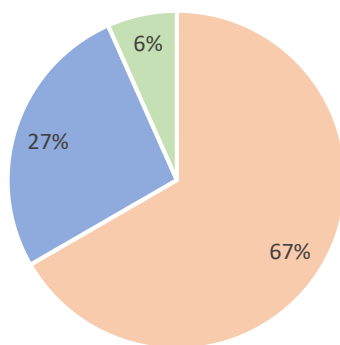
Mergaitės 2019-2023 m.

■ Gera ■ Bloga ■ Tarpinė

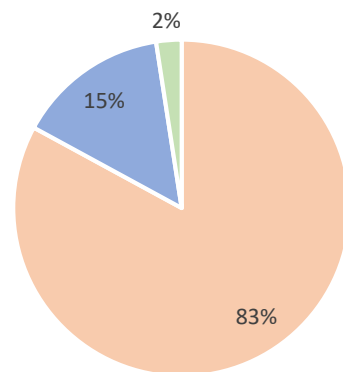
65 pav. Perteikiamos emocijos pasiskirstymas mergaičių autorių piešiniuose (2005–2017 m. ir 2019–2023 m. palyginimas)

Berniukai 2005-2017 m.

■ Gera ■ Bloga ■ Tarpinė

Berniukai 2019-2023 m.

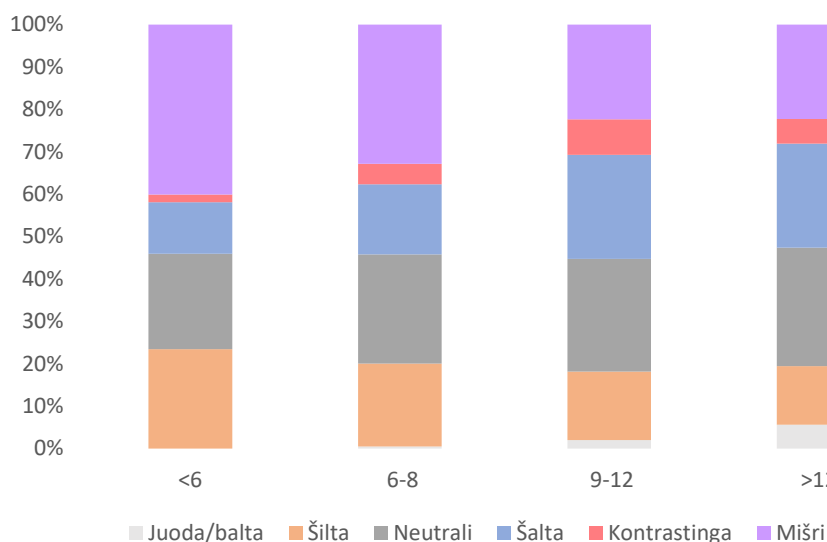

■ Gera ■ Bloga ■ Tarpinė

66 pav. Perteikiamos emocijos pasiskirstymas berniukų autorių piešiniuose (2005–2017 m. ir 2019–2023 m. palyginimas)

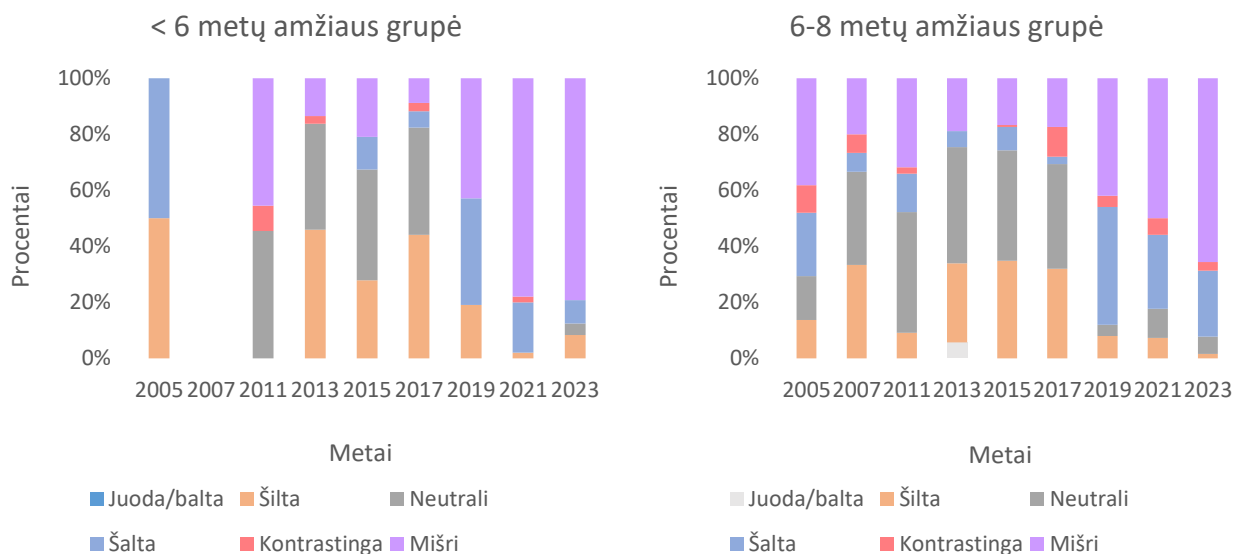
5.3.4 Pokyčių vertinimui skirtų rodiklių analizė pagal amžiaus kategorijas

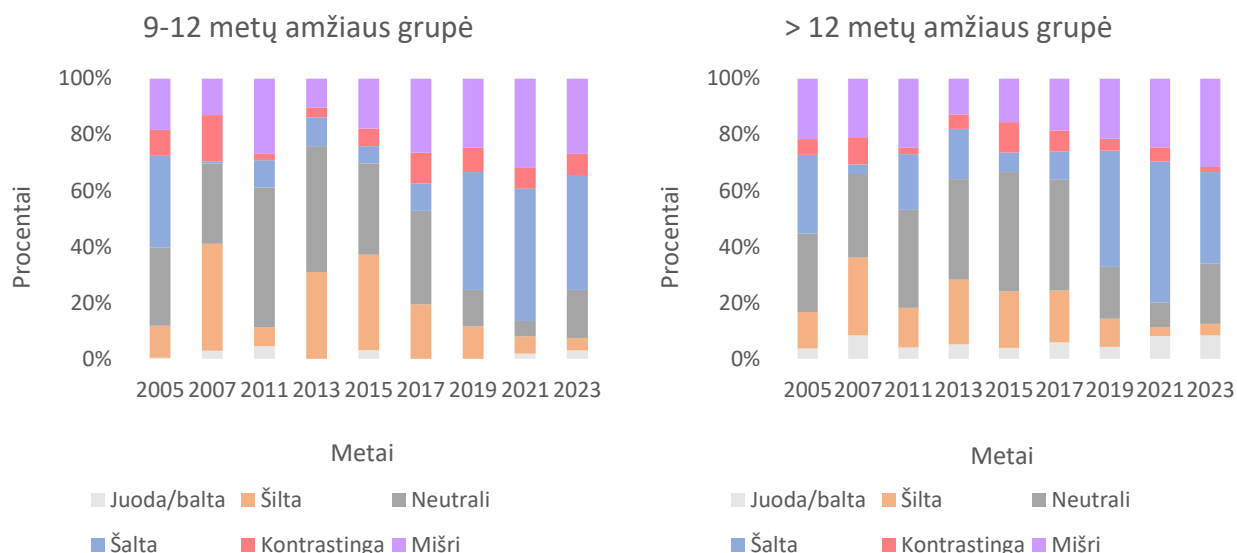
67 pav. pateiktas spalvinių dermių pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas. Esminis skirtumas yra, jog vyresniųjų amžiaus grupių vaikų darbuose mažėja mišrios dermės ir dažniausiai daugėja šaltos. Taip pat, vyresniųjų grupėse nežymiai mažėja šiltos spalvos dermės.

67 pav. Spalvinių dermių pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas

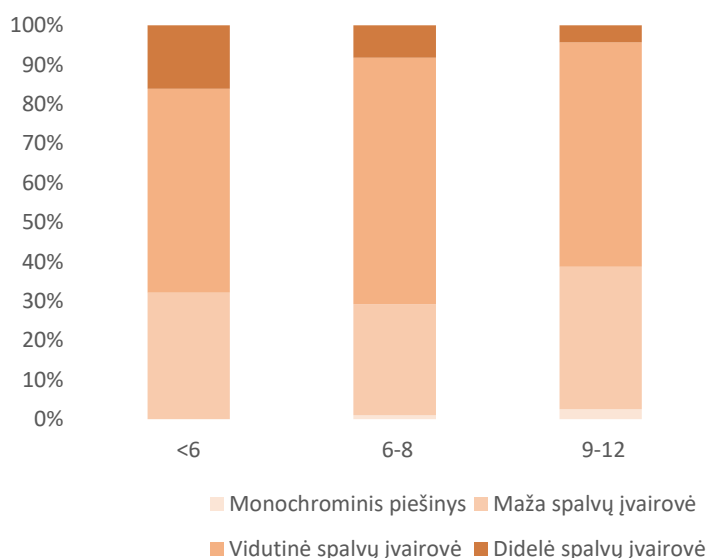
Pokyčių vertinimui sudaryti papildomi grafikai (68 pav.). Galima matyti, jog < 6 ir 6–8 metų amžiaus grupėse didėja mišrios ir šaltos spalvinės dermės naudojimas, ypač 2019–2023 m. Šiose amžiaus grupėse sumažėjo neutralios ir šiltos spalvinės dermės. Vyresniųjų amžiaus grupėse nėra pastebimas toks ryškus mišrios spalvinės dermės mažėjimas. Neutralios spalvos taip pat mažėja, ypač 2019–2023 m. Tais pačiais metais pastebimas ir vis didesnis šaltos spalvinės dermės naudojimas.

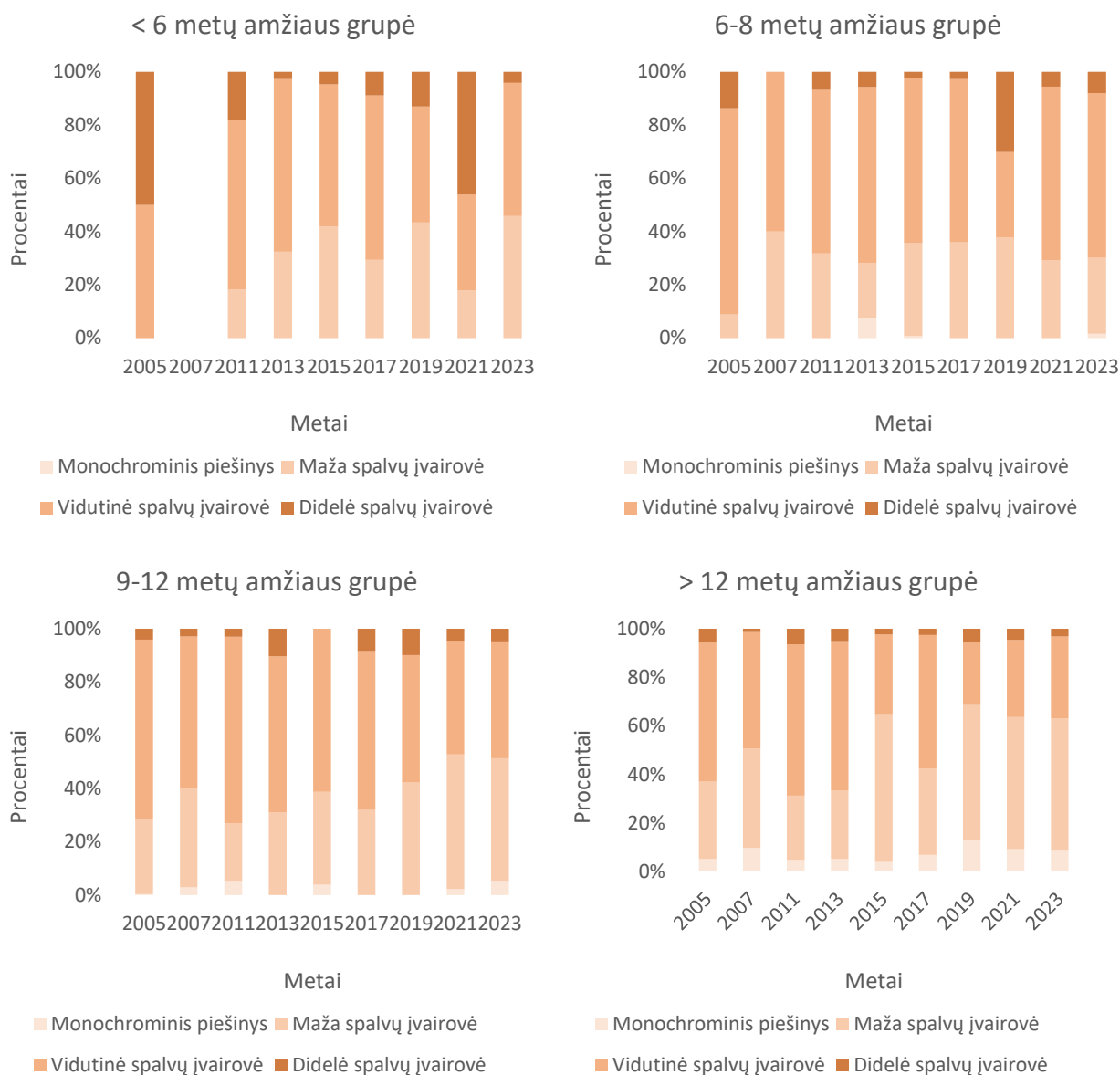
68 pav. Spalvinių derinių pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas skirtingais metais

69 pav. pateiktas spalvinės įvairovės pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas. Pastebima, jog vyresniųjų amžiaus grupių darbuose mažėja darbų su vidutine ir didele spalvų įvairove, bet daugėja monochrominių piešinių bei darbų, kuriuose yra maža spalvų įvairovė.

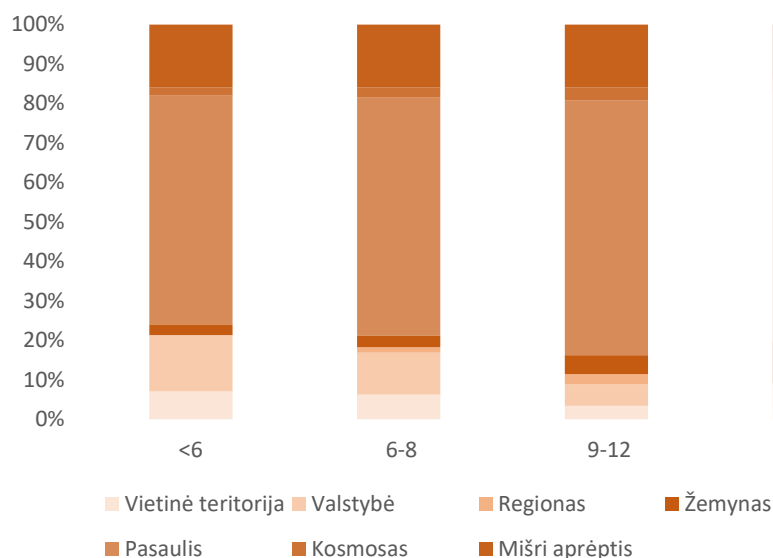
69 pav. Spalvinės įvairovės pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas

Pokyčių vertinimui sudaryti papildomi grafikai (70 pav.). Galima matyti, jog < 6 ir 6–8 metų amžiaus grupėse naudojamas didesnė spalvų įvairovė, o vyresniųjų – mažesnė. Taip pat, beveik tik vyriausioje amžiaus grupėje yra piešiami monochrominiai piešiniai, kurių kiekis didėja paskutiniais metais. Pastebima keletas išskirtinimų < 6 metų amžiaus grupėje, tačiau šią amžiaus grupę analizuoti sudėtinga, nes bendras piešinių kiekis yra mažas.

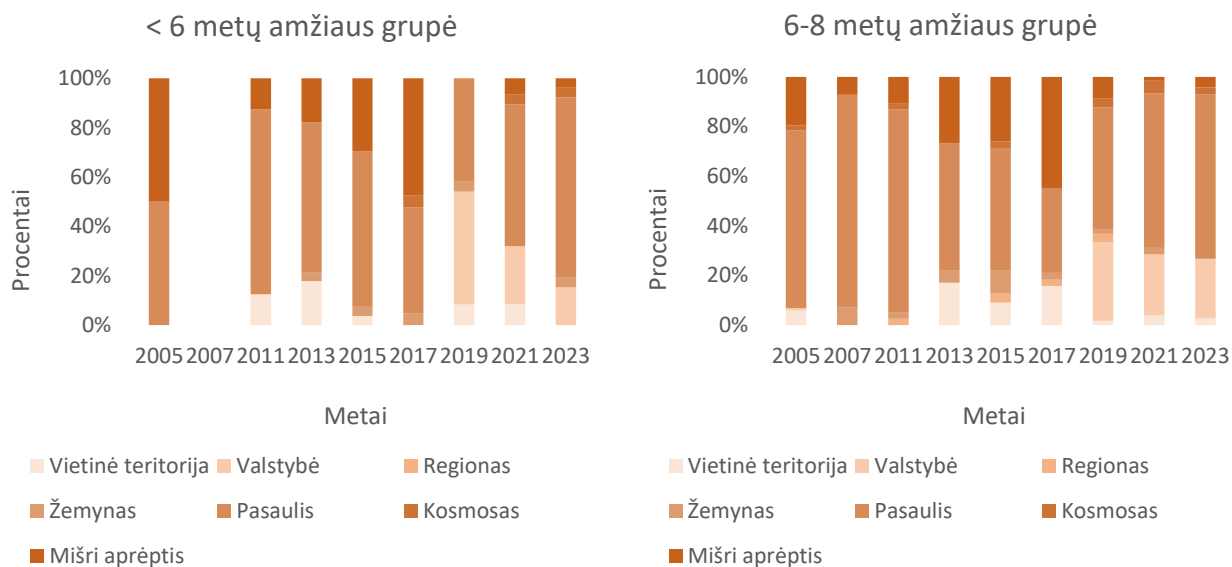
70 pav. Spalvinės įvairovės pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas skirtingais metais

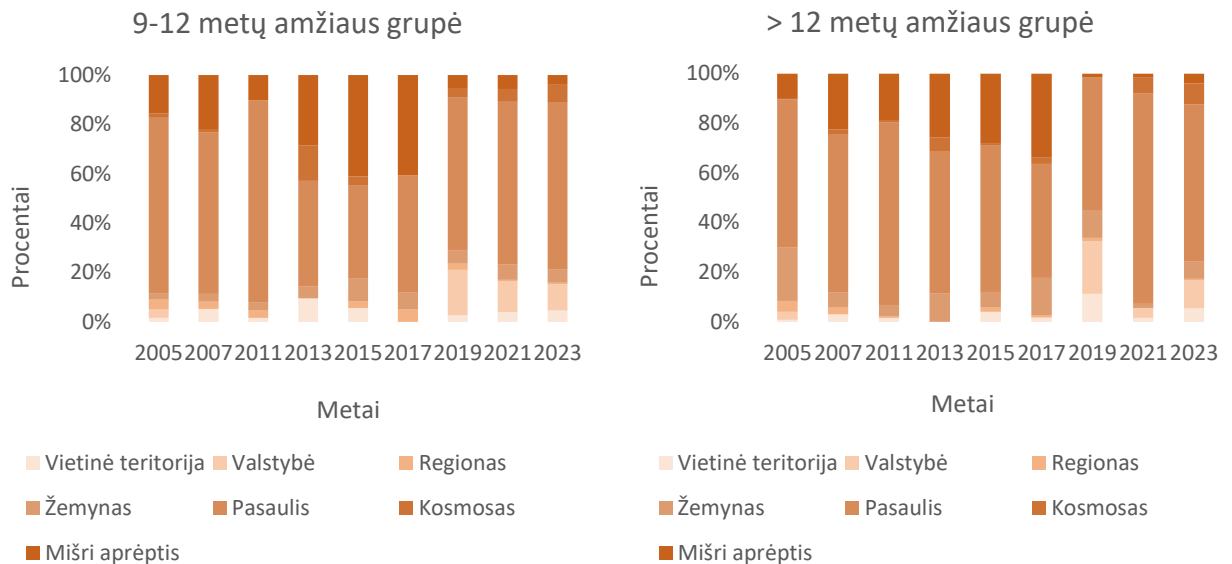
71 pav. pateiktas aprėpties pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas. Pastebima, jog visose amžiaus grupėse didžiausią dalį sudaro pasaulio aprėpties vaizdavimas. Taip pat, jaunesniųjų amžiaus grupėse didesnę dalį sudaro piešiniai, kuriuose perteikiamos valstybės. Vyriausiųjų amžiaus grupėje santykinai didesnę dalį sudaro žemynų vaizdavimas.

71 pav. Vaizduojamos aprėpties pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas

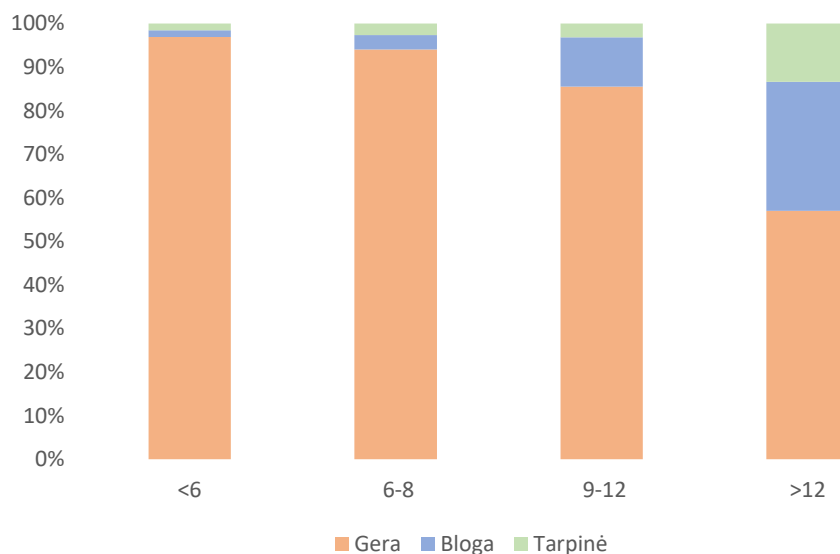
Pokyčių vertinimui sudaryti papildomi grafikai (72 pav.). Pastebima, jog visose amžiaus grupėse 2019–2023 m. laikotarpiu yra daugiau naudojama valstybės aprėptis. Taip pat, galima pastebėti, jog vyriausiųjų amžiaus grupėse daugėja piešinių, kur vaizduojamas kosmosas. Paskutiniais metais visose amžiaus grupėse sumažėjo mišrios aprėpties darbų ir padaugėjo viso pasaulio aprėptį perteikiančių piešinių.

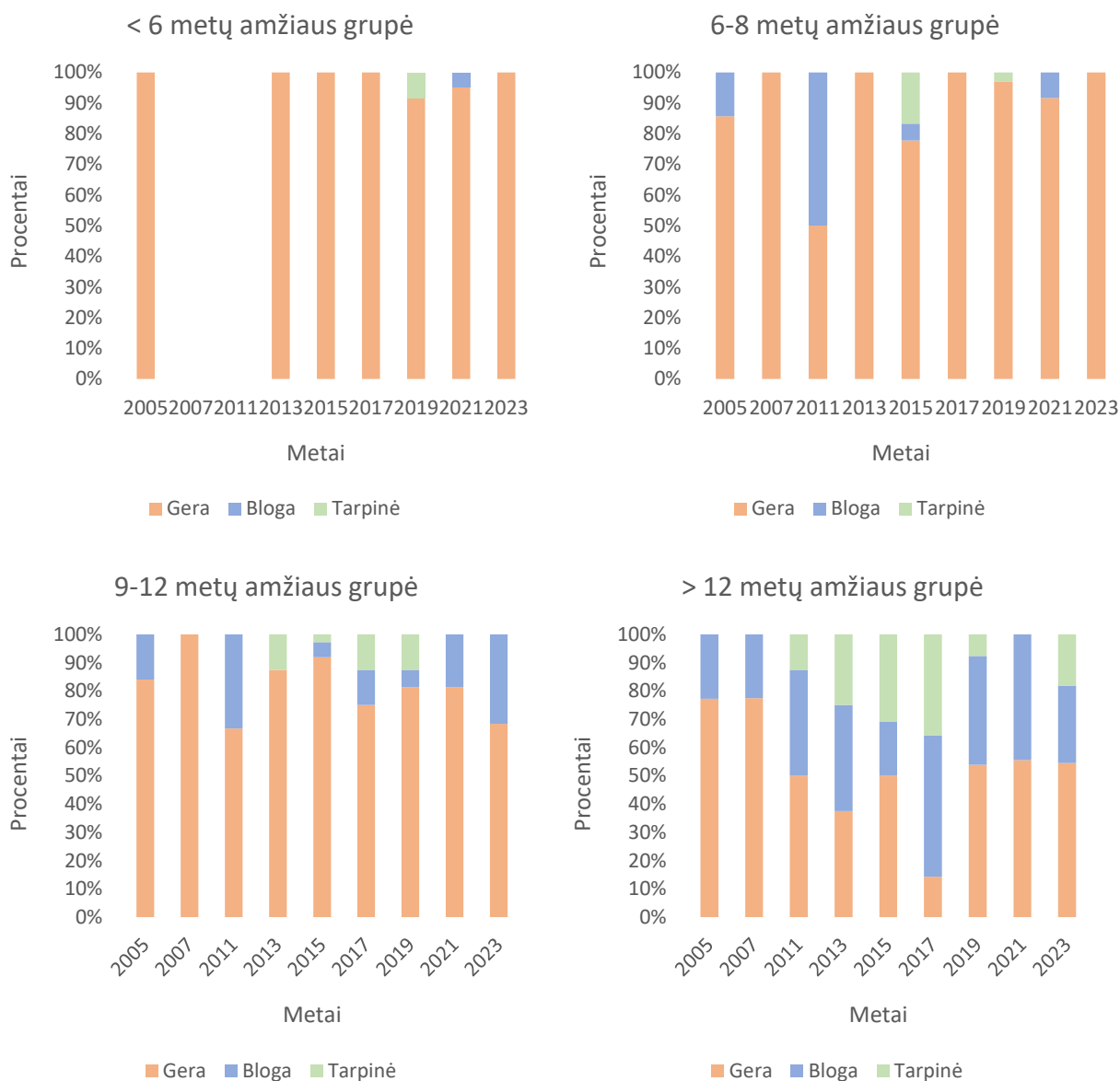
72 pav. Vaizduojamos aprėpties pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas skirtingais metais

73 pav. pateiktas emocijų pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas. Pastebima, jog visose amžiaus grupėse didžiąsą dalį sudaro geros emocijos. Visgi, jaunesniųjų amžiaus grupėse tai sudaro absoliučiai didžiąsą dalį, o vyresniųjų yra vis daugiau piešinių, kur perteikiamos blogos ar tarpinės emocijos. Vyriausiųjų amžiaus grupėje net apie 30% sudarė piešiniai, kuriuose perteikiamos blogos emocijos.

73 pav. Perteikiamų emocijų pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas

Pokyčių vertinimui sudaryti papildomi grafikai (74 pav.). Pastebima, jog didžiausi pokyčiai vyksta vyresniųjų amžiaus grupėse. Jaunusiųjų darbuose vyrauja geros emocijos, kurios visais metais sudaro absoliučią daugumą. Vyriausiųjų darbuose (> 12 metų amžiaus grupė) galima pastebėti, kad didelę dalį sudaro blogų ir tarpinių emocijų piešiniai. Įdomu, jog nors 2019–2023 m. pasaulį ištiko daug įvairių krizių, bet padaugėjo geras emocijas perteikiančių darbų, palyginti su 2011–2017 m. laikotarpiu.

74 pav. Perteikiamų emocijų pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas skirtingais metais

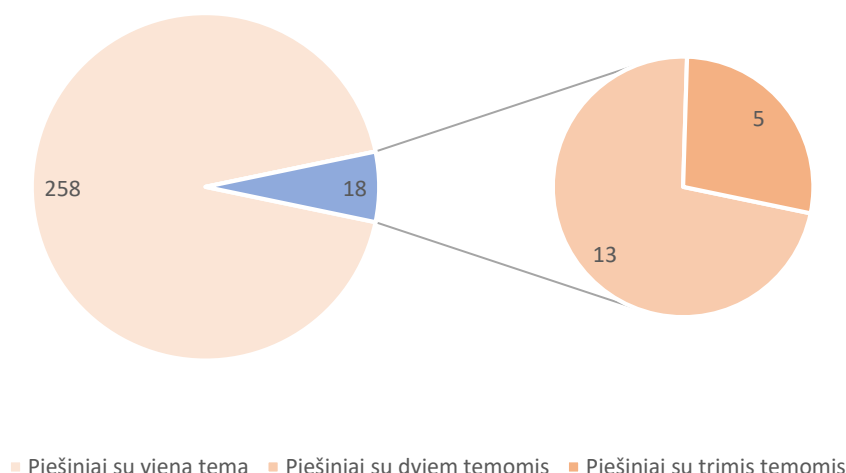
5.4 2020–2023 m. laikotarpio aktualių įvykių ir problemų atspindžiai vaikų sąmonės žemėlapiuose

2019–2023 m. konkursams pateikti piešiniai buvo analizuojami papildomai – ieškoma galimų sąsajų su aplinkos, covid-19 pandemijos, karinės agresijos ir socialinėmis-ekonominėmis problemomis. Šį vertinimą atliko skirtingų disciplinų tyrėjai pagal vieningą, iš anksto sudarytą metodiką, kuris išsamiai aprašyta 4.5 skyriuje. Gauti duomenys analizuoti įvairiais pjūviais – atsižvelgiant į autorių lytį, amžių, pokyčius keičiantis metams.

5.4.1 Įvykių ir problemų atspindžių bendroji analizė

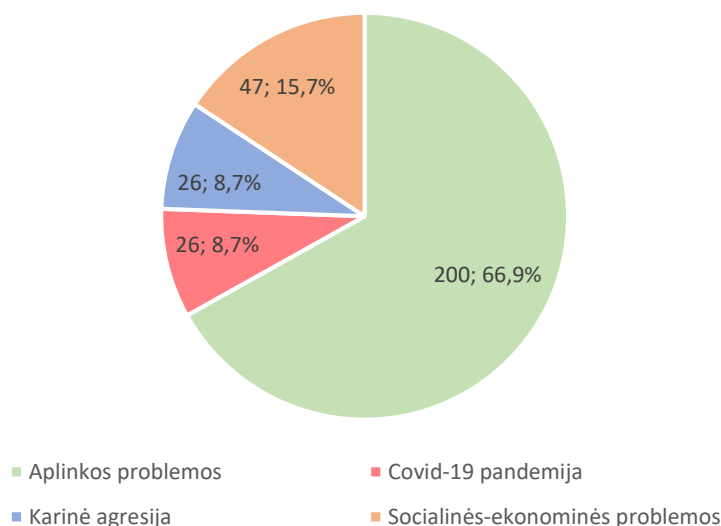
Viso nagrinėti 1 393 piešiniai, pateikti 2019–2023 m. konkursams. Bent viena iš nagrinėjamų temų buvo pastebėta 276 darbuose, t. y. apie 20% visų piešinių. Būtina atkreipti dėmesį, jog tai nereiškia, kad likusiuose darbuose nėra perteikiama jokių idėjų, temų ar

problemų – šiame tyrime buvo koncentruojamasi tik į aplinkos, covid-19 pandemijos, karinės agresijos ir socialines-ekonomines problemas. Iš 276 darbų 18 buvo pastebima daugiau nei viena problema. 13 darbų yra sąsaja su dvejomis problemomis ir 5 su trejomis.

75 pav. Piešiniai, kurie gali būti siejami su nagrinėjamosiomis temomis

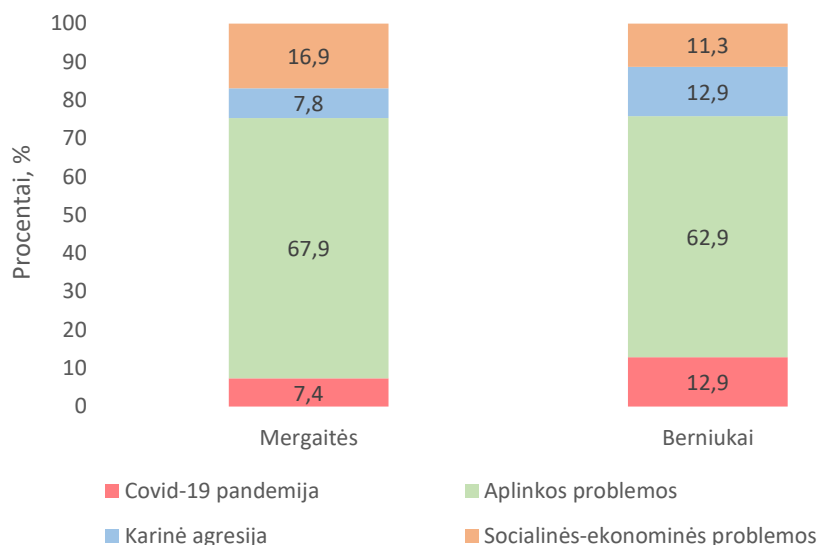
Daugiausiai pastebėta piešinių, kuriuose perteikiamos aplinkos problemos – jų net 200. 47 darbuose identifiikuotas socialinių-ekonominių problemų, 26 Covid-19 pandemijos ir 26 karinės agresijos vaizdavimas. Absoliučiai didžiąją dalį sudaro darbai, susiję su aplinkos problemomis. Būtina atkreipti dėmesį, jog problemos gali būti perteikiamos ne tik neigiamai – dažnai vaikai savo piešiniuose akcentuoja rūšiavimą, suprasdami jo reikšmę ir prasmę. Tai tiesiogiai susiję su aplinkosauga, aplinkos problemomis ir jų sprendimų būdais.

76 pav. Piešinių pasiskirstymas pagal nagrinėjamas temas

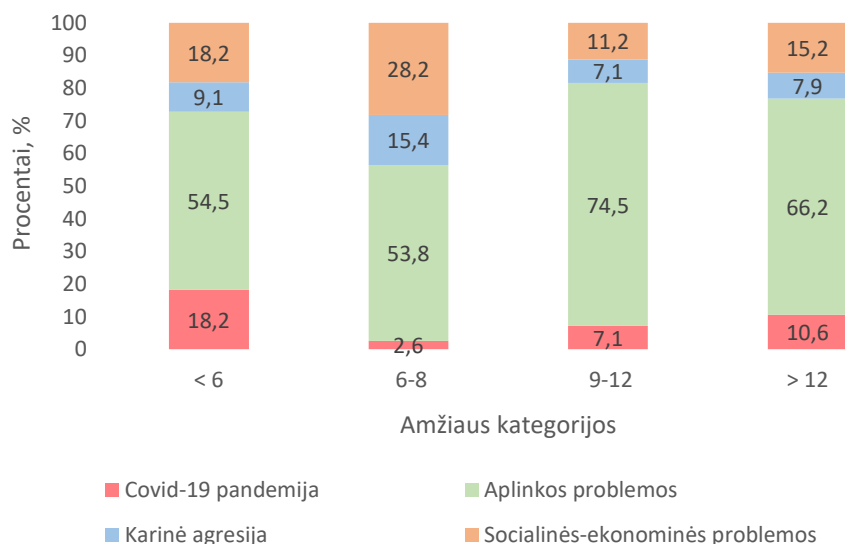
2019–2023 m. darbus piešė 1 126 mergaitės ir 358 berniukai. Tų pačių metų piešinius, kuriuose perteiktos problemos piešė 244 mergaitės ir 62 berniukai. Taigi, beveik 22% visų mergaičių siekė perteikti šiame tyrime analizuojamas problemas. Tuo tarpu berniukų dalis šiek tiek mažesnė ir sudaro apie 17%. Kadangi mergaičių absoliutus skaičius yra beveik 4 kartus didesnis nei berniukų, temų pasiskirstymas tarp lyčių

nagrinėtas atskirai. 77 paveiksle matome, jog mergaitės šiek tiek dažniau renka aplinkos ir socialinių-ekonominių problemų vaizdavimą, o berniukai – karinės agresijos bei Covid-19 pandemijos.

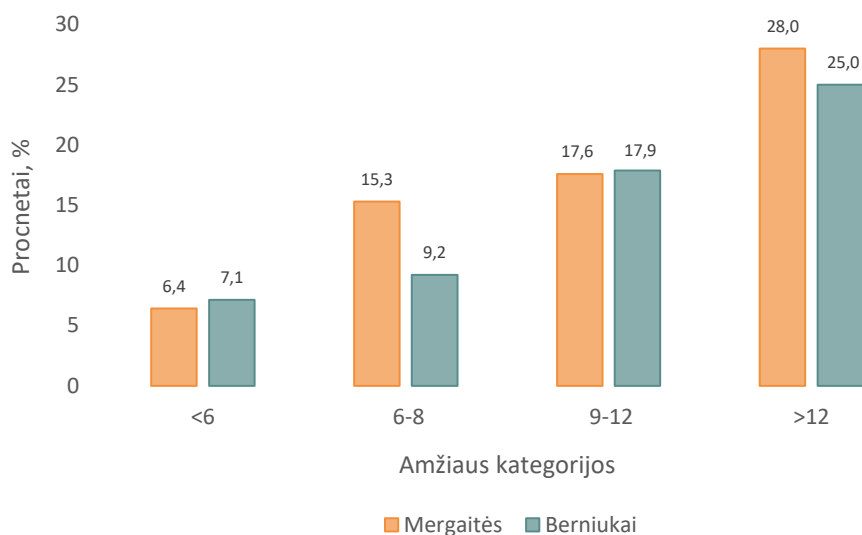
77 pav. Perteikiamų temų pasiskirstymas berniukų ir mergaičių autorių darbuose

Skiriasi temų perteikimo mastas ir skirtingose amžiaus kategorijose. < 6 ir 6–8 metų amžiaus grupėse aplinkos problemos sudaro apie 50%. Tuo tarpu vyresniųjų amžiaus grupėje jos siekia apie 70%. Taip pat, santykinai didesnę dalį jaunesniųjų darbuose sudaro karinės agresijos ir socialinių-ekonominių problemų perteikimas. Įdomu, kad santykinai didžiausią dalį Covid-19 pandemijos vaizdavimas sudaro jauniausiųjų amžiaus grupėje.

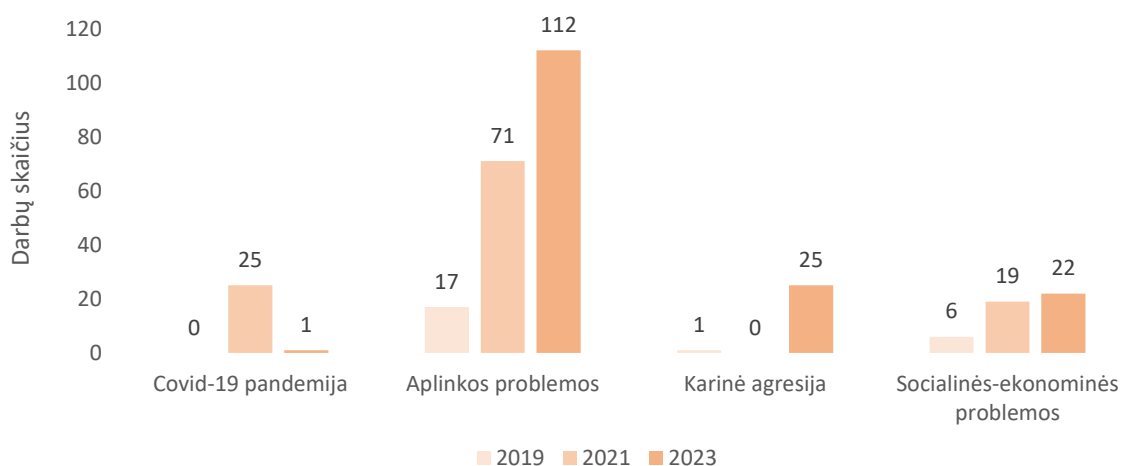
78 pav. Perteikiamų temų pasiskirstymas skirtingose amžiaus grupėse

79 pav. yra pateikiama, kokia dalis mergaičių ir berniukų perteikia analizuojamas problemas skirtingose amžiaus grupėse. Didžiausias skirtumas yra 6–8 metų amžiaus grupėje. Joje mergaitės dažniau vaizduoja vieną iš temų. Taip pat, tiek mergaičių, tiek berniukų piešiniuose daugėja analizuojamų problemų vyresnėse amžiaus grupėse. Didžiausią dalį tokie piešiniai sudaro > 12 metų amžiaus grupėje – čia maždaug ketvirdalyje piešinių galima identifikuoti tyrinėjamas problemas.

79 pav. Mergaičių ir berniukų dalis, kurie perteikia analizuojamas problemas skirtingose amžiaus grupėse

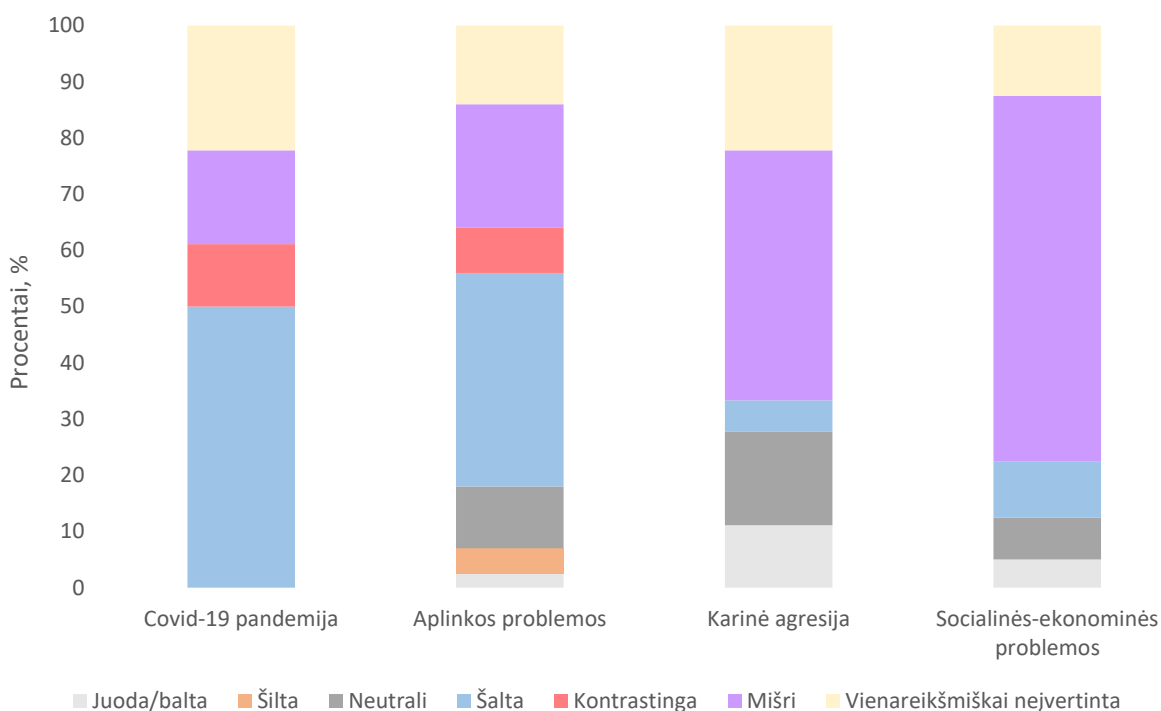
Nagrinėjamas trijų metų laikotarpis, todėl tikslinga analizuoti kaip keičiasi problemų vaizdavimas skirtingais metais. Covid-19 pandemija aktuali 2021 m. Atsižvelgiant į tai, kada Lietuvoje buvo pandemija toks dėsningumas logiškas, tačiau keista, jog 2023 m. darbuose šią problemą vaizdavo tik vienas asmuo. Visgi, darbai gali būti piešiami anksčiau, todėl Covid-19 pandemija galėjo būti aktuali tuo metu. Be to, panašu, jog vaikams tai nepadarė didelio poveikio ilgesnėje perspektyvoje – pasibaigus blogiausiam pandemijos etapui vaikai koncentruojasi į kitas problemas. Pavyzdžiui, pastebimas nuolatinis aplinkos problemų vaizdavimo didėjimas. Tiesa, pačių piešinių skaičius taip pat didėjo nuo 2019 m. iki 2023 m. Karinė agresija aktuali tik 2023 m. – akivaizdu, jog tam didžiausią įtaką padarė Rusijos karas prieš Ukrainą. Nepastebėtas nei vienas piešinys, kuriame būtų bent užuomazga agresorės Rusijos ar apskritai karo palaikymo. Socialinės-ekonominės problemos yra vaizduojamos nuolat. Jų skaičius auga gana proporcingai su bendru piešinių skaičiumi.

80 pav. Analizuojamomis temomis pieštų piešinių pasiskirstymas 2019–2023 m.

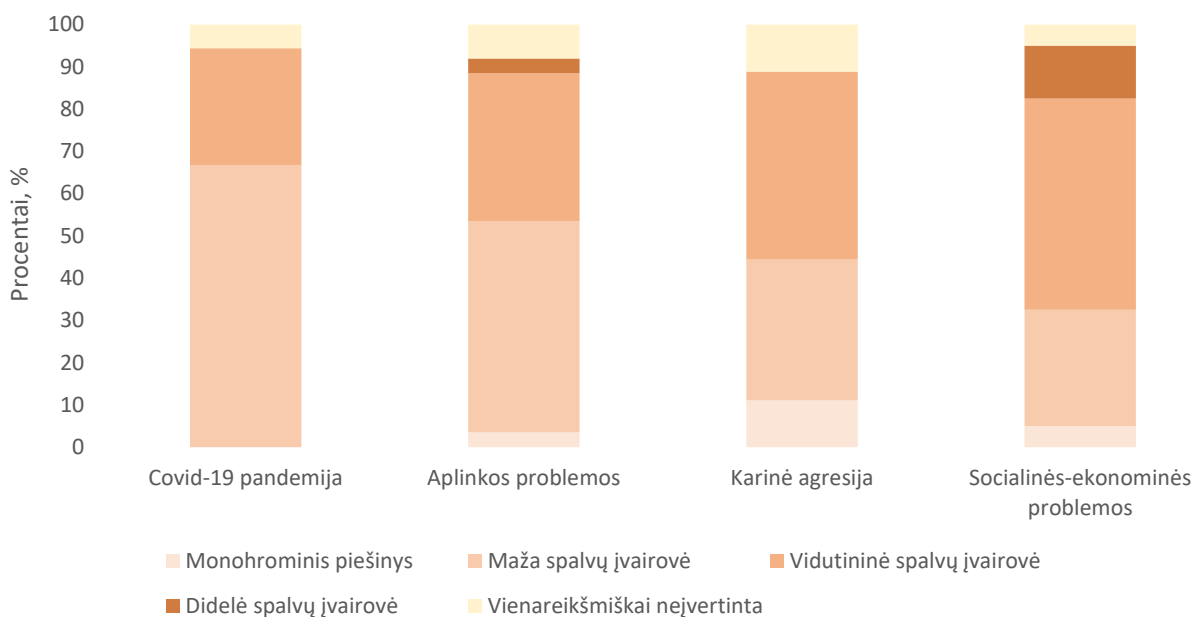
5.4.2 Analizuojamų problemų perteikimo galimos sąsajos su kitais kriterijais

2019–2023 m. piešiniuose siekta ne tik identifikuoti galimas sąsajas su tyrinėjamosiomis problemomis, bet ir įvertinti darbus pagal 4 kriterijus – spalvinę dermę, spalvinę įvairovę, aprėptį ir emocijas. Buvo analizuojamas šių kriterijų pasiskirstymas skirtingose temose. 81 pav. pateikiama spalvinės dermės galima sąsaja su skirtingomis problemomis. Matome, jog šilta spalvų dermė visų temų atveju nėra naudojama apskritai arba sudaro labai mažą dalį. Covid-19 pandemijos ir aplinkos problemos dažnai perteikiamos naudojantis šalta spalvų derme. Karinės agresijos ir socialinių-ekonominių problemų atveju didesnę dalį sudaro mišrios spalvinės dermės naudojimas. Taip pat, nemažą dalį karinės agresijos piešinių sudaro juodai/baltos arba neutralios spalvinės dermės naudojimas.

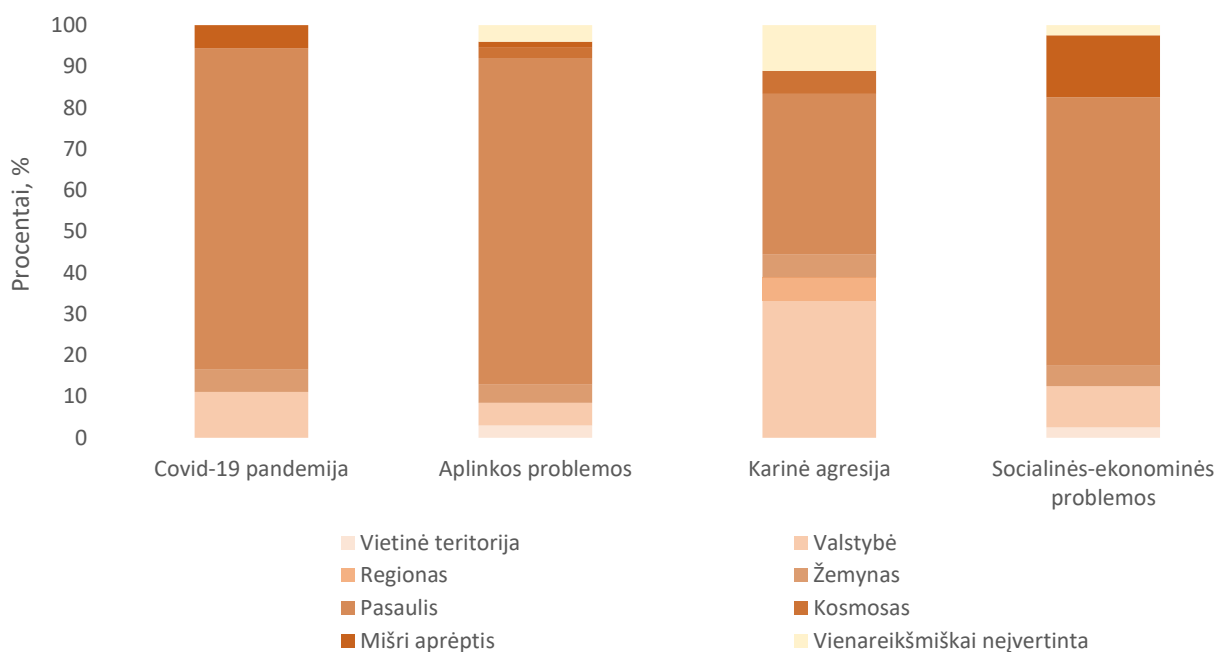
81 pav. Spalvinės dermės galima sąsaja su analizuojamosiomis problemomis

Galima pastebėti skirtumus ir spalvinės įvairovės naudojime (82 pav.). Covid-19 pandemiją perteikiančiuose darbuose dažniausiai naudojama maža spalvų įvairovė, kiek rečiau – vidutinė. Panaši tendencija išlieka ir su aplinkos problemų perteikimu – palyginti su Covid-19 pandemijos piešiniais, čia šiek tiek daugiau vidutinės spalvų įvairovės piešinių ir mažiau mažos spalvų įvairovės. Karinės agresijos atveju matome, jog yra dar daugiau vidutinės spalvos įvairovės piešinių ir mažiau – mažos įvairovės. Taip pat, santykinai nemažą dalį sudaro monochrominiai piešiniai, palyginti su kitas problemas perteikiančiais darbais. Socialinių-ekonominių problemų vaizdavimui dažniausiai renkama vidutinė spalvų įvairovė, kiek mažesnę dalį sudaro maža spalvų įvairovė. Tiesa, šiuose darbuose santykinai nemažą dalį sudaro piešiniai, kuriuose naudojama didelė spalvų įvairovė (palyginti su kitas problemas vaizduojančiais darbais).

82 pav. Spalvinės įvairovės galima sąsaja su analizuojamomis problemomis

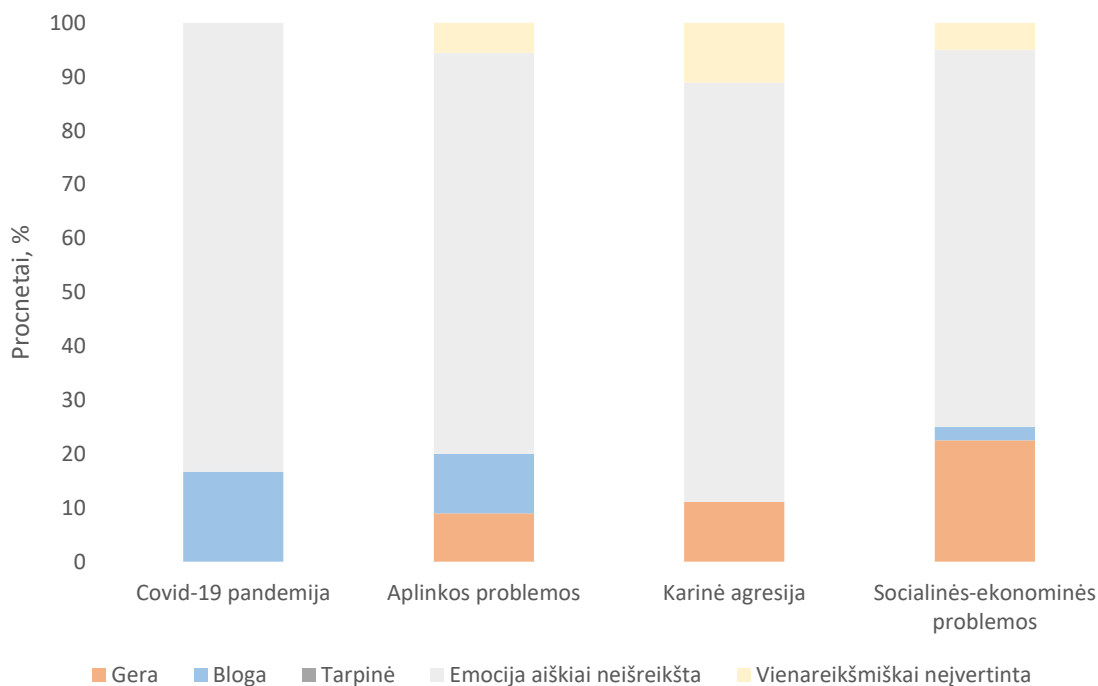
Aprėpties kriterijus yra ypatingai įdomus, nes gali parodyti ne tik skirtumus, bet ir leisti geriau suprasti problemų mastą vaikų akimis (83 pav.). Šiuo atveju galima matyti, jog visų problemų atveju didžiąją dalį darbų sudaro pasaulio aprėpties vaizdavimas. Visgi, akivaizdus išskirtinumas karinės agresijos perteikime – čia apie 40% darbų yra vaizduojama valstybė. Vėlgi, tai galima sieti su Rusijos invazija į Ukrainą ir šių šalių piešimu.

83 pav. Vaizduojamos aprėpties galima sąsaja su analizuojamomis problemomis

Emocijų galima sąsaja su problemomis taip pat nėra vienoda (84 pav.). Visuose piešiniuose, kuriuose vaizduojama Covid-19 pandemija yra blogos emocijos. Aplinkos problemų atveju situacija kiek kitokia – yra piešinių su gera emocija. Tokie piešiniai dažniausiai susiję su skatinimu tausoti aplinką, pavyzdžiui, rūšiavimu. Įdomu, kad karinės agresijos atveju nemažą dalį sudaro piešiniai, kur gali būti pastebima gera emocija – visgi,

tai dažniausiai yra piešiniai, skatinantys taiką, karo stabdymą. Taip pat, panašią dalį sudaro ir piešiniai, kur sudėtinga vienareikšmiškai įvertinti emocijas. Socialinių-ekonominių problemų atveju didelę dalį sudaro geros emocijos piešiniai – vaikai suvokia, pastebi ir siekia atkreipti dėmesį į šias problemas, tik dažnai tą daro nesiekdami sukelti neigiamų emocijų.

84 pav. Perteikiamų emocijų galima sąsaja su analizuojamomis problemomis

IŠVADOS, ĮŽVALGOS IR REKOMENDACIJOS

1. Remiantis literatūros apžvalga, galima teigti, kad didžiojoje dalyje tyrimų analizuojamos piešiniuose naudojamos priemonės – spalvos, užrašai, objektai bei jų galimos sąsajos su vaikų emocijomis ir nuotaikomis. Tam tikslui pasiekti atliekami eksperimentai ar vykdomi interviu su vaikais. Tyrimai, kuriuose sukauptos žinios būtų pritaikytos didelės imties piešinių vertinimui ir bendrųjų tendencijų nustatymui atlikti retai.
2. Atlikti tyrimai atskleidžia, kad galima pastebėti neigiamą Covid-19 pandemijos, aplinkosaugos problemų, socialinių-ekonominių veiksnių ir karinės agresijos įtaką vaikams. Tai dažniausiai pasireiškia per neigiamas emocijas – nuolatinį nerimą, stresą, baimę – kurios gali įtakoti bendrą vystymąsi, paveikti elgesį, mokymosi procesą, kenkti bendrai fizinei bei psichologinei sveikatai. Tyrimai, kuriuose būtų analizuojamos šių neigiamų aspektų išraiškos vaikų piešiniuose atliekami retai.
3. Atlikus bendrąją tyrimo duomenų analizę nustatytos šios tendencijos:
 - a) mergaičių autorių yra ~3,2 karto daugiau nei berniukų. Ši tendencija nesikeičia visu tyrinėjamu laikotarpiu. Jaunesnio amžiaus kategorijose santykis mažesnis nei 3, tačiau vyriausioje amžiaus grupėje (> 12 metų) mergaičių autorių yra net ~4,3 karto daugiau nei berniukų;
 - b) didžiąją dalį (virš 70%) darbų piešia 9–12 ir > 12 metų amžiaus vaikai. Ši tendencija išlieka visu tyrinėjamu laikotarpiu. Pastebimas jauniausios amžiaus kategorijos piešinių sumažėjimas – mažiausia dalis nuo 2011 m.;
 - c) absoliučią daugumą (> 90%) sudaro individualūs darbai. Grupinius darbus, kaip ir individualius, daugiausia piešia mergaitės. Pastebima, kad grupinius darbus dažniau teikia jaunesnių, o individualius – vyresnių amžiaus kategorijų dalyviai.
4. Atlikus palyginamąją analizę su ankstesnių konkursų tyrimų medžiaga pastebėtos šios tendencijos:
 - a) 2019–2023 m. piešiniuose išaugo šaltos spalvinės dermės naudojimas. Tuo pačiu laikotarpiu pasikeitė spalvinės įvairovės naudojimas – iki 2019 m. didžiausią dalį sudarė piešiniai su didele spalvine įvairove, o nuo 2019 m. – maža. Visu nagrinėjamu laikotarpiu didžiausią dalį sudarė pasaulio aprėpties vaizdavimas. Piešinių su aiškiai išreikšta emocija daugiausia pastebėta 2019 m. – 33,8%;
 - b) 2019–2023 m. mergaičių piešiniuose labai sumažėjo neutralios spalvinės dermės, o padaugėjo – šiltos bei mišrios. Berniukų darbuose labai padaugėjo mišrios bei šiek tiek šaltos spalvinės dermės darbų. Tiek mergaičių, tiek berniukų darbuose 2019–2023 m. sumažėjo vidutinės spalvų įvairovės piešinių, tačiau padaugėjo – mažos. Pastebima, kad abiejų lyčių vaikų piešiniuose sumažėjo mišrios aprėpties darbų, bet padaugėjo vaizduojančių pasaulį bei kosmosą. Įvertinus darbus, kuriuose aiškiai išreikšta emocija pastebėta, kad 2019–2023 m. padaugėjo tiek mergaičių, tiek berniukų darbų su geromis emocijomis;
 - c) 2019–2023 m. < 6 bei 6–8 metų amžiaus grupėse didėjo mišrios ir šaltos spalvinės dermės naudojimas. Pastebima, jog visose amžiaus grupėse 2019–2023 m. laikotarpiu yra daugiau naudojama valstybės aprėptis, o vyriausiųjų

amžiaus grupėse daugėja piešinių, kur vaizduojamas kosmosas. Didžiąją dalį darbų, kur aiškiai išreikštos emocijos, sudaro geros emocijos visu tiriamu laikotarpiu. Tik vyriausiųjų amžiaus grupėje emocijų įvairovė didesnė. Tiesa, ir šioje amžiaus grupėje gerų emocijų daugiau 2019–2023 m.

5. Atlikus 2019–2023 m. darbų analizę, vertinant galimus 2020–2023 m. laikotarpio įvykių ir problemų atspindžius juose, pastebėta:
 - a) didžiausioje dalyje (apie 67%) piešinių galima identifikuoti aplinkosaugines problemas. Mergaitės šiek tiek dažniau renkasi aplinkos ir socialinių-ekonominių problemų vaizdavimą, o berniukai – karinės agresijos bei Covid-19 pandemijos;
 - b) vyresniųjų amžiaus grupėse didesnę dalį sudaro aplinkos problemų perteikimas (apie 20% daugiau). Santykinai didžiausią dalį Covid-19 pandemijos vaizdavimas sudaro jauniausiųjų amžiaus grupėje;
 - c) tiek berniukų, tiek mergaičių piešiniuose pastebimas problemų vaizdavimas vis vyresniame amžiuje. < 6 metų amžiaus grupėje tik apie 7% darbų galima identifikuoti analizuojamas temas, kai tuo tarpu > 12 metų amžiaus grupėje – apie 26–27% darbų;
 - d) nuo 2019 m. pastebimas nuolatinis aplinkos problemų vaizdavimo augimas. 2023 m. pastebėti 25 darbai, kurie gali būti siejami su karine agresija. Nepastebėtas nei vienas piešinys, kuriame būtų bent užuomazga agresorės Rusijos ar apskritai karo palaikymo.
6. Atlikus analizuojamų problemų perteikimo galimas sąsajas su kitais kriterijais analizę pastebėta:
 - a) šilta spalvų dermė visų temų atveju nėra naudojama apskritai arba sudaro labai mažą dalį;
 - b) piešiniuose, kuriuose identifikuojamos galimos sąsajos su analizuojamomis problemomis yra naudojama mažesnė įvairovė;
 - c) didžiosios dalies darbų atveju problemos vaizduojamos pasaulio aprėptyje. Išskirtinumas su karine agresija – čia dažniausiai vaizduojamas valstybės lygmuo;
 - d) piešiniuose, kur galima išvelgti sąsają su analizuojamomis problemomis, dažniausiai nėra aiškiai išreikštų emocijų.

Rekomendacijos, pasiūlymai ir ateities tyrimai:

1. Tyrimo metu darbus vertino 5 žmonių komanda, sudaryta iš skirtingų sričių studentų/specialistų. Vertinimo rezultatai parodė, kad tie patys darbai, pagal tam tikrus kriterijus, gali būti įvertinti nevienodai. Dėl šios priežasties, darbų vertinimą prasminga atlikti ne vienam tyrėjui, o tyrėjų komandai – tokiu būdu gali būti sumažinama subjektyvumo įtaka. Siūloma į komandą įtraukti kartografus, pedagogus bei tyrinėjamas temas gerai išmanančius specialistus. Taip pat, gali būti naudingos psichologų, socialinių darbuotojų įžvalgos, ypač, vertinant vaikų bendrąją raidą, psichologinę būseną, vyraujančias nuotaikas ir jausmus.
2. Tyrimo pradžioje buvo atliktas pusiau struktūrizuotas interviu su piešinių autoriais. Rekomenduojama tokiu būdu atlikti piešinių vertinimo metodikos patikrą. Tyrėjams įvertinus vaikų piešinius, galima atlikti tam tikrų kriterijų patikrą, pavyzdžiui,

emocijos ar perteikiamos temos. Tai leistų ne tik patikrinti vertintų piešinių rezultatus, bet ir statistiškai apskaičiuoti metodikos patikimumą.

3. Rekomenduojama į darbų vertinimo metodiką įtraukti patikimumo kategorijas, kurios gali būti sudarytos, atsižvelgiant į piešinio pavadinimą, naudojamus simbolius ir užrašus. Jei analizuojami konkursui pateikti darbai, būtina įvertinti ir patikrinti ar pavadinimas tikrai buvo sugalvotas piešusio vaiko. Kategorijos gali užtikrinti rezultatų patikimumą – jei didžioji dalis piešinių yra žemos patikimumo kategorijos, tikėtina, kad ir patys rezultatai yra nepatikimi.
4. Tyrimo eigoje buvo susipažinta su panašius tyrimus atliekančiais tyrėjais užsienio šalyse (skaitytas bendras pranešimas tarptautinėje konferencijoje). Tyrimo vykdytojai mano, kad prasminga atlikti tarptautinį tokio pobūdžio tyrimą. Tarptautinio bendradarbiavimo svarba čia kyla iš skirtingų šalių konteksto ir galimybės palyginti, kaip vaikų sąmonė formuojasi ir reaguoja į globalias krizes (pvz., pandemijas, klimato kaitą, ekonomines krizes). Tyrimo rezultatai gali padėti geriau suprasti vaikų psichologines reakcijas ir jų sąmonės raidą krizių metu, atsižvelgiant į regioninius skirtumus. Tai gali turėti reikšmingą indėlį į edukacijos, socialinės politikos formavimą ir psichologinės paramos teikimą krizės sąlygomis įvairiose šalyse.
5. Sukurtas atviras duomenų rinkinys yra unikali medžiaga ateities tyrimams. Susisteminti piešiniai su struktūrizuota informacija apie darbų autorius suteikia galimybę visiškai koncentruotis į darbų vertinimą. Atviras duomenų rinkinys pasiekimas tiek visai mokslo bendruomenei, tiek plačiajai visuomenei. Tikimasi, kad tai leis į panašaus pobūdžio tyrimus pritraukti daugiau kitų sričių tyrėjų ir specialistų. Sukurtas atviras duomenų rinkinys gali būti pavyzdys tarptautinei bendruomenei – kiekviena valstybė turi galimybę sukurti tokio pobūdžio atvirą duomenų rinkinį, o galbūt verta svarstyti apie vieningą, visų konkurse dalyvaujančių valstybių atvirą vaikų sąmonės žemėlapių duomenų rinkinį. Toks duomenų rinkinys leistų užtikrinti tyrimų tarptautiškumą, skatintų bendradarbiavimą.

6 PROJEKTO VYKDYMO EIGOS IR GAUTŲ REZULTATŲ SANTRAUKA

Tyrimo metu atlikta išsami Lietuvoje ir užsienyje vykdytų panašaus pobūdžio tyrimų analizė, kuri neapsiriboja tik tyrimais apie kartografinius kūrinius bei jų analizė – skirtas papildomas dėmesys bendrajai vaikų raidai, naudojamų spalvų, simbolių ar kitų grafinių išraiškos priemonių analizei, galimai krizinių laikotarpių įtakai vaikų raidai bei tokių įvykių išraiškai vaikų piešiniuose. Medžiaga susisteminta ir pateikta išsamioje projekto ataskaitos (toliau – išsami ataskaita) versijoje (3 skyrius).

Atliktas vaikų piešinių konkursui 2021 m. ir 2023 m. pateiktų darbų sisteminimas. Sukurtas Lietuvoje vykusių nacionalinių vaikų žemėlapių konkurso etapų darbų (2005–2023 m.) atviras mokslinių duomenų rinkinys (daugiau nei 4 000 darbų). Tarptautinė kartografų asociacija konkursą organizuoja nuo 1993 m., o Lietuvoje jis organizuojamas nuo 2003 m., tačiau tai pirmasis tokio pobūdžio atviras mokslinių duomenų rinkinys. Pasiekiamas Nacionaliniame atviros prieigos mokslinių tyrimų duomenų archyve (<https://shorturl.at/1Uuwv>).

Atliktas pusiau struktūrizuotas interviu su konkurso dalyviais, siekiant geriau suprasti vaikų perteikiamas emocijas. Edukologijos srities studentė atliko išsamią šio struktūrizuoto interviu analizę (išsami ataskaita, 5.1. poskyris).

Sukurta unikali tyrimo metodika vaikų piešinių vertinimui. Lietuvoje nebuvo vykdytas tyrimas, kurio metu darbus vertintų 5 skirtingų sričių specialistai. Sukurta metodika skirta identifikuoti tyrime analizuojamų krizinių laikotarpių galimas žinutes, nustatyti vertinimo patikimumo kategorijas. Darbas vertintas ne vieno asmens, todėl sukurta loginė seka leidžia apjungti skirtingų asmenų vertinimo rezultatus. Vaikų piešinių vertinime visada išlieka subjektyvumo faktorius, tačiau šiame tyrime jis sumažintas iki minimumo dėl tyrėjų skaičiaus ir tarpdisciplininių sričių studentų įsitraukimo. Sukurta metodika ne tik krizinių laikotarpių galimų žinučių identifikavimui, bet ir skirtingų laikotarpių piešinių palyginimui pagal įvairius kriterijus – aprėptį, spalvinę dermę, įvairovę ir perteikiamas emocijas (išsami ataskaita, 4 skyrius).

Sukurta metodika pritaikyta praktiškai – įvertinti 1 393 darbai pagal skirtingus kriterijus – aprėptį, spalvinę dermę, įvairovę ir emocijas. Atlikta palyginamoji analizė su ankstesnių metų konkursų darbais, analizuotas skirtingų darbų pasiskirstymas pagal autorių lytį, amžių. Įvertintos galimos krizinių laikotarpių žinutės vaikų piešiniuose – atlikta išsami analizė pagal autorių lytį, amžių. Vertinti galimi ryšiai tarp perteikiamų žinučių ir kitų analizuotų kriterijų (aprėpties, emocijų ir kt.). Sudaryta daugiau nei 40 diagramų su išsamiais aprašymais ir įžvalgomis (išsami ataskaita, 5 skyrius).

Tyrimo rezultatai pristatyti 2 tarptautinėse mokslinėse konferencijose (Social innovations for sustainable regional development ir EuroCarto2024). Publikuotos abiejų pranešimų santraukos, kurios atvirai pasiekiamos internete. Parengta vaikų žemėlapių knygos „Mano nuostabi Lietuva“ antroji dalis – elektroninė ir spaudai skirta versija. Parengtas mokslo populiarinimo straipsnis žurnale „Savaitė“ (tiražas apie 200 tūkst.). Tyrėja Roberta Budreckaitė yra parengto straipsnio aukšto lygio moksliniam žurnalui bendraautorė. Kitų tyrėjų indėlis į rengiamą straipsnį buvo mažesnis (nėra bendra autoriai, straipsnyje minima padėka), nes šiuo atveju buvo reikalingos būtent edukologijos srities specialisto žinios. Straipsniui panaudota tik minimali dalis viso tyrimo, todėl tyrimo vykdytojai planuoja publikuoti dar vieną mokslinį straipsnį iš gautų rezultatų. Tyrimas buvo viešinamas Lietuvos kartografų draugijos organizuojamose renginiuose, socialinėse medijose, sukurta tyrimui skirta skiltis Lietuvos kartografų draugijos svetainėje.

<p>Parengta išsami ataskaita, kurioje pateiktas tiek bendrasis projekto aprašas, strateginis planas, tiek išsamus mokslinio tyrimo aprašas – literatūros analizė, metodika, rezultatai, išvados ir rekomendacijos.</p>
<p>1.1 Parengtos/įteiktos spaudai/priimtos/paskelbtos mokslines publikacijos (per projekto įgyvendinimo laikotarpį)</p>
<p>Straipsnis moksliniam žurnalui:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Giedrė Beconytė, Inga Vidugirytė, Roberta Budreckaitė. <i>Changing map: Local and Global Awareness in Maps by Children of Lithuania, 2005–2023</i>. Children's Geographies (įteikta spaudai). Straipsnyje minima padėka visiems tyrėjams, tačiau bendraautorė viena, dėl specifinio indėlio iš edukologijos srities perspektyvos. Panaudota maža dalis iš viso tyrimo, todėl planuojama ateiti tęsti bendradarbiavimą ir publikuoti dar vieną straipsnį į aukšto lygio mokslinį žurnalą. <p>Publikuotos pranešimų santraukos konferencijų medžiagoje (recenzuojamos, pasiekiamos internete):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kostas Gružas, Roberta Budreckaitė, Karolina Černiavska, Samanta Klusytė, Gabrielė Zubovič, Giedrė Beconytė, and José Jesús Reyes Nuñez. <i>Reflections of Global Crises in Childrens' Maps of 2019–2023: Lithuania and Hungary</i>. Abstr. Int. Cartogr. Assoc., 7, 49, https://doi.org/10.5194/ica-abs-7-49-2024, 2024. - K. Gružas, K. Černiavska, S. Klusytė, R. Budreckaitė, G. Zubovič. <i>Global challenges through children's eyes: insights from childrens' drawn mind maps of 2019–2023</i>. The 20th International conference „Social Innovations for Sustainable Regional Development”: Klaipėda, Lithuania, April 25-26, 2024. Abstracts of reports. Klaipėda: Klaipėda University, 2024, p. 95.
<p>1.2. Pranešimai tarptautinėse konferencijose</p>
<p><i>Skaityti du pranešimai tarptautinėse konferencijose:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Kostas Gružas, Roberta Budreckaitė, Karolina Černiavska, Samanta Klusytė, Gabrielė Zubovič, Giedrė Beconytė, and José Jesús Reyes Nuñez. <i>Reflections of Global Crises in Childrens' Maps of 2019–2023: Lithuania and Hungary</i>. EuroCarto2024: Vienna, Austria, September 9–11, 2024. - K. Gružas, K. Černiavska, S. Klusytė, R. Budreckaitė, G. Zubovič. <i>Global challenges through children's eyes: insights from childrens' drawn mind maps of 2019–2023</i>. The 20th International conference „Social Innovations for Sustainable Regional Development”: Klaipėda, Lithuania, April 25-26, 2024.
<p>1.3 Kita projekto metu sukurta mokslinė produkcija</p>
<p>Mokslo populiarinimas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - parengtas mokslo populiarinimo straipsnis žurnalui „Savaitė“ – „Pasaulis vaikų akimis skleidžiasi žemėlapiuose“. Tiražas apie 200 tūkst., straipsnio kopija pasiekama Kartografijos ir geoinformatikos katedros interneto svetainėje. - parengta vaikų žemėlapių knygos „Mano nuostabi Lietuva“ antroji dalis – elektroninė ir spaudai skirta versija. <p>Atviras mokslinių duomenų rinkinys:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sukurtas atvirų mokslinių duomenų rinkinys – vaikų žemėlapių konkurso darbų skaitmeninių kopijų archyvas ir duomenų bazė, skelbiamas Nacionalinio atviros prieigos mokslinių tyrimų duomenų archyvo informacinėje sistemoje MIDAS. Samanta Klusytė, Kostas Gružas, Roberta Budreckaitė, Karolina Černiavska ir Gabrielė Zubovič (2024).

<p>Lietuvos vaikų žemėlapiai [Duomenų rinkinys]. Nacionalinis atviros prieigos mokslinių tyrimų duomenų archyvas (MIDAS).10.18279/MIDAS.LietuvosVaikuZemelapiai.209539</p> <p>Išsami projekto ataskaita:</p> <ul style="list-style-type: none"> - parengta išsami projekto ataskaita, kurioje pateikiamas tiek bendrasis projekto, tiek mokslinio tyrimo aprašas su esminėmis jo dalimis (literatūros analizė, metodika, rezultatai, išvados ir rekomendacijos). Ataskaitą sudaro 140 puslapių. Ji pasiekama Kartografijos ir geoinformatikos katedros interneto svetainėje bei pridedama kaip priedas prie šios ataskaitos.
<p>1.4. Paraiškoje numatyto projekto darbo plano išpildymas, numatytų tikslų pasiekimas</p>
<p>Projekto darbo planas išpildytas 100%, visi kelti tikslai pasiekti. Dalis rezultatų viršijo numatytą darbo planą ir keliamus tikslus.</p> <ol style="list-style-type: none"> I. Pasirengimas projektui, planavimas, pirminė analizė – išsami ataskaita, 1–2 skyrius. II. Šaltinių analizė ir duomenų tvarkymas – išsami ataskaita, 3 skyrius. III. Mokslinio tyrimo metodikos parengimas – išsami ataskaita, 4 skyrius. IV. Mokslinis tyrimas – išsami ataskaita, 3–5 skyrius. V. Praktinių rezultatų rengimas ir viešinimas – išsami ataskaita, 4–5 skyrius. Dalis praktinių rezultatų (pavyzdžiui, mokslo populiarinimo straipsnis) nėra aprašyti išsamioje ataskaitoje. Visgi, išsamioje ataskaitoje nepaminėti praktiniai rezultatai pateikti šios ataskaitos 1.1.–1.3. punktuose. VI. Mokslinių rezultatų rengimas ir viešinimas – išsami ataskaita. Dalis mokslinių rezultatų (pavyzdžiui, publikuotos santraukos) nėra aprašyti išsamioje ataskaitoje. Visgi, išsamioje ataskaitoje nepaminėti praktiniai rezultatai pateikti šios ataskaitos 1.1.–1.3. punktuose. <p>Aukščiau aprašytas darbo planas yra abstrakti versija iš teiktos paraiškos. Ši ataskaita ir išsami ataskaita pagrindžia, jog darbo planas išpildytas 100%.</p> <p>Mokslinio tyrimo tikslas ir jam pasiekti kelti uždaviniai įgyvendinti 100% (išsami ataskaita, 3–5 skyriai, išvados ir rekomendacijos).</p> <p>Tikslas: įvertinti krizių laikotarpio (2020–2023 m.) atspindžius Lietuvos vaikų sąmonės žemėlapiuose – pasiekta 100%.</p> <p>Uždaviniai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Susipažinti su užsienyje ir Lietuvoje vykdytais vaikų sąmonės žemėlapių statistiniais tyrimais bei su vaikų piešiniuose perteikiamų idėjų analizės galimybėmis, ypatumais ir metodais – pasiekta 100%. 2. Atlikti Lietuvoje vykusių dviejų nacionalinių vaikų žemėlapių konkursų (2021 ir 2023 m.) etapų darbų sisteminimą ir skaitmeninimą, parengti atvirą duomenų rinkinį – skaitmeninių kopijų archyvą ir duomenų bazę – pasiekta 100%. 3. Išanalizuoti vaikų kartografiniuose piešiniuose naudojamus teminius simbolius ir tekstus, grafinės raiškos priemonėmis perteikiamas emocijas ir idėjas. Įvertinti ir sistemiškai aprašyti 2020–2023 m. laikotarpio aktualių įvykių ir problemų (Covid-19 pandemija, karas Ukrainoje, klimato kaita, tarša ir kt.) atspindžius tyrimo medžiagoje – pasiekta 100%. 4. Remiantis anksčiau atliktomis studijomis, palyginti ir įvertinti pokyčius lyginant su ankstesnių konkursų (2005–2019 m.) tyrimų medžiaga – pasiekta 100%.
<p>1.5. Tolesnės temos plėtojimo, rezultatų įdiegimo perspektyvos bei pritaikomumas</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Projekto metu buvo nuolat bendraujama ir konsultuojamasi su panašaus pobūdžio tyrimus Lietuvoje nuolat vykdančia prof. Giedre Beconyte. Vienas iš tyrėjų kartu parašė mokslinį

straipsnį, skaitytas bendras pranešimas tarptautinėje konferencijoje, sudaryta vaikų žemėlapių knyga. Šis bendradarbiavimas bus tęsiamas ir toliau. Planuojami tolimesni tyrimai Vilniaus universiteto, Chemijos ir geomokslų fakulteto, Geomokslų instituto, Kartografijos ir geoinformatikos katedroje.

- Projekto metu pradėtas bendradarbiavimas su Eötvös Loránd Universiteto (Vengrija) dr. José Jesús Reyes Nuñez. Skaitytas bendras pranešimas tarptautinėje konferencijoje Vienoje. Pagrindinė bendradarbiavimo idėja – lyginti skirtingų valstybių vaikų piešinius. Pranešimo metu pristatytas Lietuvos ir Vengrijos vaikų piešinių palyginimas, atsižvelgiant į galimas krizinių laikotarpių žinutes. Tikimasi tęsti šį tarptautinį bendradarbiavimą, įtraukiant dar daugiau valstybių. Tarptautinio bendradarbiavimo svarba čia kyla iš skirtingų šalių konteksto ir galimybės palyginti, kaip vaikų sąmonė formuojasi ir reaguoja į globalias krizes (pvz., pandemijas, klimato kaitą, ekonomines krizes). Tyrimo rezultatai gali padėti geriau suprasti vaikų psichologines reakcijas ir jų sąmonės raidą krizių metu, atsižvelgiant į regioninius skirtumus. Tai gali turėti reikšmingą indėlį į edukacijos, socialinės politikos formavimą ir psichologinės paramos teikimą krizės sąlygomis įvairiose šalyse.
- Projekto metu sukurtas atviras mokslinių duomenų rinkinys, skelbiamas Nacionalinio atviros prieigos mokslinių tyrimų duomenų archyvo informacinėje sistemoje MIDAS. Sukurtas atviras duomenų rinkinys yra unikali medžiaga ateities tyrimams. Susisteminti piešiniai su struktūrizuota informacija apie darbų autorius suteikia galimybę visiškai koncentruotis į darbų vertinimą. Atviras duomenų rinkinys pasiekimas tiek visai mokslo bendruomenei, tiek plačiajai visuomenei. Tikimasi, kad tai leis į panašaus pobūdžio tyrimus pritraukti daugiau kitų sričių tyrėjų ir specialistų. Sukurtas atviras duomenų rinkinys gali būti pavyzdys tarptautinei bendruomenei – kiekviena valstybė turi galimybę sukurti tokio pobūdžio atvirą duomenų rinkinį, o galbūt verta svarstyti apie vieningą, visų konkurse dalyvaujančių valstybių atvirą vaikų sąmonės žemėlapių duomenų rinkinį. Toks duomenų rinkinys leistų užtikrinti tyrimų tarptautiškumą, skatintų bendradarbiavimą.
- Išsami projekto ataskaita pateikta Vilniaus universiteto Kartografijos ir geoinformatikos katedros interneto svetainėje. Tai leidžia tyrėjams susipažinti su tyrimo metu atlikta išsamia literatūros analize, sukurta unikalia metodika, rezultatais bei išvadamis ir rekomendacijomis. Tyrimo metu darbus vertino 5 žmonių komanda, sudaryta iš skirtingų sričių studentų/specialistų. Vertinimo rezultatai parodė, kad tie patys darbai, pagal tam tikrus kriterijus, gali būti įvertinti nevienodai. Dėl šios priežasties, darbų vertinimą prasminga atlikti ne vienam tyrėjui, o tyrėjų komandai – tokiu būdu gali būti sumažinama subjektyvumo įtaka. Siūloma į komandą įtraukti kartografus, pedagogus bei tyrinėjamas temas gerai išmanančius specialistus. Taip pat, gali būti naudingos psichologų, socialinių darbuotojų įžvalgos, ypač, vertinant vaikų bendrąją raidą, psichologinę būseną, vyraujančias nuotaikas ir jausmus.
- Tyrimo pradžioje buvo atliktas pusiau struktūrizuotas interviu su piešinių autoriais. Rekomenduojama tokiu būdu atlikti piešinių vertinimo metodikos patikrą ateities tyrimuose. Tyrėjams įvertinus vaikų piešinius, galima atlikti tam tikrų kriterijų patikrą, pavyzdžiui, emocijos ar perteikiamos temos. Tai leistų ne tik patikrinti vertintų piešinių rezultatus, bet ir statistiškai apskaičiuoti metodikos patikimumą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Abdulhameed, S., Rashid, TA, 2022. *Child Drawing Development Optimization Algorithm Based on Child's Cognitive Development*. Arab J Sci Eng 47 , 1337–1351 (2022). <https://doi.org/10.1007/s13369-021-05928-6>
- Almond, D. ir Currie, J., 2011. *Killing Me Softly: The Fetal Origins Hypothesis*. Journal of Economic Perspectives, 25 (3): 153–72. DOI: 10.1257/jep.25.3.153
- Artut, K., 2004. *Art education in early childhood education*. 126 p., Ankara: AnÕ Publishing.
- Ataman, A., 2004. *Development and learning*. In A. Ataman (Eds.), Definition of learning, nature of learning, nature, factors i nfluencing learning, learning types, neurophysiologic theories of learning (pp. 217-237). Ankara: Gündüz Training and Publishing.
- Benard, N., 2010. *Vaikų piešiniai: Kaip juos suprasti?* ISBN: 9789955232650
- Bruce S. McEwen, 2005. *Stressed or stressed out: What is the difference?*
- Brugha, R., Grigg, J., 2014. *Urban Air Pollution and Respiratory Infections*. Paediatric Respiratory Reviews, Volume 15, Issue 2, 2014, Pages 194-199, ISSN 1526-0542, <https://doi.org/10.1016/j.prrv.2014.03.001>.
- Budreckaitė, R., 2022. *Lietuvos vaikų sąmonės žemėlapių ypatumai Covid-19 pandemijos laikotarpiu*. Baigiamasis bakalauro darbas. Vilniaus universitetas.
- Burkitt, E., Barrett, M. and Davis, A., 2003. *Children's colour choices for completing drawings of affectively characterised topics*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 44: 445-455. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00134>
- Burkitt, E., Barrett, M. and Davis, A., 2003. *The effect of affective characterizations on the size of children's drawings*. British Journal of Developmental Psychology, 21: 565-583. <https://doi.org/10.1348/026151003322535228>
- Champeaux H., Mangiavacchi L., Marchetta F., Piccoli L., 2022. *Learning at Home: Distance Learning Solutions and Child Development During the Covid-19 Lockdown*
- Chetty, R., Hendren, N., Kline, P. ir Saez, M., 2014. *Where is the land of Opportunity? The Geography of Intergenerational Mobility in the United States* , The Quarterly Journal of Economics, Volume 129, Issue 4, November 2014, Pages 1553–1623, <https://doi.org/10.1093/qje/qju022>
- Clark, S., 1994. *A study of children's drawing types and factors influencing choice of subject matter*. https://ro.ecu.edu.au/theses_hons/622
- Clayton, S., Manning, C. M., Krygsman, K., ir Speiser, M., 2017. *Mental Health and Our Changing Climate: Impacts, Implications, and Guidance*. Washington, D.C.: American Psychological Association, and ecoAmerica.
- Coleman-Jensen, A., Rabbitt, M., Gregory, C. ir Singh, A., 2019. *Household Food Security in the United States in 2018*.
- Corner, A., Roberts, O., Chiari, S., Völler, S., Mayrhuber, E.S., Mandl, S. ir Monson, K., 2015. *How do young people engage with climate change? The role of knowledge, values, message framing, and trusted communicators*. WIREs Clim Change, 6: 523-534. <https://doi.org/10.1002/wcc.353>
- Crawford, E., Gross, J., Patterson, T. and Hayne, H., 2012. *Does Children's Colour Use Reflect the Emotional Content of their Drawings?* Inf. Child. Dev., 21: 198-215. <https://doi.org/10.1002/icd.742>
- Currie, J. ir Deschênes, O., 2016. *Children and Climate Change: Introducing the Issue*. The Future of Children 26(1), 3-9. <https://dx.doi.org/10.1353/foc.2016.0000>.
- Delphine Picard, Myriam Boulhais, 2011. *Sex differences in expressive drawing*. Personality and Individual Differences, Volume 51, Issue 7, 2011, Pages 850-855, ISSN 0191-8869, <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.07.017>.
- Demirci, D., 2008. *Children, Creativity and Art Training-II*. <http://www.cocuklarahayat.az/buz.com/readArticle.jsp?objectID=5000000002554163>. Access Date: 29.03.2008

- Duncan, G. J., Ziol-Guest, K. M. ir Kalil, A., 2010. *Early-Childhood Poverty and Adult Attainment, Behavior, and Health*. Child Development, 81: 306-325.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01396.x>
- Evans, G. W., Li, D. ir Whipple, S. S., 2013. *Cumulative risk and child development*. Psychol Bull. 2013 Nov;139(6):1342-96. doi: 10.1037/a0031808. PMID: 23566018.
- Fazel, M. ir Stein, A., 2002. *The mental health of refugee children* Archives of Disease in Childhood.
- Flavell, J. H., Flavell, E. R. ir Green, F. L., 1987. *Young children's knowledge about the apparent-real and pretend-real distinctions*. Developmental Psychology, 23(6), 816–822.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.23.6.816>
- Garner, P. W., Currenton, S. ir Taylor, K., 2005. *Predictors of Mental State Understanding in Preschoolers of varying Socioeconomic Backgrounds*. International Journal of Behavioral Development. Vol. 29. No. 4, p. 271–281.
- Giallonardo, V., Sampogna, G., Del Vecchio, V., Luciano, M., Albert, U., Carmassi, C., 2020. *The impact of quarantine and physical distancing following COVID-19 on mental health: study protocol of a multicentric* doi: 10.3389/fpsy.2020.00533
- Golomb, C., 2004. *The child's creation of a pictorial world*. Mahwah: NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Greenway, P., ir Milne, L., 1999. *Relationship between Psychopathology, Learning Disabilities, or both and WISC-III Subtest Scatter in Adolescents*. Psychology in the Schools, 36, 103-108. [http://dx.doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6807\(199903\)36:2<103::AID-PITS2>3.0.CO;2-Q](http://dx.doi.org/10.1002/(SICI)1520-6807(199903)36:2<103::AID-PITS2>3.0.CO;2-Q)
- Gustaitė, G., 2020. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų erdvės ir laiko suvokimo ugdymas*. Švietimo akademija.
- Güvenç, E., 2005. *Investigation of the influences of school, family, and culture on the use of colors in 1st grade children's pictures*. Master's thesis (unpublished). Selçuk University, Konya.
- Güngör, A., Köksal Akyol, A., Subaşı, G., Ünver, G. ir Koç, G., 2002. *Development and learning*. In A. A. Ulusoy (Eds.), Development (pp. 1-14). Ankara: Anı Publishing.
- Harris, P. L., Kavanaugh, R. D. ir Meredith, M. C., 1994. *Young children's comprehension of pretend episodes: The integration of successive actions*. Child Development, 65(1), 16–30. <https://doi.org/10.2307/1131362>
- Hickman, C., 2020. *We need to (find a way to) talk about.. Eco-anxiety*. Journal of Social Work Practice, 34(4), 411–424. <https://doi.org/10.1080/02650533.2020.1844166>
- Hicks, AL., Handcock, MS., Sastry, N. ir Pebley, AR., 2018. *Sequential Neighborhood Effects: The Effect of Long-Term Exposure to Concentrated Disadvantage on Children's Reading and Math Test Scores*. Demography. Doi: 10.1007/s13524-017-0636-5. PMID: 29192386; PMCID: PMC5908216.
- Howlett K, Turner EC, 2023. *What can drawings tell us about children's perceptions of nature?* PLOS ONE 18(7): e0287370. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0287370>
- Hufford, J., 1983. *An Overview of the Developmental Stages in Children's Drawings*. Marilyn Zurmuehlen Working Papers in Art Education. 2(1). doi: <https://doi.org/10.17077/2326-7070.1029>
- Iijima, M., Jalil, A., Begum, L., Yasuda, T., Yamaguchi, N. ir Xian Li M., 2001. *Pathogenesis of adult-onset type II citrullinemia caused by deficiency of citrin, a mitochondrial solute carrier protein: tissue and subcellular localization of citrin*. Adv Enzyme Regul.
- Imran, N., Zeshan, M. ir Pervaiz, Z., 2020. *Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic*. Pak J Med Sci. Doi: 10.12669/pjms.36.COVID19-S4.2759. PMID: 32582317; PMCID: PMC7306970.

- Jolley, R.P., Fenn, K. and Jones, L., 2004. *The development of children's expressive drawing*. British Journal of Developmental Psychology, 22: 545-567. <https://doi.org/10.1348/0261510042378236>
- Kim, J. ir Cicchetti, D., 2009. *Longitudinal pathways linking child maltreatment, emotion regulation, peer relations, and psychopathology*. J Child Psychol Psychiatry. 2010 Jun;51(6):706-16. doi: 10.1111/j.1469-7610.2009.02202.x. PMID: 20050965; PMCID: PMC3397665.
- Laaksoharju, T. ir Rappe, E., 2010. *Children's Relationship to Plants among Primary School Children in Finland: Comparisons by Location and Gender*. HortTechnology hortte, 20(4), 689-695. Retrieved Jul 23, 2023, from <https://doi.org/10.21273/HORTTECH.20.4.689>
- Léger-Goodes, T., Malboeuf-Hurtubise, C., Mastine, T., Génereux, M., Paradis, PO. ir Camden, C., 2022. *Eco-anxiety in children: A scoping review of the mental health impacts of the awareness of climate change*. Front Psychol. Doi: 10.3389/fpsyg.2022.872544. PMID: 35959069; PMCID: PMC9359205.
- Lillard, A. S. ir Flavell, J. H., 1992. *Young children's understanding of different mental states*. Developmental Psychology, 28(4), 626–634. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.28.4.626>
- Limor Goldner, Miri Scharf, 2012. *Children's family drawings and internalizing problems*. The Arts in Psychotherapy, Volume 39, Issue 4, 2012, Pages 262-271,ISSN 0197-4556, <https://doi.org/10.1016/j.aip.2012.04.005>.
- Lisa C. Milne, Philip Greenway, 1999. *Color in children's drawings: the influence of age and gender*. The Arts in Psychotherapy, Volume 26, Issue 4, 1999, Pages 261-263,ISSN 0197-4556,[https://doi.org/10.1016/S0197-4556\(98\)00075-6](https://doi.org/10.1016/S0197-4556(98)00075-6)
- Lissak G. 2018. *Adverse physiological and psychological effects of screen time on children and adolescents: literature review and case study*.
- Macleod, E., Gross, J., Patterson, T. ir Hayne, H., 2012. *Does Children's Colour Use Reflect the Emotional Content of their Drawings?* Infant and Child Development. 21. 10.1002/icd.742.
- Morton, L., 1983. *Theories and Activities of Conceptual Artists: An Aesthetic Inquiry*. Marilyn Zurmuehlen Working Papers in Art Education 2(1), 8-12. Doi<https://doi.org/10.17077/2326-7070.1030>
- Nagata, J. M, Abdel, M., Pettee, G., 2020. *Screen Time for Children and Adolescents During the Coronavirus Disease 2019 Pandemic*. Obesity (Silver Spring). Doi: 10.1002/oby.22917. Epub 2020 Aug 7. PMID: 32463530; PMCID: PMC7283714.
- National Scientific Council on the Developing Child, 2005/2014. *Excessive Stress Disrupts the Architecture of the Developing Brain: Working Paper No. 3*. Updated Edition. Retrieved from www.developingchild.harvard.edu.
- Nazish Imran, Muhammad Zeshan, and Zainab Pervaiz, 2020. *Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic*.
- Oğuz, V., 2010. *The factors influencing childrens' drawings*. Procedia – Social and Behavioral Sciences. Volume 2, Issue 2, 2010, Pages 3003-3007, ISSN 1877-0428, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.455>.
- Oguzkan, S., Demiral, Ö. ir Tür, G., 2001. *Creative activities in early childhood education*. 127 p., østanbul: Ya-Pa Publications
- Piaget, J., 1929. *The child's conception of the world*. London: Routledge.
- Picard, D. ir Boulhais, M., 2011. *Sex differences in expressive drawing*. Personality and Individual Differences, 51(7), 850–855. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.07.017>
- Piekutė K., 2020. *Emocijų, idėjų ir simbolių vaikų sąmonės žemėlapiuose analizė*. Magistro baigiamasis darbas. Vilniaus Univeritetas.

- Poikolainen, K., Aalto-Setälä, T. ir Tuulio-Henriksson, A., 2004. *Fear of nuclear war increases the risk of common mental disorders among young adults: a five-year follow-up study*. BMC Public Health 4, 42. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-4-42>
- Raižienė, S. ir Jarašiūnaitė, G., 2008. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų realybės ir fantazijos supratimo sąsajos su šeimos aplinka*. ISSN: 1648-4789; 2029-2775.
- Reifel, S., 1984. *Children Living with the Nuclear Threat*. Young Children, 39(5), 74–80. <http://www.jstor.org/stable/42643625>
- Restoy Sophie, Martinet Lison, Sueur Cédric, Pelé Marie, 2022. *Draw yourself: How culture influences drawings by children between the ages of two and fifteen*. Frontiers in Psychology, vol. 13, 2022. DOI=10.3389/fpsyg.2022.940617; ISSN=1664-1078
- Rose, S.E. and Jolley, R.P., 2020. *Children's Creative Intentions: Where do the Ideas for their Drawings Come from?* J Creat Behav, 54: 712-724. <https://doi.org/10.1002/jocb.405>
- Rose, S. E., Jolley, R. P. and Burkitt, E., 2006. *A Review of Children's, Teachers' and Parents' Influences on Children's Drawing Experience*. International Journal of Art & Design Education, 25: 341-349. <https://doi.org/10.1111/j.1476-8070.2006.00500.x>
- Schwebel, M., 1982. *Effects of the nuclear war threat on children and teenagers: implications for professionals*. Am J Orthopsychiatry. Doi: 10.1111/j.1939-0025.1982.tb01450.x. PMID: 7148982.
- Serin, Y., 2003. *Figure, color, size and content relations in children's picture*. İnönü University Faculty of Education Journal, 4 (5); 85-98.
- Sharon, T. ir Woolley, J., 2004. *Do monsters dream? Children's understanding of the fantasy–reality distinction*. British Journal of Developmental Psychology. 22. 293 - 310. [10.1348/026151004323044627](https://doi.org/10.1348/026151004323044627).
- Skybo, T., Ryan-Wenger, N. ir Su, Y., 2007. *Human Figure Drawings as a Measure of Children's Emotional Status: Critical Review for Practice*. Journal of Pediatric Nursing, Volume 22, Issue 1, 2007, Pages 15-28, ISSN 0882-5963, <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2006.05.006>.
- Thearle, L. ir Weinreich-Haste, H., 1986. *WAYS OF DEALING WITH THE NUCLEAR THREAT: COPING AND DEFENSE AMONG BRITISH ADOLESCENTS*. International Journal of Mental Health, 15(1/3), 126–142. <http://www.jstor.org/stable/41344417>
- Theresa Skybo, Nancy Ryan-Wenger, Ying-hwa Su. *Human Figure Drawings as a Measure of Children's Emotional Status: Critical Review for Practice*. Journal of Pediatric Nursing, Volume 22, Issue 1, 2007, Pages 15-28, ISSN 0882-5963, <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2006.05.006>.
- Tucci, J., Mitchell, J. ir Goddard, C., 2007. *Children's Fears, hopes and heroes: Modern childhood in Australia*.
- Thomas, G. V. ir Silk, A. M. J., 1990. *An introduction to the psychology of children's drawings*. Hemel Hemstead, UK: Harvester Wheatsheaf.
- Viner, R. M., Russell, J. S., Croker, H., Packer, J., Ward, J., Stansfield, C., Mytton, O., Bonell, C., ir Booy, R., 2020. *School closure and management practices during coronavirus outbreaks including COVID-19: a rapid systematic review*. The Lancet Child & Adolescent Health, Volume 4, Issue 5, 2020, Pages 397-404, ISSN 2352-4642, [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30095-X](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30095-X).
- Vuslat Oğuz, 2010. *The factors influencing childrens' drawings*. Procedia – Social and Behavioral Sciences, Volume 2, Issue 2, 2010, Pages 3003-3007, ISSN 1877-0428, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.455>.
- Wellman, H. M. ir Woolley, J. D., 1990. *From simple desires to ordinary beliefs: The early development of everyday psychology*. Cognition, 35(3), 245–275. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(90\)90024-E](https://doi.org/10.1016/0010-0277(90)90024-E)
- Wellman, H. M. ir Estes, D., 1986. *Early understanding of mental entities: A reexamination of childhood realism*. Child Development, 57(4), 910–923. <https://doi.org/10.2307/1130367>

Wright, L. ir Black, F., 2013. *Monochrome Males and Colorful Females: Do Gender and Age Influence the Color and Content of Drawings?* SAGE Open, 3(4).
<https://doi.org/10.1177/2158244013509254>

PRIEDAI

1. 1 priedas. Vaikų vaizduojamų žmonių simboliai bei detalės ir jų paaiškinimai.
2. 2 priedas. Tėvų sutikimo dėl vaiko dalyvavimo pusiau struktūrizuotame interviu šablonas.
3. 3 priedas. Pusiau struktūrizuoto interviu transkribuoti tekstai.

Vaikų vaizduojamų žmonių simboliai bei detalės ir jų paaiškinimai

Simbolis, objektas	Aprašymas 5–12	Aprašymas 11–14	Paaškinimas 5–12 metų	Paaškinimas 11–14 metų
Monstrai arba groteskiškos/k eistos figūros	Figūra, vaizduojanti nežmonišką, pažemintą ar juokingą asmenį (figūros groteskiškumas turi būti apgalvotas iš vaiko pusės, o ne dėl jo nebrandumo ar piešimo įgūdžių stokos)	Intensyvus neadekvatumas, labai prasta savivoka; klounai ir kiti atspindi savęs panieką ir priešišumą.	Nesaugumas, nepakankamumo jausmas (apima žemą savivoką, nepasitikėjimą savimi, susirūpinimą dėl psichikos adekvatumo, bejėgiškumo jausmą)	Vaikas laiko save pašaliniu, ne visai žmogumi arba juokingu žmogumi, kuriam sunku užmegzti ryšį su kitais)
Peršviečiamumas/nematomumas	Peršviečiamumas, apimantys didžiąsias kūno dalis arba galūnes.	Nesubrendimas, impulsyvumas, ūmus nerimas, konfliktai.	Impulsyvumas. Polinkis veikti spontaniškai, mažai numatant ar neplanuojant; rodyti menką toleranciją, silpną vidinę kontrolę, nenuoseklumą; arba abu; būti ekspansyviems ir siekti betarpiško pasitenkinimo.	Impulsyvumas dažnai siejamas su jaunuolio temperamentu, nebrandumu, neurologiniu įsitraukimu
Pasvirusi figūra	Vertikali figūros ašis yra pakreipta 15° ar daugiau nuo statmens.	Vertikali figūros ašis nuo statmenos pakreipta daugiau nei 12°	Bendras nestabilumas, pusiausvyros trūkumas ir saugaus pagrindo trūkumas	Nesaugumas, nepakankamumo jausmas
Mažytė figūrėlė	Figūra yra 5 cm. arba mažesnio aukščio		Ypatingas nesaugumas, atsiribojimas ir depresija bei nepakankamumas	Drovumas, nedrąsumas (pasitraukimas, atsargus, santūrus elgesys; nepasitikėjimas savimi; polinkis lengvai susigėsti ar išsigėsti; polinkis atsiriboti nuo sunkių ar pavojingų aplinkybių)
Didelė figūra	Figūra yra 23 cm. ar dar aukštesnė		Nesubrendimas ir prasta vidinė kontrolė.	Impulsyvumas

Mažytė galva	Galvos aukštis yra mažesnis nei viena dešimtoji visos figūros aukščio.	Galvos aukštis yra mažesnis nei <i>aštuntadalis</i> visos figūros aukščio	Intensyvus intelekto nepakankamumo jausmas	Nesaugumas, nepakankamumo jausmas
Veido šešėliavimas	Sąmoningas viso veido arba jo dalies šešėliavimas, įskaitant „strazdanas“ ir kitus veido darinius.		Didelis nerimas, prastas savęs suvokimas (dalinis šešėliavimas rodo nerimą dėl užtamsintos dalies)	Nerimas (nerimas arba proto nerimas dėl kūno veiksmai ar būsimi įvykiai; nerami ar susirūpinusi būseną; arba užsitęsęs nerimastingumas)
Sukryžiuotos akys (žvairavimas)	Abi akys pasuktos į vidų arba į išorę (akies žvilgsnis į šoną neįvertinamas)		Priešiškumas kitiems, maištas, pyktis; dalykai yra nefokusuoti; negali arba neatitiks laukiamo elgesio	Pyktis, agresyvumas (nepatenkinimas, pasipiktinimas, susierzinimas ar pasipiktinimas; įžeidžiantis veiksmas apskritai; kerštingos emocijos, nukreiptos į kitus, kurie suvokiami kaip sukeliantys skriaudą; žodiniai ar fiziniai smurto veiksmai; įniršis, kylantis dėl nusivylimo)
Akių nebuvimas	Jei akys nupieštos užmerktos arba kaip laisvi apskritimai, arba jei akis dengia tamsūs akiniai		Socialiai izoliuotas, linkęs neigti problemas, atsisako susidurti su pasauliu ir norintis pabėgti į fantaziją	Nerimas
Nosies nebuvimas	Nėra nei nosies, nei šnervių kontūrų		Drovus, uždaras elgesys ir agresyvumo stoka; bejėgiškumas; nesugebėjimas eiti į priekį pasitikint savimi	Drovumas, nedrąsumas
Burnos nebuvimas	Nėra burnos požymių; šis elementas netikrinamas, kai burną dengia koks nors daiktas, pvz., šalmas		Nerimas, nesaugumas ir atsiribojimas, įskaitant pasyvų pasipriešinimą; nesugebėjimas arba atsisakymas bendrauti su kitais, baimė, perfekcionizmas ir depresija	Drovumas, nedrąsumas
Vienas ar daugiau dantų	Pasirodo bet koks vieno ar daugiau dantų vaizdas		Agresyvumas	Pyktis, agresyvumas

Kaklo šešėliavimas	Kaklo šešėliai		Tamsintas kaklas rodo, kad stengiamasi kontroliuoti impulsus	Nerimas
Kaklo nebuvimas	Nėra jokio ryšio tarp galvos ir kūno; galva vos liečia kūną; kūnas yra tiesiogiai pritvirtintas prie kūno be jokių kaklo ženklų; šis elementas nepažymėtas, jei rodoma aiški marškinių ar megztinio iškirptė, nors kaklo nesimato		Nesubrendimas, impulsyvumas ir prasta vidinė kontrolė, blogas impulsų ir elgesio koordinavimas	Impulsyvumas
Kūno ir (arba) galūnių šešėliai	Tamsesnė sritis žymi konkretų susirūpinimą keliančią sritį.		Kūno nerimas	
Kūno praleidimas	Visiškas kūno nebuvimas	<i>Ne</i> tokio amžiaus EI	Rimtas psichopatologijos požymis, galintis atspindėti protinį atsilikimą, žievės veiklos sutrikimus, sunkų nesubrendimą dėl vystymosi atsilikimo; emocinis sutrikimas su ūminiu kūno nerimu	-
Bendra galūnių asimetrija	Viena ranka ar koja savo forma labai skiriasi nuo kitos rankos ar kojos; šis daiktas neįvertinamas, jei rankos ar kojos yra panašios formos, bet tik šiek tiek nevienodo dydžio		Susijęs su bloga koordinacija ir impulsyvumu, atspindi fizinį nepatogumą ir nepakankamumą	Impulsyvumas
Rankos priglunda prie kūno šonų	Tarp kūno ir rankos nėra tarpo		Griežta vidinė kontrolė, prasti tarpasmeniniai santykiai	Drovumas, nedrąsumas
Trumpos rankos	Rankos nėra pakankamai ilgos, kad pasiektų figūros juosmenį		Polinkis atsiriboti nuo kitų, agresyvumo stoka	Drovumas, nedrąsumas
Ilgos rankos	Rankos per ilgos – pakankamai ilgos, kad siektų žemiau kelių.		Agresyvus bendravimas su kitais	Pyktis, agresyvumas
Rankų praleidimas	Neįtraukiamos rankos į piešinį.		Nerimas ir kaltės jausmas dėl socialiai nepriimtino elgesio su rankomis.	Nesaugumas, nepakankamumo jausmas
Didelės rankos	Rankos yra tokios pat didelės arba didesnės nei figūros veidas		Agresyvus elgesys su rankomis	Pyktis, agresyvumas
Rankų šešėliavimas	Rankų šešėliavimas		Nerimas dėl kai kurių realių ar įsivaizduojamų veiksmų, susijusių su rankomis	Nerimas
Nupjautos rankos	Rankos piešiamos nei su plaštakomis, nei su pirštais; šis punktas netikrinamas, jei rankos paslėptos už figūros nugaros arba jei rankos yra kišenėje.		Neadekvatumas arba kaltės jausmas dėl nesugebėjimo veikti teisingai arba dėl nesugebėjimo veikti apskritai	Nesaugumas, nepakankamumo jausmas

Kojos suspaustos kartu	Abi kojos liečiasi be tarpo; profilio brėžiniuose rodoma tik viena kojelė		Įtempimas, griežtas bandymas suvaldyti savo seksualinį potraukį arba susirūpinimas dėl kitų seksualinio akto.	Nerimas
Kojų praleidimas	Nepieštos kojos ar pėdos		Intensyvus nerimas ir nesaugumas dėl kojų	Nesaugumas, nepakankamumo jausmas
Pėdų praleidimas	Nupieštos tik kojos; abi pėdas ir kojas nupjauna popieriaus kraštas.		Nesaugumas ir bejėgiškumas, „nėra kojų, ant kurių stovėti“	
Genitalijos ir (arba) nuoga figūra	Realistinis arba neabejotinai simbolinis vaizdavimas	Nupieštas figūros aktas; tikroviškas genitalijų piešinys, atsiranda neabejotinai simbolinis lytinių organų vaizdavimas; antrinės seksualinės savybės; rodomos krūtys	Ūmus nerimas, bloga impulsų kontrolė, labai sutrikęs (rimtos psichopatologijos požymis), pernelyg agresyvus	Pyktis, agresyvumas
Prastas figūros dalių integravimas	Viena ar kelios figūros dalys nėra sujungtos su likusia figūros dalimi; kai kurios dalys yra sujungtos tik viena linija arba beveik nesiliečia su kitomis dalimis		Nesubrendimas, nestabilumas, impulsyvumas, bloga koordinacija	Impulsyvumas
Trys ar daugiau figūrų	Rodomas kelios tarpusavyje nesusijusios ar prasminga veikla užsiimančios figūros; pakartotinis figūrų piešimas, kai buvo prašoma tik „a“ figūros	<i>Ne</i> tokio amžiaus EI	Išsaugojimas, tapatybės jausmo stoka, didelė priklausomybė (visada siejama su prastais pasiekimais mokykloje ir ribotais gebėjimais; kilę iš didelių kultūriškai nuskriaustų šeimų ir (arba) turintys smegenų pažeidimų)	N/A

Tėvų sutikimo dėl vaiko dalyvavimo pusiau struktūrizuotame interviu šablonas

TĖVŲ SUTIKIMAS DĖL VAIKO DALYVAVIMO PUSIAU STRUKTŪRIZUOTAME INTERVIU MOKSLINIO TYRIMO TIKSLAIS

.....

(data)

I. Pagrindinė informacija apie mokslinį tyrimą

I.I. Pavadinimas. Lietuvos vaikų sąmonės žemėlapių tyrimas: kartografiniuose vaizduose perteikti krizių laikotarpio (2020–2023 m.) atspindžiai.

I.II. Vykdytojai. Vilniaus universiteto tyrėjai: Roberta Budreckaitė, Karolina Černiavska, Kostas Gružas, Samanta Klusytė, Gabrielė Zubovič.

I.III. Tikslas. Įvertinti krizių laikotarpio (2020–2023 m.) atspindžius Lietuvos vaikų sąmonės žemėlapiuose.

I.IV. Trukmė. Tyrimas vykdomas nuo 2023 m. balandžio 20 d. iki 2024 m. birželio 20 d.

I.V. Tyrimas finansuojamas iš Vilniaus universiteto mokslo skatinimo fondo lėšų, skirtų jaunųjų mokslininkų ir kitų tyrėjų mokslinėms idėjoms įgyvendinti.

II. Pusiau struktūrizuoto interviu poreikio pagrindimas

II.I. Vieni esminių uždavinių, suformuotų tyrimo tikslui pasiekti:

II.I.I. Išanalizuoti vaikų kartografiniuose piešiniuose naudojamus teminius simbolius ir tekstus, grafinės raiškos priemonėmis perteikiamas emocijas ir idėjas. Įvertinti ir sistemiškai aprašyti 2020–2023 m. laikotarpio aktualių įvykių ir problemų (Covid-19 pandemija, karas Ukrainoje, klimato kaita, tarša ir kt.) atspindžius tyrimo medžiagoje.

II.I.II. Remiantis anksčiau atliktomis studijomis, palyginti ir įvertinti pokyčius lyginant su ankstesnių konkursų (2005–2019 m.) tyrimų medžiaga.

II.II. Pusiau struktūrizuotas interviu (toliau – interviu) reikalingas siekiant įgyvendinti keliamus uždavinius ir užtikrinti maksimalų objektyvumą vertinant vaikų piešinius.

II.III. Tikimasi, kad interviu metu surinkta informacija padės sudaryti patikimesnę ir kokybiškesnę vaikų piešinių vertinimo metodiką.

III. Interviu metu surinktos informacijos naudojimas

III.I. Interviu metu surinktai informacijai yra taikomos griežtos konfidencialumo taisyklės ir ji naudojama tik mokslinio tyrimo tikslais.

III.II. Interviu metu surinkta informacija gali būti viešinama, bet tik užtikrinant anonimiškumą, t. y. viešai nenurodoma atsakiusiojo asmeninė informacija, tokia kaip vardas, pavardė ir pan.

III.III. Saugoma tik tokia interviu metu gauta informacija, kuri yra aktuali tyrimui.

III.IV. Pasibaigus tyrimui, interviu metu gauta konkreti informacija yra pašalinama.

IV. Interviu eiga ir galimų klausimų pavyzdžiai

IV.I. Interviu atliekamas žodžiu, gyvo pokalbio metu užduodant klausimus respondentui.

IV.II. Numatoma interviu trukmė: 7–10 minučių.

IV.III. Interviu metu tyrėjai pildo protokolą, kuriame žymisi atsakymus į klausimus.

IV.IV. Interviu metu siekiama orientuotis į piešinio autoriaus emocijas ir jausmus, jų perteikimą teminiais simboliais, tekstais bei kitomis grafinės raiškos priemonėmis.

IV.V. Galimi klausimų pavyzdžiai:

IV.V.I. Kokia pagrindinė tavo piešinio žinutė/mintis?

IV.V.II. Kodėl pasirinkai piešti piešinį būtent tokia tema?

IV.V.III. Ar kas nors iš aplinkos įtakojo tavo piešinio temos pasirinkimą (tėvai, mokytojai, kiti šeimos nariai ir pan.)?

IV.V.IV. Kokiomis priemonėmis stengeisi perteikti savo mintį (-is) piešinyje? Užrašais, simboliais, spalvomis, kt.?

IV.V.V. Kokios spalvos tau asocijuojasi su teigiamais dalykais (reiškiniiais, procesais)?

IV.V.VI. Kokios spalvos tau asocijuojasi su teigiamais dalykais (reiškiniiais, procesais)?

IV.VI. Interviu metu siekiama sulaukti atsakymų į esminius klausimus, todėl gali būti užduodami papildomieji klausimai.

V. Pagrindiniai principai atliekant interviu

V.I. Pagarbos asmens privatumui principas:

V.I.I. Tyrėjai gerbia tyrimo dalyvio nuostatas, kiek kiti apie jį turi arba neturi žinoti ir užtikrina, kad interviu vyks be jokio spaudimo, diskriminacijos tyrimo dalyvio pažiūrų, rasės, tautybės, lyties ar religijos klausimais.

V.I.II. Respondentas turi teisę pasirinkti, kiek ir kokios informacijos atskleis tyrėjui. Tiriamajam yra suteikta galimybė neatsakyti į tyrimo klausimus arba nutraukti pokalbį, pasijutus nepatogiai.

V.II. Konfidencialumo ir anonimiškumo principas:

V.II.I. Informacija apie tyrimo dalyvius ir nagrinėjamą medžiagą bus prieinama tik tyrėjams.

V.II.II. Visi žmonės, kuriuos respondentas mini, vykstant tyrimui, laikomi trečiaisiais asmenimis, arba trečiaja šalimi ir informacija apie juos nėra renkama.

V.III. Geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui principas:

V.III.I. Interviu metu gali būti sukurti pasitikėjimu grįstu santykiai bei išryškėti jautrūs arba intymūs aspektai. Tyrėjas tokiu duomenis renka ir analizuoja išlaikydamas tyrimo dalyvių emocinę neliečiamybę.

V.III.II. Tyrėjai geranoriškai vertina respondento norą/nenorą atsakyti į klausimus. Jei respondentas neatsako į klausimą dėl asmeninių priežasčių arba pasako, jog klausimas bent kažkoku aspektu yra nepatogus – tyrėjai klausimo nebeplėtoja.

V.III.III. Nors sutikimas pasirašomas, prieš imant interviu, tyrėjas negali numatyti visos tyrimo eigos. Dėl šios priežasties, jei respondentas atvykęs į vietą nenorės dalyvauti interviu, tyrėjai netaikys jokio spaudimo ir geranoriškai priims tiriamojo pasirinkimą.

V. IV. Teisingumo principas:

V.IV.I. Tyrėjai visais būdais užtikrina, kad tiriamasis įsitrauktų į tyrimą savo noru ir nebūtų varžomas ar išnaudojamas.

V.IV.II. Tyrėjai siekia sukurti kiek įmanoma lygiaverčius santykius interviu metu, kad respondentas jaustųsi gerai.

VI. Baigiamosios nuostatos

VI.I. Šio dokumento vieno iš tėvų pasirašymas reiškia sutikimą, kad jų vaikas dalyvaus pusiau struktūrizuotame interviu mokslinio tyrimo tikslais.

VI.II. Kontaktinis asmuo: Kostas Gružas, tel. nr.: +370 6 548 6755, el. paštas: kostasgruzas@gmail.com

VI.III. Papildoma informacija, kuri gali būti aktuali tyrėjams (vaiko sutrikimai, specifinis bendravimo būdas, jautrūs klausimai ir pan.):

.....
.....
.....
.....
.....

.....
(vaiko, t. y. respondento vardas ir pavardė)

.....
(vieno iš tėvų vardas ir pavardė)

.....
(kontaktinis tel. nr.)

.....
(kontaktinis el. paštas)

.....
(parašas)

„Mano ateities pasaulis.“ aštuonmetę autorę Kotryną kalbina Roberta.

R: Kokia pagrindinė tavo piešinio žinutė ar mintis?

K: Mergaitė saugo planetą.

R: Kodėl pasirinkai piešti piešinį būtent tokia tema?

K: MERGAITĖ saugo planetą, nes aš pati esu mergaitė ir planetą reikia prižiūrėti.

R: Ar kas nors iš aplinkos padėjo sugalvoti temą ar pati ją pasirinkai?

K: Temą pasirinkau pati, bet apie aplinkosaugos problemas nemažai yra kalbama mokykloje. Turbūt dėl to, bet ir dėl mano pačios noro prisidėti prie planetos išsaugojimo pasirinkau piešti šia tema.

R: Kokiais elementais stengeisi perteikti savo mintį (-is) piešinyje?

K: Kaip galite matyti piešinyje yra vaizduojama Lietuvos vėliava, nes pati gimiau ir augu Lietuvoje! O planetos išsaugojimas pas mane yra perteikiamas mėlyna spalva! Ar galite atspėti kodėl? Ogi todėl, kad ežerai yra mėlynos spalvos, o ežerai garuodami sudaro debesis iš kurių vėliau lyja, o lietus palaisto gamtą, kad ji ir toliau žaliuotų ir būtų graži!

R: Kokios spalvos tau asocijuojasi su teigiamais dalykais?

K: Su teigiamais dalykais asocijuojasi raudona spalva, todėl kai noriu ką nors gražaus ir gero nupiešti naudoju raudoną spalvą!

R: O kokia spalva tau labiausiai asocijuojasi su neigiamais ir blogais dalykais?

K: Su neigiamais dalykais labiausiai asocijuojasi juoda spalva.

Dešimtmetę „Ateities pasaulis priklauso nuo kiekvieno iš mūsų pastangų“ autorę Viktoriją kalbino Karolina.

K: Viktorija sakyk, kokia gi yra Tavo piešinio pagrindinė tema?

V: Kiekvienas turėtume nepamiršti rūpintis Žeme, kad ji būtų graži ir mums maloni.

K: Kodėl pasirinkai piešti būtent šia tema?

V: Nes reikia daugiau miškų, noriu, kad planeta būtų graži ir švari.

K: Ar kas nors iš aplinkos padėjo sugalvoti temą ar pati ją pasirinkai?

V: Važiuojant automobiliu mačiau kaip kirto medžius, o taip pat per televiziją yra rodomos žinios kaip jie yra kertami.

K: Kokios spalvos tau asocijuojasi su teigiamais dalykais?

V: Žalia, geltona, mėlyna.

K: Ar turi kokią nors žinutę, kurią norėtumei perduoti kiekvienam pamačiusiam Tavo piešinį?

V: Kad reikia saugoti Žemę, todėl nepamirškime rūšiuoti ir saugokime miškus nuo kirtimo.

Roberta taip pat pakalbino ir dešimtmetę Živilę, kuri nupiešė „Būkime dori – saugokime žemę“.

R: Labas, Živilė, ar galėtumei pristatyti kokia yra Tavo piešinio pagrindinė mintis?

K: Žmonės pereina į geresnį pasaulį ir jį tobulina.

R: Kaip gi pasirinkai šią temą atskleisti savo piešinyje?

Ž: Man labai nepatinka kai žmonės šiukšlina, teršia ir nesirūpina gamta ir pasauliu ateinančioms kartoms. Dėl to pasirinkau piešti šia tema.

R: O ar pati sugalvojai kaip vaizduoti ar visgi šie tiek iš šono padėjo?

Ž: Mokykla kiek prisidėjo prie temos sugalvojimo, nes apie tai kalbame mokykloje, bet pagrindinę mintį ir kaip ji atrodys sugalvojau pati.

R: Kaip stengeisi perteikti savo pagrindinę piešinio mintį?

Ž: Savo mintis stengiausi perteikti spalvomis.

R: Matau, kad tavo piešinyje yra nemažai žalios spalvos, gal gali papasakoti ką ji simbolizuoja?

Ž: Geri dalykai, gerumas asocijuojasi su šviesiai žalia spalva. Kaip ir minėjau, žmonės pereina į geresnį pasaulį, o aš jį matau žalią ir šviesų.

R: Supratau, o kokios spalvos tada simbolizuotų neigiamus dalykus?

Ž: Neigiamiems ir blogiems dalykams vaizduoti pasirenku naudoti juodą ir raudoną spalvas.

Gabrielė pakalbino Luką, kuris noriai pasidalino savo piešinio „Vienintelė gyvybė“ realizavimo detalėmis.

G: Lukai, ar galėtumei papasakoti kokia gi tema slepiasi šiame kosmiškame piešinyje?

L: Reikia saugoti Žemę, nes kažin ar kita tokia planeta bus. Šiuo metu Žemė yra vienintelė tokia, kurioje yra gyvybė, todėl turime ją saugoti.

G: Teisingos išvalgos. Tačiau kodėl būtent pasirinkai piešti šia tema?

L: Pastebėjau, kad daug kas neprižiūri Žemės. Asmeniškai stengiuosi, kad būtų Žemėje geriau.

G: Gal atskleisi kaip gi stengiesi, kad visi gyventume geresnėje Žemėje?

L: Pagrindė stengiuosi neteršti ir jei išeina padedu ir kitais būdais.

G: Ar pats pasirinkai šią temą, o gal kažkas pakuždėjo?

L: Pats, nes kaip ir minėjau, man rūpi Žemė ir noriu, kad mes visi joje gyventume gerai.

G: Lukai, atskleisk, kas gi yra šitas dėdė laikantis Žemę? Ar tai koks Dievas?

L: Ne, tai Gyvybė laiko Žemę.

G: Kaip įdomu! Šiame piešinyje nors Žemė yra labai maža, bet ji labai šviesi, ką tai reiškia?

L: Mokykloje pasiklausęs kaip pavaizduoti Žemę, mokytoja pasakė, kad Žemė yra šviesi. Todėl ir mano Žemė yra vaizduojama šviesi.

G: Na jei jau kalbame apie šviesumą, tai kokios spalvos Tau asocijuojasi su pozityvumu, gėriu ir gerumu?

L: Šviesios, kaip Žemės.

G: Bet matau, kad pas tave yra dar ir kitų planetų, tačiau jos nėra tokios šviesios, ar tai turi kokią nors priežastį?

L: Kitose planetose yra netinkamos sąlygos gyvybei, tai ten pavaizdavau ugnikalnius.

G: Na turbūt tai yra neigiama savybė, bet kartu Žemė išsiskiria savo unikalumu! Taigi kokios spalvos yra atskleidžiančios tas neigiamas temas dalelytes?

L: Raudona.

G: Jei dabar galėtumei visai šiai salei žmonių kažką pasakyti, ką gi pasakytumei?

L: Norėčiau kiekvienam pamačiusiam mano piešinį priminti, kad saugotume Žemę.

„NELEISKIME PASAULIUI SUBYRĖTI“ autorė trylikametė Julija Teresė buvo kalbinama Kosto.

K: Tavo piešinys turi nemažai mitiškumo. Tačiau pasaulis byra – kodėl?

JT: Šiuo piešiniu siečiau parodyti aplinkosaugines/ekologines problemas ir įspėti žmones apie jų neigiamą poveikį Žemei ir mums visiems.

K: Tai gana rimta tema, džiugu ir žavi, kad jauni asmenys tuo domini. Tačiau kodėl būtent ją nusprendei pavaizduoti?

JT: Norėjau įspėti apie grėšiančias aplinkosaugines problemas, jei nebus imtasi priemonių. Taip pat, man yra svarbu, kad žmonės apskritai pastebėtų ir suprantu, kad tai labai svarbios problemos.

K: Visgi tai yra gana sudėtinga tema, ar pati ją sugalvojai, o gal kažkas padėjo ją sugalvoti ir realizuoti?

JT: Pati sugalvojau, bendrai domiuosi ir matau aplinkosaugines problemas.

K: Tavo piešinys turi daug elementų, ar yra kažkokie elementai, kurie labiau perteikia piešinio mintį?

JT: Stengiausi viską – spalvas ar grafines priemones – suderinti į vientisą vaizdą.

K: Tavo piešinyje yra nemažai įvairių spalvų. Tačiau kokios spalvos Tau asmeniškai asocijuojasi su teigiamais dalykais?

JT: Labiausiai su teigiamais dalykais asocijuojasi mėlyna spalva.

K: O jei reikėtų įvardinti kokia spalva labiausiai asocijuojasi su neigiamais dalykais, kokia tai spalva būtų?

JT: Raudona.

Karolina kalbino penkiolikmetę Mariją Virginiją „Mano ateities pasaulis – be karo siaubo žmogui ir gamtai.“ piešinio autorę.

K: Matau, kad piešinyje yra vaizduojama viena aktualiausių temų pastarųjų metų kontekste. Tačiau gal galėtumei pakomentuoti kokia yra pagrindinė tema Tavo piešinyje?

MV: Karas yra baisu ir kenkia pasauliui.

K: Manau, kad kiekvienas su tuo sutiktume. Tačiau kodėl pasirinkai piešti šia tema?

MV: Karas yra gana nauja patirtis mano dar jauname gyvenime. Todėl norėjau šią patirtį ir viltis Ukrainai perteikti piešiniu.

K: Labai gerbtinas šis Tavo sprendimas, o ar pati sugalvojai šią patirtį perteikti, ar kas paskatino?

MV: Pastaruosius metus labai dažnai televizijoje yra kalbama apie Ukrainą, tai sakyčiau, kad televizija ir perteikiamos žinios apie ją paskatino piešti piešinį šia tema.

K: Ką savo piešinyje įvardintumei kaip svarbiausiu akcentu karo temos perteikimui?

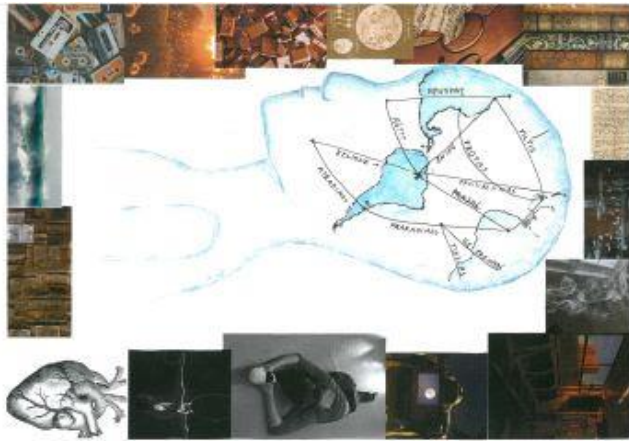
MV: Ukraina, jos ribos, tautinis simbolis ir vėliavos spalvos, kurias galime pamatyti ir Lietuvoje kalbant apie Ukrainą ir ją palaikant – mėlyna ir geltona.

K: Kaip sakei karas yra baisus, bet ir turi nemažai vilties Ukrainai. Kokiomis spalvomis tą viltį stengeisi perteikti?

MV: Mėlyna ir geltona spalvomis.

K: O kokias spalvas, nebūtinai panaudotomis šiame piešinyje įvardintumei, kaip neigiamas, perteikiančias karo baimę?

MV: Tamsūs atspalviai, juoda, ruda, tamsiai žalia, raudona.

Penkiolikmetės Hildės „Kelionės tikslas“ piešinio autorės interviu su Kostu.

K: Labai įdomus kūrinys – ypač pereinančio rėmelio spalvos rudi–juodi atspalviai – įdomu! Gal galėtumei pristatyti kiek kokia gi yra šio piešinio pagrindinė mintis?

H: Tai vidinis portretas. Kiekvienas esame skirtingi pasauliai, kurie sudaro šį didelį įvairiaspalvį pasaulį.

K: Tai labai įdomi išvalga, gal net kiek netikėta. Tačiau ar temą paskatino kažkas iš aplinkinių, ar pačiai ji kilo?

H: Tiesa pasakius, mokykloje turėjome užduotį pavaizduoti savo vidinį pasaulį.

Tačiau tada pagalvojau, kad mano vidinis pasaulis gali turėti savo žemėlapi, nes aš kaip ir kiekvienas esantis šioje salėje esame atskiri pasauliai!

K: Tavo pasaulį sudaro daug įvairių elementų, o ir kelionė Tavo viduje taip pat išsišakoja ir sudaro tokią savotišką, tik Tavo voratinklį – visgi kaip įvardintumei kokiomis priemonėmis bandei perteikti savo „Kelionės tikslą“?

H: Piešinyje yra žodžiai, jų nedaug, bet man ypatingai svarbūs, nes būtent jie perteikia

mano kelionės tikslus ir lūkesčius jai.

K: Visgi kaip pastebėjau pradžioje labai įdomus yra rėmelio pasirinkimas – spalviniu tonu – ar yra kokios spalvos, kurios perteikia teigiamas emocijas, dalykus, kelionės tikslus ir lūkesčius?

H: Mėgstu saulėlydžius, o ir jų spalvos kurios yra išvelgiamos rėmelyje – saulėlydžio raudonis, oranžinė – kelia asociacijas su teigiamais dalykais, todėl jos yra išskirtos!

K: Ar tada galima teigti, kad tamsūs, į juodumą linkę atspalviai Tavo piešinyje perteikia neigiamas emocijas, dalykus ir kelionės tikslus?

H: Ne. Tiesą pasakius šiame „Kelionės tikslė“ nėra spalvų, kurios perteiktų neigiamas emocijas, nes kiekvienas tamsesnių spalvų paveiksliukas laukia kada nusispalvins saulėlydžio spalvomis!